

ჩ - 38

ს. ს. ს. რ.



შტატლენდარტით ეფელა ქვეყნისა, შვეტდით!

საქართველოს კომპარტიის სპ პარტიის განყოფილება

რევოლუციის — გატიანე



პარტიის ისტორიული ჟურნალი

№ 2 (15)

1926

111

8903 1.564.

ს. ს. ს. რ. სახელმწიფო გამომცემი

ტფილისი.



ს ა რ ჩ ე ვ ი

გვ.

1. ზ. ფ.—ონელი — ჩვენი შემდეგი მუშაობისათვის	1
2. აპოლონ იმნაიშვილი — აჯანყება გურიაში 1919 წელს	4
3. ტარასი მგალობლიშვილი — 1919 წლის ნოემბრის 7-8 აჯანყება გურიაში	12
4. მ. სიმონგულაძე — ბალშევიკები ჩხარში 1918 წელს	23
5. პ. მ. საყვარელიძე — ოქტომბრის რევოლუცია და ქართველი მენშევიკები	29
6. ოქტომბრის რევოლუციის გამოძახილი ტფილისში	34
7. ა. სუდაკოვი — 1917 წლის ოქტომბერი ქუთაისში	50
8. ნ. ა. — დუშეთის აჯანყების მოსაგონარად	54
9. დ. მ. როსტომაშვილი — მუშათა გამოფხიზლების დასაწყისი	58
10. ს. ალილუევი — ტფ. რკ. გზ. სახელოს. მუშ. გაფიცვა 1900 წ.	67
11. ნ. ქერეკაშვილი — როგორ დაიწყო რევ. მოძრაობა გორის მაზრაში	71
12. მანასე გოგუაძე — იარალის ძებნაში	80
13. ნიკო იტრიევი — ტფილისის მკერვალოთა წარსულიდან	82
14. გ. ლომთათიძე — ნაროდნიკები ჩვენში	88
15. ს. გეგია — თავ. დიასამიძის მკვლელობა 1897 წ.	91
16. მ. ჩოდრიშვილი — ჩემი თავგადასავალი	101
17. ფ. შემოქმედელი — მწარე ფიქრები	109
18. პარტიული არქივი	119
19. რუს. სოც. დემ. პარტია 1908 წ.	133
20. ნეკროლოგი: 1) აშხ. იაკინთე მალრაძის ხსოვნას	148
2) რაფიელ არუთინიანი და ბარსეგ ბაბიანი	150
3) ვასო შინასაძე ხუციშვილი	151
21. სომეხ-თათართა ხოცვა-ჟლეტის ისტორიიდან (გენ. ალიხანოვის წერილი)	153

ჩვენი შაგღაბი მუშაოებისათვის *)

ჩვენი შესრულებები 4 წელი, რაც გამოდის „რევოლიუციის მათიანი“ (პირველი ნომერი გამოვიდა 1923 წლის დასაწყისში). ღელმდე გამოვიდა სულ 12 წიგნი.

საჭიროა იმის აღნიშვნა, რომ ამ ჟურნალმა დაუფსებელი ღვაწლი დასდო, ჩვენ ახალ თაობას. უნაკლო არაფერია. მუშაობის შეცდომა ყოველთვის თან სდევს, მაგრამ „რევოლიუციის მათიანებ“ ყოველ შემთხვევაში ის დიდი მუშაობა მაინც შეასრულა, რომ ჩვენ ახალგაზრდობას დაანახვა წარსულ ბრძოლათა სახე და შინაარსი.

ჩვენ ბრძოლა ჯერაც არ დაგვითავებია. მომავალში, ვინ იცის, რამდენჯერ შეგხვდება მშვიდობიანი მუშაობის თავის დანებება და ისევ საომარ იარაღებისათვის ხელის მოკიდება. წარსულის გამოცდილება მომავალ ბრძოლაში უნდა გამოვიყენოთ.

ამიტომ საჭიროა რევოლიუციონური წარსულის არამც თუ ზერელედ გაცნობა, არამედ მისი ზედმიწევნით შესწავლა.

ეს საქმე ჩვენ ჯერ არც კი დაგვიწყია. „რევოლიუციის მათიანებ“ ის დიდი დამსახურება აქვს, რომ მან ჩვენ მკითხველებს გაუღვიძა ინტერესი ისტორიის გაცნობისადმი. თავდავიწყებული გატაცებით ეცნობა ჩვენი მკითხველი ყოველივე იმას, რაც ენება ჩვენი ძველი ამხანაგების თავგადასავალს, მაგრამ მარტო ეს მაინც არ ჯმარა. ისტორიის შესწავლა მარტო და მხოლოდ ამ მასალების მიხედვით არ შეიძლება.

პირად მოგონებებში — ხშირად ძალაუფლებურათ, რასაკვირველია, ავტორს ერევა ხოლმე დრო, ალაგი, მომქმედი პირების ვინაობა. არის შემთხვევა, რომ წრევანდელ ამბავს შარშანდელად მოგვითხრობენ, აქეთ ვადმოაქვთ. ხშირად ამა თუ იმ საქმის მონაწილეთ ერთვის მაგიერად ამოვრეს ასახლებენ და სხვ.

ეს აუარებელ უკმაყოფილებას და გაუგებრობას გწევს. მკითხველებსაც, ცოტა არ იყოს, გულიც უტყდება და ეუფო გაუგია თუ რა არის ამ ნაწერებში ტყუილი და მართალი.

შემდეგისათვის საჭირო იქნება, ჩემი აზრით, მუშაობის გეგმის შეცვლა. მე არ მინდა იმის თქმა, რომ ჩვენ ხელალებით უნდა დავანებოთ თავი მოგონებებს, რომ ჩვენ აღარ უნდა ვისარგებლოთ ასეთი

*) წინადადების სახით.



მოგონებებით. როგორც მასალით, მაგრამ ეს მაინც მასალაა და ჩნდება ისეთი, რომელსაც დიდი სიფრთხილით სჭირდება მოხმარება. მართლ მოგონებების ამბარა დაჩენა შეუძლებელია. დღემდე კი ჩვენ მუშაობაში, რა საჭიროა ამის დამალვა, სწორედ მოგონებები სჭარბობდა.

ჩვენ რევოლიუციის მუზეუმში დიდძალი მასალაა დაგროვილი. ეს ძველი არქივებია მეფის დროინდელ დაწესებულებებიდან დარჩენილი. აქ არის ძველი გაზეთები და წიგნები, აქვეა ძველი რევოლიუციონერ ორგანიზაციების მიერ გამოცემული ფურცლები, წიგნები, გაზეთები, აქვეა თავმოყრილი (არ ვიცი სრულიად, თუ არა) სასამართლოების საქმეები.

ჩვენი რევოლიუციის წარსულის მკვლევართათვის ყოველივე ეს დაუფასებელი საგანძურია, მაგრამ ამ საგანძურს მოხმარება უნდა.

ყოვლად მიუღებელია ის წესი, რომლითაც ეხლა მუშაობენ სხვადასხვა მოხალისეები რევოლიუციის მუზეუმში. ამ მუშაობაში არ არის გეგმა, არ არის მასალის დამუშავების — გასაკეთებელი საქმის დაყოფა-დანაწილება. შესაძლებელია, რომ ერთ-და-ერთი და იმავე დროს რამდენიმე მოხალისე მკვლევარმა მოჰკიდოს ხელი. მხოლოდ მთელი წყება მასალები, რომლებიც ფრიად საინტერესო და საგულისხმო ხანას ეხება, მთლად უყურადღებოდ დარჩეს.

ასე ჩვენ ისტორიას ვერ აღვადგენთ — წარსულს ვერ შევისწავლით. პირველ ყოვლისა, უნდა შევსცვალოთ ეს მოხალისე და თავის გუნდით მუშაობის წესი. მე იმას არ ვამბობ, რომ ვინმეს რევოლიუციის მასალების დამუშავებაში, თუ კი მას ასეთი სურვილი ექნება, ხელი შეუშალოთ. აუკრძალოთ, ამის ნება არ მიეცეთ. — არა, საჭიროა მხოლოდ ის, რომ ამ საქმეში გეგმით იყოს მუშაობა.

მე მომევალი მუშაობა დაახლოვებით ასე მაქვს წარმოდგენილი: ჩვენ უნდა დავყოთ ჩვენი რევოლიუციის წარსული რამოდენიმე ხანათ დროისა და ადგილის მიხედვით. ასე დაყოფა პირობითია, რასაკვირველია. შეიძლება ასეთ ხანებათ დაყოფილი ნაწილების რაოდენობა მეტიც იყოს, ნაკლებიც. შემდეგ თვითნებულ ხანის შესწავლას უნდა შეუდგეს არა ერთი ადამიანი — ეს ერთი ადამიანის ძალას აღემატება. — არამედ მომუშავეთა მთელი ჯგუფი. თვითნებულ ასეთს ჯგუფს. რასაკვირველია, უნდა ჰყავდეს ხელმძღვანელი. როცა ჩვენ ამ რიგად დავანაწილებთ ყველა მასალებს და თვითნებულ ჯგუფს თავის გაკვეთილს მოჰკიდებს ხელს, რა თქმა უნდა, ჩვენ მაშინ უფრო ვრცლად და ფართოდ გადავშლით ჩვენი წარსულის შინაარსს.

ერთი ხანა, ერთი რომელიმე მუხლი ჩვენი წარსულის მეორესთან დაკავშირებულია, ერთი მეორის გაგრძელებაა მუშაობაში, საჭიროა დაცული იყოს ერთი კავშირი და ეს თავის თავადაც მოხდება, მაგრამ განმეორება და ერთი და იგივე ამბების სხვადასხვანაირად გაშუქება



ომ არ მოხდეს, საჭირო იქნება ცალ-ცალკე ჯგუფების ნამუშევარის რთად თავის მოყრა და ერთ რომელიმე სარედაქციო კოლექტივში ანხილვა.

ასეთ კოლექტივად ჩვენ უნდა ვიგულოთ ის ცალ-ცალკე ჯგუფების ხელმძღვანელები, რომლებიც მთელ ნამუშევარს ერთად თავს მოუყრიან და რედაქციული კრიტიკით ასწონ-დასწონიან.

რას ეუზამთ ამ მასალას, დაებეჭდავთ? ზოგს კი, და, რასაც დაებეჭდავთ, ამას უმთავრესად „რევოლიუციის მატთანში“ მოვათავსებთ. შეაძლება ზოგ-ზოგი რამ ცალკე წიგნებადაც გამოუშვათ. დანარჩენი დამუშავებული მასალა დარჩება მომავალ ისტორიკოსისათვის, რომელიც გუნებიერად შეუდგება ამ დალაგებულ მასალების ერთ მთლიან ნაწრომად შედუღებას.

ერთი სიტყვით, ჩემი წინადადება იქნებოდა გეგმის შეტანა ჩვენს მუშაობაში და მოსახლეობისათვის თავის დანებება. ეს წინადადებაა, საჭიროა ამ წინადადების უფრო დაკვირვებით დამუშავება. ეს შემეგის საქმეა. თუ ეს წინადადება მისაღები იქნება, მაშინ ამ წინადადებას შევსებაც და შესწორებაც დასჭირდება.

პარტ. ისტორიის განყოფილებას ჰყავს საბჭო, რომლის ახალი შემადგენლობა ამ ჩამოდენიზე ხნის წინათ დაამტკიცა ც. კ. სამდივნომ. პირველ ყოვლისა მან უნდა იქონიოს მსჯელობა ამ საგანზე.

აჯანყება გურიიში 1919 წელს

უკანასკნელი კრება კომპარტიის ლანჩხუთის რაიონის არალე-
გალურმა კომიტეტმა მოახდინა ნესტორ კვირკელიას სახლში. ამ კრე-
ბაზე მოვისმინეთ მოხსენება გამოსვლების შესახებ. თუ რომელ დღეს
მოხდებოდა გამოსვლები, ეს ჯერ კიდევ არ იყო გამორკვეული. ყვე-
ლა ამხანაგები დიდი სიხარულით შეხვდნენ ამ გარდაწყვეტილებას,
გულის ფანცქალით მოელოდნენ აჯანყებას და მენშევიკურ-ბურჟუა-
ზიულ მთავრობის დამხობას. არ შემოძლია არ აღენიშნო ამხ. ილა-
რიონ სარჯველაძის ოპტიმისტური გამოსვლა ამ კრებაზედ. ყოვე-
ლივე მის მიერ თქმული სიტყვა, ჩვენს ნევრებს ელექტრონის ტოკი-
ვით ხვდებოდა და ენთებოდა. და თუ ვინმეს ოდნავ მაინც მერყეობის
სუნი გედიოდა, იმ წუთიდან უაღრესი ბრძოლის სურვილით აღეცხურ-
ვით და ყველამ ერთმანეთს შევფიცეთ ან სიკვდილი, ან გამარჯვება.

აჯანყების დღეც მოახლოვდა (8 ნოემბერი). ყველა სოფლები-
დან მოდიოდნენ ჩვენი რაზმები. თავს ეიყრიდით მთის ძირას, მივარ-
დნილ სოფელ ჯაბელში. 500 კაცზე მეტი მოგროვდა, მაგრამ ჩვენი
უბედურება იმაში იყო, რომ იარაღი ძლიერ ცოტა გექონდა. გაენა-
წილდით რაზმებათ ლანჩხუთის რაიონის სნეიდასხვა დაწესებულე-
ბებზედ თავდასასხმელად. იქვე ავირჩიეთ რევოლუციონური კომი-
ტეტი, რომელშიაც შედიოდნენ: 1) ამხ. კოსანდილე ცინცაძე, 2) ალექ-
სანდრე ბზეკალავა და ბიქტორ ცინცაძე. ამხ. კოსანდილე ცინცაძის
დამრიგებელ სიტყვის შემდეგ გავეშურეთ თავიანთ მოვალეობის შე-
სასრულებლად. იყვნენ შეიარაღებულნი. სანამ ჩვენ მივიდოდით და-
ნიშნულ ალაგზე, მტერმა უკვე გაგვიგო და დასახედრად მოემზადა.
მიუხედავად ამისა ქალაქის და რაიონის მილიციის სამმართველოები
მაინც დავიკავეთ. გათენებისას გვარდიის შტაბის ტყვიის მფრქვე-
ველმა გეძლია, რის შემდეგ ყოვლად შეუძლებელი იყო ჩვენი გამაგ-
რება, როგორც იარაღის, ისე ვაზნების უქონელობის გამო. უკან დახევა
უწყსრიგოდ მოგვიხდა. მოგვიკლეს ამხ. პ. ლევი.

ამხანაგების ერთი ჯგუფი წავედით „სამების“ მთის მიმართუ-
ლებით. საიდანაც ეფიქრობდით ოზურგეთელ ამხანაგებთან შეერთე-
ბას. ამ ჯგუფში იყვნენ: იულო ცინცაძე, ილარიონ სარჯველაძე,
გიორგი კომახიძე, ესეფი გოგვაძე, ემენი ჯიხ. წილოსანი, ესე წილო-
სანი, ნოე გვარჯალაძე, ბათლომე თუჩრანავა, ირაკლი, მათე და სო-

ლომონ ზენაიშვილები. ჩვენ თან გვყავდა წაყვანილი ტყვედ ჩავარდ-
ნილი გვარდიის შტაბის წევრი კოწია წილოსანი და გვარდიელი აგენ-
ტი ქინჭლადე. ესენი გავანთავისუფლეთ იმ პირობით, რომ დაჭერილ
ჩვენს ამხანაგებს ცუდად არ მოეპყრობოდნენ, არც აწამებდნენ. ორი
ამხანაგი—იულო ცინცაძე და გიორგი კომახიძე გავგზავნეთ სილაურში
ამბავის გასაგებათ, თუ სად და რა პირობებში იმყოფებოდნენ იტაური
ამხანაგები. ამხანაგების დაბრუნებას დაავგიანდა ორი დღე. ამ ორი
დღის განმავლობაში სოფლიდან 7—8 კერსის დაშორებით ამ მთა-
ზედ საქმელს გვიგზავნიდა: პოლისი მდინარაძისა, (განსვენებული
ამხ. მაკარი მდინარაძის მეუღლე) ნასტა და ელენე თურმანაძეები და
აგრეთვე ზემოხსენებულ ამხ. ამხ. ზენაიშვილების ცოლებიც. გავ-
გზავნილი ამხანაგები დაბრუნდნენ და გვაცნობეს, რომ სილაურში თავ-
მოყრილია ორასამდე ამხანაგი, რომლებიც ფიქრობენ ოზურგეთზე
გალაშქრებასო. ცნობის მიღებისთანავე გავემგზავრეთ სილაურისა-
კენ. მაგრამ სხვადასხვა მიზეზების გამო რამოდენიმე ამხანაგი უკან
დაბრუნდა. — სანამ ადგილიდან დავიძროდით უცბათ ჩვენთან მოიჭრა
სოფელ ორაგვეს მცხოვრები მენშევიკი კვაჭაძე. ის თითქოს ხარებს
ეძებდა მთაში. მაგრამ ნამდვილათ კი ჩვენი მაძებარი იყო. ის ჩვენ
დავატუსაღეთ. ამხანაგებმა შესაშინებლად მოითხოვეს მისი დახვერტა.
კვაჭაძე ძლიერ შეშინდა: დაიწყო ხეწნა და მუდარა. ჩვენ მას უთხა-
რით: თუ წახვალ გვარდიის შტაბში და რასაც დაგაბარებთ, სისწორით
გტყუი გვარდიის შტაბის თავმჯდომარეს. გავიშვებთ. თორემ ეხლავე
გადაგცემთ ჩვენს შტაბში და ზღადა გავასამართლებენ—თქო. თუმცა
ჩვენ იქ არც შტაბი და არც ბატალიონი გვყავდა, მაგრამ კვაჭაძემ
ყველაფერი დაიჯერა და თანხმობა განაცხადა გვარდიის შტაბში
წასვლაზედ. შტაბის თავმჯდომარეს შეუთვალეთ: ჩვენამდე მოდის
ცნობები. რომ ჩვენ ამხანაგებს, რომლებიც თქვენ გყავთ დაჭერილი,
თურმე საშინლად აწამებთ და მათ ცოლშვილთ აწიოკებთ, წინადადე-
ბას გაძლევთ შესწყვიტოთ ასეთი მხეცური მოქმედება, თორემ ხვალვე
სამაგიეროს მიიღებთ. კვაჭაძემ ეს დავალება შეასრულა. რასაც
ამტკიცებს ის, რომ მეორე დღეს ამხანაგებისათვის ნება დაერთო საქ-
მელის მიღებაზე და სხვა. კვაჭაძის წასვლის შემდეგ ჩვენ გავემგზავ-
რეთ სილაურისაკენ. ბნელი ღამე იყო. უგზო-უკვლოთ ვიარეთ. ტა-
ნისამოსი თითქმის სრულიად შემოვიხიეთ. დიდი ვაი-ვაგლაზით. რო-
გორც იყო მივედით სილაურში. მაგრამ იქ ამხანაგები აღარ დაგვხვდა.
მტრის სასტიკი წინააღმდეგობის გამო მიმოფანტულიყვნენ. ჩვენს და-
ნახვაზე ყველა ყვიროდა: გვარდიელებმა რომ დაგინახოს ჩემს ეზოში,
გადაგვწყაფუნო. მდინარე სუფსას გაღმიდან ურტყამდა ოთხი ზარ-
ბაზანი. ტყვიის მფრქვეველები ყოველი მხრიდან რაკრაკებდნენ. სო-
ფელი აწიოკებული იყო. გვარდიელები ენა წაეარდნილი დარბოდნენ.

არავის არ ინდობდნენ. ჩვენთან სილაურელი ამხანაგები დარჩნენ: სევასტი სარიშვილი, ხალამპრე ჯინჭარაძე და მაკარი ქილიფთარი. ყველა ამხანაგებმა მოახერხეს გაქცევა. მხოლოდ ტყვედ ჩაეარდით: ილარიონ სარჯველაძე, იულო ცინცაძე, ესეფი გოგვაძე და მე. გაგვგზავნეს ოზურგეთის ციხეში. იმავე ღამეს ჩოხატაურ — ზიდისთავიდან ჩამოიყვანეს დაჭრილები ერთი მეორეზე თოკებით მიკრული ორასამდე ამხანაგი. დაახლოებით ერთი კვირა დევყავით ოზურგეთის ციხეში, რის შემდეგ ლანჩხუთის სამხედრო საველე სასამართლოს განკარგულებით აღნიშნული ოთხი ამხანაგი გადმოგვიყვანეს ლანჩხუთში. წამოსვლის დროს მოვითხოვეთ ბორკილებში ჩავეჭედდეთ. ვინაიდან „გაიქცა — წაიქცაო“ გვეზინოდა, მაგრამ ჩვენი თხოვნა არ დააკმაყოფილეს. ჩვენი გადმომყვან რაზმს შეთაურობდა ლადიკო გიგინეიშვილი. 24 ნოემბერს დაიწყო აჯანყებულთა გასამართლება. სასამართლოს წინაშე იდგა 300-მდე ხელებ დაკოჭრილი და ძონძებში გახვეული გლეხი. სასამართლოს შემადგენლობა ასეთი იყო: თავმჯდომარე პოლკოვნიკი, ლეკვინაძე, სახელმწიფო ბრალმძღველი სერგო მათითაშვილი, სასამართლოს წევრები: საჩხაძე და ერთი გვარი არ მახსოვს. სასამართლოს მდივანი სერგო ჯიბლაძე. გასამართლება პირდაპირ ხდებოდა, დაკითხვა და წინასწარი ძიება არ უწარმოებიათ. დაკითხვა — გასამართლება ამხ. პარმენ ცინცაძიდან დაიწყო. (რომელიც იმ დროს ძლიერ ავითმყოფი ქუთაისის საპყრობილედან გადმოიყვანეს). სასამართლოს თავმჯდომარის შეკითხვაზედ. — თუ როგორ მოგწონს ეს მდგომარეობაო, ამხ. პარმენმა ხელი მოგვიწვირა უკან მჯდომ 300 ამხანაგს და სთქვა: მე კი არ მომწონს ამდენი ხალხის ტანჯვა-წამება. არამედ ვიწვი მათი სიცოცხლითო, ეს პასუხი სასამართლომ, ცოტა არ იყოს, იუყადრისა და ამხ. პარმენს დაუწყეს მუქარა. დახერხეს პირდაპირ პირდებოდნენ. ბრალს სდებდნენ აჯანყების ხელმძღვანელობაში.

ჯერო მიდგა ამხ. ილარიონ სარჯველაძეზედ, მაგრამ მისგანაც ვერავითარი დამაკმაყოფილებელი პასუხი ვერ მიიღეს. ამხ. ილარიონს ბრალს სდებდნენ აჯანყებისა და ერთ-ერთ რაზმის ხელმძღვანელობაში, მას მოსთხოვეს ის თოფები და რევოლვერები, რომლებიც მან აპყარა გვარდიელებს და დაუროგა თავის ამხანაგებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში დახერხდით ემუქრებოდნენ, მაგრამ ის მტკიცედ იდგა თავის სადარაჯოზედ და ამბობდა: კომუნისტი ვარ და კომუნისტადვე მოვეცდებიო. ასეთ ქარ-ცეცხლში ვაგვარდეს ყველა ამხანაგები. ამინდი ძლიერ ცუდი იყო. ამხანაგების შოზბლები და ცოლ-შვილი სასამართლოს კარებთან იდგნენ და მოელოდნენ განაჩენის გამოცხადებას. პარცესი სამი დღე გაგრძელდა.

27 ნოემბერია. დღე და ღამე იყრება. კოკისპირული წვიმაა. დედები, რომლებიც კარებთანაა ატუზული, მოუთმენლად მოელოან ჩვენს განთავისუფლებას. სასამართლო გამოდის და კითხულობს განაჩენს. ამხანაგების ერთი ნაწილი გაანთავისუფლეს და იმ წამსვე დააცლევინეს დარბაზი, მეორე საგრძნობი ნაწილი, ადმინისტრატიული წესით დასტოვეს. მხოლოდ 28 ამხანაგს მოგვისაჯეს დახვრეტა. ამათში სხვადასხვა ვადით კატორღით შეეცვალა დახვრეტა: 1) იულო ცინცაძეს, 2) ბათლომე თურნაევს, 3) გრიგოლ ფირცხალაიშვილს, 4) კარპეზ კვირკელიას, 5) დათიკო გვარამიას, 6) ნოე გვარჯალაძეს, 7) ბარამიძეს, 8) დომენტი მგელაძეს, 9) სამსონ ფაციფიშვილს, 10) დიომიდე ლლონტს, 11) მირიან კალაძეს, 12) ივანე გადახაბაძეს, 13) ლავრენტი ძიმისტარაშვილს, 14) ეანო გურგენიძეს, 15) ალექსანდრე ხავთასს. დასახვრეტად დავრჩით: 1) ილარიონ სარჯველაძე, 2) კიმოთე კერესელიძე, 3) კალისტრატე კილაძე, 4) მოსე სირაძე, 5) სიმონ ადგიშვილი, 6) იულო გვარჯალაძე, 7) მასიკო წილოსანი, 8) ილარიონ გოგიჩაიშვილი, 9) ესეფი გოგვაძე, 10) ჯორბენაძე, 11) კარპეზ ჩხაიძე და მე. განაჩენის სისრულეში მოყვანას შეგვპირდნენ 24 საათის განმავლობაში, სასამართლო გავიდა გარედ მშობლების და ნათესავების წივილ-კივილი მოისმოდა. ჩვენ სიკვდილის არ გვეშინოდა. მაგრამ დედების უმწურო მდგომარეობა ძლიერ გვტანჯავდა. ისინი გამხეცებული ლოშივით ეხეთქებოდნენ ქვის კედლებს, ცხვირ-პირს იმტვრევდნენ. მაგრამ არავის ებრალებოდა. ჩვენ სიმღერა შემოვსძახეთ. ზღაპრით ბოროტლებიც მოიტანეს. თან მოიყვანეს მჭედლები, რომლებმაც დაგვჭედეს. ამ დროს შემოვიდა ვალოდია გოგვაძე და გვითხრა: ჯერ დაგხვრეტო და შემდეგ დაგწვავთო. ჩვენ სიმღერით უპასუხეთ. წაგვიყვანეს ციხეში. ღამე ძლიერ ბნელოდა. ამხ. ჯორბენაძე გზაში გაიპარა. ციხეში შესვლის დროს რაღაც იღბლად აღარ დაგვთვალეს. დავთარი ამათაც აბნეული ჰქონდათ. ვიცოდით ღამის განმავლობაში თუ დასახვრეტად არ გავგიყვანდნენ, დასათვლელად მაინც შემოვიდოდნენ. ასეც მოხდა. მაგრამ ჩვენ ერთს ხერხს მივიმართეთ. გამოვიღეთ ხის კედელი და გამოვიყვანეთ ერთი ამხანაგი, რომელიც ჩვენს გვერდით იმყოფებოდა სხვებთან ერთად კატორღელები და მოვსრულდით თორმეტად. ამით გაქცეულ ჯორბენაძეს საშუალება მიეცა სიკვდილისათვის თავი დაეღწია. მეორე დღეს ყველაფერი გაიგეს. მაგრამ გვიანლა იყო. 28 კატორღელი ამხანაგი ქუთაისში წაიყვანეს, ადმინისტრატიულად დატოვებული კი — თბილისში. ჩვენ იქ დავრჩით. ცეცხლობდით როგორმე თავი დაგვეხწია ამ მდგომარეობიდან. მოველაპარაკეთ ყარაულის უფროსს ყ. ხუზუნაიშვილს და ვსთხოვეთ მას გავგიყვანეთ ციხიდან სულ ყველა და თითონაც ჩვენთან წამოსულიყო. ორი-სამი საათის მოფიქრების შემდეგ მან თანხმობა გავცეცხადა. წინ თამით ამხ.



იულო ცინცაძის კოლმა ამხ. მარია ცინცაძის საშეალებით, რომელიც
იმ დროს ჩვენს გვერდით ციხეში იჯდა, გადმოგვცა ქლიბები. დღი-
სით ბორკილების დაჭრა ვერ მოვახერხეთ (ვინაიდან ყარაულები ფან-
ჯარაში გვითვალთვალებდა) უნდა დაგვეწყო დალაშების შემდეგ. და-
ლაშებამდის ერთი საათი იქნებოდა, ჩვენთან მოირბინა ერთმა გვარ-
დიელმა დეპეშით ხელში და გადმოგვცა, რომ დახვრეტა კატორღაზე
შეგეცეალათო. დეპეშაშიც ეგრე ეწერა. ამ გარემოებამ ზოგიერთი
ამხანაგის აზრი შესცვალა. თუ აგრე, რაღას მივიღივართო, მაგრამ მა-
ინც გაქცევა გადავწყვიტეთ. დალამდა თუ არა, შეუდექით მომზა-
დებას, მაგრამ აღარ დაგვაცალეს. გარს შემოგვერტა რამოდენიმე
ათეული შეირაღებული ჯალათი. მოითხოვეს: 1) ილარიონ სარჯვე-
ლაძე, 2) მოსე სირაძე, 3) კიმოთე კერესელიძე, 4) კალისტე კილაძე,
და 5) სიმონ ადღეშვილი. ხსენებული ამხანაგების მიცემაზე უარი გან-
ცხადეთ, გამოძახებული ამხანაგები უკან დავაყენეთ, ჩვენ წინ წა-
დექით. მოვითხოვდით ერთად წავეყვანეთ. ისინი დაჟინებით მოით-
ხოვდნენ. ბრძოლამ თითქმის ორი საათი გასტანა. ციხის კარზედ მოად-
გა გვარდიის შტაბის წევრი ევგენი იმნაიშვილი, რომელმაც დაგვარწ-
მუნა, რომ გამოძახილი ამხანაგები გადაყავთ ქუთაისის ციხეში და
არავეითარი ხიფათი არ მოვლისო. ჩვენ მაინც უარზე ვიდექით. ამ
დროს ფანჯარაზე მოადგა გვარდიის ოფიცერი ჭანიშვილი, რო-
მელმაც მრისხანეთ დაიყვირა: თუ არ გამოხვალთ, აქვე მოვიყვან გა-
ნაჩენს სისრულეშიო და ბომბი ფანჯარაში შემოდო. თანაც მაუხერი
მოიმარჯვა. მას დიდი ალელვება ეტყობოდა. ცხადი იყო, რომ სისხლი
სწყუროდა, დაპირებას უეჭველად შეგვისრულობდა. ამ დროს ამხ.
ილარიონ სარჯველაძემ სთქვა: ამხანაგებო! შეიძლება ის ამხანაგები,
რომლებიც არ გამოუძახიათ გადაიჩენ. რომ არ გავიდეთ, აქ სულ ყვე-
ლას ამოგვწყვეტენ და უმჯობესია ჩვენ გავიდეთო. ამ სიტყვების
თქმისთანავე ამხ. ილარიონი გარეთ გამოვიდა, მას მიყვენ სირაძე,
ადღეშვილი, კილაძე და კერესელიძე. ჩვენ იმ წამსვე კარები ჩაგვიკე-
ტეს. ამხანაგები წამსვე გააქროლეს. სადგურ ლანჩხუთში ჩასვეს ჯავ-
შნიან მატარებელში, ჯავშნიანი სადგურიდან დაიძრა და ერთი ვერ-
სის დაშორებით გაჩერდა ნიგოთის მიმართულებით. ჯალათებმა ამ-
ხანაგებს წინადადება მისცეს ძირს ჩამოსულიყვნენ (გსარგებლობ გაქ-
ცეულ ამხანაგ სიმონ ადღეშვილის მიერ მოწოდებული ცნობებით).
ესლა ამხანაგები უკანასკნელად დარწმუნდნენ, რომ საქმე გლახათ იყო.
მოემზადნენ უკანასკნელი ბრძოლისათვის. ამხ. სარჯველაძე, კერესე-
ლიძე და კილაძე ჯალათებს ხელდახელ დაეტაკნენ. გაიმართა ხელ-
ჩართული ბრძოლა. თამე ძლიერ ბნელი იყო, ვაგონებშიაც არ იყო
სინათლე. ყველა ჯალათები სარჯველაძეს და კილაძეს ეცენ. რას უნ-
და გამბდარიყვნენ ხელ-ფეხ შეკრული ამხანაგები, იბრძოდნენ კბილე-



ბით და მუშტებით, მაგრამ დიდი აღარ დასცალდათ. ისინი ხმამაღლა დახვრიტეს, დანარჩენმა ამხანაგებმა — სირაქემ და ადგიშვილმა ისარგებლეს ხელჩართული ბრძოლით, გადახტნენ მატარებლიდან და გაიქცნენ. როცა დარწმუნდნენ ჯალათები აღნიშნული სამი ამხანაგების დახოცვაში, დაედევნენ გაქცეულ ამხანაგებს. მაგრამ უშედეგოთ. ისინი მიიმალნენ. გათენდა. დანარჩენ ამხანაგების გადაყვანა ვეღარ მოასწრეს. დახვრეტილი ამხანაგების ამბავი ელვის სისწრაფით მოედო სოფელს. მათი მშობლების და ნათესავების კივილმა მთლად შესძრა ყველაფერი. ლანჩხუთის სამხარტველოს წინ დიდ-ძალი ხალხი მოგროვდა. დამწუხრებული დედები ეძებდნენ შვილებს. მათ წინ გვარდიელები ელობებოდნენ, ნებას არ აძლევდნენ ენახათ საზიზღრად დახვრეტილი შვილები. საწყალი დედები დაჭრილ ლომებივით ღრიალებდნენ. გაეშურნენ „სასაკლაოსაკენ“ და მათი შვილები: ილარიონი, კიმოთე და კალისტე „ჯიკის ტბის“ ერთ-ერთ თხრილში აღმოაჩინეს ჩაყრილი, რომლებიც თავიანთ სისხლში სცურავდნენ.

გულშემწარავი სურათი იყო: ვინ არ სტიროდა, ვინ არ მოსთქვამდა: ყველა მწუხარებას გამოსთქვამდა.

დახვრეტილი ამხანაგები დიდი ხეყნა-მუდარის შემდეგ თავთავიანთ სახლებში გადაასვენეს. მაგრამ ადგილობრივმა ხელისუფლებამ გასცა ბრძანება, რომ დასაფლავებას არავინ დაესწროს და ამაღამვე დაასაფლავონო.

ეხლა ჯერი დანარჩენ ამხანაგებზე მიდგა. აღნიშნულმა გარემოებამ ხალხი ძლიერ შეაწუხა. საწყალი გლეხების „ჯიკის ტბაში“ დახვრეტა ბევრს აღარ ესიამოვნა. ადგილობრივი გვარდიის შტაბიც მოხერხებულად მოიქცა. ჩვენ. ექვსი ამხანაგები — გოგეაძე, გოგიჩაიშვილი, წილოსანი, გვარჯალაძე, ჩხაიძე და მე ქუთაისში გაგვავაზენეს, რათა სალორის „სასაკლაოზე“ დავეკალით. ჩვენმა წამყვანმა რაზმის უფროსმა ქ. იმნაიშვილმა ქუთაისის ციხის უფროსს ასათიანს თავის ხელით მიუტანა პაკეტი, რომელშიაც ეწერა (აღნიშნული ამხანაგებზედ) მიღების თანავე დახვრიტეთო. მიღებისთანავე გაგვხადეს ჩვენი ტანისამოსი. გახვიეს და თოკებით შეკრეს. ზედ ჩვენი მისამართი დააწერეს. შევითხვაზე — თუ რა საჭიროა მისამართი-თქო, მიპასუხეს: წესი ასეა, რომ ტანსაცმელები თქვენს მშობლებს უნდა გაუგავნოთო. სამაგიეროთ ჩვენ შავი ხალსები გადაგვაცვეს და ორ-ორი ამხანაგი „სეკრეტში“ მოგვათავსეს. ამავე ციხეში ისხდნენ ანზ. მისა ცხაკაია, მამია ორახელაშვილი, მიშა ოკუჯავა. შამშე ლეჟავა, ენო სტუროვა და სხვა მრავალი ამხანაგები. იმავე დღეს კარზედ მოდგა ანზ. შამშე ლეჟავა და შემოგვძახა: არ შეშინდეთო. ჩვენ მას ვერ ვიცნობდით, მაგრამ მაინც გაგვეხარდა. ცოტა ხნის შემდეგ ანზ. დათიკო კოპალაძის ხელით ციხეში არსებულმა კომიტეტმა გამოგვიგზავნა ფული და

წერილი სადაც გვწერდნენ — არ შეშინდეთ, თუ საქმე წახდა და არ შეგიცვალეს, უეჭველად გააქცევთო. დაღამდა. როგორც მახსოვს, 4 დეკემბერი იყო. საღამოს 10 საათი იქნებოდა. უეცრად კარები გაიღო. კარებზედ ორი თოფიანი კაცი მოადგა, ერთიც შიგ შემოვიდა. ჩვენ გადავწყვიტეთ აღსასრული მოახლოვდა თქო. მაგრამ თურმე დასათვალიერებლად შემოვიდნენ. როცა თავის მოვალეობა შეასრულეს ზედამხედველმა კოსტა ქოიავამ გარეთ გასვლის დროს გვითხრა: თქვენ ამელამ მაინც დაგზვრეტენ და ეს პაპიროსები მე მომეცითო (რომელიც იქვე იატაკზე გვეწყო). დაეპირეთ მისი დაჭერა, მაგრამ გაგვასწრო. როგორც მახსოვს, 6 თუ 7 დეკემბერს ქუთაისის საოლქო სასამართლომ სამტრედიის აჯანყებაში მონაწილეობისათვის ორ ამხანაგს: გრამიტონ სვანიძეს და აკაკი ფანცულაიას მოუსაჯა სიკვდილით დასჯა. სულ იმ დროს ციხეში ვირიცხებოდით-მ კაცი, რომელთაც დახვრეტა გეჭონდა მისჯილი. ორი კვირის შემდეგ დახვრეტა შეგვეცვალა სამუდამო კატორღით. ქუთაისის საგუბერნიო ციხეში (მაშინ საკანტროლო ციხეთ ითვლებოდა) ვისხედით სამოცამდე კატორღელი ამხანაგები. გორიდან: ამხ. ვასო ქურდაძე, ბუხნიკაშვილი, გომარელი, მაისურაძე და სხვ. ჩვენი პირობები, როგორც კატორღელების, სხვა ტესალებთან შედარებით, ძლიერ ცუდი იყო: დღე-ღამეში ერთი გირვანქა მჭადი გვეძლეოდა და იგიც დამპალი. არ გეჭონდა უფლება მშობლების ნახვის, თუ ვინმე მოვიდოდა ჩვენდა სანახავად. არ გვაძლევდნენ უფლებას წიგნების კითხვისას. მისი შემოტანა ჩვენს კამერაში აკრძალული იყო. აგრეთვე უფლებას არ აძლევდნენ ჩვენს მოწინავე ამხანაგებს ჩვენთან შემოსულიყვნენ და გვემაცადინა. ხშირი იყო შემთხვევა, რომ ამხ. ნიკოლოზ ოკუჯავა შემოიპარებოდა ჩვენთან მოხსენების გასაკეთებლათ. ისიც ერთი მეკარეს კონსტიბლის საშუალებით და თუ ვინმე წამოგველანდებოდა, ამხ. ნიკოლოზს ნარს ქვეშ ვმალავდით. ჩვენ არა ერთხელ ვსთხოვეთ ციხის ადმინისტრაციას ნება დაერთო გვენახა ჩვენი ლიდერები: მ. ცხაკაია, მ. ორახელაშვილი და სხვები, მაგრამ ამის ნება არ მოგვცეს. ციხის აუტანელი რეჟიმის საპროტესტოთ გამოვაცხადეთ შიმშილობა. ეს გაფიცვა მაშინ მთელ საქართველოს მაშტაბით მოხდა პოლიტიკური პატიმრების მიერ. ვიშიშვილეთ 4 დღე-ღამე, ბევრი ამხანაგი გახდა ავად ამ ნიადაგზედ, მაგრამ ნაწილობრივ გამარჯვებას მაინც მიეღწიეთ. თუმცა ჩვენზედ, როგორც კატორღელებზედ, არ გაავრცელეს მოპოებული გამარჯვებანი. ჩვენ მაინც არ ელონდებოდით, — ვიცოდით, რომ სამუდამოდ იქ არ დავრჩებოდით.

განუსაზღვრელი სიხარული გამოიწვია ჩვენში საქართველოს მთავრობისადმი მიმართულმა ამხ. კარახანის ნოტამ, რომელიც წინადადებას იძლეოდა ჩვენი განთავისუფლების შესახებ. იანვარ 25 ახ.

1919 წლის ნოემბრის 7-8 აჯანყება გურიის

ჯერ კიდევ 1918 წლიდანვე დაიწყო მენშევიკების მთავრობის წინააღმდეგ გლეხთა აჯანყებები საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებში.

თავიდანვე გურიის გლეხობა თუმცა სიმშვიდეს იჩენდა. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავდა, რომ ის ერთვად მთავრობის მხარეზე იყო: ის მხოლოდ დროს ელოდებოდა, რომ გადამწყვეტი ბრძოლის დროს იერიში მიეტანა მენშევიკური მთავრობის ჩამოსაგდებათ.

ამიერ კავკასიის საოლქო კომიტეტის მოწვევით 1919 წლის ზაფხულზე ქ. ბაქოში შესდგა არალეგალური ყრილობა, სადაც დელეგატები იყვნენ თითქმის ყველა მაზრებიდან. ყრილობაზე, სხვათა შორის, დასმული იყო საკითხი — საქართველოში მენშევიკების ხელისუფლების ჩამოგდება და საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადება. ყველა მაზრებიდან გაკეთდა სათანადო მოხსენებები. გურიიდან მოხსენება გააკეთა ამხ. ვ. კალანდარიძემ, რომელმაც ასე დაასრულა ის: გურია მზად არის და როცა საჭიროება მოითხოვს, (საერთო აჯანყების დროს) ის გამოვა და იმედიცა გვაქვს, რომ გურიაში ძალაუფლებას ისე ჩაიგდებენ ხელში, რომ მსხვერპლსაც კი არ გაიღებენო. ამ სიტყვებს ყრილობა ტაშის ცემით შესვდა.

როდესაც ყრილობიდან დაებრუნდით, ჩვენი მუშაობა ერთში გამოიხატებოდა: ეს იყო საყოველთაო აჯანყების მოწყობა საქართველოში. მაზრის ხელმძღვანელ მუშაკებს თავიანთ მაზრებში უნდა ჩაეტარებიათ სამხედრო სამზადისი.

მოვიწვიეთ გურიის სამაზრო კონფერენცია. გაეკეთეთ მოხსენება. თუმცა სასტიკი რეაქცია მომდევნო. მრავალი მოწინავე ამხანაგი სამაზრო და საგუბერნიო ცხელებში იყვნენ გამომწყვდეულნი, მაგრამ ეს სამაზრო კონფერენცია ჩვენ მაინც ჩინებულათ ჩავატარეთ ს. ფიჩხისჯვარზედ. დაგვეწრო ამხ. გ. სტურუა.

კონფერენციაზე მთავარ საკითხად იდგა — თუ როდის მოგვეწყო საერთო გამოსვლები. გადაწყდა: ჭირნახულის აღების შემდეგ. კონფერენციის შემდეგ ამხანაგებმა ჩაიბარეთ რაიონები. სადაც უნდა გვეწარმოებია სამხედრო მზადება.

თუ არ ეცდები, იმ დროს გურია 12 რაიონად იყო დაყოფილი. ყოველ რაიონს ჰყავდა რაიონის საკუთარი სამხედრო ხელმძღვანე-

რილი იყო, ამხ. მ. ცხაკაია გაანთავისუფლეს. წითლებმა ბაქოც აიღეს. ტფილისში ციხეში მყოფი ყველა ამხანაგები ქუთაისში გადმოიყვანეს. 1 მაისი თენდებოდა. რალაც ხალხის ხმა და თანაც ინტერნაციონალის სიმღერა მომესმა. დიდხანს არ დაუჯერე თავს. ვერ წარმოგედგინა, თუ მართალი იყო. გათენებადის ორი საათი იქნებოდა. შეკარეს მივაძახე: რა ამბავია, რა მოხდა მეტქი; იქით-აქეთ მიიხედა და მითხრა: ნუ გეშინია, საქმე შენ რომ გინდა, ისეაო. გათენდა. ყველა კამერების კარები გაიღო, მაგრამ კატორღელების კარები ისევ ჩაკეტილია. აღმინისტრაცია ჯიუტობს. კატორღელებს კარებს ვერ გაუღებთო. მაგრამ გამოჩნდა ტფილისიდან ჩამოსული ციხის მამასახლისი ამხ. გრიშა სარჯველაძე და აღმინისტრაციას წინადადებას აძლევს კარები გააღოს. ცოტა ხანი და ჩვენი კარებიც იღება. ციხის ეზოში გავრბივართ. მიტინგი უკვე იხსნება. მიტინგს ხსნის ამხ. რაქდენ კალაძე, დროშებიც ააფრიალეს. ათას კაცზედ მეტი ვართ. ამ დროს ხმები მოიხსმა: ამხ. მიხა ცხაკაია ხელახლა დაუჭერიათ და ციხეში მოჰყავთო. ჩვენ სწრაფად ჩავმწყრივდით ამხ. მიხას შესახვედრათ. რამოდენიმე ამხანაგმა ციხის კარებთან მივირბინეთ. ცოტა ხანი და ციხის კარებიც გაიღო. გამოჩნდა ჩვენი თეთრ წვერა ბელადიც. ინტერნაციონალმაც დაიგვიგინა ამხ. მიხაც ავიყვანეთ და ტრიბუნისაკენ გავაქანეთ. საიდანაც მხურვალედ მოგვესალმა. თანაც მაშინდელ მდგომარეობაზედ მოხსენება გააკეთა და მოგვილოცა გამარჯვება და გაანთავისუფლების მოახლოვება. მიტინგი ზეიმით დამთავრდა. ყოველ საათში იმართებოდა ლექციები და სხვ. მოხსენებები. რუსეთ-საქართველოს ხელშეკრულებამაც მოგვისწრო. ხელშეკრულების თანახმად მთელი რიგი ამხანაგებისა გაანთავისუფლეს, მხოლოდ დაგვიტოვეს ციხეში სერიოჟა ქავთარაძე და 12 სხვა ამხანაგი, როგორც უკიდურესი ზომით დასჯილები. მაგრამ მეორე დღეს ჩვენც გაგვანთავისუფლეს. ვარეთ გამოსვლის დროს ციხის კარებთან დაგვხვდა ამხ. ამხ. მამია ორახელაშვილი და კარო მიქაძე. რომლებმაც გზის ფული მოგვცეს და გავემშრეთ სოფლებისაკენ...

სუფსა.

1921 წ. 5 მაისი

ამოლონ იმნაიშვილი.

ლი შტაბის წევრებით, აგრეთვე ასისა და ათისთავეები. ეს უკანასკნელნი იყვნენ სოფლებში, კომ-უჯრედებთან დაკავშირებულნი, საიდანაც ღებულობდნენ საქირო დირექტივებს. სამაზრო შტაბთან იყვნენ დაკავშირებულნი, რაიონის შტაბის ხელმძღვანელები. მაზრის შტაბს იდეურ ხელმძღვანელობას უწევდა სამაზრო პარტიული კომიტეტი, რომლისათვისაც თავის წევრთაგან გამოყოფილი ჰყავდა ერთი წევრი, იგივე სამაზრო კომიტეტის თავმჯდომარე, რომელმაც ამავე დროს სამაზრო სამხედრო რევოლუციონური შტაბის თავმჯდომარე იყო.

ყველა ამხანაგს ეგალებოდა საკუთარ ბინაზე ყოფნა და ცნობის მიღებისთანავე უნდა გაჩენილიყო დანიშნულ ალაგას იარაღით.

სამაზრო სარევოლიუციო შტაბს ყველა რაიონში ჰყავდა აღრიცხვაზე აყვანილი ჯარისკაცები იმის აღნიშვნით, თუ რა სამხედრო მომზადებით იყო ის აღჭურვილი.

კონფერენციის დადგენილებათა ცხოვრებაში გასატარებლათ ჩვენ გავეშურეთ რაიონებში, მაგრამ არც ჩვენს შტრებს ეძინათ. ამხანაგების უმრავლესობა რაიონებში დაპატიმრებულ იქნენ. ხიდისთავის რაიონის კომიტეტის შემადგენლობაც ერთ ღამეს დაატყვევეს ს. ბუჭნარში. ასე, გურიის კომიტეტის წევრთა უმრავლესობა დაპატიმრებულ იქნა. პრეზიდენტის წევრთაგან მარტო მე გადავრჩი დაპატიმრებას.

იძულებული შევიქნენი მომეწვია ახალი კონფერენცია, რომელსაც უნდა აერჩია სამაზრო კომიტეტის ახალი შემადგენლობა. ყველა რაიონებში ამხანაგები დაევზაენე, დაენიშნე კონფერენციის ალაგიც. მეორე დღეს ვღებულობ ცნობას, რომ სოფ. ასკანაში ამხ. სეფასტი თალაკვაძეს მოწვეული ჰყავს კომიტეტის პლენუმის კრება და გაძახისო.

ეს კოტა არ იყოს, გამიკვირდა, რადგან სეფასტიმ არ იცოდა, თუ ვინ უნდა მოეწვია და რომელ რაიონიდან. ჩვენი მუშაობა მიმდინარეობდა ძლიერ კონსპირატიულად და ამიტომ შესაძლებელი იყო ასეთ მოქმედებას გამოეწვია უნებლიე პროვოკაცია. თვით ამხ. სეფასტიც მეტად უცხო პარტიული მუშაი იყო გურიის ვლევობაში. როგორც მოულოდნელათ მოვლინებულს, საოლქო კომიტეტის დირექტივობით, მას აღმაკერად შეხვდნენ გურიის ამხანაგები, რაც დამტკიცდა მით, რომ მის მიერ სამჯერ დანიშნული კრება არც ერთხელ არ შესდგა. ამავე ხანებში ორი რაიონის წარმომადგენლები: ასალო ცინცაძე და ვარლამ კუნჭულია მთავრობამ შეიპყრო. კუნჭულია მაშინვე ყაჩაღთ მონათლეს და ბორკილებში ჩაქედითი გადმოაგზავნეს საგუბერნიო ციხეში.



ჩვენ მიერ დანიშნულ დღეს შესდგა სრული კრება. ამხ. სევესტიმ მოხსენება გააკეთა საერთაშორისო მდგომარეობაზე და შემდეგ მოხდა სამაზრო კომიტეტის არჩევნები. ამხანაგებს წინადადება მიეცა, რომ მზად ყოფილიყვნენ, შორს არავინ წასულიყო, რადგან ცენტრიდან ყოველ დღე ველოდით ცნობას საერთო აჯანყების დაწყების შესახებ.

უნდა აღვნიშნო, რომ გურიის კომიტეტის სამაზრო კრება ყოველთვის ესწრებოდა ამხ. თედორე ჯალანდაძე. მიუხედავად იმისა, რომ იმავე სოფელში ცხოვრობდა თედორე, სადაც სევესტიმ მიიწვია სამაზრო კომიტეტის კრება, თედორე არ მოიწვია კრებაზე, მან არც კი იცოდა არაფერი კრების შესახებ. მხოლოდ მე და სხვა ამხანაგებმა წავიყვანეთ თედორე კრებაზე. სადაც მან ამხ. სევესტის უსაყვედურა ასე უტაქტოდ კრების მოწვევა და ის, რომ მას არ შეატყობინა.

თედორე თუმცა არ ყოფილა გურიის კომიტეტის წევრი, მაგრამ ის ახლოს იყო კომიტეტთან, იცოდა ყველაფერი რაც კეთდებოდა. კომიტეტის კრებაზედაც თედორეს წინადადება იყო მიღებული — თუ საერთო აჯანყება არ მოეწყობოდა მთელს საქართველოში, ისე გურია არ უნდა გამოსულიყო. თვით ცნობა გამოსვლების შესახებ კომიტეტს უნდა მიეღო საოლქო კომიტეტის ერთ-ერთი წევრის საშუალებით ან საოლქო კომიტეტის ბეჭედ დასმული ქაღალდით. ამის შემდეგ, ცხადია, ეს ცნობა გურიის კომიტეტს ვერ გადმოეცემოდა ისეთი პირის საშუალებით, როგორიც ამხ. სევესტი იყო.

მზადებაში გავიდა ოქტომბერი. 3 ნოემბერს ცნობა გვაქვს: უნდა მოვიწვიოთ სამაზრო კომიტეტის პლენუმი, აგრეთვე — სამხედრო სარევოლიუციო შტაბის წევრები. შევიკრიბეთ და ველოდებით ცენტრიდან საოლქო კომიტეტის წევრებს. მაგრამ არსად სჩანს. გავგზავნეთ სადგურზე კაცი, რომ გზა არ აბნეოდა. როგორც იქნა, 5 ნოემბერს მოვიდა ამხ. გიორგი სტურუა. რომელსაც ამხ. სევესტი ახლდა. ამხ. სტურუამ გააკეთა მოხსენება. აცნობა კრებას, რომ მთელ საქართველოში და აგრეთვე ტფილისშიაც გამოსვლები მოხდება 7 - 8 ნოემბერს, მხოლოდ სამეგრელოში გამოსვლების მოწყობას უფულობა უშლის ხელს. გადაწყდა იმ 50 ათასი მანეთიდან, რომელიც გურიის კომიტეტისათვის ჰქონდა, 40 ათასი მანეთი გადაეგზავნა სამეგრელოსთვის. რათა იქ უფულობით არ შეშლოდათ ხელი. საგანგებო გაგზავნილი ამხანაგის ხელით სამეგრელოს გადაეცით 40 ათასი მანეთი. ამის შემდეგ მოხდა გურიის კომიტეტის ხელახალი არჩევნები. არჩეულ იქნა 7 წევრი და 7 — კანდიდატი. სამაზრო-სამხედრო სარევოლიუციო შტაბი 3 კაცისაგან. წევრებათ: ამხ. სამსონ ჭანიშვილი და ამხ. სარდიონ ჯიბუტი და თავმჯდომარეთ კი რვივე სამაზრო კო-

მატეტის თავმჯდომარე, სოფლებში და რაიონებში ხელმძღვანელებით შემდეგი ამხანაგები: ოზურგეთში აშხ. კირილე ჩხარტიშვილი, რომელთანაც უნდა მისულიყვნენ გამოსვლების დაწყებისას, სალამოს, 7 ნოემბერს, აშხ. გ. სტურუა და აშხ. სევასტი თალაკვაძე და უნდა დაეჭირათ კავშირი ჯუმათ-სიორულთან, რომლის შეერთებული ძალებით — ასკანა, ხიდისთავი, ნავომარი, — აიღებდნენ ქალაქ ოზურგეთს, შემოხსენებულ სოფლებიდან ყავდათ მეთაურებათ შემდეგი ამხანაგები: რუსიძეები — ბესარიონ და მისი ძმა, ს. სარტიშვილი, ანთიმოზ სიორიძე, სავლე გოგიჩაიშვილი, კ. უჯმაჯურიძე, ნეოფიტე ჭეიშვილი, ერ. ჩიგოგიძე, ემ. კალანდაძე, თ. და აკ. სიხარულიძეები. ასკინიდან: თალაკვაძე და ინჭკირველი, ლანჩხუთს ხელმძღვანელობდნენ იულო, კოსანდილე, ბიჭტორ და კ. ცინცაძეები და გ. კომახიძე, აგრეთვე ძმ. სარჯვალაძეები, დ. ნატანებს: მ. ვაშაყმაძე, მიმაგრებული იყო მასთან სევასტი თალაკვაძის ძმა, დაბა სოფსას ხელმძღვანელობდა კოწია გურგენაძე, მოსე და ნესტორ დლონტი, აღმო-სავლეთ გურიაში, დაბა ჩოხატაურში, უნდა მოთავსებულიყო მთავარი სამაზრო შტაბი და ჩოხატაურის აოგბა ევალეზოდა შემდეგ სოფლებს: ამაღლებას, ჯვარცხმას, ფარცხმას, ციხე-იანეულს, ერკეთს და ხევ-ქებაოს, შემოხსენებულ სოფლებში ხელმძღვანელებათ იყენენ შემდეგი ამხანაგები: ლევანტი, ილარიონ და სანდრო რამიშვილები, ლადიძე და შერმანდი ცინცაძეები, ძმები გოგოლაძეები, აფთონ და იელიანე ანთიძეები, სერაპიონ და იესე ჩანტლაძეები, შიტროფანე, ამბერკი, ილარიონ, თეოფილე, გიასე, ყარამან, სარდიონ და სხ. შამალაძეები, ილარიონ, ლადიკო და სოლომონ ჯინჭარაძეები ტ. და ერმილე მინდაძეები, ნოე კობიძე, ბეჟუკი, გიორგი და ბენია ბერიძეები, კოწია შაქრიშვალი, კოლია და სევერიანე კალანდაძეები, გერასიმე სიხარულიძე, ევგენია მდივანი, ვასილ როინიშვილი, ფილიპე და ანტონ მგალობლიშვილი, აკაკი შარაშიძე და სხვები, ქალებიდან იყვნენ მარო და ოლოა კალანდაძეები, ნატალია მგალობლიშვილი და ჭიონია ჯინჭარაძე, გამოსვლების წინა კვირებში იყვნენ და იცოდნენ, რომ მოხდებოდა გამოსვლები ადრე და წავიდნენ შემდეგი ამხანაგები: თენჯის ელენტი, თეოფილე ჩიჩუა, სიმონ ელენტი, და ვალერიან გოგიბერიძე, დაჭერილები იყვნენ: ანდრო და თედორე დოლოძეები, ვარდენ, იაგორ და ელიზბარ კალანდაძეები, ბესარიონ და მიჩაკო მეგრელიძეები, პარმენ და ასალო ცინცაძეები, გრიგოლ და ეატა მგალობლიშვილები, ვალოდია თავართქილაძე, დათიკო ფოცხიშვილი და სხ.

7 ნოემბერია. მთელ მაზრაში არის მზადება. ყველა სოფლის ამხანაგებმა იციან. თუ ღამის სამ საათზედ სად უნდა შეიკრიბონ, უჯრედებს შიკრიკები ყავს დაგზავნილი სამხედრო ათის თავებთან,



ესენი კი ვალდებულნი არიან — თავიანთი შეიარაღებული რაზმით მივიდნენ დანიშნულ ალაგს. ეს ისე ხდება, რომ შეუძლებელია მოწინააღმდეგეებ რაიმე შეამჩნიოს და ამავე დროს თითქოს ბუნებაც ხელს უწყობს, რადგან მთელი დღე არის წყნარი წვიმა. ღამის საღი საათია და თითქოს ბუნება გაწყრა. ატყდა ქექა-ქუხილი, რომელსაც მოჰყვა მრისხანე კოკისპირული წვიმა, აღიღდა პატარა მდინარეები, რაზმელები აღარ ერიდებიან დასველებას. დაბრუნება ხომ შეუძლებლად მიაჩნიათ, რადგან სოფლებში მენშევიკების ყვეთელი გვარდიელები უკვე განაიარაღეს და მათი იარაღით კი ჩვენი წითელი რაზმელები არიან შეიარაღებულნი და თემებში კი თემის სამმართველოში და სასწავლებლებში მენშევიკების გვარდიელები და მეთაურები დატყვევებული ჰყავთ. აქ ვლადიმერ ალექსანდრე ვიშნევიჩი, ერძოთ ხევ-ერკეთზე, სადაც გამოსვლებს მე თვითონ ვხელმძღვანელობდი. ამ სოფლების წითელი რაზმელების თავის შესაყარი მთავარი ადგილი იყო ქვედა ერკეთი, სადაც ეხლა სახალხო სახლია აგებული. ღამის სამ საათზედ მოვიდა ქებალის და ზევის ძლიერი რაზმი, რომელსაც ხელმძღვანელობდნენ ძმები მამალაძეები და ჩანტლაძეები. ამავე დროს მოდის ცნობა ჩოხატაურიდან, რომ გაღმა სოფლების რაზმელები, სუფსის ხილთან, ჩოხატაურის ახლოს, გვიციდიან, რომ შეერთებული ძალით მივიდნენ ჩოხატაურის ასაღებათ: შევერთოდიო ხილთან. აქ მოხდა ძალების განაწილება, თუ რომელი ასეული მიაღგეს ასაღებათ ფოსტას, გვარდიის შტაბს, რაიონის მილიციას, ერობის სამმართველოს და სამნეო საწყობს. აგრეთვე ქალაქის დარაჯებს და სასამართლოსა და შკოლებს. გვყავს ოთხი რაზმი უფშემადგენლობით, ყველას სურს იქ წასვლა, სადაც მტერი მაგრად გრძნობს თავს: ასეთია გვარდიის შტაბი და რაიონის მილიცია. პირველი სიმაგრე ერგო ძმებ მამალაძეებს და ჩანტლაძეების რაზმს. მეორე — აშ. შ. ცინცაძის რაზმს. დანარჩენებზე კი წავიდა სხვები. მეც მიუძღვი წინ რაზმს, მაგრამ როცა მიუახლოვდი უკანასკნელ ფოსტას, იქ მტრებდნენ ერთი ამხანაგით და მეუბნებიან, რომ როცა ყველა სიმაგრეებს ავიღებთ, ერთი მეორეს ვაცნობებთ ალებას ტყვიისმფრქვეველის ერთი ლენტის დაცლით, შემდეგ მივალოთ, შევუდგებით საბჭოთა სამმართველოს მოწყობას. არ გასულა ნახევარი საათი და შეიქნა ყოველმხრივ ხშირი სროლა, ასევე უბასუხებენ. ფეხზე დგომა შეუძლებელია. გავიშლართეთ მიწაზედ, მაგრამ ტყვია ზუილ-ზუილით მივლის ყორებთან და ამტვრევს ხის შტოს, რომელიც გვაცვივა თავზედ მე და ჩემს ამხანაგს; თითქმის გათენდა და შეწყდა სროლა. წამოვდექი, გავიხედ-გამოვიხედე და დავინახე აშ. ყაისარ ბენდელიანი, რომელსაც დავავალე შესულიყო ქალაქში და გავეცა რა ამბავი იყო. ისიც წავიდა

თუ არა, ასტყდა ტყვიის მფრქვეველის სროლაც. რომელიც ჩქარა შეჩერდა. მომაგონდა, რომ ეს იყო ნიშანი გამარჯვებისა და წავედო. პირველად შევედი ფოსტა-ტელეგრაფში. სადაც ვნახე დატყვევებული ფოსტის უფროსი ჩიგოვიძე და სტუდენტი ერიშა შაქარიშვილი. პირველს რევოლვერი ესროლა ჩვენი რაზმისათვის. მეორე ეკლესიასთან ჩასაფრებულ იყო და იქიდან ესროლა ჩვენებისათვის. დავნიშნე ფოსტა-ტელეგრაფის კომისრად ერთი ჩვენი ამხანაგი. ფოსტის უფროსს განუცხადე, რომ იქნებოდა კომისრის განკარგულებაში. მხოლოდ თუ გაფლანგავდა ფულებს ან ამანათებს, პასუხს აგებდა სარეგულირაციო კომიტეტის წინაშე. ამის შემდეგ წავედი ქალაქისაკენ და საავადმყოფოს რომ გაუპირდაპირდი, უკანიდან მომესმა თოფის ხმა და ტყვია კი მოხვდა მიწაში ჩემს მარცხენა ფეხთან. შევეცი ნიშანი ამხანაგებს, რომ მითითებულ სახლისათვის ალყა შემოვრტყათ. განკარგულება მოიყვანეს სისრულეში, დაატყვევეს თავის იარაღით გვარდიელი და წარმოიმდგინეს. მან აღიარა, რომ პირდაპირ მე მესროლა. რადგან მიცნობდა, როგორც ხელმძღვანელს, დაბატონებული ვაფგნავეწ საპრობილენში. შევიარე საავადმყოფოში, სადაც იყვნენ საავადმყოფოს მოსამსახურენი რარი ექიმის თანაშემწე გ. დოლიძე და ალექსანდრე, რომელნიც გავაფრთხილე, რომ აფრულეობათ თავიანთი მოვალეობა პირნათლად. რადგან მოსალოდნელი იყო დაჭრილების მიყვანა, აგრეთვე იქაც დაუქნიშნე ერთი ამხანაგი გამგეთ, რომელსაც უნდა დამოიჩილებოდენ. შევიარე მილიციაში და ყოფილ გვარდიის შტაბში. სადაც საწყობებიდან არიგებენ იარაღს, წარმოიმდგინეთ თავისი ნებით მოდის უღარიბესი გლეხობა და თხოულობს იარაღს. მაგრამ მალე ყველას არ აძლევენ, უკეთუ კეთილ-სამედოთ არ ცნობდენ. შტაბის წევრები მოვიდნენ ქალაქის ალგების შემდეგ, ამხ. ჭანიშვილი და ამხ. ჯიბლაძე კი — რაზმით. მათი მოსვლისთანავე გადაწყვიტეთ ქალაქის გარშემო სიმაგრეების გამართვა, რადგან გაეიგეთ, რომ ს. სურების და საჯევახოს მხრიდან ემზადებოდენ მენშევიკები ჩვენზე თავსასხმას. ეს თუშები ქალის სიმცირის გამო აუღლებელი დაგვჩა. მოეწყო სიმაგრეები, ქალაქის გარშემო. შემოვლილებულია რკალი სადარაჯოებისა გარშემო ქალაქზედ. მგზავრებს უნებართვოთ არ უშვებენ. დილის რვა თუ ცხრა საათია და მოდის ერთი ვაჭარი, რომელმაც გამიცხადა: მენშევიკების გვარდიის შტაბის თავმჯდომარე ვასო ჩიგოვიძემ გამომავაგნა და გთხოვთ მხოლოდ შენ წაიყვანო საავადმყოფოში, რადგან არის დაჭრილი სასიკვდილოდ და სხვას არ ენდობათ. რადგან მე დრო არ მქონდა, გადავეცი ამხ. სამსონ ჭანიშვილს, რათა წაეღო საკაცე საავადმყოფოდან და გამოეყვანა. ასეც მოიქცა. გამოიყვანა და მოვათავსეთ საავადმყოფოში და დაავალეთ ექიმებს კარგათ მოეხედათ. მ. დროს

8903



ეტლს დაუპასუთ და სამი რაზმელით ვაგზაენი სოფელ ინტაბუეთში, აშხ. თედორე კალანდაძის მოსაყვანათ. მაგრამ ამ დროს ჩოხატაურის მახლობლად, მდინარე სუფსის ხიდზედ, გაჩაღდა ტყვიის მფრქვეველის და თოფების სროლა. გამოირკვა, რომ ოზურგეთის სამაზრო მენ-შევიკების გვარდიის შტაბის თავმჯდომარე მათითაიშვილი იმ დამეს ყოფილა თავის სასლში, ხიდისთავში და რომ გაუგია ჩოხატაურის აღება, შეუფროვებია გვარდიელები და დაგვესხა თავზე. ხიდის მახლობლად მ. ცინცაძის ეზოში ჩვენ გვეყავდა რაზმი აშხ. მიტროფანე მამალაძის ხელმძღვანელობით, რაზმს თან ჰქონდა ერთი მაქსიმის სისტემის ტყვიისმფრქვეველი. სროლაზე ჩვენებმა სროლითვე უპასუხა. ჩვენებმა ერთი გვარდიელი მოკლეს, ერთიც საგუშაგოზე მდგომ ამხანაგებს დაეჭირათ. ნახევარი საათის შემდეგ აშხ. ამბერკი მამალაძემ თავის რაზმით ხელით სასროლი ტყვიის მფრქვეველით გასცურა აღიდებულ მდინარე სუფსაში და ის იყო უნდა მოეჭრა გზა და უკანოდან დასცემოდა. ამ დროს შემთხვევით შეხვედრია იმ დროს ყაჩაღი პაიჭაძე, რომელსაც გადაუსვრია მათითაიშვილის რაზმისათვის ბოშა. მათ გაქცევით უშველეს თავს. ამის შემდეგ ეტლი აშხ. თედორესთან ვერ ვავგზაენეთ, ვერც თვითონ მოახერხა მოსვლა. აღვადგინეთ ქალაქში წესრიგი. რევკომის სახელით ქალაქს იცავს წითელი მილიცია, რომლის ხელმძღვანელია აშხ. სამსონ ქანიშვილი. თემებში აღდგენილია რევკომები და მილიცია. სატუსაღოები გაესილია პ/მ. მენშევიკებით, როგორც ქალაქში. აგრეთვე სოფლებში გამოვეცით სამაზრო რევკომის სახელით მოწოდება; მოუწოდებთ მშვიდობიან ცხოვრებისაკენ მოქალაქეებს და გლეხებს, გახსნილია საეაქროები, დატულია სრული მშვიდობიანობა. მაგრამ ოზურგეთი და ლანჩხუთი, მიუხედავთ იმისა, რომ ტელეფონი არ არის გადაჭრილი, პასუხს არ იძლევა. მხოლოდ სამტრედიის გვემუქრება და, შეადლეზე უკვე ვიცით, რომ არსად არაერთად არ ამბავი არ არის, ნაშვადლევის 3 საათზე ცნობაც მაქვს სამტრედიიდან, რომ ცენტრში მთავარი შტაბი ჩავარდა და გამოსვლები არსად არ არის.

ეს მხოლოდ მე ვიცი. მოვიწვიე შტაბის კრება, სადაც შევიყვანეთ კოლტაკიით შტაბის წევრად იმ დროს ჩვენი თანამგზავნი სამხედრო პირიკმე. ვაბო ბერძენიშვილი. თათბირი გაგრძელდა, მრავალი წინადადებებია შემოსული. მაგრამ დიდათ გვიშლის ხელს ოზურგეთის და ლანჩხუთის ამბების გაუგებრობა. საბოლოო ხანია, მოყავთ დატყვევებული მწვერავი მილიციელი ჟღენტი, რომელიც ოზურგეთიდან ყოფილა გამოგზავნილი და ჩავარდნილა ჩიჩის საგუშაგოზე ტყვეთ. გამოკითხვიდან გამოირკვა, რომ ოზურგეთში არაფერი არ მომხდარა. ლანჩხუთში და სოფსაში იყო გამოსილობი, მაგრამ ჩქარა ჩააქრო გოგვადის ჯაშნოსანმაო და ჩოხატაურზე წამო-

სულია ოზურგეთის გვარდია (150 კაცი) და ორი მძიმე არტილერიო და გოგვაძემ სადგურ საჯევახოში რაზმი გადმოიწმამა ჯავშნოსანიდან და მოადგება ჩოხატაურს აღმოსავლეთის მხრიდანო. ეს ჩვენ ერთხანს არ დაუჯერეთ, მაგრამ ორდევ მხრიდან ჩვენი მშვერავების საშუალებით გავიგეთ, რომ ეს სიმართლეს შეიცავდა. გადავწყვიტეთ ისევ მშვიდობიანი გზით დავვეტოვებია ქალაქი და სოფლები და დავგეხნა უკან. ორ ნაწილად გავიყავით მთავარი ძალები. ერთი ნაწილი წავიდა ხევ-ერკეთისაკენ მამალაძეების ხელმძღვანელობით. გამაგრდებოდნენ მთაში. მეორე კი ნიკოთ-ამაღლების მხრივ მთაში, სადაც შტაბის შემადგენლობაც გავყევით, რათა კავშირი არ გაგვეწყვიტა, ვინცობაა რაიმე ცვლილება მომხდარიყო. ღამის 10 საათია. ვაცნობეთ რაზმების შეთაურებს თავ-თავიანთი გზა და აგრეთვე მოვიწვიეთ საიმედო პატიოსანი მოქალაქენი და ვაჭრები, რომელთაც ჩავაბარეთ იარაღი და დაევალებით თავდაცვა მოსალოდნელი ბანდიტებისაგან. მთავარ ალაგებზე, მაგალითად ფოსტა-ტელეგრაფზე და საწყობზე დავტოვეთ ჩვენი მცველიც, რომ არ გაეტაცებიათ ფულები ან საქონელი პროვოკაციის მიზნით და აგრეთვე შეძლებულ ოჯახებსაც დავტოვეთ დარაჯები, რომ არ გაეძარცვათ. ეს იმ მოსაზრებით, რომ ხალხში ავრცელებდნენ ხმებს — ვითომ ბოლშევიკები მძარცველები არიანო და მოსალოდნელი იყო ხელოვნური პროვოკაცია. აგრეთვე სასადილოებში თუ იყო რაზმელების მიერ რაიმე ნახარჯი, ყველგან გავასწორეთ. თუმცა ასეთი მხოლოდ ორ ალაგს აღმოჩნდა: ერთი მოვაჭრე ანდრო ჯინჭარაძესთან და მეორე კოოპერატივში, სადაც ხელმძღვანელებათ იყვნენ ბოლშევიკი ამხანაგები სეფე და კოსტა ცინცაძეები, რომლებმაც ნებით არ ისურვეს მოსვლა და სასადილოს გახსნა, სანამ იძულებით არ მოეყვანინეთ და არ მიეცით წინადადება, რომ ევაჭრათ. გასვლისას ყველას ქონდა მიცემული წინადადება, რომ ვისაც იარაღის შენახვა არ შეეძლო, ჩაებარებია უკანვე. ჩემთან წამოვიდა ერთი რაზმი და ღამის სამი საათი იჭნებოდა, რომ აველით ამაღლების მთაზედ, საიდანაც დავცქერით გურიას, იმერეთს და სამეგრელოს. დავსხედით მაღლობზედ მაღალ ხეების ძირას. არე-მარე სდუმს. ამ დროს ჩოხატაურის მახლობლად ოზურგეთის მხრიდან იგრიალა ზარბაზანმა და ბაზრის თავს გაანათა. ამას მოყვა ორი თუ სამი გასროლა და ამას გამოეხმაურა ტყვიისმფრქვეველის ხმა აღმოსავლეთის მხარეზე. პირველად ვიფიქრეთ, ჩვენებმა უპასუხენო, მაგრამ რადგან ჩვენები იმ მხრივ არ იყვნენ წასულნი, ვიფიქრეთ ნამდვილად გოგუაძის ჯარია, რომელიც საჯევახოდან მოდის ჩოხატაურზეო. მეორე დილას გავიგეთ, რომ გოგუაძის რაზმი შეხვედროდა მენშევიკების მეორე რაზმი ტარიელ ხელმძღვანელობით და მოსელოდათ გაუგებრობით შეტაკება. რომლის დროსაც გვარდიის

ხელმძღვანელი (საქამიის სერის მცხოვრები) ტ. ყენია მოეკლათ და რამოდენიმე დაეჭრათ. გათენდა. არსაიდან სროლის ხმა არ ისმოდა. მხოლოდ ჩვენ კი, რადგან საადროდ ემზადებოდა პაერი, ყოველ მხრივ შორიდან გვესმოდა ზარბაზნის ხმები, რაც ყოფილიყო ჭეჭქუხილი. ჩვენ კი გვეჩვენებოდა, აჯანყებაა ყველგან და ზარბაზნების ხმაო.

მეორე დღეს გავგზავნე შიკრიკი სამტრედიისში, საიდანაც უნდა მიმეღო ცნობები ამხ. ოლა სტურუასაგან. მესამე დღეს მომაწოდა ცნობა, რომ საქირია მშვიდობიანი საუშალებით დაშლა და მეთაურები კი მიიმალონ, რადგან არსად გამოსვლები არ ყოფილა და ცენტრშიც „პრავალი“ მოხდაო. მან ცოტა ფულიც მოგვაწოდა. ამ ფულის ნაწილი გაუგზავნეთ ხევ-ერკეთის რაზმელებს. ნაწილი ოზურგეთის ციხეში მყოფ ამხანაგებს ამხ. თედორე კალანდაძის საშვლებით. ნაწილი — ლანჩხუთ-ჯუმათელებს, (თუმცა ისევ უკან მოიტანა წამლებმა, რადგან ვერავინ ენახა და ამხ. ბიქტორ ცინცაძისთვის არ მიეცა, რადგან თურმე არ იცნობდა). ნაწილი ჩვენ დავიტოვეთ. ამის შემდეგ მოვიშორეთ ჩვენთან მყოფი ამხანაგებიც და ყველგან ვაცნობეთ, რათა მეთაურები არ ჩავარდნოდნენ ხელში და უბრალო რაზმელებს ეხმარათ შერიგების პოლიტიკა. მეოთხე დღეს გავიგეთ, რომ ჩოხატაურ-ხევ-ერკეთის ამხანაგები დაუჭერიათ (48 კაცი) და გადაუწყვიტეს ჩვენ შტაბის წევრებითურთ დახვრეტაო. მაგრამ რაღაც მიზეზით ჩოხატაურიდან სასამართლო ოზურგეთში გადავიდა და ეგებ შეღავათი იქნესო. აგრეთვე ვღებულობთ ცნობებს, რომ ცოქაიას დამსჯელი რაზმი წავიდა თავისი არტილერიით ხევ-ერკეთისაკენ და აწიოკებენ ბოლშევიკების ოჯახებს ყოველ მხრივ. სურსათ-სანოვარის სახით რაც შეხვდებათ ოჯახებში მიაქვთ. ჰკლავენ პირუტყვებს და სასიმიინდეებს სკლიან, იტაცებენ ცხენებსა და უნაგრებს, ერთი სიტყვით, მწერენ — საქართველოში აღა-მამად-ხანის შემოსევა დაგავიწყებსო, აგრეთვე მწერენ ოჯახიდან — არ გამოჩნდე თუ ცოცხალი ხარ, რადგან „ხალხი“ და ადმინისტრაცია ყველა შენ გაბრალებს აჯანყებასო.

ჩვენ დავრჩით ერთად სამი ამხანაგი: ს. ჭანიშვილი, ს. ჯიბუტი და მე. თუმცა ერთი კვირა ნადირივით ტყეში ვიყავით ეკლითა და ტყის მწარე მსხალ-ვაშლით ვირჩენდით თავს, ყოველ დღე ალყა გვჭონდა შემორტყმული, მაგრამ ვერ დავგიჟირეს მიუხედავად იმისა, რომ იცოდნენ იმ ტყეში ვიყავით. შემდეგ დაუახლოვდით ჯაპანის მხარეს და მივაღებთ ღამით ერთ ოჯახს, რომელსაც იცნობდა ამხ. ს. ჯიბუტი და ეთხოვეთ საქმელი და ხელის შეწყობა. მასპინძელმა გულუხვობა გამოიჩინა და გაგვიწია დახმარება. ეს იყო ნესტორ ყიჟეშვილი თავის შვილებით, ღარიბი, უპარტიო გლეხი, არაპოლიტიკური

სასყიდელი არ აუღია და არც მის შემდეგ შემხვედრია სადმე. გადაწყვეტილი, ენაიდან 48 ამხანაგს მოელის სიკვდილით დასჯა წავსულიყავით ტფილისში ჩვენ სამნი და გაგვეცხადებია ჟორდანიასთვის ისინი უდანაშაულონი არიან და გაუშვან და ჩვენ კი გაგვასამართლონ. ასეც მოვიქცეთ. გაეაკეთეთ განცხადება, მოვაწერეთ ხელი სამივემ და დავასვით გურიის კომიტეტის ბეჭედი (ბოლშევიკების პარტიის) და ჩავიდევით უბეში, მე უნდა ჩამეტანა ტფილისში და გადამეცა რამიშვილისთვის და თუ მივიღებდი თანხმობის პასუხს, დეპუტას მივცემდი ამხ. ერასტო ჩიგოგიძეს ნიშნით. — გამოგზავნე თბილი, კარგი ფასი აქვს. რომ წასულიყო ეს ორი ამხანაგი, შევადგინეთ ყოველგვარი ცნობები. აეწერეთ კ. ბ. გურიის კომიტეტის მომავალი წევრების სახელი და გვარი. შევხვეთ, დავადევით ბეჭედი და გადავაციო ამხ. თედორე კალანდაძეს, რომ ეხელმძღვანელა ამ სიით. გადასაცემად წაიღო ამხ. სამსონ ჭანიშვილმა. დავემშვიდობეთ ერთმანეთს [18] ნოემბერს და მე სამტრედიამდე გამომყვია ამხ. სარდიონ ჯიბუტის ძმა. წავიდი ჩამოფლეთილი ტანისამოსით. როგორც საწყალი გლეხი. იქ მივედი ერთ საიმედო მენშევიკის ოჯახში, სადაც მოვაწყვე ამხ. ოლას ნოყვანა, რომლის საშუალებით შევიძინე ტანისამოსი, ავიღე ბილეთი და გავემგზავრე ტფილისში. 19 ნოემბერს გაუგზავნე საიმედო კაცის ხელით ნ. რამიშვილს განცხადება და გავგზავნე აგრეთვე აზერბეიჯანში ბილეთის (პროპუსკი) ასაღებათ კაცი. გაგზავნილებმა შეასრულეს დავალებანი, ერთმა მომიტანა სხვის სახელზე „პროპუსკი“. რადგან სხვისი მოწმობა მქონდა და მეორემ კი, მომიტანა პასუხი, რომ 48 ყმალი გაასამართლა გურიის გლეხობამ და მაგათაც ისინი გაასამართლებნო და გადაეცით, რომ ჩიტათ რომ გადაიქცენ, საქართველოს ფარგლებიდან მაინც გერ გაგვივაო. ამის შემდეგ რაღა შემეძლო: ავდექი და მივედი სადგურ ნავთლულში, სადაც ავადებინე მატარებლის ბილეთი ამხანაგს და ჩავჯექი. ჩავედი ფოილოს სიბღან, იქ კი გავვშინჯეს და წაველით ბაქოში მშვიდობიანათ. ბაქოში ჩასვლისას გავემართე მუშათა სასახლეში. მაგრამ დახე უბედურებას, რომ კარები დაღუპული დამიხვდა, გავჩერდი და ამ დროს ვილაკამ ჩამოიარა და მითხრა ჩალაპარაკებით: ამხანაგო, გაეცალე მადედან, რომ არ დაგიჭირონო. გავშორდი და ჩაველი დაბლა (ყოფილ პარაპეტის ბაღში) ცოტა ხანს დავისვენე და ვფიქრავ, თუ სად წავიდე, ბოლოს მომაგონდა ერთი ამხანაგი. — ს. კეკელიძე, მაგრამ ქუჩა არ ვიცი სად ცხოვრობს. მომაგონდა, იქავე ახლოს სახელოსნო აქვს კალანდაძეს. მივედი, გამოვიძახე გარეთ. ვთხოვე გამყოლოდა. დამეთანხმა სიამოვნებით და თან მომილოცა, რომ ჩვენ გავიგეთ ვითომ დაგხვრიტესო და ცოცხალი ხარო, მიმიყვანა კეკელიძესას, რომ-

ლის ოჯახში ჩემი მისვლით დიდი სიამოვნება შეიქნა, რადგან მათი ნათესავი სამსონ ქანიშვილი იყო ცოცხალი ჩემი ცნობით.

შემდეგ გავიგე ყველაფერი. გამოირკვა, რომ მთელი მოწინავე ამხანაგები თითქმის დატყვევებული არიანო და სასტიკი რეაქცია სუფევსო, ამავე დროს ვინც 1918 წელში არ ყოფილა ბაჭოში, ყველას იჭერენ და გზავნიან თავ-თავიანთ ქვეყანაშიო. შემდეგ წაველი ბაღახანაში. იქ ვნახე ძმები ალექსანდრე, არტემ, პავლე და ნიკოლოზ ლომთათიძეები და ვანო მიქელაძე, რომლებმაც ძმური დახმარება გამოიწიეს; ბინათ კი ვიყავი ჩემ ნათესავ, ვანო და ნატაშა ლომთათიძეებთან. ვცხოვრობდი თითქმის 15 დღე არალეგალურათ, ჩაუწერავათ, რაც დიდათ აკრძალული იყო. მაგრამ არტემ ლომთათიძემ მოახერხა ვიღაც მის ნაცნობ ქართველ პრისტავ ავალდის საშუალებით ბილეთის აღება, ვითომ მე ვცხოვრობდი 1918 წლიდან და ემსახურობდი მასთან როგორც ტარიელ მგალობელი. ასე მომეცა საშუალება აშკარა მისვლა-მოსვლის და ამხანაგებზე გამოენახე. ცოტა ხნის შემდეგ შევედი რკინის გზის კურსებზე და რომ სხვა უკეთესი სამსახური ვერ ვიშოვნე, დავიწყე მუშაობა საქალაქთაშორისო სახალხო მატარებელზედ კონდუქტორათ, სადაც გავიცანი ამხანაგები. დავდიოდი კრებებზედ, კლუბებში და სხვ. მხოლოდ აპრილის რევოლუციის დღიდან კი ახტეკას განკარგულებით ვიქენი რკინის გზაზედ გადაყვანილი კომისრად, მაგრამ თითქმის მუშაობა არც კი დამეწყო ისევ გამომიძახეს და გამგზავნეს მე-11 არმიის პოლიტ-სამმართველოს განკარგულებაში, რომელმაც დამნიშნა ქართულ ლეგიონის კომისრად, სადაც მრავალი ქართველი გამოიწაფა და 1921 წელს 25 თებერვალს პირველ ჯავშნიან მატარებელს შემოვეყვი საქართველოს დედა-ქალაქ ტფილისში.

ტარასი მგალობელიშვილი.

გალშევიკები ჩხარში 1918 წ.

(მათი მუშაობის ერთი სურათი)

1918 წლ. 19 თებერვლისათვის დ. ჩხარში მოწვეული იყო მენ-
შევიკების მიერ ჩხარის რაიონის გლეხთა ყრილობა-მიტინგი, სადაც
უნდა აერჩიათ გლეხთა საბჭო.

აღგ. ბოლშევიკურმა ორგანიზაციამ, რომელსაც იმ ხანებში
მჭიდრო კავშირი ჰქონდა ქუთაისის ორგანიზაციასთან, გადასწყვიტა
მონაწილეობა მიეღო არჩევნებში და გაეყვანა თავისი კანდიდატები
ულარიბესი გლეხებიდან. გადაწყვეტილების სისრულეში მოსაყვანად
საჭირო იყო ჩვენც გვეოლოდა ერთი კარგი პროპაგანდისტი ამ დღი-
სათვის, რომელიც ყრილობაზე გააცნობდა დამსწრე გლეხობას ბოლ-
შევიკების მოთხოვნილებებს საერთაშორისო მდგომარეობასთან და-
კავშირებით. ამ წელში ჩხარის ბოლშევიკური ორგანიზაცია სუსტი
იყო. შესდგებოდა 22 წევრისაგან, თავმჯდომარეთ ითვლებოდა ამხ.
გ. შოთაძე. ეს ის დრო, — იყო, როცა ძალზე იყო გამწვავებული სა-
ქართველოში მდგომარეობა. ბათუმზე უკვე იწყებოდა შემოტევა ოს-
მალეთის მხრივ.

ამასთანავე ერთად დასავლეთ საქართველოში (ქუთაისში) აღდგ-
ლი ჰქონდა დიდ უწყსოებას. არ ნახულ „პოგრომებს“. დ. ჩხარში ორ-
განიზაციამ დაგვავალა მე და ამხ. ა. აუშტროვს წავსულიყავით ქ.
ქუთაისში 17 თებერვლს, გვენახა იქ ამხანაგები, გადაგვეცა მათთვის
დ. ჩხარის მოწვეულ გლეხთა ყრილობაში ჩვენი მონაწილეობის მი-
ლების გეგმები და გვეთხოვა, რომ გამოეგზავნათ ერთი მომზადებული
ამხანაგი. დავალბა შესრულებული იქნა. 17 თებერვალს საღამოთი
უკვე ქუთაისში ვიყავით „პროვოდნიკის“ შენობაში (თეატრთან ახ-
ლოს), სადაც იყვნენ ამხ. ბუდუ, ს. გეგეჭკორი და სხ. ამხ-გები. მათ
გადავეცით რაშიაც იყო საქმე და ვსთხოვეთ, რომ წამოსულიყვნენ
დ. ჩხარში.

ამხ. ბუდუ მაშინვე დასთანხმდა წამოსვლაზე, რომელსაც ს. გე-
გეჭკორიც უნდა წამოჰყოლოდა, მაგრამ ამ საღამოსვე მიღებულ იქნა
ცნობა ლეჩხუმის მაზრაში აჯანყების დაწყების შესახებ და ამის გამო
ამხ. საშა ჩხარში ვეღარ წამოვიდა.

ამხ. ს. გეგეჭკორის მაგივრად ამხ. ბუდუსთან ერთად წამოვიდა
ნ. ბახტაძე.



17 თებერვალსე ღამით ამხ. ბუდუ, კოლია ბახტაძე და აუტროვი გამოემგზავრენ სვირში ღამის მატარებლით, საიდანაც დ. ჩხარში უნდა ასულიყვნენ 18 თებერვალს. მათ წამოსვლამდე მე გამოვეყვი პირველ მატარებელს სვირისაკენ და ნაშუალამევის ორ საათზე უკვე სვირში ვიყავი, საიდანაც გავუდექი ჩხარის გზას ბნელ ღამეში. სვირიდან ჩხარამდე 13 ვერსია. გზაზე წამოვეყვი ერთ სოფ. სიქთარუელ გლეხს, გვარად, თუ არ ესცდები, ცხადაძეს, რომელთან დაერჩი იმ ღამეს. აქედან კიდეც 8 ვერსია დ. ჩხარამდე.

დილით ადრე ჩხარში მისვლისთანავე ვიჭირავთ ცხენები და სასწრაფოთ გაუგზავნეთ ამხ. ბუდუს და სხვა ამხანაგებს სადგურ სვირში. დღის პირველ საათზე ამხ. ბუდუ ამხანაგებით მოვიდა. ბუდუს მოსვლის ამბავი ელვის სისწრაფით მოედდა მთელ ჩხარის რაიონს. ახმაურდნენ ადგილობრივი მენშევიკ-ფედერალისტ-რევოლუციონერები. ამხ. ბუდუს მოსვლისთანავე ჩვენ ხელით დაესწერეთ დიდი აფიშები და გავაკარიტ რამოდენიმე ალაგას, რითაც ვაუწყებდით მოქალაქეებს, რომ 18 თებერვალს, საღამოს სრულ 8 ს. ამხ. ბუდუ გააკეთებს მოხსენებას საერთაშორისო მდგომარეობაზე. მოხსენებაზე შესვლა უფასო იყო. მოხსენებისათვის ავირჩიეთ ყველაზე უფრო დიდი დარბაზი დ. ჩხარში, ადგ. სომეხთა სასწავლებლის დარბაზი, სადაც ხშირად იმართებოდა სხვადასხვა წადმოღვენები და საღამოები. ეს დარბაზი უფრო პავლა ეხლანდელ პატარა კლუბს. ამხ. ბუდუმ მოსვლისთანავე გაიცნო ადგილობრივი ხელისუფლების წარმომადგენლები და მენშევიკური ბიუროს მოწინავე პირები. ამ ხანებში ბოლშევიკები ჯერ კიდევ არ იყვნენ გამოცხადებული „კანონს გარეშე“ მენშევიკების მიერ და ბოლშევიკების დევნა ის იყო იწყებოდა.

ამხ. ბუდუმ მისწერა ადგ. მენშევიკების ბიუროს: „მე დღეს საღამოს 8 ს. ვაკეთებ მოხსენებას და გთხოვთ გამოგზავნოთ თქვენი წარმომადგენლები კამათში მონაწილეობის მისაღებათ“.

იმ ხანებში ჩხარის მენშევიკურ ბიუროში მუშაობდა მისა ჩუბინიძე, რომელიც ახლად ჩამოსული იყო ციმბირიდან. ამხ. ბუდუს მისვლის დღეს იქ იმყოფებოდა მენშევიკების სამაზრო კომიტეტის ინსტრუქტორი ძველი მუშა და პასუხისმგებელი პიროვნება მენშევიკებში მოქ. ბარამ მერკვილაძე. ჩვენ ვემზადებოდით, რომ მასიური ხასიათი მიგვეცა ამხ. ბუდუს მოხსენებისათვის.

18 თებერვალს, შაბათს, კარგი ამინდია, უკვე ღამდება. ხალხმა ნელ-ნელა იწყო თავის მოყრა სკოლის დარბაზში. ამ დროს მენშევიკებსაც არ სძინავდათ, თავისი მხრით იმათაც მიიღეს სასწრაფო ჯოჯები, რომ ამხ. ბუდუს არ გაეკეთებია მოხსენება. იმათ მიმართეს შემდეგ ხერხს; ჯერ კიდევ ადრე მენშევიკებმა მოსთხოვეს ამხ. ბუდუს. მერე ისიც ქუჩაზე, ბოლშევიკური პარტიის წევრობის მანდატი, ბუდუმ

მათ არ უჩვენა ეს და უპასუხა: „ხომ მიცნობთ, მე ბუდუ მდივანი ვარ, მით უმეტეს აქ გაზრდილი. მოწმობები და მანდატები ჩვენ გვჭირდება ნიკოლოზის დამჭაშობის მოსატყუებლად. ეხლა რა საჭიროა ასეთებით“.

მენშევიკებს აოაფრად ეპიტნავათ ამხ. ბუდუს ასეთი პასუხი. გაიმართა ცხარე ლაპარაკი მათ შორის. სხვათა შორის, ამხ. ბუდუმ უთხრა მათ: „ჯერ მე თქვენგან მიღებული მაქვს ასეთი 10 შეურაცყოფა. მეთერთმეტე ეხლა ჩხარი იქნება“. მენშევიკებმა ბუდუს ეს სიტყვები კარგად ვერ გაიგონეს, ან და აქაც გამოიჩინეს „ვაუკაცობა“ და „დიდი ნიჭი“. გადააკეთეს ბუდუს ეს სიტყვები შემდეგნაირად: „ათი „პოგრომი“ უკვე მოეხდინე და მეთერთმეტე ჩხარი იქნება“. მენშევიკებმა მოილაპარაკეს სასაწრაფოთ. შეუხმატკბილდნ ადგ. ფედერალისტებს და სხ. პარტიებს, დასწერეს სასაწრაფოთ წერილი მაზრაში გასაგზავნათ. გადაკეთებული ბუდუს სიტყვები ჩასწერეს წერილში, როგორც თითონ მოუხდებოდათ და ამასთანავე ერთად დაუმარტეს: „ბუდუ მდივანი მოვიდა ჩხარში, ჩხარში „პოგრომია“ და იწყეს. სასაწრაფოთ მოგვეშველეთ“. წერილი გაატანეს ძველ „რევოლუციონერს“ გრიგოლ ფიფინოვს. მაშინ ტელეფონის ქსელით არ იყო ჩხარი შეერთებული მაზრასთან. ჩხარიდან ზესტაფონამდე 25 კერსტია. რაც არ უნდა ყოფილიყო, ზესტაფონიდან მაინც ვერ მოვიდოდნ მგორე დღემდე „პოგრომისა და ცეცხლის ჩასაქრობად“. ამასთანავე ერთად მენშევიკებმა მოიწვიეს გაერთიანებული კრება ფედერალისტებთან და მსჯელობდნ იმაზე, თუ როგორ ჩავშალათ ამხ. ბუდუს მოხსენება. ერთდამავე დროს ფეხზე დააყენეს შეიარაღებული გვარდია. კრებაზე გაჩნდნ ისეთები, რომლებიც ამბობდნ: უმჯობესი იქნება ბუდუ ეხლავე დაეატუსალოთ და მოხსენებაც აღარ შესდგებოდ. ზოგი კი ამის წინააღმდეგი იყო: „ბუდუ დიდი კაცია და მისი დატუსალება შეუძლებელია“.

მოხსენებაზე საკამათოთ წამოსვლას კი ვერავინ ბედავდა. მენშევიკ ბარამ მერკვილაძემ, რომელიც თავისი ყვირილით მუდამ ხალხს აყრუებდა, ამ შემთხვევაში თავი შეიხვია „თავის ატკივების გამო“. კრებაზე დაბოლოს მიიღწიეს შეთანხმებას, გაეგზავნათ არჩეული კომისია და ჩავშალათ დახურული მიტინგი, იმ მიზეზით, რომ ბუდუს არ ქონდა მანდატი და არ არის ოფიციალური წევრი ბოლშევიკური ორგანიზაციისაო. ამასთანავე ერთად კომისიას თან გააყოლეს შეიარაღებული ძალა. უკიდურეს შემთხვევაში, თუ ხალხი არ დაიშლებოდა, მაშინ გვარდიას ძალით უნდა გაერკვა მიტინგი. მიტინგს ხალხი აუარებელი დაესწრო. მ საათი უკვე სრულდებოდა და მენშევიკების წარმომადგენლები, რომლებიც ამხ. ბუდუმ მოიწვია, ჯერ კიდევ არ სჩანდნ და არც არავითარ პასუხს იძლეოდნ. ამხ. ბუდუ არ იწყებს მოხ-



სენებას. მან კიდევ გაგზავნა რამოდენიმე პირი მენშევიკებთან, რომ მოსულოყენენ და მონაწილეობა მიეღოთ მოხსენების გარშემო გამართულ კამათში. ბევრი ცდის შემდეგ ამხ. ბუდუმ ამჯობინა მოხსენების დაწყება. მიტინგი გახსნა ამხ. ნ. ბახტაძემ. ამხ. ბუდუმ დაიწყო მოხსენება. ხალხი სმენად არის გადაქცეული და ყველა ალტაცებაშია კარგი და გასაგები მოხსენებით. მოხსენება უკვე ერთი საათის დაწყებული იქნებოდა, როცა შევიტყვეთ ჩვენ მენშევიკების ბიუროს დადგენილება მიტინგის ჩაშლის შესახებ. იმ შემთხვევაში, თუ ხალხი არ დაიშლებოდა, ძალით უნდა გაერეკათ და ბუდუ კი დაეტუსადებიათ. სრული ცხრის ნახევარი იქნებოდა, რომ დარბაზში შემოვიდა მენშევიკების ბიუროს მიერ გამოგზავნილი წარმომადგენლები, რომელთა შორის იყვნენ: მიხა ჩუბინიძე (მენშევიკი), ალ. კავაძე — ადგ. უმაღლეს დაწყებითი სკოლის გამგე — (ამ ეამად სიმონეთის შრომის სკოლის გამგე — ფედერალისტი) და ივანე ლუტიძე — ფედერალისტი და სხვები.

დარბაზში შემოსვლისთანავე ამხ. ბუდუს შეაწყვეტინეს ლაპარაკი. ამხ. ბუდუ შეჩერდა და „სტუმრებს“ დაუწყო ცქერა. მოჭ. კავაძემ მოიხადა ქუდი და დაიწყო: „ბატონებო! ბუდუს ჩვენ რამოდენიმე საათით ადრე ვთხოვეთ ბოლშევიკური პარტიის წევრობის მანდატი. ასეთი მას არ აღმოაჩნდა და ამიტომ ბიუროს დადგენილებისა და მისი დავალების თანახმად გიცხადებთ და მოგიწოდებთ დაიშალოთ ახლავე“.

შემდეგ სიტყვა აიღო ამხ. ბუდუმ და დაწვრილებით გააცნო ხალხს, თუ როგორ მისწერა წერილი მან მოსვლისთანავე მენშევიკებს. ამოიღო უბიდან პარტიის წევრობის მანდატი და მიმართა მიტინგის ჩამშლელებს: „აი ჩემი მანდატი, მე ვფიქრობდი, რომ დღეს, ამ დიდი რევოლუციის დროს, თქვენ „სოციალისტები“ ასეთ რამეებს აღარ გამოეკიდებოდით და მე უფრო მენდობოდით პირადათ. აი ჩემი ნამდვილი პირადობისა და პარტიის წევრობის მანდატი, რომელიც გამოცემულია ქუთაისის ბოლშევიკურ ორგანიზაციისაგან“ (წაუკითხა მანდატის ნომერიც).

ბუდუმ უჩვენა მანდატი ხალხს და „სტუმრებს“ კი უთხრა: „ამ მანდატს ამის შემდეგ აი ვაჩვენებ ხალხს, მიესცემ მათ და თქვენ კი არაო. ამდენი ხანი თქვენ გელოდებოდით, მოხსენება გვიან დავიწყე და თქვენ ამის მაგივრად მოსულხართ და ხელს გვიშლით მოხსენების ჩატარებაში“. დაასრულა თუ არა ეს სიტყვები ამხ. ბუდუმ, დარბაზში გაისმა გაცხოველებული ტაში და ძაბილი მენშევიკების შიშართ: „გარეთ“, „გარეთ“ და სხ. ამ დროს მენშევიკების გიარდიას ალყა შემოერტყა შენობისათვის და ელოდებოდა უფროსების განკარგულებას. მიტინგზე გაშვებულები გამოვიდნენ გარეთ მუქარითა და გას-

ცეს განკარგულება გეარდიელების მიმართ აეტეხათ სროლა. მაშინ-
ლაც, არ გაუვლია რამოდენიმე წუთის და შეიქნა საშინელი სროლა
ვინტოვკებიდან. აირია მთელი დარბაზი, რომელიც ძლივს იტევდა
ხალხს. შეიქნა საშინელი წივილ-კივილი. „სტუმრები“ ისევ შემოვი-
დნენ დარბაზში და დაიწყეს ყვირილი და ხალხის ვითომდა დაწყნა-
რება. ხალხი კი არ აცლიდა მათ და გაბრაზებული უყვიროდა შეეწ-
ყვითათ სროლა და დაეტოვებიათ დარბაზი.

ამხ. ბუდუ ამ დროს აუღელვებლად იდგა და მოუწოდებდა ხალხს,
რომ დაწყნარებულიყო.

შესწყდა სროლა. დამსწრენი წამოდგნენ და დაიკავეს თავიანთი
ადგილები: ხალხი დაწყნარდა. ამხ. ბუდუ კვლავ შეუდგა თავის მოხ-
სენების გაგრძელებას. სროლის შემდეგ დარბაზს ხალხი კიდევ უფრო
მოემატა. თვით გეარდიელებიც კი შემოვიდნენ დარბაზში და მოის-
მინეს მოხსენება. ამხ. ბუდუს მოხსენებამ მართლაც ძლიერ დაინტე-
რესა დამსწრენი. მომხსენებელს მისცეს მრავალი შეკითხვები, რაზე-
დაც მან სათანადო პასუხი გასცა.

მიტინგი დაიხურა ნაშუალამევის 1 საათზე. მენშევიკებმა კი ამ
საზიზღარი ამბის შემდეგ დაჰკარგეს ნდობა ყოველი პატიოსანი მო-
ქალაქის თვალში.

როგორც ზემოთ მქონდა აღნიშნული, ამხ. ბუდუს მოსვლისთა-
ნავე მენშევიკებმა ზესტაფონში აფრინეს კაცი. თებერვლის 18-ს და
19 თებერვლისათვის მოწვეული გლეხთა მიტინგი გადასდევს სხვა
დროისათვის.

მაზრის ხელისუფლებამ მაშინვე გასცა განკარგულება გეარდიის
მიმართ და მეორე დღეს, დილის 10 ს. გეარდიის უფროსის ნიკოლოზ
გაჩეჩილაძის ხელმძღვანელობით ჩხარში მოვიდა 45 კაცამდე თავიდან
ფეხებამდე შეიარაღებული ცხენოსანი გეარდია ერთი ეტლით (ეტლი
წამოყევანათ სპეციალურად ამხ. ბუდუ მდივნისათვის). 19 თებერ-
ვალი კვრა იყო. დილიდანვე მოდიოდა ნელი წვიმა. ანლო-მაბლო
სოფლებიდან იწყო ხალხმა დენა დ. ჩხარში. ყველას გაეგო ამხ. ბუ-
დუს მოსვლა და ეშურებოდნენ მის ნახვას და მოხსენების მოსმენას.

ხალხში ბევრი გამოჩნდა მობოლშევიკო ყოფლი „საღდათები“,
კვლავ გაიმართა კრება ისევ იმ სასწავლებლის დარბაზში. წვიმის
გამო გარეთ კრების გამართვა არ მოხერხდა.

ამხ. ბუდუმ ამ დღეს გამართა საუბარი მომავალი მუშაობის
შესახებ.

ამხ. ბუდუ მოხსენების შემდეგ უნდა დაბრუნებულიყო ისევ ქუ-
თაისში. სწორედ ამ მოხსენების დროს დარბაზში შემოვიდა ზესტა-
ფონის გეარდიის უფროსი მოქ. ნიკოლოზ გაჩეჩილაძე. თვით შენობას
კი ალყა ჰქონდა შემორტყმული გეარდიელების მიერ.

გვარდიის უფროსი მიუახლოვდა ბუდუს და გამოუცხადა; „თუ შეიძლებოდეს, წამობრძანდით ადგ. კომისარიატში“ (მილიციის სამმართველოში). ბუდუ დასთანხმდა მხოლოდ მოხსენების დასრულების შემდეგ. გაჩეჩილაძე იქვე ჩამოჯდა სკამზე თვით ბუდუს თხოვნით. გაათავა ამხ. ბუდუმ თავის მოხსენება. 11 საათი იქნებოდა, რომ ის წაიყვანეს დატუსალებული. ჩვენთან დარჩა ამხ. ნ. ბახტაძე. ბუდუს დატუსალების შემდეგ კრება არ დაშლილა. კრებაზე შემოიტანეს წინადადება, რომ აერჩიათ 3 — 5 კაცისაგან შემდგარი დელეგაცია და გაეგზავნათ გაჩეჩილაძესთან ამხ. ბუდუს დატუსალების მიზეზის გამოსარკვევად. მართლაც, აირჩიეს დელეგაცია დამსწრე გლეხებისაგან და გაგზავნეს გაჩეჩილაძესთან, სადაც იმყოფებოდა ამხ. ბუდუ დატუსალებული. დელეგაცია მალე დაბრუნდა. შეეიტყვეთ, რომ ამხ. ბუდუ დატუსალებული ზესტაფონში მიყავდათ. დაიშალა კრება, ჩავედით ბაზარში, სადაც ხალხი არაჩვეულებრივ მოძრაობაში იყო. ბაზარი სავსეა ზესტაფონიდან მოსული გვარდიელებით და ახლო-მახლო სოფლებიდან მოსული გლეხებით. უკვე ემზადებიან ამხ. ბუდუს წასაყვანათ, მოიყვანეს ეტლი, რომლითაც ამხ. ბუდუ გარემომორტყმული 45 ცხენოსანი გვარდიელით წაიყვანეს ზესტაფონში. ამხ. ბუდუს ეტლს ხვდებოდა ხალხი და ემშვიდობებოდა. ბუდუც მადლობას უხდოდა ხალხს და ეუბნებოდა: „მოვა დრო და ისევ მალე გნახავით“. ამხ. ბუდუ ზესტაფონში ჩაყვანისთანავე გაანთავისუფლეს, საიდანაც ის პირდაპირ გაემგზავრა. თუ არ ვცდები, დ. აბაშაში, სადაც ისეთივე ამბავი შეხვდა. როგორც დ. ჩხარში. იქ. დატუსალებული ამხ. ბუდუ გადაგზავნეს ქ. ქუთაისის ციხეში. დ. ჩხარში ამხ. ბუდუს დატუსალების რამოდენიმე დღის შემდეგ ვკითხულობთ ქუთაისის გაზეთ „სოციალ დემოკრატში“ (№ № არ მახსოვს) კორესპოდენტის „პროლეტარის“ ზელმოწერიტ, სადაც აწერილი იყო ამხ. ბუდუს მიერ დ. ჩხარში „მოხდენილი პოგრომის ამბები“. დამწერს (ზესტაფონელს) რაღაცა გაუგონია ქუჩაზე და იმ წამსვე გამოიტანა ასეთი „სიმართლე“ გაზეთის ფურცლებზე. დ. ჩხარში ამ წერილის წაკითხვა საზოგადოებაში იწვევდა უსაზღვრო სიცილს.

იმ ხანებში ქალაქ ქუთაისში გამოდიოდა გაზ. „ჩვენი ბრძოლა“ (ბოლშევიკ. ორგანო). სადაც დაიწერა პასუხი ზემოხსენებულ წერილზე. გაზეთი მოითხოვდა ამხ. ბუდუს დაუყონებლივ განთავისუფლებას.

ოქტომბრის რევოლუციის და ქართული მენშევიკები *)

ქვემოთ ჩვენ ვბეჭდავთ ამონაწერებს გაზეთებიდან იმის შესახებ, თუ როგორ შეხვდნენ საქართველოში ოქტომბრის რევოლუციას.

ეს ამონაწერები აშკარათ და ნათლათ ამკტიცებს, თუ რა უცბაო იცვალეს ფერი მენშევიკებმა პროლეტარული რევოლუციის პირველი ამბის გაგონებისთანავე. ამ მხრივ ამ ამონაწერებს დიდი მნიშვნელობა აქვს.

ოქტომბრის რევოლუცია მაშინ მოხდა, როდესაც საქართველოს ჯერ კიდევ არ ჰქონდა გადათარებული მენშევიკური „დემოკრატიული რესპუბლიკის“ თეთრი სუღარა, მაგრამ ეგრეთ წოდებული დემოკრატია, ამ დემოკრატიის დიდი უმრავლესობა, მენშევიკების გამგონე და დამჯერე იყო.

მუშები ჯერ ვერ ერკვეოდნენ მენშევიკების ვინაობაში, მენშევიკების გაზეპირებული რევოლუციონური სიტყვა-პასუხი იმ დროს ბევრს მუშას კიდევ სწამდა.

ოქტომბრის რევოლუცია იმ დროს მოხდა, როდესაც მენშევიკების ბელადები სხვის გასაგონათ მაინც ამბობდნენ ხოლმე, რომ „რუსეთის რევოლუციაში შექმნილი ყოველი მთავრობა პროლეტარიატის ნების გარეშე კონტრ-რევოლუციონური იქნება“.

ასეთი იყო მენშევიკების სიტყვები, მაგრამ, როდესაც რუსეთის პროლეტარიატმა მოინდომა არამც თუ ის, რომ მის ნებისა და სურვილის გარეშე არაფის მოეწყო მთავრობა, არამედ მან — პროლეტარიატმა — თვითონ მოინდომა და იკისრა მთელი სახელმწიფოს ძალაუფლების ხელში აღება. მაშინ მენშევიკებს ეს სიტყვა-კაზმული ლაპარაკი შეეშალათ და ფერი ეცვალათ.

როგორ შეხვდნენ მაინც მენშევიკები ოქტომბრის გადატრიალების ამბავს?

იმდროინდელ გაზეთებს, როდესაც პოითხოლობ, აშკარათ სჩანდა მენშევიკური პარტიის ბელადების გზადანეული თაღლითობა. ჯერ ისინი თავს იკატუნებენ, თითქოს არც კი ესმით და არ იციან, თუ რა

*) რედაქცია სოხოს ამხანაგებს მოგვაწოდონ ამავე თემაზე როგორც პირადი მოგონებები, ისე სხვა მასალები.



ამბავია პეტროგრაღში. შემდეგ, როდესაც მომხდარი ამბების გადამალვა და გადაფუჩეჩება შეუძლებელი შეიქნა, მაშინ მენშევიკების ბელადების ნიჭი და უნარი მხოლოდ იმას უნდებოდა, რომ ყველას დაუმტკიცონ, რომ ამ ამბებიდან სახეირო არაფერი გამოვა და უსათუოთ ბალშევიკების დამარცხებით გათავდებამო. როდესაც არც ეს იმედი გაუშართლდათ, ისენი ჟრუჭათ და გარკვევით გადავიდნენ არა მუშების მხარეზე, — მუშათა მტრების ბანაკში მოკალათდნენ და იქედან მოჰქონდათ და მოაქვთ იერიშები მუშათა ხელისუფლების წინააღმდეგ.

ესლა, რასაკვირველია, ძნელათ თუ მოიპოვება ჩვენში ისეთი მუშა, რომ არ ესმოდეს და გაგებულნი არ ჰქონდეს მენშევიკების მოქმედების ნამდვილი მნიშვნელობა. მაგრამ ესლაც საჭროა კიდევ, თუნდა ერთხელ, ძველი საბუთების გადათვალეირება და კვალ და კვალ თვალის გაყოლება, თუ როგორ მოსცილდნენ და უღალატეს მენშევიკებმა მუშათა საქმეს.

როგორც ზევით ვთქვე, პირველათ მენშევიკები თავს იკატუნებდნენ, არ ვიცით რა ამბავია პეტროგრაღში.

„ყველა რევოლიუციაში ასე მომხდარა — მემარცხენე ელემენტების გაძლიერება და ქუჩის გამოსვლა რევოლიუციონურ ორგანოებზე გაელენის მოსახდენათო“.

ასე ანუგეშებს და ამშვიდებს ქართველ მუშებს ერთი მათგანი. „...დიდი არაფერი გეგეონოთ, რომ რევოლიუციის დროს ყოველთვის მომხდარა ასეთი ამბები და ესლაც იგივე ხდება, რაც სხვა რევოლიუციების დროს ყოველთვის მომხდარაო“ — ასე უნდა გავიგოთ მანუგეშებელის ზემოთ მოყვანილი სიტყვები.

მის სიტყვებს რომ მეტი დაჯერება ჰქონდეს, ის იქვე უმატებს:

„ასე იყო საფრანგეთის დიდი რევოლიუციის დროს, როცა პარიზის პროლეტარიატმა მოითხოვა ჟირონდისტების გამორიცხვაო“.

ესეც ისტორიული მაგალითი ბრიყვების და გულუბრყვიელობის დასაჯერებლათ.

ეს ყოველივე თავის-თავად საუცხოო და საგულისხმოა. მაგრამ უფრო მეტათ საინტერესოა იმავე მენშევიკის დასკვნა. იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა შეხვედროდნენ, რა თვალთ უნდა შეეხედათ ქართველ მუშებს პეტროგრაღში მომხდარ ამბებისათვის. ის ასეთს რჩევას იძლევა:

“ჩვენ არც უნდა გავკიცხოთ არც უნდა მივესალმოთ ბოლშევიკების გამოსვლასო“.

ერთი სიტყვით, პეტროგრაღში ბოლშევიკები თავის ტყავში არ ეტყვიან, რალაც უკიდურესობაში გადავარდნილან, რალაცას მოითხოვენ, მაგრამ, რა ვუყოთ, რევოლიუციის დროს ასეთი ამბები ყო-

ველთვის ხდება და ამისათვის თავის შეწყობება არ ღირსო.

ასეთია პირველი ცდა! მენშევიკებს უნდათ ოქტომბრის რევოლუციას დაუკარგონ ქართველი მუშების თვალში ყოველგვარი მნიშვნელობა და ურჩევენ ქართველ მუშებს — რას დაეძებთ, კისერი უტეხიათ, მაგათი სისულელით ჩვენ არაფერი დაგვიმავდებაო.

ასეთი ხერხით ფონს გასვლა ძლიერ ძნელია.

წერილმან რაიმე ამბავის რამოდენიმე დღით მიჩქმალვა და მიუწიწიება კიდევ მოხერხდება, მაგრამ ოქტომბრის რევოლუციის დამალვა ხომ ყოვლად შეუძლებელი იყო და მენშევიკებმა არჩიეს გამოეჩინათ ეს „ჭირი“ და სატკივარი.

გაზეთებში ზედიზედ იბეჭდებოდა ცნობები, რომლებიც სრულებით არ უმოწმებს მენშევიკებს, რომ პეტროგრადში უბრალო „ქუჩის გამოსვლა“ იყო და მეტი არაფერი.

25 ოქტომბერს თბილისში უკვე არის ცნობა, იმის შესახებ, რომ „პეტროგრადის სამხედრო-რევოლუციონურმა კომიტეტმა ჯარის ყველა ნაწილებში დაგზავნა კომისრები“.

ეს ერთი ცნობა. ესლა მეორე:

„პეტროგრადის სამხედრო-რევოლუციონურმა კომიტეტმა მიწერილობა დაუგზავნა ჯარის ნაწილებს არ დაემორჩილონ მთავრობის განკარგულებებს“.

ასეთია პირველი ცნობები, რომლებიც სავესებით აბათილებს მენშევიკების განმარტებას უბრალო „ქუჩაში გამოსვლის“ შესახებ. ყოველ ექვს გარეშეა, რომ ეს უკვე პირველი წინასწარი ნაბიჯია ძალაუფლების დასაპყრობათ.

მეორე დღეს 26 ოქტომბერს კიდევ უფრო აშკარათა და ცხადათ სჩანს, რომ პეტროგრადის პროლეტარიატმა არამც თუ გადასწყვიტა, არამედ კიდევ დაიწყო ის საბედისწერო ბრძოლა, რომლისათვისაც ის აგერ რამდენი ხანია ემზადებოდა.

„...ლამის პირველ საათზე გამოვიდნენ ბალშევიკები.

„...დაპატიმრებულია მინისტრი კარტაშევი.

უკვე სჩანს, რომ აჯანყება დაწყებულია, რომ აჯანყებულებს დაუპატიმრებიათ დროებითი მთავრობის წევრები. მართალია, აქ მხოლოდ ერთი მინისტრის შესახებ არის ცნობა, მაგრამ რომელ გიჟს უნდა დაეჯივრებია ის, რომ, რაჩან დაქერაზე მიღვა საქმე, ვილაც „სარწმუნოების მინისტრს“ დაიჭერდნ და სხვებს კი თან არ მიაყოლებდნ. მაგრამ მენშევიკებისათვის, ალბათ, არ იყო სასურველი და სასარგებლო მთელი სიმართლის გაგება და გამომჟღავნება.

მაგრამ ცნობები ერთი-მეორეს მისდევს, ერთი მეორეს უსწრებს:

„...პეტროგრადის გარნიზონის დიდი უმრავლესობა გადავიდა ბოლშევიკების მხარეზეო, მოაქვს ცნობა ჩრდილოეთიდან ტელეგრა-



ფის მავთულს და მენშევიკებს თუმცა ძალიან არ უნდათ ამ ამბის გამხელა; მაგრამ რას იზამ, „ძალა აღმართს ხნავს.“

„...სამხედრო-რევოლუციონური კომიტეტის მხარეზე გადავიდა მთელი პეტროგრადის გარნიზონი, ატყობინებს სულ ცოტა ხნის შემდეგ ტელეგრაფი.

იქვეა ცნობა იმის შესახებ, რომ კერესნსკის ჩრდილოეთის ფრონტიდან მოუხსნია ერთი არმია და მოჰყავს აჯანყების ჩასაქრობათ.

ამის გაგებაზე, ალბათ, მანშევიკებს, ცოტა არ იყოს, გულზე მოეშვათ. დაიბადა იმედი, რომ კერესნსკი სისხლში ჩააღრჩობდა აჯანყებას და მენშევიკების ბელადებმაც ხელი მოუხვეს ფარისევლურ გოდებას.

„...არიქა შევატყობინოთ და ეთხოვოთ მათეობას, რომ საქმე მორიგებით გაათავოსო“.

ეს „მთავრობა“ („დროებითი მთავრობა“) მაშინ პეტრე-პავლეს ციხეში ბრძანდებოდა, მაგრამ მენშევიკებს ცნობა მოუვიდათ, რომ ამ მთავრობის მაგივრათ საიღაც მოფარებულ ალაგას — ლუგაში (ეს რკინისგზის პატარა სადგურია, პეტროგრადის ახლოს). დაარსდა რაღაც მთავრობის მაგიერიო. აი იქ აფრინეს მათ თავიანთი დეპეშა.

მენშევიკების მეთაურები არც იმდენათ ბრყვეები იყვნენ, რომ არ ცოდნოდან, რომ ისეთი „ქუჩის გამოსვლა“, სადაც ერთმანეთს დაპირდაპირებული ჰყავს პეტროგრადის გარნიზონი და მთელი არმია, აქ სოფლათ გადაძალად ვიგინდარეების ხელით არაფერი არ მოხერხდებოდა.

ორი ერთი-მეორის მოწინააღმდეგე ბანაკი ერთი-მეორეს წინააღმდეგ იარაღით შიღის — ან ერთმა უნდა გაიმარჯვოს, ან მეორემ.

გაიმარჯვებს მუშები და ის ჯარი, რომელიც მუშების მხარეზეა და ერთხელ და სამუდამოთ ფეხი ამოეკვეთება რუსეთის სახელმწიფოში თავად-აზნაურების, მემამულეების, და კაპიტალისტების თარეშს — გამეფდება შრომის ხელისუფლება, რომელიც სოციალიზმის აშენებას მოჰკიდებს ხელს.

დამარცხდება მუშები — გაიმარჯვებს მემამულეებისა და კაპიტალისტების ძალა, კიდევ უფრო მძიმე, კიდევ უფრო აუტანელი შეიქმნება მშრომელი ხალხის მდგომარეობა, მუშებსა და გლეხებს კვლავ წარეკავენ დაუსრულებელ ომის სასაკლაოზე.

ეს ყველასათვის ცხადი და აშკარაა.

ყველასათვის, ვინც ამჟამად ამ ქვეყანაში ცხოვრობს, საჭიროა არჩევანი — ან აქვით, ან იქით. შუაგული აღარ არის!

ეს კარგათ ესმით მენშევიკებს, მაგრამ ამის თქმა და გამხელა არ შეიძლება. მათ უკვე მოხდენილი აქვთ არჩევანი, მაგრამ მუშებისათვის ამ არჩევანის გაგონება საშიში და სახიფათოა.

რაც არ უნდა იყოს, მენშევიკები მუშების „ვივესკით“ მუშაობენ, მათ პარტიას მუშათა პარტია ჰქვია.

ამიტომ საჭიროა მუშების „მომზადება“ და ამ შეიქნა სამზადისი:

26 ოქტომბერს, როცა შუალამისას მთელი თბილისის მუშები გარეთ არიან და მოუთმენლათ მოელიან ამბებს, მენშევიკების მქადაგებლები ერთი მეორეს ეჯიბრებიან ყველა ერთხმად, ერთბაშად მიტინგებზე უმტკიცებენ და არწმუნებენ მუშებს, რომ ბოლშევიკების გამარჯვება და დამარცხებაც ჩვენთვის საზარალოაო.

ჩვენ ვერც დავებმარებით, ხელსაც არ შეუშლით, ჩვენ აქედან სეირს ვუყუროთო, ამბობენ და ამტკიცებენ მენშევიკები.

მათ იმედი აქვთ, რომ ბალშევიკებს კერენსკის არმია მოსტეხს კისერს, ამიტომ თვითეული ქორი, შეუმოწმებელი ცნობა, რომელიც კი ჩამოაღწევს თბილისამდე, ესენი დიდი ზარითა და ზეიმით აცნობენ მუშებს და უმტკიცებენ:

„პეტროგრადის აჯანყება უკანასკნელ დღეებშია. ის თავიდანვე იყო განწირული, რადგანაც შეთქმულების წესით ძალა-უფლების ხელში ჩაგდება ეწინააღმდეგება რევოლუციის ბუნებრივ განვითარებას“.

ასე დასჩხავის თავზე პეტროგრადის გამარჯვებით დათავებულ აჯანყებას, როდესაც საიდგანლაც ვინ იცის რომელი „სარწმუნო წყაროდან“, ჩეწვეთათ ყურში მენშევიკებს მათთვის სასიამოვნო ამბავი.

შეუძლებელია თვითეული ამონაწერის ცალკე გარჩევა და თვითეულზე ცალ-ცალკე შეჩერება. ეს არც საჭიროა, იქ თითქმის ყველგან ერთი და იგივეა: ყველა თითქმის ერთსა და იმავეს იმეორებს.

საბედისწერო და სავალალო იყო მენშევიკებისათვის ოქტომბრის რევოლუცია და არა მარტო იმისათვის, რომ ოქტომბრის რევოლუციამ გაუთხარა უფსკრული მენშევიკების „დემოკრატიული სამეფოს“ განხორციელებას, არა, აქ უფრო საბედისწერო მენშევიკებისათვის მეორე გარემოება იყო.

ოქტომბრის რევოლუციამ გამოაჩინა და გამოიტანა დღის სინათლეზე მათი ბუნების ნამდვილი სახე.

სიტყვაში გავარჯიშებულ მენშევიკების მოციქულებს, სიტყვით მუშებისა და რევოლუციის მომხრეებს, როდესაც საქმე მუშათა ინტერესების დაცვაზე, მუშათა კლასის მიზნის განხორციელებაზე მიდგა, მენშევიკებს, ფეხ-ქვეშ ნიადაგი გამოეცალათ.

მენშევიკების სათაყვანებელი დამოკრატია მოითხოვდა მუშათა კლასის ინტერესების ჩაწინვლას, მუშათა ინტერესების ღალატს და გაცემას, მენშევიკებს აქ დიდი ხნის ყოყმანი არ დასჭირვებიათ — მათი არჩევანი ჩქარი და ურყევი იყო.



...დემოკრატიასთან, მუშათა კლასის წინააღმდეგ! აი ასეთი გზა აირჩია მენშევიკებმა საქართველოში, ისე, როგორც ყველგან, მენშევიკები შეუდგენ მუშათა კლასის ინტერესების წინააღმდეგ მუშაობას.

ერთნაწილად ოსტატურად ახერხებდნენ ესენი მუშების მოტყუებას და თვალის აბრუნებას, მაგრამ საქართველოს მუშებმაც მიიგნეს თავიანთ გზას. ისენი გვერდში ამოუდგნენ ოქტომბრის რევოლუციის დროს გამარჯვებულ თავიანთ თანამოქმედს და მასთან ერთად შეუდგნენ დიდი ოქტომბრის წყალობით მოპოვებულ თავისუფლების გამოყენებას სოციალიზმის ასაშენებლათ.

მე აქ განგებ არ ვეხები სხვა პარტიებს. ესერები არსებითად თავის საკუთარსა და განსხვავებული გზას არ ადგენ, ისენი მხოლოდ იმასვე იმეორებენ. რასაც მენშევიკები.

3. მ. საყვარელიძე

ოქტომბრის რევოლუციის გამოცხადილი ბოიკოსი.

1917 წლის 25 ოქტომბერს მომხდარი გადატრიალების შესახებ ცნობებს ტფილისამდე დიდათ არ დაუგვიანია.

„ტფილისის მუშ. და ჯარ. საბჭოს დეპუტატების იზვესტია“-ს ოქტომბრის 26-ის ნომერში (171) დეპუტატებში ასეთი ცნობებია მოთავსებული: „პეტროგრადი. 24 ოქტომბერი. პეტროგრადის რაიონის დეპუტატთა საბჭოსთან არსებულმა სამხედრო-რევოლუციონურმა კომიტეტმა მიწერილობა დაუგზავნა ჯარის ნაწილებს არ დაემორჩილონ მთავრობის განკარგულებებს, უკეთუ ამაზე კომიტეტის სანქცია არ იქნება. კომიტეტმა ჯარის ყველა ნაწილებში დანიშნა კომისრები. ღრეობით მთავრობა პირველად ფიქრობდა კომიტეტის დატუსაღებას. მაგრამ შემდეგ გადასწყვიტა დაეცადა, თუ რა მოხდებოდა. მცხოვრებთაღმი მიმართულ თავის მოწოდებაში სამხედრო-რევოლუციონური კომიტეტი აცხადებს, რომ შტაბი არ სცნობს კომიტეტს, ამიტომ უკანასკნელი შტაბის მოქმედებაში პასუხს არ აგებს და ყველგან გზავნის თავის კომისრებს, რომელნიც უნდა დარჩნენ ხელშეუხებელნი. ჯარისკაცთა კომიტეტი მოუწოდებს მცხოვრებთ სიწყნარისა და რევოლუციონური დისციპლინისაკენ“... და სხ.

— „პეტროგრადში ბალშევიკების კომიტეტის სხდომა განუწყვეტლივ სწარმოებს — საღამოთი ლაპარაკობდნენ სამხედრო-რევოლუციონურ კომიტეტთან შეერთებაზე. მაგრამ ღამით გამოირკვა კომიტეტის შეურიგებლობა“.

ეს ცნობები აშკარა მაჩვენებელია იმისი, თუ როგორი მზადება იყო ხელისუფლების დასაპყრობათ.

27 ოქტომბრის „იზვესტია“-ში კი შედარებით დაწვრილებითაა მოთხრობილი როგორც მომხდარი, გადატრიალება, ისე მისი შეფასება სხვადასხვა პარტიათა წარმომადგენლების მიერ მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭოს აღმასრ. კომიტეტის სხდომაზე. ეს სხდომა გაზეთში აღნიშნულია 25 ოქტომბრის თარიღით.

„პეტროგრადის ამბები.

„ამხ. გაგმჟკარი აუწყებს კრებას საოლქო (კრაევოი) ცენტრის მიერ მიღებული ცნობების შესახებ. დილის 9½ საათზე მიღებულ იქნა დეპეშა, რომ „ლამის 3 საათზე გამოვიდნენ ბალშევიკები. დაპატიმრებულია სარწმუნოებათა მინისტრი კარტაშევი და დროებით მთავრობის საქმეთა მმართველი გალპერინი. პეტროგრადის გარნიზონის დიდი უმრავლესობა გადავიდა ბალშევიკების მხარეზე“. დღის 4 საათზე ხელ-ახლა მიღებულ იქნა დეპეშა მინისტრ მალიანტოვიჩისაგან: „მდგომარეობა სერიოზულია. დაწესებულებათა დიდი ნაწილი დაკავებულია ბალშევიკების მიერ. ექსცესები არ არის. ბალშევიკები ფრთხილად მოქმედებენ. ალბათ, ეშინიათ ანარქიული გამოსვლების. შემთხვევით დაპატიმრებული მინისტრი კარტაშევი და გალპერინი განთავისუფლებულია. სწარმოებს მოლაპარაკება. ხელისუფლება საჭიროებს თქვენის მხრით მხარის დაჭერას“. „პეტროგრადის დეპეშათა სააგენტო“ საღამოს დეპეშაში აღნიშნავს, რომ 22 ოქტომბერს პეტროგრადში შესდგა სამხედრო-სარევოლიუციო კომიტეტი, რომელთა განკარგულებაში გადავიდა მთელი გარნიზონი. კომიტეტსა და შტაბს შორის მოხდა კონფლიქტი. და ბოლოს, საღამოთი, ამ სხდომის დაწყების წინ, ფრონტის შტაბის უფროსმა გენ. ლეხეიენსკიმ გვაცნობა მის მიერ მიღებული დეპეშის შინაარსი „სტავკიდან“, საიდანაც ირკვევა, რომ მინისტრთა თავმჯდომარის კერენსკის მოთხოვნით სტავკას დაუძრავს პეტროგრადისაკენ ჩრდილოეთის ფრონტიდან ერთი არმიათაგანი. კერენსკის გამოუცია მოწოდება. სადაც ის აღნიშნავს, რომ ბალშევიკებმა კავშირი გასწყვიტეს მთელ რევოლუციონურ დემოკრატიასთან იმ დროს, როცა ის ერთიანდებოდა და მოახდინეს გამოსვლა, რაც გამოიწვევს კონტრ-რევოლუციონურ გამოსვლას კადეტებისა და ბურჟუაზიის სხვა ფენებისას. დროებითი მთავრობა ითხოვს მხარი დაუჭირონ მას, რომ დანიშნულ ვადაზე მოიწვიოს დამფუძნებელი კრება. რესპუბლიკის საბჭო გარეკილია. ბალშევიკებმა დაიკავეს ბანკები და ზაზინა“. საოლქო ცენტრმა ზომები მიიღო რათა დაცულ იქნას მხარეში წესიერება და



წინადადება მისცა საბჭოებს შეაკავოს მოსახლეობა მოსალოდნელ შეტაკებათა და სისხლის ღვრათაგან.

„ამხ. ვრეშჩანკი წინადადებას აძლევს კრებას დაგმოს ბალშევიკური გამოსვლა, რომელსაც მოაქვს კონტრ-რევოლიუციის გამარჯვება და დამფუძნებელი კრების მოწვევის გადადება. შექმნილ მდგომარეობიდან უნდა მონახულ იქნას გამოსავალი, რადგანაც ბალშევიკების, როგორც გამარჯვება, ისე მათი დამარცხება მიგვიყვანს რევოლიუციის დასამარებად. უნდა შევუდგეთ მოლაპარაკებას და წინადადება მივსცეთ, მოკლე ხნით, რომელიც დარჩენილია დამფუძნებელი კრების მოწვევამდე, შედგენილ იქნას ერთფეროვანი დემოკრატიული ხელისუფლება.

„ამხ. ავაკიანი წინადადებას აძლევს ადგილობრივ ბალშევიკებს გამოსთქვან თავიანთი აზრი, რომ ვიცოდეთ, თუ რანაირი პოზიცია დავიკავოთ და რანაირი ზომები მივიღოთ მათ შესახებ.

„ამხ. სტრელკოვსკი: შეიარაღებული ძალით ბალშევიკების წინააღმდეგ გამოსვლა და მათი დამარცხება შექმნის ნიადაგს სამხედრო დიქტატურისა, საბჭოების გარეკისა და რევოლიუციის დამარცხებისათვის. ბალშევიკების გამარჯვება, მათ ხელში ხელისუფლების გადასვლა ვერ შექმნის მტკიცე წეს-რიგს და აუცილებლათ მიგვიყვანს კონტრ-რევოლუციამდე. ერთად ერთი გამოსავალია შეთანხმება.

„ამხ. ჯუღელი მიუთითებს, რომ ბალშევიკების გამოსვლა ნაკარნახეია რევოლიუციის მთელი მსვლელობით. ყველა რევოლუციებში, ვიდრე ისინი აღშავალ ხაზით მიდიან, ხდება ამგვარი გაძლიერება უკიდურეს შემარცხენე ელემენტების და ქუჩის გამოსვლა რევოლუციონურ ორგანოებზე გავლენის მოსახდენათ. ასე იყო საფრანგეთის დიდი რევოლუციის დროს, როცა პარიზის პროლეტარიატმა მოითხოვა ჟირონდისტების გამოორცხვა, ესევე ხდება ამჟამად ჩვენშიაც. მეტად საჭიროა ამჟამად არ იქნას დემოკრატიის შორის გაღრმავებული უფსკრული. ამიტომ ჩვენ არც უნდა გავკიცხოთ, არც უნდა მივესალმოთ ბალშევიკურ გამოსვლას. ამას ანგარიში უნდა გავუწიოთ როგორც ფაქტს და რაც შეიძლება ჩქარა უმტკივნეულოდ მოვახდინოთ მისი ლიკვიდაცია. უნდა გვახსოვდეს რა, რომ ბალშევიკების განადგურება სამხედრო ძალის დახმარებით ხვალვე მიგვიყვანს მენშევიკებისა და ს.რ. განადგურებამდე. უნდა მოხდეს ამ გამოსვლების ლიკვიდაცია სამოქალაქო ომის გარეშე, მით უმეტეს, თვით ბალშევიკებს თავი ფრთხილად უჭირავთ და ექსცესებს არ მიმართავენ. უნდა მოვსთხოვოთ დრ. მთავრობას შეაჩეროს ჯარების გაგზავნა პეტროგრადის წინააღმდეგ და წინადადება მიეცეს ორივე უკიდურეს ფრთას მოახდინონ შეთანხმება ჩვენი კავა-

სიის პლატფორმის ნიადაგზე. — შექმნან ერთფეროვანი დემოკრატიული ხელისუფლება.

„ამხ. გუხევი აღნიშნავს, რომ დამნაშავეა მთელი დემოკრატია, რომელმაც სწორად ვერ გაიგო ქვეყნის დაცვის იდეა. აქედან, კავკასიიდან. ძნელია რაიმე დირექტივების მიცემა პეტროგრადისათვის, რადგანაც ჩვენ მეტათ ცოტა ვიცით შესახებ იქაური ვითარებისა. მაგრამ უნდა გვახსოვდეს, რომ რესპუბლიკის საბჭო და დრ. მთავრობა შექმნილია ჩვენ მიერ და ჩვენ ვალდებული ვართ მხარი დაუჭიროთ ხელისუფლებას. უნდა მიღებულ იქნას ზომები, რომ ასეთი გამოსვლები არ მოხდეს ჩვენში, სადაც ეს გამოსვლები ბოლშევიზმის სისტემის გამო მიიღებდა სრულიად ანარქიულ ხასიათს.

„ამხ. ცერცვაძე ამტკიცებს, რომ დადგა დრო, როცა ჩვენ უნდა ავირჩიოთ — თუ საით მივდივართ — მარჯვნივ — კონტრ-რევოლუციონური ფრთის. თუ მარცხნივ — ბოლშევიკურისაკენ. ბოლშევიკების წინააღმდეგ იარაღით ბრძოლაზე ჩვენ არასოდეს არ გვიფიქრია და ამჟამადაც ჩვენი გზა უეჭველად მარცხნითაა. ბოლშევიკები დაგვეთანხმებიან და დადგებიან ჩვენს პლატფორმაზე.

„ამხ. შტეინიგერი აღნიშნავს, რომ რესპუბლიკის საბჭო ახლანდელ შემადგენლობით შესდგა დემოკრატიული თათბირის უმრავლესობის გარეშე. შეგიძლიათ არ დაეთანხმოთ ბოლშევიკებს, მათი გამოსვლა ჩასთვალთ უგნურებათ. მაგრამ არ შეიძლება კიდევ უფრო დიდი უგნურების ჩადენა და ჩავახშოთ მათი გამოსვლა იარაღით. ბოლშევიკების წინააღმდეგ დამსჯელი ექსპედიციის გაგზავნა — ეს რევოლუციონური დემოკრატიის თვითმკვლელობაა. უკეთეს ბოლშევიკურ მოძრაობას ნიადაგი არა აქვს, ის თავის თავად ჩაკვდება. ვერ იხილავს რა ჩვენის მხრით მხარის დაჭერას. უნდა მოხდეს კონფლიქტის ლიკვიდაცია მშვიდობიანის გზით. ხელისუფლების ორგანიზაციის საკითხში კი უნდა დაეადგეთ რევოლუციონურ გზას.

„ამხ. გვარჯალაძე აღნიშნავს, რომ უნდა იმავე გზას დავადგეთ, რასაც წინად აღგენ მენშევიკები. ჩვენ უარყოფითი საბჭოთა ხელისუფლების შედგენას იმ მოსაზრებით, რომ გვეწინააღმდეგებოდა იმ ოპოზიციის. რომელიც მას გაუჩინებოდა მთელი არაპროლეტარული დემოკრატიის სახით და გვაწინებდა სამოქალაქო ომი. ამ ეამადაც ჩვენ უნდა მივიღოთ ყოველგვარი ზომები, რომ არ მოხდეს სამოქალაქო ომი. არ შეიძლება იმის დაშვება, რომ დემოკრატიის ერთმა ნაწილმა შეიარაღებული ძალით გაანადგუროს, მეორე ნაწილი, რადგანაც ბოლშევიზმის დამარცხება ლოლიკურათ მიგვიყვანს რევოლუციის დამარცხებამდე. არც ერთ ხელისუფლებისათვის ამ საქმეში მხარის დაჭერაზე ლაპარაკი არ შეიძლება. გამოსავალი ერთია — შევეუდგეთ მო-

ლაპარაკებას და მით დავიხსნათ ბალშევიკები აუცილებელი განადგურებისაგან.

„ამხ. მუხარინსკი ფიქრობს, რომ ბალშევიკებთან შეთანხმება გაახანგრძლივებს დაშორების საქმეს და არ მოახდენს მის ლიკვიდაციას, ბალშევიკები გამოდიან ჩვენს წინააღმდეგ საბრძოლველათ. უნდა გამოვიანგარიშოთ ჩვენი ძალები. ან დავიხიოთ უკან და გზა უჩვენოთ მათ, ან თუ ჩვენ მიგვაჩნია ისინი უძლურათ ხელისუფლების ორგანიზაციის საქმეში, ჩაევბათ მათთან ბრძოლაში.

„ამხ. ტრაპაიძე (ბალშევიკი) აცხადებს, რომ ტფილისის ბალშევიკების სიმპატია ერთავად პეტროგრადის რევოლუციონური დემოკრატიის მხარეზეა, რომელიც გამოვიდა სასიკვდილო ბრძოლაში. გამოსვლის ყველა დეტალების გათვალისწინება ამ ქაშად შეუძლებელია, მაგრამ როძიანკოს და სხ. მიერ უკანასკნელი სიტყვები ბალტიის ფლოტის განადგურებისა და რევოლუციის ციხე-სიმაგრის — პეტროგრადის დამორჩილებისა, მაჩვენებელია იმისი, რომ პეტროგრადის რევოლუციონური დემოკრატიისათვის საკითხი იდგა მეტად მწვავედ.

„ამხ. შორდანიძე აღნიშნავს, რომ ბალშევიკების გამოსვლა აუცილებლათ გამომდინარეობდა დემოკრატიულ თათბირზე მომხდარ პროლეტარიატის იზოლიაციით და მისი ნების გარეშე ხელისუფლების შექმნით. უნდა გვახსოვდეს, რომ რუსეთის რევოლუციაში შექმნილი ყოველი მთავრობა პროლეტარიატის ნების გარეშე, იქნება კონტრ-რევოლუციონური. დემოკრატიულ თათბირზე პროლეტარიატის ნება-სურვილებს ანგარიში არ გაუწიეს და ასე, მას წაუბიძგეს გამოსვლისაკენ. ამის შესახებ ჩვენ ვაფრთხილებდით დემოკრატიულ თათბირს. აუცილებლათ ბოლო უნდა მოვუღოთ პროლეტარიატის იზოლიაციას და შევქნათ ისეთი ხელისუფლება, რომელიც მისაღები იქნება როგორც მისთვის, ისე მთელი დანარჩენი დემოკრატიისათვის. დემოკრატიულ თათბირზე ბალშევიკები თავისთვის მისაღებათ თვლიდნენ ერთფეროვან დემოკრატიულ ხელისუფლებას ცენზიანი ბურჟუაზიის მონაწილეობის გარეშე. ასეთი ხელისუფლება უნდა შევადგინოთ. როგორც ბალშევიკების გამარჯვება, ისე მათი დამარცხება მიგვიყვანს კონტრ-რევოლუციის გამარჯვებამდე. ჩვენი გადაწყვეტილების შესახებ დაუყოვნებლივ უნდა ვაცნობოთ პეტროგრადს.

„ბალშევიკების ფრაქცია აცხადებს, რომ ყველა გარემოებათა გამორკვევამდე მას შეუძლებლათ მიაჩნია რაიმე გადაწყვეტილები. გამოტანა პეტროგრადში მომხდარი გამოსვლის შესახებ.

„ს. რევ. ფრაქცია წინადადებს იძლევა დაიცადონ ვიდრე სა-
ოლქო (კრაევოი) ცენტრი გამოიტანდეს გადაწყვეტილებას.

„ამხ. ჟორდანია აღნიშნავს, რომ საჭიროა დღესვე ეცნობოს დრ.
მთავრობას შეიარაღებული ძალის არგამოყენების შესახებ. რადგანაც
ხვალ უკვე მოსალოდნელია შეტაკებები.

„კრება 26 ხმით (სოც. რევ. ფრაქციამ და ბოლშევიკებმა თავი
შეიკავეს—27 ხმა) იღებს შემდეგ რეზოლიუციას: „პეტროგრადში
მომხდარი ბალშევიკების გამოსვლა იმ შემთხვევაში, დროებით იქ-
ნება ის გამარჯვებული თუ დაუყონებლივ ჩახშობილი იარაღით.
აუცილებლათ მიგვიყვანს კონტრ-რევოლუციის გამარჯვებამდე და
მოპოვებულ თავისუფლებათა დაღუპვამდე. რევოლუციის ინტერე-
სები გვიკარნახებენ აჯანყების მშვიდობიანის გზით ლიკვიდაციის
აუცილებლობას მთელი რევოლუციონური დემოკრატიის შეთან-
ხმების საფუძველზე დემოკრატიული ხელისუფლების შედგენით ცენ-
ზიანი ელემენტების მონაწილეობის გარეშე იმ პირობით, რომ დამ-
ფუძნებელი კრების მოწვევა მოხდეს დანიშნულ დროზე“.

„ამხ. გეგეჭკორს მიენდო მღლებული რეზოლიუციის გადაცემა
პირდაპირი მავთულით პეტროგრადში.

„საზოგადოებრივი უშიშროების კომისიის მოხსენება.

„ამხ. ჯუღელი მოხსენებას აკეთებს საზოგადოებრივი უშიშროე-
ბის კომისიის მოქმედების შესახებ ქალაქის მილიციის შექმნის, ია-
რალის შეკრების და მუშათა მილიციის მოწყობის საქმეში. კრება
ადგენს მილიციონერების შერჩევა მიენდოს ქალაქის ახალ თვითმარ-
თველობას და მიღებულ იქნას სასწრაფო ზომები ვინტოვებისა და
ვაზნების მისაღებათ მუშათა მილიციის შესაიარაღებლათ.

„საზოგადოებრივი უშიშროების ამიერ-კავკასიის ცენტრალურ
კომიტეტში არჩეულ იქნენ: ამხ. მახარაძე (ს. დ. მენშ.). ვერეშჩაკი
(ს. რ.) და კუზნეცოვი (ს. დ. ბალშ.).“.

დანარჩენი საკითხები, ამ კრებაზე გარჩეული, არც ერთი არ ეხე-
ბა პეტროგრადში მომხდარ გამოსვლებს, მხოლოდ ყურადღების ღირ-
სია ერთი საკითხი, სახელდობრ:

„რეველის სიკვდილის ბათალიონის მოწოდება.

„ამხ. კუზნეცოვი კითხულობს ქუჩებში გამოკრულ რეველის
სიკვდილის ბათალიონის მოწოდებას. სადაც პროვოკაციული ადგი-

ლებია და წასისიანება ბალშევიკებისადმი. მიაჩნია რა ასეთი გამოსვ-
 ლა საშიშრათ ამ მომენტში, ორატორი წინადადებას აძლევს აღმ. კომ.
 ბიუროს გამოარკვიოს იმ ორგანიზაციის ფიზიონომია, რომელმაც
 ეს მოწოდება გამოსცა, მისცეს ის პასუხისგებაში და მიიღოს ზომე-
 ბი ასეთი ლიტერატურის აღმოსაფხვრელად. წინადადება მიღებულ
 იქნა ერთხმად“.

26 ოქტომბრის ტფილისის „იზვესტიაში“ (№ 173) მოთავსებუ-
 ლია მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატების საბჭოების სა-
 ოლქო ცენტრისა და ტფილისის მუშ. და ჯარ. საბჭ. აღმასრულებელი
 კომიტეტის გაერთიანებული სხდომის ანგარიში.

„26 ოქტომბერი 1917 წ.“

„დილით დახურულ სხდომაზე ირჩეოდა საკითხი პეტროგრადის
 ამბებთან დამოკიდებულების შესახებ. ამ საკითხმა ცხარე კამათი
 გამოიწვია. ვინაიდან გამოჩნდა, რომ არსებითი განსხვავებაა ერთის
 მხრით სოც. რევ. და მეორე მხრით მენშევიკების ფრაქციათა შორის.
 4 ხ. 30 წ. სხდომა შესწყდა იმ მოზაზრებით, რომ ფრაქციებს მისცე-
 მოდათ შესაძლებლობა შეთანხმებულიყვნენ.“

„სხდომა განახლდა საღამოს 8 საათზე. კენჭის საყრელად წამო-
 ყენებულ იქნა ბალშევიკების რევოლიუცია და კომპრომისული რე-
 ვოლიუცია მენშევიკებისა და სოც. რევ. ფრაქციებისა.“

„ბალშევიკების რევოლიუცია“

„განიხილა რა საკითხი პეტროგრადის მუშათა და ჯარისკაცთა
 დეპ. საბჭოს და მისი რევოლიუციონური კომიტეტის გამოსვლის
 შესახებ კავკასიის საოლქო ცენტრი ადგენს:

„1) გამოეცხადოს სრული მხარის დაჭერა პეტროგრადის მუშ. და
 ჯარ. დეპ. საბჭოს და მის რევოლიუციონურ კომიტეტს, რომელ-
 ნიც სათავეში ჩაუდგენ რუსეთის რევოლიუციის დაცვის საქმეს იმპე-
 რიალისტური და კონტრ-რევოლიუციონური ბურჟუაზიის, როგორც
 საერთაშორისო, ისე საკუთარი, თავდასხმისაგან.“

„2) გამოეცხადოს სასტიკი პროტესტი დროებით მთავრობას კე-
 რენსკის სახით იმ მოწოდებისათვის, რომლის თანახმად შეიარაღებუ-
 ლი ძალით უნდა იქნას ჩახშობილი პეტროგრადის მუშათა და ჯარისკ.
 დეპ. საბჭოთა და მისი რევოლიუციონური კომიტეტის გამოსვლა და
 ამათი წარმომადგენელი მუშებისა და ჯარისკაცთა მასებისა.“

„3) ხელისუფლების საკითხი გადაეცეს გასარჩევათ მუშ. და ჯარისკაც. დეპ. საბჭოთა ყრილობას.

„4) გამორკვეულ იქნას თავისი დამოკიდებულება კავკასიის არმიისადმი მიმართულ მოწოდებაში, მიენდოს არმიის რევოლუციონურ საბჭოებსა და კომიტეტებს რევოლუციონური წესრიგის დაცვა და მიიღოს ყოველივე ზომები მოსალოდნელი კონტრ-რევოლუციონური გამოსვლების ასაცილებლათ.

„5) დაუყოვნებლივ მოხდეს რევოლუციონური კომიტეტის არჩევნები ადგილობრივ მუშ., ჯარისკაც. და გლეხთა დეპუტატების საბჭოებისაგან. ამ კომიტეტში მონაწილეობას მიიღებენ რევოლუციონური პარტიების და მუშათა პროფესიონალური კავშირების წარმომადგენლები. რევ. კომიტეტი ხელმძღვანელობას გაუწევს მთელი მხარის როგორც სამოქალაქო, ისე სამხედრო ცხოვრებას“.

„მენშევიკების და სოც. რევ. რეზოლიუცია.

„ბალშევიკების გამოსვლა პეტროგრადში. იმ შემთხვევაში, გაიმარჯვებს ის დროებით, თუ დაუყოვნებლივ იქნება ჩაქრობილი შეიარაღებული ძალით, მიგვიყვანს კონტრ-რევოლუციის გამარჯვებამდე და მოპოვებულ თავისუფლებათა დასამარცხებლად.

„რევოლუციის ინტერესები გვიკარნახებენ აჯანყების მშვიდობიანი გზით ლიკვიდაციას. რომელსაც საფუძვლად უნდა დაედოს მთელი რევოლუციონური დემოკრატიის შეთანხმება ხელისუფლების დემოკრატიზაციის მოხდენით იმ პირობით, რომ დამფუძნებელი კრება მოწვევულ იქნას დანიშნულ ვადაზე.

„აცხადებს რა ამას საოლქო ცენტრი, მოუწოდებს მშვიდობიანობისა, რევოლუციონური წესრიგის დაცვისა და რევოლუციონური დემოკრატიის მთლიანობისაკენ.

„კენჭის ყრის შედეგი:

„ბალშევიკების რეზოლიუციას ხმა მისცა 15, წინააღმდეგ — 147, თავი შეიკავა — 5.

„მენშევიკებისა და ესერების რეზოლიუციას ხმა მისცა 145, წინააღმდეგ — 13, თავი შეიკავა — 9.

„შესწორებანი.

„ამხ. კუზნეცოვი წინადადებას იძლევა, იმ აბზაცის ფორმულიროვნა, რომელიც იწყება — „ბალშევიკების გამოსვლა პეტროგრადში



იმ შემთხვევაში, დროებით გაიმარჯვებს ის თუ დაუყონებლივ ჩაქრობილი იქნება იარაღით“. შეიცვალოს ასე: „პეტროგრადის მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭოს გამოსვლა თუ ის ჩახშობილი იქნება იარაღით“.

„ამხ. კუზნეცოვის შესწორება უარყოფილი იქნა“.

„ამხ. ჯუღელი წინადადებას იძლევა სიტყვები: „ხელისუფლების დემოკრატიზაცია“ — შეიცვალოს ასე: „ერთფეროვანი დემოკრატიული ხელისუფლების შექმნა“.

„ამხ. ჯუღელის მიერ შემოტანილ შესწორებას ხმა მისცა 58. წინააღმდეგ — 103.

„ამხ. კუზნეცოვი წინადადებას იძლევა სიტყვებს „ხელისუფლების დემოკრატიზაცია“ დაემატოს „ცენზიანი ელემენტების გარეშე“.

„ამხ. კუზნეცოვის შესწორება უარყოფილი იქნა.“

გაზეთის ამავე (№ 173) ნომრის ქრონიკაში მოთავსებულია შემდეგი ცნობა: „**მიტინგები**. 26 ოქტომბერს ერევნის მოედანზე ლამის 12 საათამდე ეწყობოდა მთელი რიგი მიტინგები პეტროგრადის უკანასკნელი ამბების გამო. ასეთივე მიტინგები მოხდა ავლაბარში, მიხეილის ქუჩაზე და ქალაქის სხვა ნაწილებში“.

31 ოქტომბრის ტფ. „იზვესტიაში“ (№ 175) მეთაურ წერილში, „რა ვაკეთოთ?“ — სწერია: „კერენსკის ჯარებმა პეტროგრადი აიღო. ასეთია უკანასკნელი ცნობა. სხვა გამოსავალის მოლოდინი არც კი იყო შესაძლებელი. განმარტოვებულს, მოშორებულს მთელი ქვეყნისგან პეტროგრადს თავის მცხოვრებთა სრულ გულგრილობაში, რა თქმა უნდა, არ შეეძლო ერთი კვირითაც კი გამაგრებოდა კერენსკის შეიარაღებულ ძალებს. ჩვენ არ ვიცით როგორ იქნა აღებული პეტროგრადი, მაგრამ თვით ტერმინი „აღება“ გულისხმობს ძალადობით და არა შვიდობიანათ კრიზისის გადაჭრას“...

ამავე ნომერში მოთავსებულია ქალაქის საბჭოს სხდომის ანგარიში. სხდომა შემდგარა 28 ოქტომბერს. საბჭოს თავმჯდომარე **გეგეჭკორი** მოახსენებს პეტროგრადის ამბების შესახებ შემდეგს: „ამ ეამად მდგომარეობა ასეთია: მთავრობის ჯარები კერენსკის მეთაურობით დგანან გატყინოში. პეტროგრადში ძალა-უფლება ბალშევიკების ხელშია. აგრეთვე ყველა დაწესებულებები მათ ხელშია. დროებითი მთავრობა დაპატიმრებულია და მოთავსებული პეტროპავლეს ციხეში. მოსკოვში მოეწყო ქვეყნის დამხსნელი კომიტეტი; ამ კომიტეტის გარშემო ჯგუფდებიან მუშები და ბალშევიკურ აგი-

ტაციას გასავალი არ აქვს. არის ცნობები, რომ საბჭოების ყრილობის მონაწილე ს. რ., მენშევიკები და ინტერნაციონალისტები ცენ. აღმ. კომიტეტთან ერთად წავიდნენ ლუგაში ხელისუფლების მოსაწყობათ. სხვა არავითარი ცნობები არ არის. ბევრი იმ ცნობებიდან, რომლებიც გაზეთებში იბეჭდება, რეპორტიორების მიერაა გამოგონებული. აქ, ტფილისში, მოეწყო ამიერ-კავკასიის ცენტრალური უშიშროების კომიტეტი, რომელშიაც შევიდნენ ყველა რევოლუციონური პარტიების წარმომადგენლები. ბალშევიკების წარმომადგენელი გუშინ ამ კომიტეტიდან გავიდა.

„გამგეობის წევრი ფირუშოვი აუწყებს საბჭოს, რომ ქალაქში არავითარი გაშოსვლა არ მომხდარა და გამგეობას მიღებული აქვს ზომები გამოსვლების თავიდან ასაცილებლათ“.

ლაპარაკობენ ფრაქციათა წარმომადგენლები — ფედერალისტი, კადეტი, სოც. რევ., მენშევიკ., დაშნაკელი და სხ. ამათ სიტყვებში ახალი არაფერია.

სხვათა შორის უორდანია ლაპარაკობს, რომ „საბჭო (ქალაქის) უნდა დაადგეს გამოსვლის მშვიდობიანის გზით მოგვარების გზას. პეტროგრადის აჯანყება უკანასკნელ დღეებშია. ის თავიდანვე იყო განწირული, რადგანაც ასე შეთქმულობის წესით ხელისუფლების ხელში ჩაგდება ეწინააღმდეგება რევოლუციის ბუნებრივ განვითარებას. რევოლუციაში ხელისუფლება დაიპყრობა მხოლოდ კლასიურა ბრძოლის გზით“.

შემდეგ უორდანია მოითხოვს ერთფეროვანი მთავრობის შედგენას და დასძენს — „რომ საბჭომ (ქალაქის) თავისი აზრი უნდა აცნობოს ლუგაში“-ო.

„ამზ. ცხაკაია აღნიშნავს რომ უკიდურესი მემარჯვენენი და მარჯვენა ცენტრი სოც. რევ. სახით პეტროგრადის გამოსვლების საკითხში ერთის გზით მიდიან. ომმა რუსეთი და მთელი დემოკრატია მიიყვანა ჩიხში. ისე სჩანდა, თითქოს ინტერნაციონალი მოკვდა. მაგრამ სოციალისტთა ზოგიერთი ფენები არ მიეცნენ შოვინისტურ „უგარს“. შიკრიბნენ ციმერვალდში და ომს ომი გამოუცხადეს. ისინი, ვიაც კადეტები გერმანელთა პროვოკატორებს უწოდებენ, ასულდგმულებდნენ ლიბკნეხტის გმირულ გამოსვლებს. ამ ჟამად რუსეთში მოხდებუშათა კლასის იზოლიაცია. ამაში დამნაშავეა მენშევიკების გაუბედავი პოლიტიკა. მაგრამ რევოლუცია მაინც არ დაიღუპება. ის კიდევ ღვივდება და მიუხედავად ყოველგვარ დაბრკოლებისა, მიგვიყვანს გამარჯვებამდე. მისი შედეგი იქნება დემოკრატიული რესპუბლიკა, უფრო სრული, ვიდრე შვეიცარიისაა, რადგანაც ჩვენი რევოლუცია სხვა რევოლუციებზე უფრო მწყობრათ მიმდინარეობს და მონაწილეობს მასში დემოკრატიის ფართო ფენები.“



ამხ. რამიშვილი (ს. დ. მენშ.) — მიუთითებს სოც. რევოლიუციონერებს იმაზე, რომ მათი შიში ხელისუფლების პრესტიჟის შერყევისა სრულიად უადგილოა რევოლიუციონერისათვის. ბრალს სდებენ რა ბალშევიკებს ხალხის ნების შეზღუდვაში. სოც. რევ. ივიწყებენ, რომ ასევე „ხალხის ნების“ წინააღმდეგ კონვენტში მოხდა პარიზის პროლეტარიატის გამოსვლა, რაც ეირონდისტების გაძევებით დასრულდა. არ არის საშიში ბალშევიკებისათვის დათმობა და მათთან შეთანხმება. შეთანხმება საჭროა მთელი დემოკრატიის გაერთიანების და მომავალი კონტრ-რევოლიუციასთან ბრძოლის გულისათვის. რასკალი დემოკრატიის შორის და თუ გინდ მისი ნაწილის იზოლიაცია, გამარჯვებას მიანიჭებს კონტრ-რევოლიუციონურ კლასებს. ძირითადი შეცდომა ბალშევიკებისა ჩვენი რევოლიუციის არასწორ შეფასებაშია. ისინი ივიწყებენ, რომ მხოლოდ რუსის პროლეტარიატს თავისი ძალებით სოციალისტური რევოლიუციის მოხდენა არ შეუძლია“.

„კენჭის საყრელად წამოყენებულია სამი რევოლიუცია. ბალშევიკები წინადადებას იძლევიან მიესალმონ პეტრ ოგრადის პროლეტარიატის და გარნიზონის გამოსვლას; კადეტები წინადადებას იძლევიან ჩაითვალოს ეს გამოსვლა კონტრ-რევოლიუციონურად და უარი სთქვან ყოველგვარ შეთანხმებაზე აჯანყებულებთან. ორივე რევოლიუციას უარყოფენ.“ წარმოადგინეს მენშევიკმა „კრაევოი“ ცენტრში მიღებული რევოლიუცია — გაიმარჯვებენ თუ დამარცხდებიან ბალშევიკები კონტრ-რევოლიუცია გაიმარჯვებსო და სხ., რასაც შეუერთდნენ ესერები და დაშნაკელები. დიდის ხმის უმეტესობით, წინააღმდეგ ნ ხმისა (ბალშევიკები და კადეტები) ის მიღებულ იქნა.

თავიდანვე მენშევიკ-ესერული ცნობილი რევოლიუცია — გაიმარჯვებენ თუ დამარცხდებიან ბალშევიკები ორივე შემთხვევაში კონტრ-რევოლიუცია გაიმარჯვებსო, ტრაფარეტად იქცა.

სადაც კი მივიდოდნენ მენშევიკ-ესერები, ყველგან ამ რევოლიუციას წამოაყენებდნენ და გაჰყავდათ კიდეც.

ასე მოიქცნენ ტფ. მუშ. და ჯარისკ. დეპუტატების საბჭოს სხდომაზე 29 ოქტომბერს. ამ სხდომაზე თავმჯდომარე გეგეკორმა ვრცელი მოხსენება გააკეთა და სხვათა შორის სთქვა, რომ „ძალა-უფლების ხელში ჩაგდება (ე. ი. პეტროგრადის გამოსვლა) უკანასკნელი ცნობებით უკვე ლიკვიდაცია ქმნილად შეიძლება ჩაითვალოს; მაგრამ დემოკრატია უნდა მოითხოვოს, რომ მისი ლიკვიდაცია მოხდეს მშვიდობიანის გზით, მთელი დემოკრატიის შეთანხმებით“ და სხ.

სხვათა შორის ამ სხდომაზედაც მიღებულ იქნა ცნობილი ტრაფარეტი — რევოლიუცია. აქაც, როგორც „კრაევოი“ ცენტრში ამხ.

კუნეცოვმა მოითხოვა შესწორების შეტანა, მაგრამ ყველა მისი შესწორებები უარყოფილ იქნა. სხვა ორატორების სიტყვებს ჩვენ აქ არ გამოვეციდებით და მოვიყვანთ მხოლოდ ბალშევიკ-ორატორების სიტყვებს:

„ამხ. დენისოვი (ბალშევიკი) ამტკიცებს, რომ აჯანყებაში მონაწილეობა მიიღო მთელმა პეტროგრადის პროლეტარიატმა და გარნიზონმა და არა მარტო ბალშევიკებმა. პეტროგრადის პროლეტარიატი მუდამ ერთგული დარჩა იყო რევოლუციისა: მის ღალატში ვერავინ ექვს ვერ შეიტანს. პეტროგრადში მომხდარი გამოსვლა გამოწვეული იყო ბურჟუაზიის და მთავრობის პოლიტიკით, რომელიც მიმართული იყო დამფუძნებელი კრების მოწვევის გადადებაში და პეტროგრადის ჩაბარებაში. პეტროგრადი — მთელი რუსეთი არაა და ორგანიზაციულად შეკავშირებული დემოკრატიის უმრავლესობა არ ეთანხმება პეტროგრადის ტაქტიკას. მაგრამ სახელმწიფოში სწარმოებს მოუწყობელი, გლეხთა სტიქიური მოძრაობა, რომელთაც უმრავლესობის ტაქტიკა ვერ აკმაყოფილებს. არ აკმაყოფილებს მათ აგრეთვე საკითხების ნახევრად გადაჭრა დამფუძნებელ კრებაში. უკეთეს ორგანიზაციული დემოკრატია არ გამოიცივლის თავის ტაქტიკას. მოძრაობის სტიქიური აფეთქება აუცილებელია. პეტროგრადის პროლეტარიატის გამოსვლის გაკიცხვა არ შეიძლება. რადგანაც ის რევოლუციონურია, ჩვენ უნდა განვაცხადოთ, რომ მუშა მუშის და სალდათი სალდათის წინააღმდეგ არ წავეს. დემოკრატია უნდა მონახოს და შეუძლია საერთო ენის გამოჩენა და თუ ჩვენ სისხლის დაუღვრელად შევთანხმდებით ერთფეროვანი დემოკრატიული ხელისუფლების შედგენაზე, ეს უდიდესი მონაპოვარი იქნება პეტროგრადის პროლეტარიატისა.

„ამხ. კალანდაძე (ბალშ.) აცხადებს, რომ სამოქალაქო მშვიდობიანობის და შემთხვევითი პოლიტიკის დრო საუკუნეს ჩაბარდა. ახლა ორი გზაა — რევოლუციისათან ან კონტრ-რევოლუციისათან ერთად. ძალა-უფლება ხელთ იგდო პეტროგრადის პროლეტარიატმა და გარნიზონმა; ის მოძრაობა, რომელმაც გამოიწვია ძალა-უფლების ხელში ჩაგდება, ღრმა რევოლუციონურია და მას მხარი უნდა დაეუჭიროთ. აჯანყების ლიკვიდაცია მშვიდობიანის გზით შეუძლებელია. პეტროგრადი დათმობაზე არ წავეს და პოზიციებს არ დასთმობს. რუსეთის დემოკრატიის დიდი უმრავლესობა თანაუგრძნობს პეტროგრადის გამოსვლას. უკეთეს საბჭოების ყრილობა, რომელიც წარმოადგენს მთელს ორგანიზაციულად შეკავშირებულ რევოლუციონურ დემოკრატიას, მხარს დაუჭერს გამოსვლას, თქვენი ვალია დაემორჩილოთ უმრავლესობის გადაწყვეტილებას. მხოლოდ რევოლუციონური ხელისუფლება შესძლებს დაუყონებლივ დააკმაყოფი-



ლოს დემოკრატიის ზოგიერთი მოთხოვნებიანი და უზრუნველყოს საჩქაროდ და სისწორით დამფუძნებელი კრების მოწვევა.

„ამხ. ნაზარეთიანი (ბალშ.) აღნიშნავს, რომ პეტროგრადის პროლეტარიატმა ამ ეამად ჩამოაგდო მემამულურ-ბურჟუაზიული მთავრობა, ისე როგორც თებერვალში ჩამოაგდო თვითმპყრობელობა. ამ გამოსვლას უნდა მივესალმოთ. რევოლიუციის მსვლელობაში რასკოლი გაღრმავდა დემოკრატიისა და ბურჟუაზიის ბანაკებს შორის. კოალიციამ მოშალა საზღვარი და არეგ-დარეგა შეიტანა მუშათა შეგნებაში. პეტროგრადის პროლეტარიატი აჯანყდა კოალიციისა და კონტრ-რევოლიუციონური ბურჟუაზიის წინააღმდეგ და დაარსა ერთფეროვანი პროლეტარულ — გლეხური დემოკრატიული ხელისუფლება. პეტროგრადის გამოსვლის წყალობით დემოკრატიის შორის რასკოლი გაღრმავდა, მოხდა დაშორება გუშინდელ მოკავშირეებს — მენშევიკებსა და ესერებს შორის. მენშევიკებს მიაჩნიათ გამოსვლის იარაღით ჩაქრობა კონტრ-რევოლიუციონურ საშვალუბით, სოც. რევ. მხარს უჭერენ ასეთ ზომას. სოც. რევ. აქ ააშკარავებენ იმ არსს, რაც იფარება მათი სოციალისტური ეტიკეტის უკან, როცა ისინი გამოდიან სოციალიზმის მატარებელ პროლეტარიატის წინააღმდეგ საბრძოლველად, აქ ჩვენ ვხედავთ ვინაა რევოლიუციის მხარეზე და ვინაა მის წინააღმდეგ. სოც. რევ. რევოლიუციის წინააღმდეგნი არიან. ისინი მხარს უჭერენ კერენსკის, „ყაზახთა მისწრაფების“ ზრდას. საბჭოების ხელისუფლება ადგილობრივ ის ერთფეროვანი დემოკრატიული მთავრობაა, რომელზედაც ლაპარაკობენ მენშევიკები, რადგანაც მთელი პროლეტარულ-გლეხური დემოკრატია გაერთიანებულია საბჭოებში. არავითარი საჭიროება არაა იმისი, რომ მთავრობის შესადგენათ მოწვეულ იქნას უცენზო ბურჟუაზია, რომელიც შემოკრებილია ცენზიანი ელემენტების გარშემო. მხოლოდ ერთფეროვან დემოკრატიულ მთავრობას შეუძლია მისცეს ხალხს ზავი, მიწა და პატიოსნურად მოიწვიოს დამფუძნებელი კრება. ჩვენ ამ ეამად ვფიქრობთ არა სოციალურ რევოლიუციაზე, არამედ — ფართო სოციალურ რეფორმებზე. ამ რეფორმების ეშინიათ კადეტებს და ესერებს, ამიტომ ისინი ახანგრძლივებენ დამფუძნებელი კრების მოწვევას. ბალშევიკებმა და მენშევიკებმა კი უნდა იჩქარონ დამფუძნებელი კრების მოწვევა, რომელმაც უნდა დაადასტუროს დემოკრატიული მთავრობის მიერ მიღებული რეფორმები. ადგილობრივად საბჭოებმა მხარი უნდა დაუჭირონ პეტროგრადის გამოსვლებს, გაუწიონ მას ნივთიერი დახმარება და ზომები მიიღოს არა საიმედო ჯარების გადაგზავნის წინააღმდეგ.

„ამხ. ცერცვაძის წინადადებით უნდა მივესალმოთ გამოსვლას. რომელმაც გადასჭრა გორდიოსის კვანძი. საბჭოთა მთავრობა არის

სწორედ ერთფეროვანზე დემოკრატიული მთავრობა, რადგანაც საბჭოების გარეშე დემოკრატია არ არის“.

ამის შემდეგ ე. ი. 31 ოქტომბრიდან 3 ნოემბრამდე თითქმის არაფერია ტფ. „იზვესტიაში“ საერთო მსჯელობისა და ზოგიერთი სენსაციების გარდა.

3 ნოემბრის ნომერში (178) გაზეთი კვლავ უბრუნდება კონსულიკტის მშვიდობიანის გზით მოგვარების საკითხს, ერთფეროვანი მთავრობის შედგენას დემოკრატიის მიერ. სადაც „თავისთავად ცხადია, მთავრობაში უნდა შევიდნენ ყველა სოციალისტური პარტიების წარმომადგენლები, მათ შორის რა თქმა უნდა, ბალშევიკებიც. ეს არის ერთად ერთი გზა: ყოველგვარი სხვანაირი გადაჭრა საკითხისა მიგვიყვანს შეიარაღებულ შეტაკებამდე და უეჭველად კონტრ-რევოლუციის გამარჯვებამდე“.

დაბოლოს, 4 ნოემბრის ტფ. „იზვესტია“-ში მოთავსებულია სატახტო ქალაქებიდან მიღებული გაზეთების ცნობა პეტროგრადის ამბების შესახებ. ამ ნომერშიაც წერილში — „ისტორია მეორდება“ — მოთხოვნილია „ერთფეროვანი დემოკრატიული მთავრობა“ და სხ.

ამავე ნომერში მოთავსებულია 2 ნოემბერს გამართული გაერთიანებული სსდომის ტფილისის მუშ. და ჯარ. დეპუტატების საბჭოთა მუშათა სექციისა და პროფესიონალურ კავშირთა გამგეობებისა.

ამ სსდომაზე მოხსენება გაუკეთებია ჟორდანიას „მიმდინარე მომენტზე“. ულაპარაკნია იმის შესახებ, თუ როგორი თანაგრძნობის გამოცხილი ჰქოვა ადგილობრივ გარნიზონში ამ ამბებმა. ტფილისში და საერთოდ ამიერ-კავკასიაში გამოსვლა მისი აზრით მიიღებს ნაციონალური შეტაკების ხასიათს და სხ.

„ამხ. კუზნეცოვის და კალანდაძის აზრით უკმაყოფილება გარნიზონში გამოწვეულია აღმასრულებელი კომიტეტის გაუბედაობით და იმ გაუარესებელი პოზიციით, რომელსაც დაადგენ ტფილისის საბჭო და საოლქო ცენტრი პეტროგრადის ამბების შესახებ. ტფილისის დემოკრატია გააქრით უნდა სთქვას ვისთანაც არის ის — პეტროგრადის პროლეტარიატთან თუ კერენსკისთან და მის ჯართან. აქ ტფილისში უნდა მოეწყოს რევოლუციის დაცვის საქმე. ეს აქვს დასახული მიზნით გარნიზონის სადელეგატო კრებას. მისი ორგანიზაცია გამოწვეულია საბჭოს გაუბედავი პოლიტიკით და ხელახალი არჩევნების უარით. მუშებმა მხარი უნდა დაუჭირონ გარნიზონს მისი დელეგატების სახით.“

„კრებამ 141 ხმით 17 წინააღმდეგ. 10 თავი შეიკავა, მიიღო შემდეგი რეზოლუცია: „მუშათა სექციამ და პროფ. კავშირების გამგეო-

ბებმა იმსჯელა რა ტფილისის გარნიზონის ერთი ნაწილის სულიერ განწყობილებას შესახებ, რაც გამოწვეულია პეტროგრადის ამბებით და მიიღო რა მხედველობაში საბჭოს პოზიცია, რომელიც კონფლიქტის მშვიდობიანის გზით მოგვარების მომხრეა და აგრეთვე მიიღო მხედველობაში მოსახლეობის სიჭრელე. დაადგინა, რომ შეიარაღებული გამოსვლა ტფილისის ქუჩებში იქნება ორგანიზაციულად შეუკავშირებელი ნაწილის ორგანიზაციულის წინააღმდეგ გამოსვლა. რაც გააჩაღებდა პოგრომებს და ეროვნებათა შორის შუღლს მთელს ამიერ-კავკასიაში. ამიტომ მუშათა სექცია და პროფ.-კავშირების გამგეობები მიუთითებენ გარნიზონის მოწინავე ნაწილს იქონიონ გავლენა მთელს გარნიზონზე იმ აზრით, რომ დაცულ იქნას სრული სიმშვიდე და რევოლუციონური დემოკრატიის მთლიანობა“.

იმ ხანებში ტფილისში გამოდიოდა ბალშევიკური „კავკასკი რაბოჩი“.

ამ გაზეთის 26 ოქტომბრის ნომერში მოთავსებულია ასეთი შეთაური — „ვინ არიან ბალშევიკები და რას მოითხოვენ ისინი“ და სხვა პრინციპიალური ხასიათის წერილები. რაც შეეხება პეტროგრადის გამოსვლებს, ამის შესახებ არაფერია.

27 ოქტომბრის „კავ. რაბ.“ შეთაურია — „ხელისუფლება საბჭოებს“. ამავე ნომერში მოთავსებულია პეტროგრადის დეპუტატთა სააგენტოს ცნობა 24 ოქტომბრის თარიღით — სამხედრო-სარევოლიუციო კომიტეტის მოქმედების შესახებ“, რაც ყველა ადგილობრივ გაზეთებშიც იყო მოთავსებული.

1 ნოემბრის (№ 188) „კავკ. რაბ.“ შეთაურში — „რევოლუცია სკოცხლობს“ — სწერს: „მთელი ბურჟუაზიული და ობოროცეული პრესა სწერს პეტროგრადის მუშებისა და ჯარისკაცების აჯანყების ლიკვიდაციაზე. ყველანი ერთხმად უნერგავენ აზრს, პეტროგრადის კერენსკის ჯარების მიერ აღებაზე, მოსკოვის კრემლის ჩაბარებაზე და სხ.“

„მაგრამ როდის დაიკავა კრემლი მოსკოვის პროლეტარიატმა და გარნიზონმა, რატომ ამის შესახებ არაფერი ყოფილა მოთავსებული პრესაში. ხალხს ძველებურად სიმართლეს უფარავენ.“

„და ვინ დაუჯერებს მათ რევოლუციონური პეტროგრადის აღებაზე, როცა ისინი ყოველი ფეხის ნაბიჯზე სტყუიან“...

ამავე (№ 188) ნომერში მოთავსებულია შემდეგი ცნობა: „ამხ. ჯარისკაცების საყურადღებოთ: 28 ოქტომბრის ტფილისის გარნიზონის 36 ნაწილის წარმომადგენლებმა შექმნეს ტფილისის გარნიზონის ნაწილების დელეგატთა კრება და აირჩიეს დროებითი საორგანიზაციო კომისია. დელეგატთა კრებამ დაისახა ორი მიზანი. მოახ-

დინოს ტფილისის საბჭოს სამხედრო სექციის ხელახალი არჩევნები. აგრეთვე ჯარის ნაწილების ყველა კომიტეტებისა და მოახდინოს შეუიარაღებელი ჯარის ნაწილების და კომანდების შეიარაღება. თავისი დადგენილება ხელახალი არჩევნებისა და შეიარაღების შესახებ დელეგატთა კრება შეეცადა დაესვა გასარჩევად ტფილისის საბჭოს სხდომაზე, მაგრამ საბჭოს პრეზიდიუმმა უარი უთხრა დელეგატს დადგენილების გამოქვეყნებაზე. რადგანაც დელეგატთა კრება უფლებამოსილი ორგანო არ არის.

„ვეფიქრობთ რა, რომ ხელ-ახალი არჩევნებისა და შეიარაღების საკითხი ახლანდელი მომენტის მწვავე საკითხებია და არ ითმენს გადადებას. საორგანიზაციო კომისია სთხოვს ყველა ჯარისკაცთ აირჩიონ თავიანთი დელეგატები მიღებული ნორმის თანახმად — 100 — 1 დელეგატი. დელეგატთა კრებისათვის, რომელიც შესდგება ოთხშაბათს, 1 ნოემბერს საღამოს 7 საათზე ავტომობილთა ნივთების საწყობში (ჩერქეზოვის ქ. სახ. № 60). კრებაზე მოწვეული იქნება ტფილისის საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის წარმომადგენელი. (ხელს აწერს) ტფილისის გარნიზონის დელეგატთა საორგანიზაციო კომისია.

ტფილისის გარნიზონის დელეგატთა საორგანიზაციო კომისია.

2 ნოემბრის ნომერში (189) წერილში — „რევოლუცია ვითარდება“ — სწერს: „დეპეშები არ არის. გუშინ გავრცელდა ცნობა, რომ ბალშევიკებმა ევრონეეში ტელეგრაფი დაიკავესო, მაგრამ არ იფიქროთ, ამხანაგებო, რომ დეპეშები მართლაც არ იყოს. არაფერი ამის მსგავსი. დეპეშებს ლებულობენ, მაგრამ არ აქვეყნებენ. ამიტომაც, რომ ასეთი გასაუგალი აქვს ყოველგვარ ხმებს. ამასთან იბეჭდება უმეტესად ისეთი ცნობები, რომლებიც აშკარად მიმართულია რევოლუციონური პეტროგრადის წინააღმდეგ...“

შემდეგ წერილის ავტორი განაგრძობს, რომ მიღებულია ცნობები კერენსკის დამარცხების შესახებ და სხ.

3 ნოემბრის ნომერში კი (190) მოთავსებულია ანშლაგი — „რუსეთის დიდი რევოლუცია“ (მეორე გვერდზე) და სხვა ცნობებიც.

4 ნოემბრის ნომერში კი (191) მიღებული პეტროგრადის გაზეთებიდან გადმობეჭდილია დაწერილებითი ცნობები და ცალკე დამატებათ დეკრეტი ზავის შესახებ. მიღებული ერთხმად საბჭოების ყრილობაზე 26 ოქტომბერს.

1917 წლის მასშტაბური ქალ. კუთხისში

1917 წლის დიდი ნაწილი, დაწყებული ივნისიდან, ქუთაისში გა-
ვატარე, მხოლოდ 1918 წლ. ივლისში საქართველოდან გავემგზავრე
უკრაინით ლენინგრადში. ამ დროს უკრაინა დაკავებული ჰქონდა
გერმანეთის ჯარებს. საქართველოში მენშევიკები ბატონობდნენ. ისინი
მეთაურობდნენ ამიერ-კავკასიის საოლქო საბჭოში, აგრეთვე ქალაქთა
საბჭოებში, შემდეგ კი, როცა სამოქალაქო არჩევნები მოხდა, — გა-
ბატონდნენ ქალაქის თვითმართველობებში. ქუთაისში დრ. მთავრობის
ოფიციალურ წარმომადგენლად იყო გუბერნიის კომისარი მენშევიკი
ვრიგოლ გიორგაძე. 1917 წლის ზაფხულზე ქუთაისის მენშევიკურ
ორგანიზაციაში შედიოდა 2000 წევრი. აგვისტომდე მენშევიკურ ორ-
განიზაციაში შედიოდნენ ბოლშევიკები (მცირე რიცხვი) ცალკე ფრაქ-
ციის სახით. მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭო დიდს არა-
ფერს აკეთებდა. მან ძალა-უფლება თავისი ნებით გუბერნიის კომი-
სარს და ქალაქის თვითმართველობას დაუთმო. საბჭოს სამხედრო სექ-
ცია მეტ წილად იკრიბებოდა ცალკე. სექციის პრეზიდიუმი შესდგე-
ბოდა ესერ-აფიცერთაგან. აგიტაცია-პროპაგანდას ჯარში (მე-110 სა-
თადარიგო პოლკი) არც სოც.-დემ., არც საბჭო არ აწარმოებდა. საბ-
ჭო სცემდა ყოველ დღიურ გაზეთს „გოლოს სოლდატა“-ს, რომელიც
ვრცელდებოდა ქალაქში და ფრონტზე. ს.-დემოკრატებს, ფელერა-
ლისტებს და ნაციონალ-დემოკრატებს ჰქონდათ თავიანთი გაზეთები
ქართულ ენაზე, გამოდიოდა კიდევ ერთი „უპარტიო“ რუსული გა-
ზეთი, რომელსაც კერძო პირები სცემდნენ. ამ გაზეთს გარკვეული მი-
მართულება არ ჰქონდა. აი ამ გაზეთში ივლისში დავიწყე მუშაობა
ჯერ კორექტორად. შემდეგ მდივნათ. ჩემი სტატიები და შენიშვნები
თუმცა აშკარა ბოლშევიკური იყო. მაგრამ რედაქტორი დაუბრკო-
ლებლად ათავსებდა. ამ ხასიათის წერილებს ათავსებდა აგრეთვე აშჩ.
ე. კონიძერი. ჩვენ ორი კაცი ვიყავით იმ ხანებში, რომლებიც ბოლ-
შევიკურ პროპაგანდას ვეწოდით ჯარის კაცებში. გარნიზონის სუ-
ლიერი განწყობილება რევოლუციის პირველ თვეებში აშკარა ესე-
რული იყო. მაგრამ აგვისტო-სექტემბერში ჯარი გარეგანი ფაქტო-
რად. გამოცდილი პროპაგანდისტი — ბოლშევიკების მუშაობა თან-
დათან აუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენდა, მაგრამ ძალები
არ იყო.

ოქტომბრის დასაწყისში, როცა საბჭოს ხელახალი არჩევნების შემდეგ სამხედრო სექციაში იყო 15 — 20 ბოლშევიკების თანამგრძნობი. ჩემი ინციატივით მათ მოაწყვეს ფრაქცია, აირჩიეს პრეზიდიუმი. მაგრამ, რადგანაც მათში არ მოიპოვებოდა მომზადებული ამხანაგი, საბჭოშიაც ვერაფერი გაპყავდათ. საბჭოს ერთ-ერთ სხდომაზე ფრაქციამ სთხოვა თავმჯდომარე ურატაძეს ნება მოეცა ჩემთვის პასუხი გამეცა ე. გეგეჭკორისათვის (საოლქო საბჭოს თავმჯდომარე). მაგრამ ასეთი ნებართვა, როგორც „საბჭოს არა წიერს“ მან არ მომცა. მაგრამ შემდეგ მიტინგზე მენშევიკებს მოუხდათ ბოლშევიკებთან დაპირდაპირება. კრების უკანა რიგში (დარბაზში) მყოფი ჯარის კაცები შექუხარე ტაშის ცემით შეხვდნენ ჭუთაისში ჩამოსულ ამხანაგებს — მიშა ოკუჯაყას, ერქომაიშვილს და სხ. აქ გეგეჭკორმა პირველად მოისმინა — „ძირს კონტრ-რევოლიუციონერებით“.

მდგომარეობა შეიცვალა. ტფილისიდან ჩამოსულმა ამხანაგებმა მყისვე მოაწყვეს ბოლშევიკური საქალაქო ორგანიზაცია, დაარსეს კლუბი „ლამპარი“ და ასე, მუშაობა გაჩაღდა. სხვადასხვა ადგილას (შენობებში) თითქმის ყოველდღე ხდებოდა ჯარისკაცთა შრავლო-რიცხოვანი კრებები. ჯარისკაცთა ესერული სექციის აღმასკომმა იგრძნო რა საშიშროება, მოახდინა ძალთა მობილიზაცია. ისინი მიტინგს ახდენდნენ გიმნაზიის შემობაში. ჯარისკაცთა მასა ხალისით ებმებოდა პოლიტიკურ ბრძოლაში. ახლოვდებოდა ოქტომბერი, ყოველ-დღე მოდიოდა ცნობები ლენინგრადიდან, მოსკოვიდან და ჩრდილოეთის ფრონტიდან რევოლიუციის მომწიფების შესახებ. 25 ოქტომბერს უნდა შემდგარიყო სრულიად რუსეთის საბჭოების ყრილობა. ამ მოვლენის დიდ მნიშვნელობას ყველა გრძნობდა. მენშევიკ-ესერულმა პრესამ გაცოფებული ცილისწამებითი კამპანია გააჩაღა. ბოლშევიკების კომიტეტმა გამოყო კომისია საკუთარი გაზეთის გამოსაცემად. პირველი ნომრის შედგენა-გამოცემა მონდობილი მჭონდა მე. შეთაურ წერილში ვადმოსროლილი იყო ზავის ლოზუნგი და ძალაუფლების საბჭოებისათვის გადაცემა. ამ გაზეთის ერთი ცალი დღემდე შენახული მაქვს.

26 — 27 ოქტომბერს ცნობა მოვიდა პეტროგრადში მომხდარ გადატრიალებისა და საბჭოების ყრილობის მიერ საბჭოთა ხელისუფლების გამოცხადების შესახებ. მენშევიკები და ესერები დაიბნენ. მათი თვალსაზრისით ყრილობის გადაწყვეტილება უკანონო არ უნდა ყოფილიყო, რადგანაც ყრილობა იყო სრულიად რუსეთისა და მასში მონაწილეობდნენ დელეგატები კავკასიიდან, მაგრამ ამ ხელისუფლებისადმი მორჩილება მენშევიკ-ესერებმა მაინც არ ისურვეს. ამ დაბნეულობიდან ისინი გამოიყვანა კერენსკის „რელიაცია“ პეტროგრადზე შეტევის შესახებ. მაშინ მათ გადმოისროლეს ლოზუნგი შე-



თანხმებისა და წმინდა სოციალისტური მთავრობის შედგენის შესახებ: „სახალხო სოციალისტებიდან ბოლშევიკებამდე“. მახსოვს ქუჩაში ხელი მტაცა მენშევიკ ფალავამ (ქუთაისის მენშევიკების კომიტეტის წევრმა) და წინადადება მომცა წავსულიყავ მე-110 სათადარიგო პოლკის ყაზარმაში და აგიტაცია გამეწია ამ ლოზუნგის სასარგებლოთ. მერყევაში ვიყავი და არც გასაკვირელი იყო ჩემი ასეთი მდგომარეობა. კერესკის შემოტევა სინამდვილეთ არ მიმაჩნდა. ამას გარდა დეპეშა მოუვიდა ჩვენი პარტიის ც. კ. მომხდარი რასკოლის. იქიდან ზინო-ვიევის წასვლის შესახებ და სხვა. მიტინგზე მე მაინც არ წაველ. მალე მდგომარეობა გამოირკვა. პეტროგრადის პროლეტარიატის დამარცხების ცნობა ტყუილი გამოდგა, ასეთი ცნობა გავრცელებული იყო იმ მიზნით, რომ შეეჩერებიათ გამოსვლები რუსეთის სხვა ადგილებში და აგრეთვე — არმიის ფრონტზე. პეტროგრადიდან მოსული რადიო-დეპეშებისა და დეკრეტების დამალვა კი შეუძლებელი იყო. რესტორანი „ანონა“, სადაც ბოლშევიკური მიტინგები ხდებოდა, საღამოობით 110 სათადარიგო პოლკის ჯარისკაცებით ივსებოდა. აქ ჩვენ ვკითხულობდით საჯაროთ რადიო-დეპეშებს და ვამბობდით სააგიტაციო სიტყვებს. სულიერი განწყობილება ჯარისკაცებში რევოლიუციის სასარგებლოდ. საუცხოვო იყო. ყოველ ცნობას რევოლიუციის გამარჯვების შესახებ აღფრთოვანებით ხვდებოდნენ. ბოლშევიკების „ბიულეტენს“ გაფაციკებით დაეძებდნენ, მაგრამ არც საბჭოს ჯარისკაცთა ესერული სექციის აღმასკომს ეძინა. დაიწყო საზიზღარი ცილისწამების კამპანია ჩვენზე, როგორც მიტინგებზე, ისე გიმნაზიის შენობაში მოწვეულ კრებებზე. მე მომიხდა ერთ-ერთ ასეთ მიტინგზე დასწრება. დარბაზი ჯარისკაცებით იყო სავსე. პირველ რიგში — უნტერ-ოფიცრები იყვნენ. ტრიბუნაზე ოფიცრებისაგან შემდგარი აღმასკომი და მთელი ესერების კომიტეტი. მათი გამოსვლები, ცილისწამება იმდენათ საზიზღარი იყო, რომ თავის შეკავება შეუძლებელი შეიქნა. მე მოვითხოვე სიტყვა, რაც აუდიტორიის ძალდატანების შემდეგ პრეზიდენტმა მომცა. ჩემი ამოცანა ადვილი არ ყოფილა. მე უნდა უარმეყო აშკარა სიტყუე და აღმენიშნა პეტერბურგში მომხდარი გადატრიალების მასიური ხასიათი, მიმეთითებია. თუ როგორის ერთსულოვნობით უჭერდა მხარს ახალ ხელისუფლებას პეტროგრადში და სხვა ქალაქებში ისეთივე ჯარის-კაცები, როგორიც ამ კრებაზე იყვნენ. სამჯერ მომიხდა მე ტრიბუნაზე ასვლა. მეტობოდნენ ცილისწამებითა და სხ. ესერები. დარბაზში წარმოუდგენელი ხმაურობა იყო. უკანა რიგში მყოფი ჯარის-კაცები მე მხარს მიჭერდნენ. წინა რიგებიდან კი მოისმოდა ლანძღვა-გინება და სრულიად არ მაძლევდნენ ლაპარაკის ნებას. გიორგის ჯვრით დაჯილდოვებული უნტერ-ოფიცრების აღშფოთება ჩემს წინააღმდეგ იმ ზომამდე გაიზარდა, რომ ერთ-ერთი

მათგანი წამოიჭრა ჩემსკენ ყვირილით: „ფანჯრიდან გადავაგდოთ ეს არამზადა“-ო. ყოველ წამში იყო მოსალოდნელი დარბაზში მუშტი-კრივის გაჩაღება. დაბოლოს, როგორც იქნა, კრება დაამოშმინა პრეზიდიუმმა.

ყოველ დღე აშკარად ემჩნეოდა, რომ ჯარისკაცები ოქტომბრის მხარეზე გადადიოდნენ. განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც ცნობა მოვიდა ესერების პარტიაში რასკოლი მოხდა და მემარცხენე ნაწილი მთავრობაში შევიდაო; ამის შემდეგ ჯარისკაცების მასა უფრო გადაიხარა ბოლშევიკებისაკენ. მახსოვს, რედაქციაში დეპეშა მოვიდა, სადაც მიწათ-მოქმედების კომისრათ მოხსენებული იყო კარელინი. მე ვისარგებლე რედაქტორის არ ყოფნით და ამ ცნობას განმარტება გაუკეთე, სადაც აღვნიშნე მემარცხენე ესერების მონაწილეობა მთავრობაში, სალამოთი როცა რედაქტორი (ესერი) მოვიდა. თმები კინალამ დაიწეწა. მე გამიჯავრდა, როგორც ტენიკურ მუშაკს, ამის უფლება არ გაქვთო და სხ. ჯარისკაცი-ასოთამწყობნი კი ილიმებოდნენ, როცა რედაქტორი ბრაზობდა. შეიარაღებული გამოსვლა ქუთაისში მაინც არ მომხდარა. ქალაქის მცხოვრებნი ჯერ კიდევ მენშევიკებს უჭერდნენ მხარს და საოლქო ცენტრის სათავეში (ტფილისში) ევ. გეგეჭორი იყო. გაბალშევიკებული პოლკი მენშევიკებმა მოიშორეს მოღალატური გზით. მთელი მე-110 სათადარიგო პოლკი და ფრონტიდან დასასვენებლად მოსული ნაწილები დაშალეს. შეადგინეს შვებულების გამცემი კომისია. რომელიც ყოველ დღე იძლეოდა შვებულებას ათობითა და ასობით.

ა. სუდაკოვი.

დუშეთის აჯანყების მოსაზრნარად

1918 წლის ივნისის 20-ში კავკასიაში დღისით ვერაგულად მოკლულ იქნა სახ. კომ. საბჭოს თავმჯდომარე ამხ. ბუაჩიძე.

მოკლული ამხანაგის ნათესაეების თხოვნის თანახმად კავკასიის საოლქო კომიტეტმა, რომელიც მაშინ კავკასიაში იმყოფებოდა, გადასწყვიტა ამხ. ბუაჩიძის ცხედარის გასვენება სამშობლოში — ბელაგორი (ქუთ. გუბ.), რის ნებართვა პირდაპირი მავთულით მიღებული იქნა ჟორდანიას მთავრობისაგან.

სწორედ ამავე დროს ბაქოდან ამხ. ს. შაუმიანისაგან მისი პირადი მიკრიკის ხელით მიღებულ იქნა წერილი, სადაც ის მიუთითებდა რა იმ საფრთხეზე, რომელიც საბჭოთა ბაქოს მოელოდა ოსმალთაგან, აუცლებლათ მიაჩნდა საქართველოს გასაბჭოების დანჭარება, შით უმეტეს, რომ გლეხთა უკმაყოფილება მენშევიკების მთავრობით დღითიდღე იზრდებოდა და ზოგიერთ ადგილებში ეს უკმაყოფილება აჯანყების სახეს ღებულობდა (სამზრეთ-ოსეთი, ლეჩხუმი, დუშეთის მაზრა და სხვა).

ამის გამო საოლქო კომიტეტმა დაადგინა დაუყონებლივ გაეგზავნა ზოგიერთი თავისი წევრები ტფილისში მდგომარეობის ადგილობრივად გამოსარკვევად და საჭირო ღირეჭტივების მისაცემად, — და რადგანაც მენშევიკების სამეფოში ამხანაგების გადასვლა უზიფათო საქმე არ იყო, ამხანაგებმა გადასწყვიტეს ესარგებლათ შემთხვევით და გაჰყოლოდნ ამხ. ბუაჩიძის ცხედარს, როგორც მთავრობის წარმომადგენლები.

მოწმენდილი, მზიანი დღე იყო.

კავკასის ქუჩებში ათასობით გამოეფინა ხალხი, რათა უკანასკნელად გამოემშვიდობებოდა საყვარელ ბელადს, რომელსაც საყოველთაო პატივისცემა ჰქონდა დამსახურებული. საბარგო ავტომობილი, რომელზედაც ცხედარი ესვენა, გაწყობილი იყო წითელი მატერიით, გირლიანდებით და ყვავილებით. სამგლოვიარო პროცესია „თქვენ მსხვერპლი გახდით“ და სხვა რევოლიუციონური სიმღერებით ჭალაქის ქუჩებით გაემართა საქართველოს სამხედრო გზისაკენ. ორატორები მიუთითებდნ დიდ დანაკლისზე, მოუწოდებდნ სამაგიერო გადაეხადათ გათავზებდებულ შავი ძალებისათვის, რომელთაც მებრძოლთა რიგებიდან გამოსტაცეს საუკეთესო ამხანაგი...

ავტომობილი აუჩქარებლათ გაემართა საქართველოს სამხედრო ვხით. მას უკან მისდევდა ორი სხვა ავტომობილი. ერთში ისხდნენ ამხ. ბუაჩიძის ორი ძმა და სამხედრო კომისრები ფიგატნერი და ყამარაული, მეორეში — ტფილისში გაგზავნილი ამხანაგები — ლადო ღუმბაძე, სერგო ხანოიანი, ნინა აღაჯალოვა და ამხ. საბაშვილი.

ორი ვერსტი არც კი გაგვევლო, რომ ჩვენს პროცესიას შემოუვება ინგუშების დელეგაცია მოლლას მეთაურობით, რომელსაც თან ახლდა ცხენოსნებიც. გრძნობიერ სიტყვებში დელეგაციამ თავისი თანავარძლობა განაცხადა ასეთი მძიმე დანაკლისის გამო და აღნიშნა ის ყურადღება ამხ. ბუაჩიძისა, რომელსაც ის იჩენდა ინგუშების მიმართ. საპასუხო სიტყვაში ამხ. ფიგატნერმა მოუწოდა მათ ყოველივე ძალღონით დაეცვათ საბჭოთა ხელისუფლება და დაუწოდებლად ებრძოლათ ამ ხელისუფლების მტრების წინააღმდეგ.

ცხენოსან ინგუშების მიერ გარსშემორტყმული ცხედრიანი ავტომობილი გაქაჩა ლარსის სადგურისაკენ. მთის კალათების მწვანე ფონზე ლამაზად გამოიყურებოდა წითელი ავტომობილი, 200 — მხედარი კი, შავ, ჩერქეზულ ტანისამოსში გამოწყობილი, ავსებდა ამ კალმისათვის ძნელად ასაწერ დიდებულ სურათს.

ვიდრე ლარსში მივალწევდით, ჩვენ შევხვდით ტფილისიდან კავკაზში მომავალ მგზავრებს; მათგან ჩვენ გავიგეთ, რომ დღუშეთის მაზრაში სიწყნარე არ იყო, რომ გლახობა აჯანყდა; გავიგეთ, რომ ყაზბეგში — მენშევიკთა ამ ბუნავში — დიდი აღშფოთება იყო. ყველა გამვლელთ გულდასმით ჩხრეკდნენ და ართმევდნენ გადასაზიდ ყოველგვარ საშუალებებს ცხენებს, ფურგუნებს, ავტომობილებს. მიუხედავად ასეთი მდგომარეობისა, ჩვენ მაინც გადავსწყვიტეთ გაგვეგრძოგზა, მაგრამ მეტი სიფრთხილისათვის გადავსხედით მთავრობის ავტომობილში (ამხ. ფიგატნერი ფიქრობდა, რომ მენშევიკები ვერ შეეხებოდნენ ამ ავტომობილს სარეკვიზიციოდ). ჩვენ გამოვემშვიდობეთ რა იმ ამხანაგებს, რომელნიც კავკაზში ბრუნდებოდნენ, განვაგრძეთ გზა ყაზბეგისაკენ.

კვირა დღე იყო.

როგორც კი მივალწიეთ სადგურამდე, საკმაოდ გადაკრული. შეზარხოშებულნი ყაზბეგელები გარს შემოგვერტყნენ და დაიწყეს გამოკითხვა ყოველი მხრიდან — „ვინ ვართ“, „ვის მივასვენებთ“, „სად მივდივართ?“ ამხ. ლადო შეეცადა დაეკმაყოფილებია მათი ცნობის მოყვარეობა, მას უხეშად აწყვეტივნებდნენ: „ბუაჩიძე?“ ეს ის ბუაჩიძეა, რომელიც ჩვენთვის ჩრდილო კავკასიიდან პურს არ უშვებდა?“ ვინც ჩვენში მთავრობის წინააღმდეგ დღუშეთელები ააჯანყა?“ მაშ, თქვენ ბოლშევიკები ხართ და აჯანყებულებთან მიდისხართ?“ ამ დროს ერთმა



ბრბოდან დაიძახა: „ამხანაგებო, ისინი ბუჩქიძეს კი არ მიახვეწებენ, მათ კუბოთი იარაღი მიაქვთ აჯანყებულთათვის“.

აქ საძაგელი, ამალშფოთებული სცენა დატრიალდა. გამხეცებული ბრბო პივარდა ცხედრიდან ავტომობილს. ყვავილები, გვირგვინები, გირლანდები, წითელი მატერია — ყველაფერი ეს თვალის დახამხამებაში ჩამოგლიჯეს, ფეხ-ქვეშ გათელეს. ეს კიდევ არაფერი. რამოდენიმე კაცი მოვიდა ცულებით და შეუდგენ კუბოს სახურავის ახდას და როცა ერთმა მათგანმა შეჰყო რა ხელი კუბოში და როცა იქიდან გამოიღო ის გასისხლიანებული, ბრბო დარწმუნდა, რომ კუბოში მართლა ამხ. ბუჩქიძის გვამი იყო.

თითქმის ყაზბეგელების ყოველგვარი ეჭვი გაფანტული იყო. მაგრამ მათ მაინც გადასწყვიტეს ამხ. ბუჩქიძის ცხედარი თავისი ორი მძის თანხლებით გაეშვათ, ჩვენთვის ავტომობილი ჩამოერთმიათ და თვით ჩვენ დავეპატონრებიეთ ჩვენ ვინაობათა გამორკვევამდე.

არაფერი დაგვჩენოდა, უნდა დავმოჩჩილებოდით, ჩვენ მოგვათავსეს სასტუმროში. მთელი დღის განმავლობაში ბრბო მღელვარებდა: ჩვენი ფანჯრების წინ წარმოუდგენელი ხმაურობა იყო. ხან ერთი, ხან მეორე შემოიჭრებოდა ჩვენთან ოთახში და სხვადასხვა შეკითხვებს გვაძლევდა. რაც დრო მიდიოდა, ჩვენი მდგომარეობა, მით უფრო საძნელო ხდებოდა. მით უმეტეს, რომ ერთს ჩვენს ამხანაგს ასეთი მუქარისათვის მოეკრა ყური: „უკეთესი იქნებოდა ამათთვის ბოლო მოგველო“.

ესე გაგრძელდა ღამით დიდხანს. მხოლოდ 12 საათზე ხმაურობა თანდათან მიწყნარდა. ამ დროს ჩვენი ფანჯრიდან მომხიბლავეი სურათი გამოჩნდა. ღრუბლიდან გამოჩნდა მთვარე და გაანათა მუდამ თოვლით მოცული ყაზბეგის მწვერვალი. მაგრამ აბა რა იყო ჩვენთვის ეს სურათი. — ძილი ხომ არ გვეკარებოდა... შეუდექით იმაზე ფიქრს, თუ როგორ დაგვეღწია თავი ამ ზაფხვისათვის; როცა გარშემო ყველაფერი მიწყნარდა, ამხ. ლადო ნაშვალამევის 3 საათზე გამოვიდა დასაზვერავად. ის იყო თენდებოდა. ნახევარი საათის შემდეგ ის დაბრუნდა სასიხარულო ამბით. — რომ მან ნახა ერთი მალაკანი ფურგუნით, რომელიც დათანხმდა ჩვენს ჩაყვანაზე ტფილისში. ჩვენ იმ წამსვე მოვკრიბეთ რაც რამ გვებადა და ჩუმად, შეუმჩნეველად, გამოვედით სასტუმროდან. იქვე ახლო გველოდებოდა ფურგუნი, რომელზედაც მოვთავსდით და გავუდექით სად. კობისაკენ, რომელიც, როგორც ამბობდნენ, აჯანყებულ გლეხების ხელში იმყოფებოდა.

კობი აჯანყებულთა ბანაკს წარმოადგენდა. ყველგან სიცოცხლე, მოძრაობა იყო, ქუჩა სავსე იყო ქვეითი და ცხენოსანი გლეხებით. მათი უმრავლესობა შეიარაღებული იყო. ყველანი ხმამაღლა რაღაცაზე ლაპარაკობდნენ. დაობდნენ. ეტყობოდა არაჩვეულებრივი აღ-

ტყინება. — მათი თქმით ისინი მოელოდნენ გლეხებს მახლობელ სოფლებიდან. რომ მათთან ერთად გაელაშქრათ ყაზბეგელების წინააღმდეგ; მხოლოდ ყაზბეგელები იყვნენ მენშევიკების მხარეზე.

ჩვენ განვაგრძეთ გზა. გზაში ჩვენ გვხვდებოდნენ გლეხთა ჯგუფები 50 — 100 კაცი, მათში შეიარაღებული ასალგაზრდებს, მოხუცთ, ზოგი თოფით იყო შეიარაღებული. ზოგი კომბლით; ჩვენ შეკითხვაზე, თუ სად მიდიოდნენ, გვესმოდა ერთი და იგივე პასუხი — „ჩვენ მივდივართ, რომ შეუერთდეთ ჩვენს ძმებს, რუსებს, რომელთაც მენშევიკებმა ჩამოგვაშორეს“.

დუშეთში, აჯანყების ცენტრში, მოთავსებული იყო მთავარი შტაბი. აქ ჩვენ შეგვხვდით ბევრ ამხანაგებს, ტფილისიდან მოსულთ, მათ შორის აშხ. შოშიაშვილს, რომელიც შემდეგ თეთრგვარდიელებმა დახვრიტეს კავკავში. აქ მუშაობა გაჩაღებული იყო, მხნე საუბარი, სულიერი განწყობილება სუფევდა. ყველა დარწმუნებული იყო გამარჯვებაში.

გზაში შეგვხვდა მცხეთიდან მიმავალი რამოდენიმე საბარგო ავტომობილი სურსათით, დუშეთში მიმავალნი. ერთ-ერთი ასეთი ავტომობილით მიდიოდნენ აჯანყებულთა დასახმარებლათ სამხედრო საქმის მცოდნე ამხანაგები. მათ შორის იყო აფიცერი ხაჩატუროვი, რომელიც შემდეგ აღმოჩნდა პროვოკატორი და გასცა ბევრი ამხანაგი.

მცხეთაში სიწყნარე იყო.

ტფილისში შევედით ღამით. გვიანი იყო. ქალაქი უდარდელ ძილში იყო გახვეული. იქ კი, დუშეთში, ჩვენ დავტოვეთ ზღვის მსგავსად აბოზოქრებული ხალხის მასა, რომელიც მიუხედავად ყოველგვარი სიძნელისა და გაჭირვებისა, მიისწრაფოდა წინ ახალი, უკეთესი ცხოვრებისაკენ...

მუშათა გამოფხიჭლების დასაწყისი

(მოგონება).

I.

1890 წლები არის მუშათა გამოფხიჭლების წელიწადი; აქედან იწყება მუშათა ცოტათი თუ ბევრად შეგნებული შრომა, ანუ უკეთ რომ ვთქვათ, გამოფხიჭლება და წერა-კითხვისადმი ლტოლვილება. იოსებ დავითაშვილის გამოსვლამდის წერა-კითხვა თავად-აზნაურთა და სამღვდელოების მონოპოლიას შეადგენდა, მაგრამ ი. დავითაშვილმა ეს მიუვალი გზა გატკეპნა და მოძმეთ უთხრა: მოდიტ ძმანო ამ გზაზე გაიარეთ. აი ერთ თავის მსგავს მუშა მწერალს (გორდულაძეს) რას ეუბნება:

კარგს აქვბ, ცუდსა აძაგებ, გამკიცხავეი ხარ ბოტისა,
არ დამირიდო მუშა ვარ, ნება მიბოძე ცნობისა,
მიცან და ერთად შევებათ, ახალ ცხოვრების უღელში.

„მე“ მოვსპოთ „ჩვენა“ ვინმაროთ, მით მოძმეს მივცეთ ნუგეში!

მუშებში ჩაისახა მწერლობისადმი მიბაძვა, ამ წლებში იყო შინაური ხელთნაწერი ჟურნალები, (სამწუხაროთ მათი სახელი აღარ მახსოვს). ასეთი ჟურნალი რამდენიმე ნომერი მეც წავიკითხე. მახსოვს ერთ ასეთი ჟურნალში. — ბოლო ფურცლებში მოთხრობა იყო დაწერილი და ამავე მოთხრობის კრიტიკა კი — ჟურნალის დასაწყისში.

ასე მიდიოდა ეს წლები, ინტელიგენტი ხელმძღვანელი არავინ სჩანდა; ერთად ერთი ზაქარია ჭიჭინაძე იყო. ის კი ყველა ნაცნობს და უცნობს „ფურიეს“, „ლუი ბლანს“, „ენაჟაკ-რუსოს“ და სხვა ასეთებს მიაჩენებდა ხოლმე. მაგრამ ამ წიგნებში მკითხველი ვერაფერს პოულობდა გარდა იმ პირობა დაბადებისა და სიკვდილის წლებისა.

მუშათა თვითშეგნება და მომწიფება იქამდის გაზრდილი იყო, რომ ერთხელ ოცდა ათ კაცამდის, სულ ახალგაზრდანი, შეკრებილი ვიყავით და ერთმა ინტელიგენტმა (თუ არ ვცდები, სტუდენტი იყო) მოისურვა ჩვენს კრებაზე დასწრება. ჩვენ მას ნებას არ ვაძლევდით, მაგრამ მან პირობა მოგვცა, რომ „თქვენს საქმეში არ ჩავერევით“ და ჩვენც ნება დაერთეთ... კრებაზე შემოხსენებული ინტელიგენტი გაჩუმებული იჯდა და როცა კრება დაიშალა, მას ჩვენი კრების მსვლელობა ძაან მოეწონა და გვითხრა:

— „ასრე მწყობრად კრებას სტუდენტებიც ვერ ჩაატარებდნენ“.
რა იყო კრების მიზეზი?

ჩვენ იმ დროს გზისმაჩვენებელი არავინ გვყავდა, ვინც რას გვეტყოდა. ყველას უჯრედებით, ჩვენ შორის იყო ერთი ღურჯალი (სტალიარი) გვარით ასათიანი (სახელი არ მახსოვს), მან მუშათა კავშირის გეგმა წამოაყენა. ამ კავშირით ის ათასგვარ სიკეთეს გვპირდებოდა, ესე იგი, ჩვენ ფული უნდა გამოგვეღო, ამ ფულით უნდა მომგებიანი ნაღვეთები გვეყიდნა, ლატარიაში ფული გვერგებოდა, ამ ფულით ავაშენებდით ქარხანას. ყველა ვიმუშავებდით და მოგებას-სხვას აღარ შევაქმევდით!

ასათიანის წინადადებას ყველა დიდის სიხარულით მიეგება და პირველ კრებაზედვე გადაწყვეტიტ ფული მოგვეგროვებინა. ფულს თითქმის ორ წლამდის ეაგროვებდით და ვიყიდეთ ოთხი მომგებიანი სახელმწიფო ბილეთი, თითო 600 მანეთით, ყოველ თვე ვმართავდით კრებებს, თავმჯდომარეთ მუდამ ასათიანი იყო. ის ჩვენში ყველაზე შეგნებულად ითვლებოდა. ჩვენ მას ანგარიშს ეუწყევდით. წესდების თანახმად ჩვენ შორის მთერალს ან ლოთს ადგილი არ უნდა ჰქონოდა. ამაზე ასათიანი ხშირად ლაპარაკობდა. წესდებაში იყო ერთი მუხლი, რომელიც ამბობდა: „თუ რომელიმე ამხანაგმა არა საპატიო მიზეზებით ხაწვერო გადასახადის შემოტანა შეწყვიტა, იგი ამხანაგობიდან გაირიცხება და შეტანილი ფულიც კავშირის სასარგებლოდ რჩება“. ასეთი წევრი ორი გვყავდა, მათ თითქმის ხუთ-ხუთ თუმანდის ჰქონდათ შემოტანილი, როცა ფულის შემოტანა შესწყვიტეს, ამის შესახებ კრებაზე საკითხი დასვა იმ ამხანაგებმა, რომლებიც ამ მუშებს იცნობდნენ. დაახასიათეს ისინი, როგორც ლოთები, ამხანაგობამ იგინი ერთხმად გამოირიცხა. ასე მიდიოდა ჩვენი აწალგაზრდობის დრო. ვწერდით ლექსებს და ეცემდით შინაურ ჟურნალს და მეტს ევრაფერს გაეკეთებდით, რადგან ხელმძღვანელი არავინ იყო.

ამ დროს რუსეთში თუმცა იყო „ნაროდნიკული“ მოძრაობა, მაგრამ ამის შესახებ ქართულად ჩვენ აქ ძლიერ ცოტა რამ გვესმოდა. ვინაიდან ქართულად ევრაფერს ვშოულობდით, რუსული კი ჩვენ არ ვიცოდით.

სხვათა შორის ჩვენს ამხანაგობაში მიხა ბოჭორიშვილიც იყო. იგი ამ დროს მეტად ცოცხალი და მოძრავი ადამიანი იყო, იგი ყველგან წილს იღებდა, როგორც მუშტ-კრივში. ისე ლხინში და კავშირშიაც ერთნაირად სწრაფი და გაბედული იყო.

ასე მივალწიეთ 1895 წლამდის. მახსოვს ამ წელს ეთხელ არსენალთან მიხა ჩოდრიშვილს კრება ჰქონდა და მეც დავესწარი, მაგრამ ამ კრებას უფრო ნაროდნიკული ხასიათი ჰქონდა.

აქ საჭიროა ორიოდ სიტყვით მოვიხსენიოთ „მესამე დასი“.

1893 წ. გიორგი წერეთელმა თავის მეუღლის ანასტასიას რედაქტორობით გამოსცა ყოველკვირეული გაზეთი „კვალი“. პირველ ხანად აქ მუდმივი თანამშრომელნი იყვნენ: აკაკი, გიორგი წერეთელი, გველესიანი და სხვანი; ამ გაზეთის დაარსებისათნავე მე გამოვიწერე ის და რკინის გზის მუშებს დაუფუწყე კითხვა: ყოველ დღე სადილობისას ჩემთან იკრიბებოდნენ. მე მათ უკითხავდი „კვალს“, „ივერიას“ და როცა 1894 წელს ჟურნალი „მომამბე“ გამოვიდა, ესეც გამოვიწერე და რასაც მოვასწრებდით, სადილობის დროს, ვკითხულობდით და ვმსჯელობდით. ზემოხსნებული სამი გამოცემა მუშებს ისე ჩასწვდათ, რომ პირველი წლის მეორე ნახევარში და მეორე წელიწადის, „კვალზე“ 20 მუშამ განაცხადა ხელის მოწერის სურვილი, „ივერია“ ორმა გამოიწერა და „ჯეჯილი“ რამოდენიმე მცირეწლოვანმა (კარგათ არ მახსოვს).

იმ დროს მუშებს მოთხოვნები უფრო ეინტერესებოდათ. არ იყო არც ერთი მოთხოვნა, რომ მუშებს უყურადღებოთ დაეტოვებინათ ყოველ უწინარეს მოთხოვნას, ლექსებს კითხულობდნენ, ჩვენი მუშები მაშინ ჯერ კიდევ დაუმუშავებელი მასალა იყო. ან სულ უსწავლელი იყვნენ. ზოგმა მათგანმა ანბანი იცოდა, ისიც სახლში პქონდა ნასწავლი, ათასში ერთს თუ ქონდა სოფლის ორ-კლასიანი სასწავლებელი დასრულებული.

ჟურნალ-გაზეთებში ბევრი წერილები გაუგებარი იყო, სწორედ ამის გამო მუშებს ბელეტრისტიკა უფრო იზიდავდა. მაგრამ „კვალსა“ და „ივერიას“ მაინც თვალს აღევნებდნენ. ვინაიდან ამ დროს მათ შორის კამათი იყო დაწყებული: ერთხელ ერთმა მუშამ გაკვირვებული მკითხა — რაა ეს მესამე დასი? „მესამე დასი ჩვენ ვართ“ — მიუგე მე.

„კვალი“ იმ დროინდელ „ივერიას“ მედგრად ებრძოდა, „ივერია“ თავის „დავიწყებულ“ „კენტით“ და სხვებით თავს ესხმოდა, მაგრამ „კვალი“ დღითი-დღე იზრდებოდა და ამ ზრდის მიზეზი კი მუშათა თანდათანობითი შემეცნება იყო.

რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის დასაწყისი.

1896 წელს, კარაგდ არ მახსოვს თებერვალში თუ მარტში რკინის გზის ხარატთა განყოფილებაში ჩემთან მოვიდა არჩილ არავიაშვილი და მითხრა: „შენთან ძაან საჭირო საქმე მაქვს და მსურს სახლში მოგელაპარაკოვო“. მე მისამართი მივეცი, ისიც იმავე საღამოთი შეწვია.

არჩილი დიდხანს მელაპარაკა ვინ იყო მარქსი, რა გააკეთა მან, როგორი შეგნება შეიტანა მან მუშებში და სხვა, მან ამიხსნა მახლობელი და შორეული მიზანი, რა უნდა გაეკეთებინა მუშას, როგორ უნდა ებრძოლა. მე გაჩუმებული ვუსმენდი და ბოლოს უთხარი: დიდაა სა-

სიაზოვნოა, რაც შენ გამაგებინე და მსურს რკინის გზაზე გავავრცელო, მაგრამ მასწავლებლები რომ ვერ ვიშოვეთ მეთქი.

თუ ცოდნის მსურველები აღმოჩნდებიან, მასწავლებლები ჩემზე იყოს. მე შემძლიან ვიშოვო, — ასე მიპასუხა არავიაშვილმა.

დავდეთ შემდეგი პირობა: რადგან რკინის გზაზე მე უკვე კარგად მიცნობდენ და მეც მუშებს კარგად ვიცნობდი. უნდა შემედგინა წრეები, მას უნდა მოეყვანა მასწავლებლები.

უნდა გამოვტყდე, რომ იმ პირებს გარდა, რომლებიც წერაკითხვაში ზონაწილეობას ღებულობდნენ, იყვენ კიდევ ისეთებიც (უმრავლესობა), რომელნიც თავისუფალ დროს ლბინში და სხვა ასეთ საქმეებში ატარებდენ. ამ საქმეს მეტადრე რუსობა მისდევდა, რუსებმავე შემოიღეს „კლიოპკა“. ახალ მიღებულებს ან ახლად ჯამაგირ-მომატებულებს ამართვინებდენ „კლიოპკას“, ესე იგი. წაეიღოდენ და ერთს მაგრად გამოთვრებოდენ.

თუ სადმე სამს ან ოთხს მუშას ერთად შეამჩნევდით. უეჭველად ან გავლილ ლოთობაზე იყო ლაპარაკი. ან მომავალზე, ამ მიზეზით არავიაშვილს ეთხოვე წრეები ისე შეგვედგინა, რომ ჩვენში ასეთი ხალხი არ მოჰყოლოდა. მოვიყვან ერთ მაგალითს: რამდენიმე წელიწადს მე და ნიკო ერიჭოვი ქარხანაში ერთად ვსადილობდით. დიდი მეგობრობა გვქონდა, მაგრამ იგი ლოთი იყო და ამ მიზეზით მე იგი წრეში არ მოვიწვიე, ვაი თუ ლოთობაში რამე წაიყბედოს მეთქი.

პირველი წრე მე ერთ კვირაში შევადგინე, ამ წრეში იყვნენ დათიკო დვალი, ვანო სტურუა, ილიკო კოპალეიშვილი, მიხა ბოჭორიშვილი, გიორგი ჩხეიძე და მე. ჩვენდა საუბედუროდ, ჩვენში რუსულის კარგად მცოდნე მხოლოდ ერთი იყო (ვანო სტურუა). ამისათვის ჩვენ სხვასთან ერთად რუსულიც უნდა გავგველო, ვანოსათვის თუმცა ეს საჭირო არ იყო, მაგრამ იგიც ჩვენ თან მოგვედევდა.

ამის შემდეგ შევადგინე მეორე წრე; აქ იყვნენ: კალისტრატე გოგუა, ვლადიმერ ჩაჩაეა (ტენხიკი), ვანო ყიასაშვილი, სწორედ ამ დროს ესენი ქარხნიდან დეპოში გადაიყვანეს და დანარჩენი თავიანთი ამხანაგნი თვითონ გამოიწვეს: არაქელა ოქუაშვილი და ზაქარია ჩოდროიშვილი.

ჩვენი პირველი წრე შეიკრიბა ავლაბარში ჩვენსა, სურბ-მინასის შესახვ. № 12. მასწავლებლად მოვიდა ვანო შუაქრიშვილი, მაგრამ რალაც მიზეზით, ერთი კვირის შემდეგ, უარი გვითხრა: ამის შემდეგ დაგვინიშნეს ვანო ზედგინიძე, მაგრამ ავლაბარი ამანაც იშორა. ჩვენ იძულებული ვიყავით სახლი სხვაგან მოგვეჩვენა.

ჩვენს ამხანაგებში ყველაზე უკეთესი აღმოჩნდა მიხა ბოჭორიშვილის სახლი (თუმანოვის ქუჩაზე). აქ ჩვენ დიდხანს ვიმეცადინეთ: ოთხი-ხუთი თვის შემდეგ ჩვენ უკვე ცოტათ თუ ბევრად, შეგნებულნი

ვიყავით და მე და მიხამ ჩვენი მომგებიანი ბილეთები უტოპიათ ჩავთვალეთ, მოვილაპარაკეთ როგორმე ზემოხსნებული ამხანაგობა დაგვეშალა.

ამ დროს ასათიანი ცოცხალი აღარ იყო, ბილეთები მიხო ბოჭორიშვილთან ინახებოდა. მე და მიხამ დავნიშნეთ კრება: კრებას აუხსენით, რომ ასეთი ამხანაგობა მიზანს ვერ მიაღწევს, აქედან თავის თავის მოტყუების მეტი არა გამოდიოდა რა, ჩვენი მოხსენება კრებას მოეწონა და დაადგინეს ამხანაგობის დაშლა და ფულის განაწილება. სალიკვიდაციო კომისიაში ამოგვიჩიეს მე და მიხა ბოჭორიშვილი.

ფულის განაწილების დროს ის ამხანაგებიც მოვიწვიეთ, რომელნიც ამხანაგობიდან გამორიცხული იყვნენ, მათაც გაუნაწილეთ ბილეთებიდან აღებული ფული.

ასეთი ბოლო მოჰყვა ამხანაგობას, ამ ამხანაგობის არსებობას უმნიშვნელოთ შიიც არ ჩაუვლია, მას თავის კარგი მხარეც ჰქონდა, რცდაათამდის ახალგაზრდა, ძალ-ღონით სავსე მუშა ყოველ კვირა ერთმანეთს ვხვდებოდით და ერთმანეთზე არამცირე გავლენას ვახდენდით.

საუბედუროთ, მე ამხანაგობის ყველა წევრების გვარები აღარ მახსოვს. ამათში რამდენიმე ნიჭით და ენერგიით სავსე ახალგაზრდები იყო.

რკინის გზაზე ჩვენი ხელმძღვანელი (არავინაშვილი) უმეტეს წილად კონსპირაციის შესახებ გველაპარაკებოდა. ჩვენც კონსპირაცია ისე დავაყენეთ, რომ ერთმა ამხანაგმა მეორის არა იცოდა რა.

მუშებს საიდუმლო საღარო არ გვქონდა. მოვილაპარაკეთ და დავაარსეთ ამავე წელიწადს, როდესაც რაოდენობაზე კითხვა დაისვა, ამხანაგებმა ზოგმა ხუთი პროცენტი დაასახელა. ზოგმა ათი, მაგრამ მე უთხარი ყველა ეგენი მუშისათვის საძნელო გადასახადია, ისეთი გადასახადი უნდა დავიწესოთ, რომ მუშას გადახდა არ გაუძნელდეს და გადასაწყვეტად დავსვი 2 1/2 პროცენტი, ამხანაგებმა ერთხმად მიიღეს, მოღარეთ ამოვიჩიეთ მიხა ბოჭორიშვილი, გადასახადი თუმცა მცირე იყო, მაგრამ მოკლე ხანში იქამდის გაიზარდა, რომ ერთხელ ოცი მანეთით დათიკო დვალს დახმარება აღმოუჩინეთ.

1900 წელს მე რკინის გზას თავი დავანებე და გადავსახლდი იარმუკაში ჩემ ძმასთან, სავაქროში. აქ მე ვასრულებდი ბიბლიოთეკარის როლს, ჩემთან ენო ჯობიაშვილმა გადმოვიტანა რამდენიმე ფუთი აკრძალული რუსული ლიტერატურა. მე მას დავუთმე პატარა კუთხე და ყოველ კვირა ენო ჯობიაშვილს საჭიროებისამებრ მოჰქონდა და ზეჰქონდა.

კიბის ზევით დავტოვეთ 4 არშინი ცარიელი, დავაწყეთ ფიცრები და ზევიდან 10 არშინი მიწა დავაყარეთ, ამნაირად კიბე მიწის ქვეშ დაიმალა.

დურგლებმა ყოველი საქმე მოათავეს, საქმე მიღგა-ჭიდან ჰის შეერთებაზე, დურგლები წავიდნენ. აქ, საჭირო იყო დიდი კონსპირაცია. ჯერ სახლის სახურავის კრამიტით დახურვა ჩამოთავებული არ იყო, მოვიდნენ შემდეგი ასოთ-ამწყობი ამხანაგები: **ლადო ღუმბაძე, მანასე გოგუაძე, გიგო ლელაშვილი, ჭიჭიკო და ბაბე ლაშაძე**. რომ სახურავი მალე დაგვეხურა, ზემოხსენებულმა ამხანაგებმა ძან გულმოდგინეთ იმუშავეს, კარგად არ მახსოვს, ერთ დღეში თუ ორ დღეში გაათვეს, ამხანაგებმა დაიწყეს გვირაბის თხრა, ერთი ჭიდან მეორემდის საჭირო იყო ორი სავენი გვირაბის გაყვანა. ეს საქმე ამხანაგებმა მშვენივრად შეასრულეს და სტამბა გადმოიტანეს მიუხედავად იმისა, რომ სამ ენაზე გვექონდა შრიფტი და ისიც საკმარისად. საბეჭდი მანქანა პატარა იყო, სტამბის თავზე თალში შუა ადგილას 114 არშინი თავისუფლად გვექონდა დატოვებული. ზედ ეწყო ფიცრები, ფიცრებზე ორი არშინიანი მიწა იყო წაყრილი, ამ სათადარიგო გზის ახდა. სტამბის არსებობაში მხოლოდ ორჯერ დაგვეჭირდა, ერთხელ, როცა პირველად გადმოვიდეს, მეორედ — როცა ამხანაგ ლადო ღუმბაძემ ბაქოდან მსწრაფლმბეჭდავი მანქანა მოიტანა, დანარჩენ დროში ჩვენ კით ვსარგებლობდით. სწრაფლმბეჭდავ მანქანის მიღების შემდეგ მუშაობა გახურდა. მრავალ არალეგალურ ბროშურათა გარდა, იბეჭდებოდა ყოველთვიური ეურნალი „პროლეტარიატის ბრძოლას“, „Борьба Пролетариата“-ს და „ბანგორი კრიკ“.

დიასახლისის მოვალეობას ასრულებდა ბაბე ლაშაძე. მე ვიყავ ატამბის და ორგანიზაციის შემაერთებელი ძაფი. ამ დღიდან ჩემი ზინა გადაიქცა არალეგალურ საწყობათ; შრიფტი, ქალაღი და ხშირად დაბეჭდილიც ჩემთან მოქონდათ. აქედან კი დანიშნულებისამებრ.

მოვიყვან ერთ მაგალითს: 1905 წელს, 22 დეკემბერს სალდათის ქუჩაზე ყაზახ-რუსს ბოშში ესროლეს. ცხენი მოკვდა, ამ დროს ჩემთან სამი ფუთი შრიფტი ინახებოდა და რალაც მიზეზით დიდხანს არ წაიღეს. წინად მომხდარ „პოგრომების“ გამოცდილებიდან ვიცოდით, რომ „პოგრომი“ აქაც მოსალოდნელი იყო და მე და ჩემმა ძმამ მოვილაპარაკეთ, თუ როგორ უნდა მოვექცეულიყავით, რადგან „პოგრომის“ დროს შრიფტს წაიღებდნენ, რითაც პარტიას ზარალი მოუვიდოდა და შეიძლება ჩვენც ჩავცვივნულიყავით.

ჩემმა ძმამ კოტემ შრიფტს ზელი დაავლო და გადაიტანა ავლბარში, ჩვენსა, ჩვენმა წინად-გრძნობამ არ გვიღალატა. — მეორე დღეს

კიბის ზევით დავტოვეთ 4 არშინი ცარიელი. დავაწყეთ ფიცრები და ზევიდან 10 არშინი მიწა დავაყარეთ, ამნაირად კიბე მიწის ქვეშ დაიმალა.

დურგლებმა ყოველი საქმე მოათავეს, საქმე მიღვა-ჭიდან ჰის შეერთებაზე, დურგლები წავიდნენ. აქ, საჭირო იყო დიდი კონსპირაცია. ჯერ სახლის სახურავის კრამიტით დახურვა ჩამოთავებული არ იყო. მოვიდნენ შემდეგი ასოთ-ამწყობი ამხანაგები: **ლადო ღუმბაძე, მანასე გოგუაძე, გიგო ლელაშვილი, ჭიჭიკო და ბაბე ლაშაძე**. რომ სახურავი მალე დაგვეხურა. ზემოხსენებულმა ამხანაგებმა ძან გულმოდგინეთ იმუშავეს, კარგად არ მახსოვს, ერთ დღეში თუ ორ დღეში გაათავეს. ამხანაგებმა დაიწყეს გვირაბის თხრა. ერთი ჭიდან მეორემდის საჭირო იყო ორი საფენი გვირაბის გაყვანა. ეს საქმე ამხანაგებმა მშვენიერად შეასრულეს და სტამბა გადმოიტანეს მიუხედავად იმისა, რომ სამ ენაზე გვქონდა შრიფტი და ისიც საკმარისად. საბეჭდო მანქანა პატარა იყო. სტამბის თავზე თაღში შუა ადგილას 114 არშინი თავისუფლად გვქონდა დატოვებული. ზედ ეწყო ფიცრები. ფიცრებზე ორი არშინიანი მიწა იყო წაყრილი. ამ სათადარიგო გზის ახდა. სტამბის არსებობაში მხოლოდ ორჯერ დავეჭირდა. ერთხელ. როცა პირველად გადმოვიდეს. მეორედ — როცა ამხანაგ ლადო ღუმბაძემ ბაჭოდან მსწრაფლმბეჭდავი მანქანა მოიტანა. დანარჩენ დროში ჩვენ ჭით ვსარგებლობდით. სწრაფლმბეჭდავ მანქანის მიღების შემდეგ მუშაობა გახურდა. მრავალ არალეგალურ ბროშურათა გარდა. იბეჭდებოდა ყოველთვიური ეჟრნალი „პროლეტარიატის ბრძოლას“, „Борьба Пролетариата“-ს და „ბანვორი კრიკ“.

დიასახლისის მოვალეობას ასრულებდა ბაბე ლაშაძე. მე ვიცავ ატამბის და ორგანიზაციის შემადგენელი ძაფი. ამ დღიდან ჩემი ბინა გადაიქცა არალეგალურ საწყობათ: შრიფტი, ქაღალდი და ხშირად დაბეჭდილიც ჩემთან მოქონდათ. აქედან კი დანიშნულებისამებრ.

მოვიყვან ერთ მაგალითს: 1905 წელს. 22 დეკემბერს სალდათის ქუჩაზე ყაზახ-რუსს. ბომბი ესროლეს. ცხენი მოკვდა. ამ დროს ჩემთან სამი ფუთი შრიფტი ინახებოდა და რალაც მიზეზით დიდხანს არ წაიღეს. წინად მომხდარ „პოგრომების“ გამოცდილებიდან ვიცოდით, რომ „პოგრომი“ აქაც მოსალოდნელი იყო და მე და ჩემმა ძმამ მოვილაპარაკეთ, თუ როგორ უნდა მოვქცეულიყავით, რადგან „პოგრომის“ დროს შრიფტს წაიღებდნენ. რითაც პარტიას ზარალი მოუვიდოდა და შეიძლება ჩვენც ჩავცვივნილიყავით.

ჩემმა ძმამ კოტემ შრიფტს ხელი დაავლო და გადაიტანა ავლბარში. ჩვენსა. ჩვენმა წინად-გრძნობამ არ გვიღალატა. — მეორე დღეს

იარმუკაში ყველაფერი დაღეწილი, მოსპობილი და გაცარცული აღმოჩნდა.

სტამბის მუშაობის დაწყებისთანავე, ამხანაგ ბოქორიშვილმა მიჩია, სხვა საქმეებში არსად მონაწილეობა არ მიმეღო და რაც შეიძლებოდა კონსპირაცია მტკიცეთ დაგვეცვა; ამ მიზნით ჩვენ თავი ისე გვეჭირა, ვითომ პარტიას არ თანავუგრძნობდით. ძველი ნაცნობები ამხანაგები შემომწყურენ. — უშვერი სიტყვებით მიხსენიებდენ. მიხო ბოქორიშვილი ჩემთან თითქმის ყოველ ორ დღეში ერთხელ მოდიოდა და სტამბასთან დაკავშირებულ საქმეებზე ვლაპარაკობდით, ვლაპარაკობდით ძველ ამხანაგებიდან მოყენებულ უსიამოვნებაზე, მან ბევრი იცინა და სთქვა: ბოლოს გამოჩნდება ვინ რაც არისო.

1903 წ., როდესაც პარტიაში რასკოლი მოხდა, მეუმრავლესემეუმცირესობათ გაიყო, ვისაც კი სტამბასთან რაიმე დამოკიდებულება ჰქონდა, ყველა მეუმრავლესეებში გადავიდა. მენშევიკები დარჩნენ უსტამბოთ. მათ დაიწყეს მეცადინეობა, რომ როგორმე ჩვენი სტამბა ხელში ჩაეგდოთ. ერთ დღეს ლადო ღუმბაძე მოვიდა ჩემთან და მითხრა: მენშევიკებს სურთ სტამბა ძალით წაგვართვან. მე შევეკითხე:

როდის აპირებენ მეთქი?

შეიძლება ამაღამ!

დღე სცადონ. მიუგე მე. ლადო წავიდა. იმ საღამოთი მე და ჩემი ძმა კოტე მიველით სტამბაში, აქვე იყო სტამბის მთელი შტატი. ჩვენ ლამის თორმეტ საათამდის ველოდით, მაგრამ არავინ მოვიდა, შეიძლება მისთვის არ მოვიდნენ. რომ მენშევიკთაგანმა სტამბის ბინა არავინ იცოდა.

ასე გავატარეთ 1906 წ. მენშევიკებმა საკუთარი სტამბა შეიძინეს, ამ წელს მოხდა ბოლშევიკ-მენშევიკთა შეთანხმება. მენშევიკებს სტამბა ქალაქის ცენტრში ჰქონდათ, ჩვენი ასოთ-ამწყობნი გადასახლდნენ მენშევიკთა სტამბაში, ჩვენი სტამბა, თავის მოწყობილობით დროებით დავხურეთ. მას ვინახავდით „ყოველ შემთხვევისათვის“.

დ. მ. როსტომაშვილი.

სფ. რკინის გზის სახელოსნოების გუშათა გაფიცვა 1900 წელს

1900 წლის აგვისტოს 1-ს ტფ. რკინის გზის სახელოსნოებში დაწყებული გაფიცვა, რომელსაც ტფილისის ორგანიზაცია (რ. ს. დ. მ. პ.) ხელმძღვანელობდა, სასახელო ფურცელია ტფ. რკინის გზის პროლეტარიატის რევოლუციონური ბრძოლის ისტორიაში.

ამ დღეს პირველად გამოვიდა რკინის გზის პროლეტარიატი გაფიცვით და წამოაყენა რევოლუციონური-პოლიტიკური ლოზუნგები.

1 აგვისტოს ტფილისის ჯერ კიდევ ახალგაზრდა ორგანიზაციამ პირველად აშკარად გამოიწვია ბრძოლის ველზე მეფის თვითმპყრობელობა და საუცხოვოთ ჩააბარა თავის სიმწიფის და უშიშრობის გამოცდა მედგარ ბრძოლაში ეკონომიური და პოლიტიკური პირობების გასაუმჯობესებლათ.

ტფილისის რკინის გზის მთავარ სახელოსნოებში. სადაც მეცმუშაობდი სახარატო ცეხში ზეინკლად, მე-90 წლების ნახევრიდან შრომის ხელფასი ყოველწლივით ეცემოდა, ზედმეტი და ნარდი მუშაობა კი თანდათან იზრდებოდა.

იყო ცეხები, სადაც ზოგიერთი დღიური 91½ საათის მუშაობით თვიური 50 — 60 დღის ქირას აკეთებდენ, ასე რომ, დღე-ღამეში მუშაობდენ 18 საათს.

1900 წლების დასაწყისში ასეთი წესი იყო: კარგ ხელოსან ოსტატ — მუშას სასტიკი გამოცდის შემდეგ დღიური 90 კაპ. უნიშნავდენ, შავი მუშა კი დღიურად ღებულობდა 50 კაპ. ეს ისეთი ხელფასი იყო, რომელიც ვერ დააკმაყოფილებდა მცირე მოთხოვნილებების მუშასაც კი და მხოლოდ იმ ცეხებში, სადაც შემოღებული იყო ზედმეტი მუშაობა და სადაც ნარდი ნამუშევარის რიგვანი შეფასება იყო და ზედმეტი ნამუშევარი 30 — 40% აღწევდა, მხოლოდ აქ იკმაყოფილებდენ ასე თუ ისე მუშები თავიანთ მოთხოვნილებებს. ზოგიერთ ცეხებში კი (განსაკუთრებით საოთქლმავლო ცეხში), სადაც მეტი ცოდნა და შრომა იყო საჭირო საქმისათვის, ზედმეტი ნამუშევარი აღწევდა 10 — 15%, ზედმეტი მუშაობა აქ არ არსებობდა. სახარატო ცეხში, სადაც მუშები ვაგონების ბორბლებზე მუშაობდენ, დღიურად ღებულობდენ 50 — 60 კაპ. — ზოგიერთი ხელოსნების თქმით თვიური ხელფასი გვარიანი იყო და ეს იმიტომ, რომ იქ მუშები თვიურად



აკეთებდნენ 60 დღეს. ხშირად ისინი კვირაობით არ გამოდიოდნენ სახელოსნოდან, დაზგასთან ეძინათ. ზოგიერთი ხელოსნები კი ახერხებდნენ ორსა და სამ დაზგაზე მუშაობას. რა თქმა უნდა უფროსების ძალდატანებით. ღათა უარის თქმის გამო არ გადაეყვანათ შავ მუშად. უფრო რთული სამუშაოს შემსრულებელი მუშები კი შედარებით ცოტას ლებულობდნენ: შავ მუშას კი არც ნარდი. არც ზედმეტი სამუშაო არ ჰქონდა. თვითრად ლებულობდნენ ისინი 12 — 13 მანეთს.

მიუხედავად იმისა, რომ მუშები მომატებას მოითხოვდნენ, ადმინისტრაცია უარს ეუბნებოდა. ადმინისტრაციის გამოანგარიშებით სახელოსნოს და დეპოს ხელოსანი მუშის თვითური ხელფასი უდრიდა 37 მანეთს. ამიტომ ჭირის მომატებას უსაფუძვლოდ სთვლიდნენ. ამასთან 1900 წლის მეორე ნახევარში წლიური პერსონალური მომატება მეტად მცირე იყო (5 კაპ. სულზე) და ისიც განაწილებული იქნა მახლობლებსა და ერთგულთ შორის. ამან გამოიწვია მუშებში კანონიერი ეკმაყოფილება. ამას დაერთო ის აუტანელი პირობები, რომელშიც მუშები იმყოფებოდნენ უფროსების უზრდელი და უხეში მოპყრობის გამო.

ყველაფერი ეს მიღებული იყო მხედველობაში, როცა 1900 წელს გადახდილი იქნა პირველი მაისობა მლაშე ტბასთან. როგორც მახსოვს, ამ დღესასწაულს დაესწრო 300-მდე მუშა. ამ მაისობის შემდეგ გაჩაღდა მუშებში აგიტაცია მათი უმწუო მდგომარეობის შესახებ. აქ, ამ პირველ მაისობაზე გამოირკვა, თუ რა აუტანელ მდგომარეობაში იმყოფებოდნენ მუშები, არა მარტო რკინის გზის მთავარ სახელოსნოებში. არამედ — ქალაქის სხვადასხვა ფაბრიკა-ქარხნებში. მუშები ეძებდნენ გამოსავალს ასეთი მდგომარეობიდან. რაღაც არ უნდა დამჯდარიყო ის.

ამიტომ მოწინავე მუშების წინაშე საკითხი დაისვა ესარგებლათ მუშათა ასეთი სულიერი განწყობილებით და დაეწყოთ ბრძოლა. პროპაგანდა-აგიტაცია ნარდი და ზედმეტი სამუშაოს წინააღმდეგ დაიწყო მაისის მეორე ნახევრიდან.

იმ ცეხებში, სადაც ზედმეტი მუშაობა იყო შემოღებული, ნორმალური სამუშაო დღის შემდეგ, მუშათა ცალკე ჯგუფები უარს აცხადებდნენ ზედმეტი საათების მუშაობაზე. ამ ნიადაგზე დაიწყო შეხლა-შემოხლა მუშებსა და ზედმეტი მუშაობის მომხრე ხელოსან — ბრიგადირებს შორის. გაძლიერდა აგრეთვე პროტესტები უზრდელათ მოპყრობის წინააღმდეგ. ამის საპასუხოთ დაიწყეს მუშების დათხოვნა რის გამო მუშებმა ნაწილობრივ შეაჩერეს მუშაობა ცეხებში. მუშაობის შეჩერების ასეთი მაგალითი ტფილისში რამოდენიმეჯერ იყო სახარატო ცეხში. მუშაობას აჩერებდნენ მუშები რამდენიმე წამით, ამისათვის ვერავის ვერ ითხოვდნენ.

ივლისის მეორე ნახევრიდან სახარატო და სავაგონო ცეხებში საქმე უფრო და უფრო გამწვავდა. თვის გასულს კი ის გაფიცვამდე მივიდა.

რკინის გზის ადმინისტრაცია და ქანდარმერია თავიდანვე ამ მოვლენას არაერთგვაროვნად უყურადღებებს არ აქცევდა, თვის ბოლოს კი ის საქმეს შეუდგა. მოწვეულ იქნა რკინის გზის მმართველობის და ადმინისტრაციის სხვა წარმომადგენელთა თათბირი ვიცე-გუბერნატორის ერდელის თავმჯდომარეობით. ამ თათბირზე მდგომარეობის სერიოზულობას აღიარებდნენ წვევის უფროსის თანაშემწე კარაბუგ-დამკვეჩი და ვიცე-გუბერნატორი ერდელი, რომელნიც მოითხოვდნენ ნაწილობრივად მუშათა მოთხოვნების დაკმაყოფილებას და მუშაობის პირობების შემსუბუქებას. რათა ასე, მათი აზრით, აცილებული ყოფილიყო გაფიცვა, რომელიც ჩაითრევდა სხვა დარგის მუშა-მოსამსახურეებსაც. დანარჩენები კი, — რკინის გზის ადმინისტრაციის წარმომადგენლები, ქანდარმერია, გუბერნატორი და სხვანი დათმობის წინააღმდეგი იყვნენ — ისინი მოითხოვდნენ რეპრესიების გაძლიერებას, მოითხოვდნენ მეთაურების შეპყრობას, რომ ასე თავიდან აცილებული ყოფილიყო გაფიცვა. მაგრამ უკვე გვიან იყო რეპრესიებით გაფიცვის შეჩერება.

ივლისის გასულს რამდენიმეჯერ გვეწვია ჯაშუშების თანხლებით ქანდარმერია: ქანდარმები მუსაიდს მართავდნენ მუშებთან, რომ ასე გამოერკვიათ მეთაურების ვინაობა.

აგვისტოს 1-ს დაპატიმრებული იქნა მუშების პირველი ჯგუფი 5 კაცი — ვას. ბეჟანოვი, რაბინოვიჩი, ლ. სამჩიკაშვილი (ხარატნი), თ. ტოკარენოვი და ამ სტრიქონების დამწერი (ზეინკლები). სახარატო ცეხის მუშებმა სამუშაოზე გამოსვლით გაიგეს თუ არა ამხანაგების დაპატიმრება, პირველად მოუწოდეს გაფიცვისათვის და 71² საათზე ჩამოიარეს ყველა ცეხები. მათ წამოაყენეს 8 საათის სამუშაო დრო. შრომის ხელფასის მომატება, ზრდილობიანი მოპყრობა, ზედმეტი სამუშაოს მოსპობა, ორი „სმენის“ შემოღება, შეფასების მომატება, უხეში ხელოსან-ბრიგადირების დათხოვნა, დაპატიმრებულთა განთავისუფლება და გაფიცვის გამო დათხოვნილი მუშების უკანვე მიღება. დილის 9 საათზე დეპო და სახელოსნოები დაკარიელდა.

გაფიცვის მეორე დღეს დაიწყო მუშათა დაპატიმრება.

გაფიცვის ხელმძღვანელობას კი შეუდგა ტფილისის არა ლეგალური ორგანიზაცია. რამოდენიმე დღის შემდეგ მოვიდა რკინის გზის უფროსი, რათა შემანქანეთა თანაშემწეები მიემხრო, რომ ასე ნაწილობრივად აღედგინა მატარებლის მოძრაობა და გაეტეხა მუშათა გაფიცვა, როცა ამის გამო რკინის გზის უფროსი მათ მიმართავდა. ისინი გაოცებული რჩებოდნენ — მათ ვერ წარმოედგინათ, თუ როგორ



GEORGIAN REVOLUTION MUSEUM

შეიძლებოდა იმ მუშების წინააღმდეგ გამოსვლა, რომელნიც თავიდან მოიხრებოდნენ მდგომარეობის გაუმჯობესებას მოითხოვდნენ. არც თვით მემანქანეთა თანაშემწეების მდგომარეობა ყოფილა მუშებისაზე უკეთესი. ზოგიერთ მათგანს ივლისის ჯამაგირი სრულიად არ ჰქონდა მიღებული, რადგანაც მათ ზედმეტი მაწუთის დაწვისათვის დაუჭირეს. აგრეთვე ნაცვლად პრემიისა, დაუჭირეს რემონტზე ზედმეტი დანახარჯი და სხ. ამიტომ, როცა ევლენევი (რკინის გზის უფროსი) წავიდა, ისინი, შეიკრიბნენ რიცხვით 25 კაცამდე და გადასწყვიტეს გაფიცული მუშებისათვის დაეჭირათ მხარი. და რადგანაც მოსალოდნელი იყო მათი ძალით გამოყვანა სამუშაოდ, ისინი რამდენიმე დღით გაიზიზნნენ მცხეთის ახლო მონასტერში, რამდენიმე დღის შემდეგ მთავრობამ გაიგო სადაც ისინი იმყოფებოდნენ და მათ შესაპყრობათ გაგზავნა ყაზახები. აქ მემანქანეები წასული იყვნენ მემანქანეთა — გოგუას, ყიასაშვილის და ბალინოვსკის წინადადებით, როცა გაიგეს ყაზახების მიახლოება, მათ დასტოვეს მონასტერი და ამხანაგებს მიანიჭეს მოქმედების თავისუფლება ე. ი. ვისაც აღარ შეეძლო მეტის ატანა, ნება ეძლეოდა სამუშაოზე დაბრუნებისა. ერთი კვირის შემდეგ მემანქანეთა ერთი ნაწილი მუშაობას შეუდგა, ნაწილიც დაპატიმრებულ იქნა. ორთქლმავლები მუშაობდნენ ჯარისკაცების მეთვალყურეობის ქვეშ. თვით სახელოსნოებში გაფიცვა დამთავრდა 3 კვირის შემდეგ. ქალაქშიაც გაიფიცა ზოგიერთი ფაბრიკა-ქარხანა. 500-დე მუშა იქნა შეპყრობილი, ბევრი გადაასახლეს სამშობლოში.

აქ ზედმეტი არ იქნება ზოგიერთი საბუთების მოყვანა ჟანდარმერიის არქივიდან. ტფილისის ჟანდარმათა სამმართველო პოლიციის დეპარტამენტს ივლისის 20-ის თარიღით შემდეგს ატყობინებს: "ივლისის 20-დან რკინის გზის მთავარ სახელოსნოებში მუშებში მღელვარებაა, ახლო მომავალში მოსალოდნელია გაფიცვა, რომლის მიზანია შრომის ხელფასის გადიდება და სამუშაო დღის შემოკლება 8 საათამდე. ხელმძღვანელი როლი ამ მოძრაობაში ეკუთვნის სახარატო ცეხს, რომელსაც აზრათ აქვს გაფიცვის დროს წაახდინოს ყველა ის სამუშაო იარაღები, რომელიც იქ მოიპოვება. ჟანდარმათა საგუბერნიო სამმართველოს ხსენებულ სახარატო ცეხში გაგზავნილი ჰყავს თავისი აგენტი ცნობების შესაკრევად. ატყობინებს: შტაბ-როტმ. ლავროვი.

პოლიციის დეპარტამენტში 20 ივლისს გაგზავნილ მოხსენების დამატებათ იგივე ლავროვი ატყობინებდა: „გამოირკვა, რომ სახარატო ცეხის მუშათა საგრძნობმა ნაწილმა უარი თქვა ზედმეტ მუშაობაზე და ხელს უშლიან თავის ამხანაგებს შეასრულონ ზედმეტი სამუშაო, მუშათა შორისაც მღელვარებაა, მუშათა ჯგუფები (5-7 კაცი თითოეულში) მოქმედებენ როგორც სამსახურის დროს, ისე მის გა-

რეშე. ჩუმად აწარმოებენ მოლაპარაკებას, რაღაცას ანიშნებენ მუშაობის დროს და სხ. უკმაყოფილება იმაში გამოიხატება, რომ რკინის გზის უფროსმა დააკმაყოფილა რა მუშების მოთხოვნა, საუკეთესო მუშების მეტ ნაწილს 1-ლ ივლისიდან მოუმატა ჯამაგირი (თითქოს დაცინეაო) 5 კაპ. დღიურათ. მუშები ემზადებიან გაფიცვისათვის ხელფასის მოსამატებლათ, სამუშაო დღის შესამცირებლათ და თითქოს შაბათისათვის მოწვეულია მუშების კრება, რომელზედაც კილაც სტუდენტი განუმარტავს მუშებს საქმის ვითარებას, ზოგჯერ თი მუშები ურჩევენ ფულის შეგროვებას გაფიცვის გასამაგრებლათ. ერთმა შენიშნულმა მუშამ სახარატო ცეხისა ლავრენტი საჩუკაშვილმა მიმართა მთავრობას, რომ მას ნება დართონ გაემგზავროს პარიზში, რათა გაეცნოს მუშათა მდგომარეობას დასავლეთ ევროპაში, რასაც დაბრუნებისას გააცნობს ადგილობრივ მუშებს. როტმისტრი **ლავროვი** 1-ლ აგვისტოს 1900 წელს ტფილისის რკ. გზის მთავარ სახელოსნოების ყველა ცეხებში და დეპოში დილის 9 ს. მუშებმა მუშაობა შესწყვიტეს და სახლებში წავიდნენ. ხელს აწერს: შტაბ როტმისტრი **ლავროვი**.

რკინის გზის ქანდარმთა სამმართველოს პოლკოვნიკი ელენი 2 აგვისტოს თარიღით შემდეგს ატყობინებდა პოლიციის დეპარტამენტს: “მაქვს პატივი მოგახსენოთ, რომ გუშინ დილით ტფილისის სახელოსნოების სახარატო ვაგონების ცეხებმა თვითნებურათ მიიტოვეს სამუშაო და აიძულეს სხვა ცეხები და დეპო შეეწყვიტათ მუშაობა. გაფიცვის მიზეზის შესახებ არაფერი უთქვამთ. სახელოსნოების დატოვებისას მუშებს არავითარი არეულობა არ მოუხდენიათ, წყნარად დაიშალენ. თათბირმა გუბერნატორის თავმჯდომარეობით დაადგინა მიიღოს ზომები თანახმად 1897 წ. პოლიციის დეპარტამენტის მიერ გამოცემული ცირკულიარისა, გაფიცულია 3000 კაცამდე”.

ს. ალილუევი.

როგორ დაიწყო რევოლუციონური მოძრა- ობა გორის მაზრაში

1902 წლამდე გორში არსებობდა პატარა სოც.-დემ. წრე, ამ წრეში შემდეგი ამხანაგები იყვნენ თავმოყრილნი: სიკო ალინბაროვი, სანდრო კეცხოველი, ნესტორ ქერქეაშვილი, კოლა გვარამაძე და გიორგი ელისაბედაშვილი.

რამდენათაც მახსოვს, ეს წრე დაარსდა სოსო ჯულაშვილის თა-
ოსნობით, სწორედ იმ ხანებში ამ წრის საშუალებით გაეცნენ ერთ-
მანეთს სოსო და კამო.

ეს გაცნობა მოახდინა შემდეგმა გარემოებამ: იმ დროს სამოქა-
ლაქო სასწავლებლიდან დათხოვილ კამოს დედა ეძებდა მასწავლე-
ბელს, რომ სიკო მოემზადებინა საიუნკრო სასწავლებლისთვის. ეს
იკისრა სოსომ, იმ დროს სოსოს გორში აღარ ედგომებოდა, რად-
გან ჟანდარმებმა „სუნი აიღეს“. ის წავიდა ტფილისში და კამოც
თან წაიყვანა.

გავიდა თითქმის წელიწადი, რომ გორის წრემ თითქმის აღარაფერი
იციოდა არც კამოს და არც სოსოს შესახებ. ამ ხნის განმავლობაში
გორში უკვე იყო სამი წრე: 1) ნოქრებისა, 2) მუშა-ხელოსნებისა და
3) ერთი მოსწავლე ახალგაზდობისა. ვინ შედიოდა ამ წრეებში, ეხ-
ლა კარგადად არ მახსოვს.

შემოდგომის ქინკყლიანი დღე არის, სახელოსნოში ვმუშაობ,
ამ დროს მოულოდნელად შემოვარდა კამო.

ძია-ამხანაგ ნესტორს გაუმარჯოს! სიტყვა „ამხანაგი“ კამო-
საგან ძლიერ მიამა: მივხვდი, რომ ის უკვე ჩვენი იყო. შემდეგ სიკო
მეუბნევა: პოლიციის შედამხედველობის ქვეშ გორში გამოგზავნიან
ამხანაგებს: სილიბისტრო ჯიბლაძეს და ვასო ცაბაძეს და პირველ
ხანებში ბინა შენთან ჰქნებათო. არ ვიცი მეორე თუ მესამე დღეს მო-
ვიდა ვასო ცაბაძე ცოლით, აღარ მახსოვს კარგათ, მგონი ერთი კვი-
რა დარჩნენ ჩემთან. მერე კი ცალკე ბინა მოუწყვეთ. ამ ხანებში სი-
ლიბისტროც მოვიდა, ეს იყო 1902 წელს შემოდგომაზე. აი აქე-
დან იწყება ფართე მოქმედება ჩვენი ორგანიზაციისა. მთელი ზამ-
თარი და გაზაფხული 1903 წლის პარტიულ მუშაობაში გავატა-
რეთ, გავაბით ძაფი სოფლის მასწავლებლებთან, ჯარის ნაწილებთან,
გამრავლდნ წრეები თვით გორში, ლიტერატურას განუწყვეტლივ

გვაწვდიდა თბილისის ორგანიზაცია სილიბისტროსა და კამოს ხელით. მახსოვს ამ ხანებში მოგვივიდა ლიტერატურა ბაქოდან ამხ. დათიკო ქონიაშვილისაგან.

პარტიული მუშაობის სულის ჩამდგმული იყვნენ სილიბისტრო ჯიბლაძე და ვასო ცაბაძე. მაისის დღესასწაულიც ვიდღესასწაულეთ ტყეში „გორისაზე“, სამაისო ფურცლებიც გავაკარ-გავფანტეთ ქუჩებში.

რასაკვირველია. ეს ყველაფერი პოლიციამ გაიგო. გაიგო ისიც, თუ ვინ იყო ამ მოძრაობის მეთაური. მგონი მაისის ბოლო რიცხვებში, 1903 წლ., სილიბისტრო და ვასო დაიჭირეს გორის სამაზრო ციხეში. მერმე კი თბილისში გაგზავნეს მეტეხში. ამით რომ გზავნიდნენ, გორის ორგანიზაციამ მოაწყო სადგურზედ დემონსტრაცია. პირველათ გორის მაზრაში აფრიალდა წითელი დროშა. მთავრობის აგენტები ისე დაიბნენ რომ დემონსტრანტებისთვის ხელი არავის შეუშლია. სადგურიდან გამობრუნებული დემონსტრაცია ხიდს გამოსცილდა და დაიშალა.

რა თქმა უნდა ამას მთავრობა გორის ორგანიზაციას არ აპატიებდა. მხოლოდ კიდევ რაღაცას ელოდა და დროს უცდიდა, რომ მეტი ფაქტები ჰქონოდა ორგანიზაციის წინააღმდეგ. ამ „რაღაცამ“ აღარ დააყოვნა.

ხაშურში მოხდა დეპოს მუშების გაფიცვა და დემონსტრაცია. პოლიცია-სტრანეიკებმა რამოდენიმე ათეული მუშა დახოცა. ამან იაღელვა მთელი გორის მაზრა და თვით ქალაქი გორი, რომლის ერთი შვილი, მუშა ტურაშვილი იმსხვერპლეს ხაშურში. გორის ორგანიზაციამ მოახერხა ამ მუშის ცხედრის გორში მოსვენება და დამარხვა. დამარხვის დღეს მთელი ქალაქი დაკეტილი იყო. ყოველნაირი საქმიანობა სრულიად შეწყდა. ცხედარს მოსდევდა არა ნაკლები ორათასი კაცისა. რაც პატარა გორისთვის საგრძნობელი რიცხვია.

მთავრობას მეტი მოთმინება აღარ ეყო და მეორე დღეს დაგვაპატიმრეს 8 კაცი: სიკო ალინბაროვი, ნესტორ ქერეჭაშვილი, ყაზარა არზანოვი, კოლა გვარამაძე, კოტე მამულაშვილი, სანდრო მთვარელიძე და ორი ძმანი მუჩაიძეები: დათიკო და ვასო. მე მგონია ეს ორი უკანასკნელი გაუგებრობით დაიჭირეს, რადგან გორის ორგანიზაციასთან მათ საერთო არა ჰქონდათ რა. მხოლოდ ბოქაულ ავალიშვილთან მოსვლოდათ ლაპარაკი და ამის გულისთვის მოგვატმასნეს ჩვენ.

სანდრო კეცხოველი და სოსო იმერლიშვილი გადაურჩნენ დაქერას. ამით შეადგინეს ახალი სამაზრო კომიტეტი, რომელშიაც შედიოდა სამი ამხანაგი: სანდრო კეცხოველი, სოსო იმერლიშვილი და ვკონებ. სოსო მახარაშვილი.



ჩვენი დაჭერით მაინც და მაინც მუშაობა არ შეფერხებულა. კამო გარეთ იყო და გორის ორგანიზაციას ყოველგვარ დახმარებას უწევდა. ჩვენ ციხეში გავიგეთ, რომ მოეწყოთ გეკტოგრაფი და ფურცელიც გამოეშვათ. მხოლოდ აღარ მახსოვს რა შინაარსისა იყო ეს ფურცელი. კვანებ ამავე ზაფხულს გურიიდან ჩამოვიდა ერთი ახალგაზრდა, — სამსონ პატარაია, რომელმაც სოფ. ქარელში თავი შეატყუა როგორც კანცელარიის მწერალმა. მან გააბა კავშირი გორის ორგანიზაციასთან. სამსონი გვარიანათ მომზადებული ამხანაგი იყო და დიდ მუშაობასაც ეწეოდა გლეხკაცობაში. მაგრამ მალე გაუგეს და კანცელარიაში „მწერალს“ აღმაცერათ დაუწყეს ყურება. ისიც იძულებული გახდა მწერლობისათვის თავი დაენებებია და არალეგალურ მუშაობას შედგომოდა.

მისი მუშაობა ამის შემდეგ უფრო ნაყოფიერი აღმოჩნდა: რამდენათაც მე ვიცნობდი ამხ. სამსონს, ეხლა რომ ცოცხალი ყოფილიყო. უეჭველად კომუნისტი იქნებოდა. მაგრამ ბედმა მალე უმუხთლა და 1904 წლ. გაზაფხულზე მას აღმოაჩნდა აშკარა ნიშნები უკურონალი ქლექისა. ჯერ გორში გვიწვა კონსპირატიულ ბინაზე, მაგრამ რომ ჰაერი გამოგვეცვალა, ის გავგზავნეთ სოფ. ხოვლეში ამხ. შაქრო ჯავახიშვილისას, სადაც ის ცოტა ხნის შემდეგ გარდაიცვალა და იქვე დასაფლავებულ იქნა. კარგი იქნებოდა, რომ ამხანაგები საფლავს ყურადღებას მიაქცევდნენ.

ჩვენ გორის სამაზრო ციხეში სამი კვირა თუ ერთი თვე გვამყოფეს. გამოძიებას აწარმოებდა ჟანდარმთა შტაბს-კაპიტანი ცნობილი მარტინოვი. შემდეგ გადაგვაგზავნეს თბილისის მეტეხის ციხეში, სადაც იმ დროს ისხდნენ ლადო კეცხოველი, მიტო გურგენიძე, პეტრე მონტინი და ორი-სამი კიდევ სხვა ამხანაგი. ერთი კვირის წინეთ გაევზავნეთ დიდი ეტაპი პოლიტიკურებისა აღმოსავლეთ ციმბირში. რომელშიაც იყვნენ, სილიბისტრო ჯიბლაძე, ვასო ცაბაძე და ბევრი სხ. ამხანაგებიც. მგონი ერთი ძმა ჩოდრიშვილი. არაქელა ოქუაშვილი და სხვები. საკანებიდან გამოყვანის დროს ამათთვის ბორკილები გაეკეთებინათ. მოთხოვნილება წარედგინათ ციხის აღმინისტრაციისთვის ნათესავ-მეგობრების ნახვისა. ეს მოთხოვნილება, თურმე შეუსრულეს, რის შემდეგ ლამის მატარებლით გაესტუმრებინათ. აი ამათ დაცლილ საკნებში მოგვათავსეს ჩვენ რვა კაცი გორიდან, თორმეტი გურიიდან. მათ შორის იყო ვარდენ ჩხაიძე; მაშინ ვარდენ ჩხაიძემ გვითხრა, რომ სოსო ჯუღაშვილი ბათომის მუშებში მუშაობსო და თავისუფალიაო, რაც ჩვენ ძლიერ გვესიამოვნა. რადგან ამბობდნენ, რომ სოსო ბათომში დაიჭირესო. ჩვენ რვა კაცი გორიდან წაგვიყვანეს ივნისის ბოლო რიცხვებში შაბათ საღამოს. ერთ კვირა დილით ქვემო საკანიდან რალაც ხმაურობა მოგვესმა. თურმე სწორეთ ჩვენ საკნის

ქვეშ მჯდარიყო ლადო კეცხოველი და ის გველაპარაკებოდა და უნდოდა გაეგო ვინ ვიყავით, ან საიდან მოსულნი, ჩვენც ზევიდან, როგორც შეგვეძლო, პასუხს ვაძლევდით. სწორეთ ამ დროს იგრიალა მეფის¹ ჯალათის თოფმა და გაუგმირა ლადოს გმირი გული, რომელიც მუდამ პროლეტარიატის ინტერესებისთვის ფეთქავდა. ამ ამბის გაგებაზედ მთელი ციხე შეტორტმანდა. „უგალოვნებიც“ კი შეაშფოთა ამ ამბავმა.

ჩვენ გვინდოდა რამენაირად პროტესტი გამოგვეცხადებინა, მაგრამ ახლათ ჩამოსული ვიყავით, ჯერ ციხესთან არაფერი კავშირი გვქონდა. იმ დღეს ციხის სადილის მიღებაზე უარი განვაცხადეთ. ამხ. ლადოს გვამი კი მტარვალებმა იმ ღამესვე ქურდულათ გაიტანეს და სადღაც ჩაფლეს.

გამოვეიშვეს. ისევ გორს დავბრუნდით. გორში პარტიული მუშაობა ელარ მიდიოდა სასურველათ, რადგან შემჩნეული ამხანაგები აქეთ-იქით წასულიყვნენ. ჩვენ კი. ესე იგი, ამ სტრიქონების დამწერი, სიკო ალინბაროვი და ალექსანდრე თვარელიძე პოლიციის ზედამხედველობის ქვეშ გამოგვაცხადეს და ყოველ ჩვენ ნაბიჯს გაფაციცებით თვალყურს ადევნებდნენ. შეუძლებელი გახდა აქტიური მუშაობის წარმოება. საჭირო იყო გორის ორგანიზაციაში პოლიციისთვის უცნობი ახალი პირების გამოჩახვა. 1904 წლ. გაზაფხულზე დაარსდა ახალი ორგანიზაცია პორფილე ეფრემიძის ხელმძღვანელობით. ამ ორგანიზაციაში შედიოდნენ შემდეგი ამხანაგები: გორის საქალაქო ორგანიზაციაში: ეფრემიძე, მინაშაროვი, ს. მახარაშვილი, ვასო ბედაიანიძე; სამაზრო ცენტრში, — ს. პატარაია, პატარა მიხა ტეტიაშვილი, გიორგი გაგლოევი და იაკოფა გოზალოვი.

ამ ორგანიზაციამ შესძლო 1904 წლ. განმავლობაში გორის მაზრის ყველა რაიონებში ორგანიზაციების მოწყობა. გორის მაზრა დაიყო შემდეგ რაიონებათ: თვით გორი, ცხნვალის რაიონი, ქვემო ქალისა, მეჯვრისხევისა, ახალქალაქისა, ხიდისთავისა, ქარედისა და გომისა. რაც შეეხება ხაშურსა და ბორჯომს, რადგანაც რაიონები მუშათა ცენტრებათ ითვლებოდნენ, ამიტომ ისინი ცალკე მოქმედებდნენ.

დადგა 1905 წელი. ცხრა იანვარი პეტერბურგში, რაც ელვის სისწრაფით მოედო მთელ რუსეთს. ამ ამბების ტალღამ გორის მაზრამდისაც მოახწია. ამას ზედ დაერთო სომეხ-თათართა ხოცვა-ჟლეტა ბაქოში და სხვა ქალაქებში. პირველი საპროტესტო დემონსტრაცია მოვაწყვეთ მარტში (რიცხვი არ მახსოვს) ქალ. გორში „ახალსაყდრის“ ეზოში აფრიალდა წითელი დროშა, წარმოითქვა სიტყვები. პოლიცია არსად ჩანდა. დემონსტრაციას ხელმძღვანელობდა სანდრო კეცხოველი, „ცაცა“ დერძიძაშოვი, დათიკო ცერცვაძე, ნესტორ ქერეჭა-



შვილი და სხვები. სიტყვები წარმოსთქვა კეცხოველმა, მ. გულიშამ-
ბაროვისამ და ს. მთვარელიძემ. გორის მაზრაში გამოცხადდა გა-
მლიერებული დაცვის წესები. გორისა და დუშეთის მაზრის გენე-
რალ-გუბერნატორათ დანიშნეს გენ. ამილახვარი. რომელმაც თა-
ვისებურათ დაიწყო მაზრის „დამშვიდება“: ყაზახ-რუსებით აავსო
გორის მაზრა, ახლდა აგრეთვე ესკადრონი დრაგუნებისა, სოფლებში
დაიწყო აგრარული მოძრაობა. გლეხებმა რამდენიმე ალაგას თავად-
აზნაურთა სახლ-კარი გადაბუგეს. ბევრ ალაგას მკვლელობისაც ჰქონ-
და ალაგი. პირველად თავადაზნაურობა დაფრთხა, მაგრამ მერე მოძ-
რაობის წინააღმდეგ შეადგინა გორის მაზრაში ცნობილი შავი რაზ-
მი გიორგი ოთარის-ძე ამილახვარის და ზურაბ აბდუშელიშვილის
მეთაურობით. ამბობდნენ, რომ ეს რაზმი დაახლოვებით 600 კაცი-
დან შესდგებოდაო. შეიარაღებულნი იყვნენ სახაზინო ვინტოვებით,
მაუზერ-ნაგანის რევოლვერებით. ეს რაზმი რაიონიდან რაიონში გა-
დადიოდა, არბევდა გლეხებს. ბევრ ალაგას საუკეთესო მოწინავე გლე-
ხი ამხანაგიც გამოასალმეს წუთისოფელს. რასაკვირველია, გორის
ორგანიზაცია (რ. ს. დ. მ. პ.) ამ ამბებს გულგრილად ვერ უყურებდა.
საჭირო იყო გლეხთა სტიქიური აღელვება შეგნებულ მოძრაობის
კალაპოტში ჩამდგარიყო. ვის უნდა ეკისრნა ეს საქმე? რასაკვირვე-
ლია, სოც. დემოკრატისა, რომელიც დიდის გავლენით სარგებლობდა
სოფლად. ივლისის პირველ რიცხვებში გორის სამაზრო კოლექტივმა
მოაწყო კონფერენცია სოფ. მეტეხში ნოე ხომერიკის (ხუნზუხა) თავ-
მჯდომარეობით. რამდენათაც მახსოვს ამ კონფერენციას დაესწრო
15 დელეგატი გორის მაზრის ყველა რაიონებიდან, თითქმის ყველა-
ნი გადამწყვეტი ხმის უფლებით იყვნენ აღჭურვილნი. მახსოვს ამ
კონფერენციის მონაწილე ზოგიერთი ამხანაგები: სანდრო კეცხოვე-
ლი, პორფირე ეფრემიძე (კონფერენციის მდივანი) კაკოლა მეტე-
ხელი, ნესტორ ქერეჭაშვილი, გიგა ჯაბაური და სხვები.

დღიური წესრიგი, რამდენადაც მახსოვს, ასეთი იყო: შავი რაზ-
მის წინააღმდეგ წითელი რაზმის შედგენა, იარაღის შეგროვება.
პროპაგანდისტთა კოლეგიის შედგენა და რაიონებში განაწილება და
პიშიდინარე კითხვები. მცირე კამათის შემდეგ ყველა კითხვები კონ-
ფერენციამ დადებითად გადასჭრა. ასე შესდგა წითელი რაზმი გო-
რის მაზრაში. პირველი რაზმი 50 კაცისაგან შესდგა გორის და ახალ-
ქალაქის რაიონებში. ამ მაზრის უფროსი იყო ნიკო ხახიშვილი სო-
ფელ ხოვლედან. მეორე რაზმი შევადგინეთ ცხინვალის და მეჯვრის-
ხევის რაიონებიდან დაახლოვებით 100 კაცამდე. ამ რაზმის მეთაურა
იყო გიორგი მაჩაბელი. გარდა ამისა, მოვაწყვეთ მაკედონიის ტიპის
ბომბების კეთება თეძამის ზეობაში, ტყეში, ახალქალაქის ახლოს. აქ
რამდენადაც მახსოვს, დამზადდა 200-მდე ბომბი გოლა გრიჭურო-

ვის (ფეხნიკი გოლა) და მაკედონიიდან ჩამოსულ ერთ ესერის (გვარი არ მახსოვს) მეთაურობით.

ამ ხანებში, ე. ი. 1905 წლის ივლისის უკანასკნელ რიცხვებში მოკვდა გორის და დუშეთის მაზრის გენ.-გუბერნატორი გენ. ამილახვარი, რომელიც მაინცდამაინც არ იყო ძლიერ მკაცრი. მის ალაგას დანიშნეს პოლკოვნიკი ალფტანი. ამ ხანიდან კი იწყება სუსხიანი ხანა. მოკლე ხანში მან დაატყვევა გორის და დუშეთის მაზრებში 200 კაცამდე ბრალიანი და უბრალო. დატყვევებულთა მეტ ნაწილს ასახელებდნენ რუსეთის შორეულ გუბერნიებში. მეტი წილი გადასახლებულებისა შემთხვევითი ხალხი იყო. იმ დროს საკმარისი იყო გცმობა შავი, ხალათი და დიდი თმა გქონოდა, მორჩა და გათავდა — სოციალისტი იყავი. დაგიჭერდნენ და დაუკითხავად გადაგასახლებდნენ. უმრავლესობა მაშინდელი პარტიული მუშაკებისა გადარჩენ პოლიციის ბრწყალებს და არალეგალურად მოქმედობდნენ. ამავე დროს გორის წითელ რაზმიდან გამოეყავით ცალკე ჯგუფი ტერორისტებისა, კოტე დონდაროვის მეთაურობით. ამ ჯგუფმა რამდენიმე ტერორისტული აქტი შეასრულა, მათ შორის ბოქაულ ბარძიმ ავალიშვილის მოკვლა და სხვა. მთავრობა თანდათან აძლიერებდა რეპრესიებს. ტერორზე ტერორით გვიპასუხებდა. დაიჭირეს სანდრო კეცხოველი და რამდენიმე მომქმედი ამხანაგი. მოკლეს ნიკა, მეტ სახელად „დალაბრა“.

აქ ისევ დაუბრუნდეთ შავ რაზმს. ჩვენ წითელი რაზმი დაეყავით პატარ-პატარა ჯგუფებათ. ასე ათ-თუთხმეტ კაცით თითო ჯგუფი: ეს ჯგუფები ეცემოდნენ მოულოდნელად შავ რაზმს ხან აქ, ხან იქ. ყველაზე მეტად ერთმა ჯგუფმა ისახელა თავი შავრაზმელებზე თავდასხმით და იარაღის აყრით ილო მაისურაძის მეთაურობით (მეტ სახელად ტოგო). მოკლე ხნის განმავლობაში ისეთი შიშის ზარი დასცა ჩვენმა წითელმა რაზმმა შავ რაზმელებს, რომ ნელ-ნელა იწყეს დაშლა. გახრწნა. ამას დაერთო ჩვენი სამაზრო კომიტეტის მოთხოვნა, სადაც კატეგორიულად მოვითხოვდით თავად-აზნაურობისაგან შავი რაზმის დაშლას. წინააღმდეგ შემთხვევაში დავემუქრეთ სხვა ზომების მიღებით.

17 ოქტომბრის შემდეგ ბევრი პოლიტიკურები დაბრუნდა გადასახლებიდან. ეს იყო ოქტომბრის უკანასკნელ რიცხვებში. ხელათ მოვიწვიეთ გორის სამაზრო კონფერენცია, გავინაწილეთ როლები და შეუდევით გორის მაზრაში აგიტაციას საერთო აჯანყების სასარგებლოთ. ჩვენი წითელი რაზმიც გაძლიერდა. თბილისიდან გამოვიწვიეთ ვასო ცაბაძე. იმხანაც არ დააყოვნა და მაშინვე გაჩნდა გორში. მოკლე ხნის განმავლობაში მთელი გორის მაზრა დაიფარა მკიდრო ორგანიზაციებით პასუხისმგებელ ამხანაგების მეთაურობით და ხელმძღვა-



ნელობით. რაიონებში ყველგან ხალხმა გააუქმა სოფლის სამმართველოები (კანცელარიები) და თითქმის ყველგან დააარსა თავისი მართვა-გამგეობა. გააუქმა ძველი შემადგენლობა ქალ. თვითმართველობასა და აირჩია რევოლიუციის მომხრე ხმოსნები, აგრეთვე დააარსდა ხალხური სასამართლო.

ასე, 1905 ოქტომბრის 17-დან დავიწყეთ მზადება გორის მაზრაში საერთო აჯანყებისთვის. სიგნალს ველოდით ცენტრიდან. აჯანყების გეგმა, რამდენადაც მახსოვს, ასეთი იყო: ქიათურიდან გადმოვიდოდა მუშების შეიარაღებული რაზმი, როგორც მაშინ ამბობდნენ 400 კაცისაგან შემდგარი. ბორჯომის რაიონებს ევალებოდათ ბორჯომის ხეობის შეკვრა, რაც რამდენათაც მახსოვს იქაურმა ამხანაგებმა კიდევ შესძლეს. ამ 400 კაცს მიემატებოდა გორის მაზრის რაზმი, რომელიც იყო ნავარაუდები 3.000 კაცამდე. ეს შეიარაღებული ძალა დაეცემოდა ლამე ქ. გორს და იქაურ გარნიზონს იარაღს აყრიდა და ორ როტას და ორ ბატარეას, რომელიც ჩვენი მომხრე იყო, შეიერთებდა და იმ ჯარით გაემართებოდა თბილისელი ამხანაგების მისაშველებლად. ასეთი იყო დაახლოვებით აჯანყების გეგმა.

ჩვენ რომ ასეთ მზადებაში ვიყავით, არც მთავრობას ეძინა. დეკემბრის, დაახლოებით 20 თუ 25-ში, თბილისიდან საოლქო კომიტეტმა შეგვატყობინა, რომ მოსკოვის აჯანყება დამარცხდა და იარაღი მიმალ-მომალეთ, რაზმები დაშალეთ და უფრო შემჩნეული ამხანაგები გაეცალეთ გორის მაზრასაო. ვისაც შეეძლო წასვლა გორის მაზრიდან, წავიდა, მაგრამ უმრავლესობა ამხანაგებისა პოლიციას და ჟანდარმებს ჩაუვარდა ხელში, რომლებიც მისცეს სამართალში. მთავრობამ მოაწყო დიდი პოლიტიკური პროცესი „გორის რესპუბლიკის საქმე“ პასუხის გებაში იყო მიცემული 40 კაცამდე.

როგორც მოგახსენეთ, ბევრი დამავიწყდა, მხოლოდ ეხლა მომაგონდა და უნდა აღვნიშნო ერთი ფრიად დიდი მნიშვნელობის მომენტი 1905 წლის მოძრაობაში; სახელდობრ, დიდი დემონსტრაცია ქალ. გორში ივნისის ბოლო რიცხვებში თუ ივლისის დასაწყისში, როცა მაზრაში დაიწყო ძლიერი აგრარული მოძრაობა, ქალ. გორშიაც თავი იჩინა ამ მოძრაობის ტალღამ. მოედანზე მოგროვდა აუარებელი ხალხი მეტ ნაწილად მუშა-ხელოსნები. ხალხი მოითხოვდა, რომ წავსულიყავით და „აგველო“ ამიროვის ქალა თავის დიდი ბაღით, რომელიც ვილაც ამიროვს რაღაც ხრიკებით გამოეცინცლა ქ. გორისთვის. ხალხი ავიდა ამ ქალაში და „აილო“ ის, რაც აღნიშნა თივების ზვინების დაწვით, იქიდან დემონსტრაცია გაემართა ქალაქისაკენ. „ამილახვრიანთ“ ხილთან დემონსტრანტებმა გაიგეს, რომ ამნაირივე დემონსტრაცია მოუხდენიათ მოსწავლე ახალგაზრდობას, რომლის რამოდენიმე მონაწილე პოლიციას დაუტყვევებია. დემონსტრანტებმა

მოითხოვეს მათი განთავისუფლება და ამ მიზნით გაემართენ პოლიციის სამმართველოსაკენ მათ გასანთავისუფლებლათ. პოლიციასაც არ სძინებია, მას ჯარისკაცებით ავესოთ ქუჩები. ერთი პატრულთაგანი, შემდგარი ოცი კაციხაგან, შეხვდა დემონსტრაციას არტილერიის მოედნის (ეხლა მარქსის მოედანი) თავზედ და გაუფრთხილებლივ ესროლა. დემონსტრაცია გაიფანტა, დარჩა დაჭრილ-დახოცილი რამოდენიმე კაცი. მათ შორის, ვანო მუჩაიძე, მურალოვი და სხვები. ამის შემდეგ პროტესტის ნიშნად გორის კომიტეტმა მოუწოდა მცხოვრებთ სამი დღით „გლოვა“. დამარხვის დღეს გორის დუქან-ბაზარი დაკეტილი იყო. არ მუშაობდნენ მუშა-ხელოსნები და მეეტლეები. ყოველგვარი მოძრაობა შესწყდა. პროცესიაში მონაწილეობდა აუარებელი ზღვა ხალხი. ამის შემდეგ „ახალ უბანში“ გაიმართა მიტინგი. სიტყვები წარმოსთქვეს: დ. ონიაშვილმა, გიგუცა ხუციშვილმა, პორფირე ეფრემიძემ და სხვებმა. მიტინგმა გამოიტანა რეზოლიუცია, რომლითაც ენერგიულ პროტესტს უცხადებდა ჯალათებს და მოითხოვდა, რომ ამნაირ სიმხეცეს მთავრობის აგენტების მხრივ ალაგი აღარ ჰქონოდა, წინააღმდეგ შემთხვევაში სასტიკი ზომების მიღებით დაემუქრა ხალხი მთავრობას. აქვე უნდა აღვნიშნო, რომ ეს მიტინგი იყო სამაზრო ადმინისტრაციის მიერ ნებადართული. რასაკვირველია, ხალხის ერთსულოვანი მოთხოვნით.

იმ დამესვე დაგვიბარეს, როგორც ხალხის მეთაურები: მე, გოლა ამირალოვი და გიგო ზაზანოვი მაზრის სამმართველოში. სადაც დაგვხვდა ქანდარში მარტინოვი და გვითხრა: როგორც ეტყობა, ბრბო თქვენ გიჯერებთ; გთხოვთ დააწყნაროთ ეს ბრბო. ჩვენ, რასაკვირველია, უარით უპასუხეთ და უთხარით: „დაწყნარების საშუალება თქვენ ხელთ არის და, როგორც გინდათ, ისე მოიქეცით“. არ ვიცი რა მოსაზრებით. იმ ხანათ არავენ დაუპატიმრებიათ.

აქვე უნდა აღვნიშნო ხსოვნა ერთი კარგი ამხანაგისა. მე მოგახსენებთნებთ დათიკო მელიქოვის შესახებ. ის იყო მოსკოვის უნივერსიტეტის საექიმო ფაკულტეტის სტუდენტი. ის სტუდენტთა მოძრაობაში მონაწილეობისათვის დაეთხოვათ 1904 — 1905 წლ. გაზაფხულზე. ის ჩამოვიდა გორში და მთელი თავისი არსებით გადაეშვა რევოლიუციის ტალღებში. ის იყო გულწრფელი. ამხანაგების უსაზღვროთ მოსიყვარულე. რევოლიუციისთვის თავ-განწირული. და ბევრიც გააკეთა 1905 წლის რევოლიუციის დროს. ის თავის ტემპერამენტით უეჭველად კომუნისტი იყო. ის ქლეჩით გარდაიცვალა გორში 1906 წ. გაზაფხულზე.

იარაღის ქეზნაში

(ერთი გვირაბის ისტორია).

1905 წლის ოქტომბრის პირველი რიცხვებია. მე მაშინ ავღაბრის საიდუმლო სტამბაში ვმუშაობდი. მიხა ბოჭორიშვილისაგან ვლებულობ ცნობას, რომ დაუყოვნებლივ მასთან მივიდე: სალამო ხანია. მე მის ბინაზე ვარ. აქ არიან: ზაქარია ჩოდრიშვილი, ილია ბადრიძე და სხვა ამხანაგები. როგორც ამხანაგებმა გადმომცეს, ქუთაისის ბოლშევიკურ ორგანიზაციას გადაუწყვეტია, ქუთაისის ერთ-ერთი სათადარიგო ათასეულის თოფის საწყობიდან 2000 ვინტოვკის და ვაზნების გამოტანა. საჭიროა, რომ თბილისიდან იქ ჩავიდნენ უცნობი ამხანაგები და დაიჭირავონ ამ საწყობის ახლოს მდებარე სახლი. ასეთი სახლი ამ ეამად ცარიელი იყო და შესდგებოდა 8 ოთახისაგან და ერთ პატარა სარდაფისაგან, საიდანაც უნდა დაწყებულყო გვირაბის გაყვანა. გარდა ამისა ამ სახლს ეზოში ერთი დიდი ჭაც ჰქონდა.

იმ ღამესვე „სათანადო საბუთებით“ გავემგზავრეთ ქუთაისში მე, როგორც ნობელის ნავთის წყაროების მმართველი, მარო ბოჭორიძე, როგორც ჩემი მეუღლე-ავადმყოფი, ზაქარია ჩოდრიშვილი — ცოლის ძმა და ბაბე ლაშაძე, როგორც მოსამსახურე ქალი.

მეორე დღეს, დილით, უკვე ქუთაისში ვიყავით. გზაში შემხვდა ამხ. ნიკოს ნიკო (ნიკო ნიკოს ძე მგელაძე). რომელიც გავგიძღვა წინ, ცოტა მოშორებით გვანიშნა ის სახლი. რომელიც უნდა აგველო იჯარით. სახლის დათვალიერების შემდეგ გავიგეთ სახლის პატრონის გვარი და გავემგზავრეთ მასთან მოსალაპარაკებლად.

სახლი ეკუთვნოდა კარგად შეჭლებულ ქუთაისის მოქალაქე შავგულიძეს. მას, გარდა ამ სახლისა, კიდევ ჰქონდა სახლები სხვადასხვა ადგილას.

დილის ათი საათი იქნებოდა, როცა შავგულიძეს ვესტუმრეთ მოსალაპარაკებლად. გავაცანით ჩვენი ვინაობა და შეუდექით საქმეს. იმ დღესვე მის სახლში ორივე მხარემ, კარგი სადილის შემდეგ, ხელი მოვაწერეთ ხელშეკრულებას და ზოგიერთი სიტყვიერი პირობაც დავედევით. ასეთი იყო მაგალითად ის, რომ ჩემ მიერ აღებულ სახლში არავინ არ შესულიყო და არ შეეწუხებინა ჩემი „ავადმყოფი“ ცოლი და ცოლის ძმა, რომელნიც ექიმ გომართელთან იყვნენ ჩამოსული

საექიმოთ. წინდაწინ მე მივეცი 20 მანეთი, ვიყიდე ზოგიერთი ნივთები, რაც აუცილებელი იყო (ფარდები და ორიოდ სკამი).

იმ ღამესვე ქიათურიდან გამოწვეულ იქნენ ამხანაგები: ვასნო კალანდაძე, ელისო ლომინაძე და სხვები (გვარები არ მახსოვს).

ამხანაგები ჩამოსვლისთანავე შეუდგენ მუშაობას. გეგმა ასეთი იყო: სარდაფიდან უნდა დაეწყოთ გვირაბის გათხრა, რომლითაც 15 საყენის მანძილზე ქუჩის მეორე მხარეს მიადგებოდნენ საწყობს ძირიდან. ამოღებული მიწა უნდა მოეთავსებიათ ჯერ ქაში და როცა ის აივსებოდა, ოთახებში.

გვირაბი სანახევროდ გაყვანილი იყო, რომ მუშაობა შეუძლებელი შეიქნა, ვინაიდან ნიადაგი ფხვნილი გამოდგა და ქუჩაზე მოძრაობის დროს მიწა წვებოდა, რასაც შეიძლება გვირაბის ჩანგრევა მოჰყოლოდა და საქმე მსხვერპლით გათავებულყო. ფიცრების მიტანა კი შეუძლებელი იყო. ამიტომ საქმე შეჩერდა და სახლის პატრონს დარჩა მხოლოდ ორი ოთახი მიწით სავსე და სარდაფიდან სანახევროდ გათხრილი გვირაბი.

მანახე გოგუაძე.

სოციალური ტფილისის გეოგრაფიული ლიტერატურა

1903 წელს ჯარისკაცობიდან დაბრუნდი ტფილისში და და-
ვიწყე მუშაობა ლისინოვ—ტერ-პეტროსოვის სამკერვალოში (ყოფილ
ერევნის მოედანზე). აღნიშნულ ქარხანაში გავეცანი მუშათა წრეებს
სამსონა ქოსაშვილის საშუალებით, რომელიც იმავე ქარხანაში მუ-
შაობდა და წარმომადგენლათა ციხეებში იმყოფებოდა. ქოსაშვილი სხვა ქარ-
ხანაში გადავიდა სამუშაოთ. მის შემდეგ ამორჩეულ იქნა ფილიპე რუ-
სიშვილი და ბოლოს მე ვითვლებოდი წარმომადგენლათ.

ორგანიზაცია ასე იყო მოწყობილი მკერვალებში: ყველა ქარ-
ხნიდან თითო კაცს ირჩევდნ და აქედან შესდგებოდა მოწინავე წრე.
რომელსაც „ცეხოვო“ ორგანიზაციას ვეძახდით. ეს წრე ჩემს მის-
ვლამდე იყო შედგენილი. ამორჩეული გვყავდა კოტე შაყულაშვილი:
შემდეგ რაჟდენ ჯღამაძე, რომელნიც შედიოდნ რაიონულ ორგა-
ნიზაციაში. ჩვენთან დაიარებოდნ მისა ბოჭორიშვილი, თევდორე კა-
ლანდაძე, ისიდორე რამიშვილი, ბრადიაგა, ფარნეივი და სხ. რად-
განაც მაშინ პროფესიონალური კავშირები არ იყო ჯერ კიდევ ჩამო-
ყალიბებული, ამისათვის მაშინ ს. დემოკრატიული პარტია ზეგმძღვა-
ნელობდა ეკონომიურ ბრძოლასაც. ტფილისის მკერვალ მუშებს საუ-
კეთესო ძალები გვყვანდა. ასე გასინჯეთ, საკუთარი პროფესიონა-
ლური ჟურნალიც-კი გვქონდა; თუმცა მისი არსებობა რამოდენიმე
ნომრით განისაზღვრა, რადგანაც ჩქარა დახურა გუბერნატორმა. მა-
შინ სომეხი მუშების უმრავლესობა ჩვენთან ვერ იყვნენ საკმაოდ ორ-
განიზაციულათ დაახლოვებულნი, რადგანაც მათი დიდი უმრავლე-
სობა დაშნაკუთიუნის პარტიის გავლენის ქვეშ იყო. ჩვენ გვინდოდა,
რომ ეს მუშები როგორმე ჩაგვება პროფესიონალურ მოძრაობაში და
დანარჩენს კი თვითონ მიხვდებოდნენ. ამისათვის ვიწყეთ მზადება
უპარტო პროფესიონალური კავშირების დაარსებისათვის, რაც 1905
წელს სისრულეშიაც მოვიყვანეთ; გვეგონა, რომ რადგანაც ისინი სო-
ციალ-დემოკრატიულ პარტიას გაურბოდნენ, ამ უპარტო კავშირში
შემოვიდოდნენ, როგორც მოიტყვენ ესერი და ფედერალისტი მუშები.
მაგრამ იმედი გავიცრუვდა. აქ წინ აღგვიდგა დაშნაკუთიუნის
ეროვნული „პრინციპი“. დაშნაკუთიუნი მშვენიერად მიხვდა, თუ
სომეხი მუშები ჩვენს უპარტო კავშირში შემოვიდოდნენ, მათ საბო-

ლოვით ხელიდან გამოეცლებოდათ ეს მასა. მათ ამჯობინეს დაშნაკური ეროვნული პროფესიონალური კავშირის დაარსება, რაც სისრულეში მოიყვანეს და ამგვარად ერთს პროფესიაში ორი კავშირი არსებობდა. მეტი ღონე არ იყო: ასე თუ ისე, მათი კავშირისათვის ანგარიში უნდა გაგვეწია, რადგანაც ჩვენს კავშირს დიდი ამოცანა ჰქონდა შესასრულებელი; ეს ამოცანა გახლდათ ტფილისის მკერვალთა საერთო გაფიცვის მოწყობა.

ამავე დროს დარწმუნებულიც ვიყავით, რომ ისინი მალე შეიგნებდნენ თავიანთ შეცდომებს და მოკლე ხანში შემოგვეერთდებოდნენ. გაჩაღდა მუშაობა. ორნაირი მუშაობა უნდა გვეწარმოებია. ჯერ ერთი ჩვენი საქმე უნდა გვეკეთებია, მეორეც მათთან მუდმივი მოლაპარაკება და ხშირად ბრძოლაც გაგვემართა. ისინი კრიტიკას ნაკლებათ ეგუებოდნენ. დაშნაკუტიუნის პროფესიონალური კავშირი დიდს ზარალს და დაბრკოლებას აყენებდა საერთო საქმეს. ხშირი იყო ასეთი შემთხვევა: როდესაც რომელიმე საკითხს ჩვენს კავშირში გადაწყვეტდით, იგივე საკითხს დაშნაკელთა პროფკავშირი სულ სხვანაირად სწყვეტდა. აქ კი გვინდებოდა ერთის მხრივ მათთან მორიგება და ეპქრობა, მეორე მხრივ კი, მწარმოებლებთან ბრძოლის წარმოება. რა თქმა უნდა, ყველა ეს არაღეგალურად სწარმოებდა 1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდეგ. ასე თუ ისე, მაინც საქმე ჩინებულად მიდიოდა.

დადგა გაფიცვის გამოცხადების დროც. ეს იყო 1906 წელს დაახლოვებით თებერვალში. გადაწყდა გაფიცვა ნაწილობრივად გვეწარმოებინა, რადგანაც უფრო ადვილად დამარცხდებოდნენ ჩვენი მოწინააღმდეგენი. ტაქტიკა მიზანშეწონილი იყო, მწარმოებლებს ამით შეერთების საშუალებას ეუძსობდით. შეუდექით მოთხოვნილების შემუშავებას. ჩვენი მოთხოვნილება დაახლოვებით შემდეგი იყო: 1) ნაჭრობით მუშაობის მაგივრად თვითური მუშაობის შემოღება; 2) რვა საათიანი სამუშაო დრო; 3) საექიმო დახმარება მწარმოებლის ხარჯზედ ერთი თვის განმავლობაში ჯამაგირის და ადგილის შენახვით; 4) წელიწადში ორი კვირის შვებულება მწარმოებლის ხარჯზე; 5) უმიზეზოთ დათხოვნილ მუშას მისცემოდა სამი თვის ჯამაგირის რაოდენობა; 6) ზრდილობიანი მოპყრობა ორთავე მხრიდან და სხვა. სხვათა შორის დიდი კამათი გამოიწვია რვა საათის სამუშაო დროს წამოყენებამ. ერთის მხრით ამხანაგები იმ აზრისა იყვნენ, რომ რვა საათიანი დროს წამოყენება ნაადრევად მიიჩნდათ ჯერ-ჯერობით ტაქტიკურათ. ამ აზრს თავგამოდებით იცავდა ებრაელი მუშა ოლვერა. ამას მეც და სხვა ამხანაგებიც უჭერდით მხარსა. ამ მოსაზრებას იმით ასაბუთებდნენ, რომ ნაჭრობლივ მუშაობის დროს დიდი დაუდევრობა იყო მუშებში სამუშაო დროს არანორმალურად გამოყენების მხრივ.



ამის დასამტკიცებლად საჭიროდ მიმაჩნია შევჩერდე ერთ-ერთ მაშინდელ სამკერვალოზე, სახელდობრ ლისინოვ — ტერ-პეტროსოვისა, სადაც, სხვათა შორის, მეც ვმუშაობდი. ამ ქარხანაში ხშირად ჰქონდა ხოლმე ადგილი მუშაობის დროს ღვინის სმას. ორშაბათობით და სამშაბათობით მუშაობა არა სწარმოებდა, თითქმის მცირედის გამოკლებით. შემდეგ დიდის მედიდურობით მოვიდოდენ ხოლმე და დაიწყებოდა მუშაობა და თან საბნების მოტანაც. ხუთშაბათიდან უკვე ერთმანეთს ვეკითხებოდით: აბა, ბიჭებო, ამაღამ ვინა რჩებით ქარხანაში სამუშაოთ (აქ ნაგულისხმევი იყო მთელი ღამის დარჩენა). მართალია, ხშირად საჩქარო საქმეც იყო ხოლმე, მაგრამ უფრო კი იმისთვის ვრჩებოდით, ვითომ ორშაბათის და სამშაბათის განაცდენი შეგვეცვსო ხოლმე ღამე მუშაობით. მაგრამ ვაი იმისათნა მუშაობას. — მეორე დღისათვის აღარც კი ვარგოდით, ვინც ღამე რჩებოდა. ამ სამკერვალოში, სხვათა შორის მუშაობდა ერთი ძველი მუშა ალექსი გამრეკელიძე (მეტ სახელად ლაცას ვეძახდით). ამ მუშას ღამე მუშაობის დროს ხშირად თვალები ისე ასტკივდებოდა, რომ მუშაობა აღარ შეეძლო, გამოვიდოდა ამ დროს მექარხნე ტერ-პეტროსოვი და თან გამოჰქონდა რაღაც თეთრი წამალი. დააწვევდა გულაღმა ამ მუშას და ჩაუშვებდა წამალს თვალებში. როდესაც დაუამდებოდა, ისევ წამოაყენებდა და დააწყობინებდა მუშაობას. ეს მუდამ ასე გრძელდებოდა. ალბათ ამ სიკეთეს იმისთვის უშვებოდა „ხაზეინი“ მას, რომ ამ მუშის შვილები მისი დანათლულები იყვნენ. ხაზეინების მიერ შვილების მონათვლას და მეჯვარედ გაყოლას ხშირად ჰქონდა ადგილი. ასეთ პირობებში რვა საათიანი სამუშაო დროს წამოყენება დიდ სარისკო საქმედ მიგვაჩნდა. რადგანაც ჩვენის აზრით წარმოებას ამით საფრთხე მოელოდა, აგრეთვე მწარმოებლების მხრიდანაც მოსალოდნელი იყო სასტიკი წინააღმდეგობა. წამოყენებული იყო რვა და ცხრა საათიანი სამუშაო დროს წინადადება.

დიდი კამათის შემდეგ მიღებულ იქნა რვა საათიანი სამუშაო დროს წამოყენება შემდეგი ფორმულით: ვინაიდან პრინციპიალურის მოსაზრებით კავშირი ვერ წამოაყენებდა ცხრა საათიან სამუშაო დროს, ამისათვის წამოვაყენეთ რვა საათიანი და შემდეგ კი კავშირი უნდა წასულიყო აუცილებლათ კომპრომისზედ, ესე იგი, ცხრა საათიან სამუშაო დროს დაჰყაბულებულიყო, მაგრამ ტფილისის მკერვალი — მწარმოებლები იმდენად შეეშინებია და დაეფრთხო ჩვენს კავშირს, რომ თუმცა გაფიცვა გამოცხადდა, მაგრამ მათ ჩვენთვის დიდი წინააღმდეგობა არ გაუწევიათ და სხვა მოთხოვნილებებთან ერთად რვა საათიანი სამუშაო დროც დაგვითმეს თითქმის უბრძოლველათ. ამას ხელი შეუწყო სხვათა შორის, იმ გარემოებამაც, რომ როდესაც მათ კრება მოიწვიეს გუბერნატორის ნებართვით, ამ კრებას დაესწრენ

წვრილი ხაზეინები, რომლებმაც ჩვენ დაგვიჭირეს მხარი კენჭის ყრის დროს.

ასე, პირველი ნაწილი გაფიცვისა გამარჯვებით დამთავრდა. ეს შეეხებოდა ქალის ტანისამოსების სამკერვალოთა მუშებს. რეაქციის ხანაში ჩვენ მოვიპოვეთ საუკეთესო პირობები. ის იყო კავშირი ემზადებოდა მეორე გაფიცვისათვის, რომ გამგეობაში იჩინა თავი უთანხმოებამ. გამგეობა შესდგებოდა საუკეთესო მომზადებული ამხანაგებისაგან. ესენი იყვნენ: რაჟდენ ჯღამაძე, კოტე შაყულაშვილი, სიმონ ზაქარიაშვილი, ლადო ომიძე, ლავრენტი წულაძე, დიმიტრი ანაწიშვილი, სამსონ ქოსაშვილი, ქვრივიძე და სხვანი... საჭირო შეიქნა ახალი გამგეობის არჩევა. ახალ გამგეობაში ძველებიც მოჰყვენ და გამგეობა შეუდგა დაწყებულ საქმის განგრძობას. ძველი გამგეობის წევრები გარედან უწევდნენ დახმარებას. მუდმივ პასუხისმგებელ მომუშავეთ მოწვეული იქნა სიმონ ზაქარიაშვილი თვეში 30 მან.

გამოცხადდა მეორე გაფიცვა. — ეს გაფიცვა ორ ნაწილად იქნა გაყოფილი, მაგრამ მწარმოებელმა შერემენტიევმა შეადგინა „ხაზეინების“ კავშირი და, კოტა არ იყვეს, ამ გარემოებამ შეგვაფიქრიანა. ამას ზედ დაერთო ორ დიდ ქარხნის პატრონის მიერ გამოცხადებული ლოკაუტი, (აღნიშნულ ქარხნებში უკვე მოგებული გვქონდა ბრძოლა) ესენი იყვნენ ექსელანსის და საფარიანცის ფირმები, რომლებიც მოითხოვდნენ რვა საათის მაგიერ ცხრა საათიან სამუშაო დროს. კავშირმა ამ ფირმებს დაუთმო ცხრა საათიანი სამუშაო დღე, რადგანაც უფრო რთული გაფიცვები სწარმოებდა და სერიოზულ ხასიათსაც ღებულობდა. სხვათა შორის დიდი ბრძოლა სჭირდებოდა კავშირს სახლში მომუშავეების წინააღმდეგ, რისთვისაც ცალკე კომისია იქნა შედგენილი, რომელსაც სასტიკი ყურადღება უნდა მიექცია, რომ შტრეიკბრეხერ მუშებს სახლში ჩუმად საქმე არ წაეღოთ, განსაკუთრებით იმ ქარხნებიდან, სადაც გაფიცვა სწარმოებდა. იყო ისეთი შემთხვევაც, რომ შტრეიკბრეხერ მუშებს თოფობით წაართვეს მატერიები და უკანვე მოუტანეს ხაზეინებს იმ პირობით, რომ მეორეთ აღარ მიეცათ სახლში საქმე. ეს მოხდა ხიდზედ სანოვიჩთან. გაფიცვა გრძელდებოდა და გაფიცულებისათვის დახმარების მისაცემათ კავშირს თანხა შემოაკლდა, დაიგზავნა მოწოდებები სხვადასხვა ქალაქებში დახმარებისათვის; მართლაც დახმარება მივიღეთ როსტოვიდან, ბაქოდან, ბათუმიდან და სხვა ქალაქებიდან. სხვათა შორის სესხათ ავიღეთ მაშინდელი ჰინჩაკისტების პარტიიდან, (აკოფ ფილოსიანსის ხელით) 200 მანეთი. გაფიცვამ ექვს თვეზედ მეტი გასტანა. კავშირი დიდს მატერიალურს გაჭირვებას განიცდიდა; ამისათვის კავშირის გამგეობამ დაადგინა 25 პროცენტის გადახდა გაფიცულების სასარგებლოდ იმ მუშების ხელფასიდან, რომლებიც მუშაობდნენ. გაჩნდა ხელის მო-



წერა კერძო მოქალაქეებში. ვაჭრებშიც-კი ვაგროვებდით ბრძოლამ სერიოზული ხასიათი მიიღო და არც ერთი მხარე არ ფიქრობდა დათმობაზედ. ბრძოლამ უკიდურესი ხასიათი მიიღო *). შერეშეშე პეტროგრადში აგზავნიდა შესაკერად „ზაკაზებს“, კრიგესკი-კი პოლტავაში აკერინებდა. როგორც ზემოთა ვსთქვი, მექარხნე შერეშეშეების ხელმძღვანელობით მოწყობილ იქნა მწარმოებლების მიერ საერთო ლოკაუტი, ესე იგი, იმ მწარმოებლების მონაწილეობით, რომლებთანაც გაფიცვა ჯერ არ იყო გამოცხადებული.

ბრძოლაში ველარ გაუძლეს წვრილმა მწარმოებლებმა, გამოვიდნენ ლოკაუტიდან და დააკმაყოფილეს თავიანთი მუშები. ვინაიდან მათ სხვა გზა არც კი ჰქონდათ, რადგანაც, ასე რომ არ მოქცეულიყვნენ, წვრილ მწარმოებლებს სრული განადგურება მოელოდათ. ასე ციხე შიგნიდან გატყდა და მწარმოებლებს დაეშალა კავშირი. შემდეგ დანარჩენმა მწარმოებლებმაც დაინახეს, რომ მათ მეტი გზა აღარ ჰქონდათ. მათაც დააკმაყოფილეს თავიანთი მუშები გარდა ერთი ორი მწარმოებლისა. ესენი იყვნენ მგონი საევიჩი და კიშელგოფი, რომლებიც გაფიცვას გადაჰყვეს კიდევ. ასე დასრულდა გამარჯვებით ეს გაფიცვები, მაგრამ არც მუშებს დაგვიჯდა იაფად და უმსხვერპლოდ. ამ გაფიცვის თაობაზე დაატუსაღეს შემდეგი ამხანაგები: დიმიტრი ანანიშვილი და ზარიმარია, შემთხვევით დაატუსაღეს რაჟდენ მუშაკუტიანი და მელიტონა; ესენი გადაასახლეს ვოლოგდის გუბერნიაში. დაიჭირეს კოტე შაყულაშვილი და პატიომკინის მატროსი სტანისლავა გიორგი მიქაძის სახლში. კვირაცხოვლის ქუჩაზედ. ამის შემდეგ კავშირის ქონება გადატანილ იქნა ვანო ხმალადის ბინაზე. სამწუხაროდ მაშინდელი მოწინავე და ხელმძღვანელი მუშებიდან თითო ოროლას გარდა აღარ არიან ცოცხალნი.

ჩვენი არალეგალური მუშაობის დროს ბევრ კუროიზებსაც ჰქონდა ადგილი.

1906 წ. ერთ-ერთ არალეგალურ კრებაზედ „პოტიომკინის“ ყოფილმა მატროსმა ამხ. სტანისლავამ გვთხოვა კრების გათავების შემდეგ ეამბა ერთი შემთხვევა არალეგალური მუშაობის დროს მომხდარი, რამოდენიმე კვირის წინად. მან ლაპარაკი დაიწყო. კრებას დარაჯობდა სამი შეიარაღებული ჯარისკაცი, კრებაზედ მომსვლელ ამხანაგებს თითო თითოდ უჩვენებდით კრების ადგილს. გავიხედეთ გადაღმა ქუჩის კუთხეში ატუზული დავინახეთ ვილაცა. ჩვენ საეჭვო პირად მივიჩნიეთ და მაშინვე ორი ამხანაგი გავეშურეთ იმისაკენ. მისვლისთანავე ვკითხეთ ვინაობა. — იქ რას აკეთებდა. მან პასუხის მოცემაზედ უარი განაცხადა. ჩვენი ეჭვები უფრო გაიზარდა და წი-

*) გაფიცვის მსხვერპლი შეიქნა მექარხნე აკოფოვი.

ნადადება მივეცით წამოგვეყოლოდა. ისინიც გამოგვეყვენ, რადგანაც ვაიძულეთ გამოყოლა, ხელმეორეთ დაუწყეთ გამოკითხვა. თუ ვინ იყო ან რას აკეთებდა. მან კვლავ უარი განაცხადა ჩვენების მოცემაზე და ამაყადაც დაიწყო ლაპარაკი. ჩვენ გვეშინოდა ორგანიზაციის გაცემისა. თითქმის დავრწმუნდით, რომ ის ჯამში უნდა ყოფილიყო და გადაეწყვიტეთ მისი მოკვლა. ბოლოს კიდევ ერთი კითხვაც მივეცით, თუ რომელ პროფესიას ეკუთვნოდა, როდესაც დაგვატყო, რომ მოკვლას უპირებდით, მან ასე მოგვმართა: „მე მკერვალი ვარო“. შეკითხვაზე/ვის იცნობდა მკერვალ მუშებში, მან დაასახელა რამოდენიმე მუშა, რომლებსაც ჩვენ ვიცნობდით და დაუმატა, რომ, მე სოციალისტ-რევოლიუციონერი ვარ იმ კუთხეში, სადაც თქვენა მნახეთ, პარტიული კრება მაქვს მოწვეული და რაც გინდათ ის მიყავითო. მხოლოდ თქვენც მითხარით ვინა ხართო“. ჩვენთვის ცხადი იყო, თუ ვისთან გვქონდა საქმე. იგი აღმოჩნდა მკერვალი მუშა სოციალისტ-რევოლიუციონერი პაშკოვსკი. ამის შემდეგ გადავკოცნეთ ერთმანეთი და შეუდექით ჩვენი მოვალეობის შესრულებას ე. ი. დარაჯობას.

მკერვალი ნიკო იტრიევი.

ნაროდნიკები ჩვენში

ეპიფანე კალანდაძე.

1924 წელს გაზე „კომუნისტში“ ი. კალანდაძის წერილი იყო მოთავსებული ნაროდნიკ ეპიფანე კალანდაძის შესახებ. ავტორი მოითხოვდა ცნობების შეკრებას ამ გარდაცვლილი ნაროდნიკის შესახებ. არა ვარ რა პირადათ ეპ. კალანდაძის მომსწრე, საჭიროდ მიმაჩნია აქვე გადმოგცეთ განსვენებულ დედაჩემის (სადიშო კალანდაძის ასულის) ნაამბობი ეპიფანეს შესახებ.

ეპიფანე იყო მღვდლის ფილიპე კალანდაძის შვილი. ფილიპე კალანდაძე ხიდისთავის რაიონში ცნობილი იყო, როგორც მდიდარი. საქმის კაცი და სტუმართ-მოყვარე.

ძველად წერა-კითხვის გამავრცელებელი ერთად-ერთი დაწესებულება ამ მხარეში იყო მღვდელ ფილიპეს ოჯახი. იქ ბევრი გოგობიჭები იყვნენ თავ-მოყრილი, ემსახერებოდნენ და თან წერა-კითხვასაც სწავლობდნენ. იყვნენ ახალგაზრდა დიაკვნები, რომლებიც გალობას და წირვის წესებს სწავლობდნენ. მღვდელი ფილიპე, როგორც ფიცხი ადამიანი, სუსხს არ აკლებდა თავის მოწაფეთ, განსაკუთრებით ზარმაცებს; სცემდა, სჯიდა მათ.

ფილიპეს შვილები ბევრი ჰყავდა, მაგრამ უმეტესობა დაეხოცა. ეპიფანე ქალაქს გაგზავნა სასწავლებელში.

როდესაც იპიფანემ ქალაქს სწავლა დაასრულა და შინ მოვიდა. მამასთან ხშირად მოდიოდა ლაპარაკი. ის ეკლესიაში არ დადიოდა. ზიარებას არ იღებდა, ხალხს ეუბნებოდა, რომ საკურთხეი არ მოეტანათ მისი მამისთვის, რადგან „აქ“ მღვდლის გასუქება მიცვალებულის სულს „იქ“ არ წაადგებაო. თითონ ეპიფანე მამას კიცხავდა: „მიცვალებულის ოჯახს შემწეობა სჭირია და შენ კი საწირავებით და საკურთხებით სცარცეავო“.

როდესაც ფილიპე სოფლებში მობოჰილ სანოვანს ხურჯინით ჯორზე აკიდებულს მოიტანდა სახლში, ეპიფანე ბრაზმორეული, მიაძახებდა: „მოიტანა, მოიტანა ყორანმა ნაღველი მძორი... მოუჯდება და მიაძლება მადიანადო!“ თვითონ მამის მიერ მოტანილ საკურთხეს არა თუ სქამდა, ახლოსაც არ გაეკარებოდა. როდესაც მღვდლის მთელი ოჯახი საკურთხით სადილობდა, ეპიფანე ამ დროს სახლში დამ-

ზადებულს ან ნაყიდ კერძს სჭამდა. ეპიფანეს დედა, ბაბუსი, ტირილით ეტყოდა ზოლმე თურმე თავისიანებს:

„ფული ყოველ მხრიდან მომდის უანგარიშოდ, მარა ეპიფანეს გადამკიდეს რა გაგვახარებსო“.

ბოლოს და ბოლოს მშობლებმა ეპიფანე გიჟად გამოაცხადეს და ამბობდნენ:

— „რაცა ცოდვა გვიქნია და ბრალი ეპიფანეს ეწიაო“. მე-ზობლები კი ამბობდნენ:

— „ნამეტანმა სწავლამ ეპიფანე ჰკუაზე შეარყიაო“.

შემდეგ ეპიფანე ოზურგეთს წავიდა მასწავლებლად.

ერთხელ დედამ შეუთვალა: „შვილო შენზე ბევრი დამიხარჯავს, სამაგიეროდ მიყიდე რაიმე და გამომიგზავნეო“. ეპიფანეს ეყიდა დედისთვის ტანსაცმელები, სხვადასხვა ფეშქაშები და გამოაგზავნა. ბოლოს დედას გაეგო, რომ ყველაფერი ეს ეპიფანეს ნისიად აეღო ვილაკ ვაჭრიდან. დედას რომ ეს გაეგო, ვაჭრისთვის თვითონ გადაეხადა ვალი და ეთქვა: — „თუ ჩემს შვილს საშუალება არა აქვს, ვალებში მე მას არ ჩაეგდებო“.

ბოლოს ეპიფანე სახლში დაბრუნდა. არავინ იცოდა დაითხოვეს მასწავლებლობიდან, თუ თვითონ მიანება თავი. მისმა საქციელმა, ქვეყანა გააკვირვა: ტანი შეიმოსა ძაძით: ხალათი, შარვალი და ჩაბალახი სულ ძაძისა ჰქონდა. ხალხში მაინცა და მაინც ბევრს აღარ ლაპარაკობდა, რადგან მშობლების მიერ გიჟად იყო გამოცხადებული და ხალხიც ამაში დარწმუნებული იყო, მხოლოდ ერთი კაცი ბიბონ ლომთათიძე ამოიჩემა და მუდამ იმასთან ატარებდა დროს (ბიბონი ჯოლა ლომთათიძის მამა იყო). იმას ყველაფერს ელაპარაკებოდა, ისიც ყველაფერში ეთანხმებოდა მას. მუდამ ერთად დადიოდნენ. მუსაიფობდნენ, მსჯელობდნენ.

მას ჰყავდა ორი ამხანაგი: ერთი ქიქოძე (ბახველი), მეორის გვარი დედა-ჩემს არ სცოდნია.

თბილისში ყოფნის დროს ეპიფანე ვილაკამ მოსწამლაო — ასეთი ხმები დადიოდა, როცა მისი ცხედარი ჩამოასვენეს სოფელში. დასაფლავებას დაესწრნენ მისი ნაცნობები და დიდად შეწუხებულნი იყვნენ მისი სიკვდილით. მისმა ამხანაგებმა თურმე ბევრი ისეთი რამეები უამბეს დედა ბაბუსის ეპიფანეს ცხოვრების და მოღვაწეობის შესახებ, რაც მას არ სცოდნო, ამიტომ დედა შვილს ასე დასტეროდაო:

— „მე არ მცოდნია თუ ასეთი შვილი მყავდი, თორემ არ მოგიშორებდი, უბეში ჩავისვამდი, ფრთხილად შეგიჩნახავდი და სიკვდილს არ მოგაკარებდიო!“

დღეა ჩემი ეპიფანეს ცხოვრებისა და მოღვაწეობის წლებს სისწორით ვერ აღნიშნავდა, ხოლო მისი ვარაუდით ეპიფანე უნდა დაბადებულიყო არა უადრეს 1855 წლისა.

სასურველია, ვისაც კი რამე ცნობა მოეპოვება ეპიფანეს შესახებ გამოაქვეყნებდეს პრესაში. ჩვენ ვფიქრობთ ბევრია ჩვენში ეპიფანეს მომსწრე როგორც მის ნათესავებში, ისე გარეშე პირებიც.

გ. ლომთათიძე.

თავად დიასამიძის გველელობა 1897 წელს

სოფ. ბრილი (გორის მაზრა).

პირველ ქართულ მსროლელ დივიზიას ზაფხულზე (1925 წ.) ალლუმის დროს გავლა მოუხდა სოფ. ბრილში. ეს სოფ., სხვათა შორის, მით არის ცნობილი, რომ აქ 1807 წ. გლეხებმა აგრარულ ნიადაგზე მოკლეს დიასამიძე.

მესამე ქართულ მსროლელ ლიგიონიდან სასწრაფოთ გამოცეკვით რამოდენიმე ამხანაგი, რომელნიც გაემგზავრნენ ბრილისაკენ. ამ ამხანაგებს სამხედრო მუსიკაც გააყოლეს. გზაში წვიმამ მოგვისწრო. სოფლის გლეხობა (ქალი და კაცი) ყანებში გაშლილა სამუშაოთ.

ვერ ავწყრთ რა ალტაცება გამოიწვია მუსიკამ სოფლელებში. მოგროვდნენ გლეხები. შევეკითხეთ იმ ამბის შესახებ, რაც ჩვენ გვანტერესებდა.

მოსწრებულმა გლეხებმა მოიგონეს თავ. დიასამიძის გველელობის ამბავი. მოვნახეთ ის გლეხები, რომლებმაც 14-18 წელი დაჰყვეს კატორღაში ამ გველელობის თაობაზე. გადავიღეთ მათი სურათები. შემდეგ გაიმართა მიტინგი.

ბევრი აღმოჩნდა ამ საქმის მოწამე.

აი სამი მთავარი მოწამე.

1) **ტატო დევაძე**, რომელიც 15 წელი ჰყავდა ტატოსვე სახლში დამწყვდეული დიასამიძეს, რადგანაც ხელი არ მოუწერა პირობაზე. ამ პირობით თავ. დიასამიძეს თავისუფლათ შეეძლო აეყარა კარმიდამოდან ტატო და გაეგდო ქუჩაში.

2) **ლექსო ჩუბინიძე**.

3) **გაბო იმერლიშვილი** — ესენია გველელობის მონაწილენი.

გამოირკვა შემდეგი:

1882 წლიდან თავ. დიასამიძის საკუთრებას შეადგენდა სოფ. ბრილი. მას ჰყავდა დაქირავებული შეიარაღებული რაზმი — „ჩაჩნები“ 150 კაცამდე. გარს ერტყენ სოფელს. თავ. დიასამიძე მოსვენებას არ აძლევდა გლეხებს: აწიოკებდა, აოხრებდა მათ.

ყოფილა ასეთი შემთხვევა: გლეხები შეკრებილან და საუბარი გაუმართავეთ თავიანთ ჭირ-ვარამზე. ამ დროს ტატოზე გაბრაზებული თავ. დიასამიძე, ხელში მოვერცხლილი ჯოხით მივარდნია გლეხებს.



და ჯოხი ერთი გლენისთვის თავზე გადაუმტვრევია. მეორე დღეს ამ ჯოხის საფასური 30 მან. იმავე გლენისათვის გადაუხდევინებია.

ტატოს ცოლს ერთ დღეს ძროხა გამოუყვანია თავის ეზოში საძოვრათ, დაუნახავს რა ეს დიასამიძეს, უბრძანებია:

— ჩაჩნებო: წაართვით ეგ ძროხა და დახოცეთ ეგ ძაღლები! ჩაჩანიც თურმე თოფით გამოუდგა ქალს... ტატო სახლში არ ყოფილა. ქალს დამალვა მოუსწრია; მაგრამ ერთი კვირის შემდეგ შიშით ტატოს ცოლი გარდაიცვალა. თვით ტატოს თურმე მემამულე ვერაფერს უბედავდა... მოხუცი ტატო ეხლაც ყოჩაღადაა და მაშინ კი უეჭველია, შეეშინებოდა თავადს მისი ხანჯლის. ტატო 15 წლის განმავლობაში თურმე მოპარული წყალით სარგებლობდა. წყალიც კი დაუკეტა თურმე გლენებს თავ. დიასამიძემ.

ასე ყოფილა მთელი გლენობა აწიოკებული დიასამიძის მიერ.

დიდხანს ვერ გაუძლო სოფ. ბრილის გლენობამ ასეთ ტანჯვა-წვალებას; იქვე სოფელში გამოჩნდა რამოდენიმე გლენი — **ლექსო ჩუბინიძე, გაბო იმერლიშვილი, ბესო იმერლიშვილი და სანდრო ქართველიშვილი**, რომლებიც ყავდა ათვალისწინებული დიასამიძეს, რომლებმაც იკისრეს ბატონისათვის სამაგიეროს გადახდა.

ლ. ჩუბინიძემ თურმე ერთი პატარა ძირი მუხა მოსჭრა და გათალა ურმის ზეღისათვის, ეს საკმარისი იყო ბატონისათვის, რომ გლენის ასაწიოკებლად ჩაჩნები გაეგზავნა. ჩაჩნებმა სასტიკად სცემეს თვით ჩუბინიძეს, მოკვლა დაუპირეს ჩუბინიძის მოხუც დედას წინააღმდეგობის გაწევისათვის.

ჩუბინიძემაც ხელი გამოიღო და უსულოთ დასცა თავის სახლის კართან კეტით ერთი ჩაჩანი. გაიგო თუ არა დიასამიძემ ეს ამბავი, ჩუბინიძეს ჩამოართვა ყველაფერი, რაც კი მას გააჩნდა.

გაბო იმერლიშვილის მოხუც მამას სასიკვდილოთ სცემეს იმიტომ, რომ ის ბატონს არ ეახლა ბეგარაზე. გაბო იმერლიშვილმა ვეღარ მოითმინა მოხუცი მამის ტანჯვა-წამება. ამასაც ის დღე დაადგა, რაც ჩუბინიძეს. გაბოს ასე დაემუქრა ბატონი: „**ცოლს შეირთავ, პირველი მე უნდა მომგვარო**“. ამის შიშით გაბოს ქალს აღარავინ აძლევდა.

ბესო იმერლიშვილს ბატონმა არაფერი დაუტოვა, ყველაფერი წაათრვა, მთელი უძრავ-მოძრავი, რაც გააჩნდა.

სანდრო ქართველიშვილი მოჯამაგირეთ იღვა თავ. დიასამიძესთან. გამხეცებულმა დიასამიძემ ერთ დღეს ხეზედ მიიბა სანდრო და კეტით სცემდა თავში, ამის შემდეგ სანდრო ლოგინად ჩავარდა.

მაგრამ დიასამიძისთვისაც გათენდა განკითხვის დღე.

სალამოა. მზე გადახრილია. გაბოს წინადადებით ოთხივე ამხანაგი ერთადაა. ბესო და სანდრო საჩიტე თოფებს ამზადებენ, გაბო ხანჯალს ლესავს, ლექსოს კი — რევოლვერი აქვს მომარჯვებული.

გაბო რაღაც უკმაყოფილობას გრძნობს. მამა მისმა, ზურაბმა, არაფერი იცის ამის შესახებ.

დაბოლოს გაბომ მამას გაანდო თავისი საიდუმლოება.

— „წადი შვილო, მოჰკალი ეგ ძაღლი, ოღონდ სოფელს ეშველოს რამე და შენ, ჩემი ერთი მარჩენალი უფროსი შვილი, თუ გინდ მომკვდომოდე“ — მიუგო თურმე მამამ.

გაბო ამ სიტყვებზე სწრაფად, გაბედულად შემოტრიალდა და გასწია ამხანაგებისაკენ.

1897 წლის მარიაშობისთვის 13-ია ძველი სტილით.

მზე ჩადის, ღამდება. თავადი დიასამიძე ეტლით გომს არის წასული, რაღაც საქმეზე, ეტლზე თავის ვაჟიშვილი უზის მეეტლეთ... ამალამ უსათუოდ დაბრუნდება ბრილში.

გზები შეკრულია შეიარაღებული ჩაჩნებით, ამ გზაზე დიასამიძის გარდა ფრინველიც ვერ გაფრინდება.

დაღამდა თუ არა, ოთხივე ამხანაგი გაუდგა გზას. მისვლისთანავე საკირე ლელის ბოგირი აყარეს და ჩაუსაფრდენ გაღმა-გამოღმა.

ბნელა. აქა-იქ ღრუბლიან ცაზე ვარსკვლავები ბუტუბუტუ.

უცებ დაირღვა სიწყნარე და მოისმა დიასამიძის ეტლის ცხენების ევენების ხმა...

ბიჭებმა ერთმანეთს აცნობეს თავადის მოახლოვება, მოადგა აყრილ ხიდეს თავ. დიასამიძე. ჩამოკრა ბატონის უკანასკნელმა ზარმა. „ვიღაცას ხიდი აუყრია, იმ ძაღლს იმასა“, გაბრაზებული წამოიძახა დიასამიძემ და ამ დამაბნელებელ იგრაილა ბესო იმერლიშვილის თოფმა. რომლის ტყვიაც შიგ გულში მოხვდა ბატონს და ჩააძალა სამუდამოთ. სანდროს თოფმა უმტყუნა.

სოფელმა თავისუფლად ამოისუნთქა... მაგრამ დიასამიძის დამკვეშებს არ გამოეპარათ ეს ამბავი და მეორე დღესვე შეატყობინეს ტფილისის გუბერნატორს მკვლელების სია.

მეორე დღეს დაიჭირეს ყველანი, მათ მოეკლათ: დახვრეტა ან კატორღა, სასამართლომ იმდენი „ლმობიერება“ გამოიჩინა, რომ თითოს 20 წლის კატორღა აკმარა.

ერთმა მათგანმა, ჩუბინიძემ 12 წელი დაჰყო კატორღაში და შემდეგ იაპონიის ომში თავის ნებით წაივდა. ამიტომ სასჯელი აპატიეს და 1909 წ. დაბრუნდა.

გაბო იმერლიშვილი ჩამოვიდა 1915 წელს. მან 18 წელი დაჰყო კატორღაში.

დანარჩენი ორის — სანდრო ქართველიშვილის და ბესო იმერლიშვილის დღესაც არავინ არაფერი იცის — ცოცხლებია. თუ მკვდრები, ვინაიდან გადასახლების დროს ისინი დაუცალკევებიათ.



სოფ. ბრილის ეს ორი გმირი და მესამე მოხუცი ტატო მოწამეა ამ ამბავისა.

თავად დიასამიძის მტარვალურ მოქმედების მოსმენა ტანში ერუანტელს ჰგვრის კაცს.

სოფელს ძლიერ უყვარს ეს გმირები. მათი განმთავისუფლებელნი და როდესაც წითელ არმიელებმა ხელში აიყვანეს აღნიშნული გლეხები და გაატარეს მოზღვაებულ გლეხებში, ერთბაშათ იგრიალა მქუხარე ტაშმა და გაისმა გლეხების ხმები:

გაუმარჯოს გმირებს!

გაუმარჯოს საბჭოთა ხელისუფლებას!

წამოსვლის დროს სოფელს ლეგიონმა გაუხსნა სამკითხველო.

1925 წ.

ს. გეგია.

—
თავადი დიასამიძის მკვლელობის და მასსა და გლეხების შორის დამყარებულ ურთიერთობის დასახასიათებლად ჩვენ ამოვკრიბეთ შემდეგი, ქვემოთ მოყვანილი საბუთები ცენტრო-არქივის საქმეებიდან.

ტფილისის გუბერნატორი

უფ. კავკასიის სამოქალაქო ნაწ.

კანცელარია

მთავარმართებელს.

18 აგვისტო 1897 წ.

№ 5479.

ქ. ტფილისი.

„გორის მაზრის უფროსმა ორი დეპეშით (14 აგვისტოს თარიღით) მომახსენა, რომ გზაზე სოფ. ბრილის მაზლობლად. დროებით ვალდებულ გლეხებს, ჩასაფრებულთ, თოფით სასიკვდილოთ დაუჭრიათ თავ. დიასამიძე.

ამის შესახებ პატივი მაქვს ვაუწყო თქვენს ბრწყინვალეობას; დავსძენ, რომ მკვლელი შეპყრობილია. მკვლელობის ალაგას გაემგზავრა გორის მაზრის უფროსი. გამოძიება სწარმოებს.

ამ მოხსენებას ასეთი წარწერა აქვს: „К сведению 19 августа“.

№ 590.

ტფილისის საგუბერნიო გლეხთა საქმეების საკრებულოს.

11 აგვისტო.

1897 წ.

თავ. დიასამიძის მამულში მცხოვრებ, ს. ბრილის გლეხების, — სოლო საჩინოს ძე დევადის და გიგო სვიმონის ძე ნოზაძის საპელაციო საჩივარი გორის მაზრის მეორე განყოფილების მოპრიგებელი შუამავლის განაჩენზე.

თავ. დიასამიძე სჩივა და მოითხოვს ჩვენგან ბეგარის გადართბას. გვიკრძალავს მინდვრების დამუშავებას; ამა წლის 11 ივლისს გორის მაზრის მეორე განყოფილების მომრიგებელმა შუამავალმა ადგილობრივად მოახდინა გამოძიება და განაჩენიც გამოიტანა, რომლის ასლსაც აქ ვარდგენთ; თავ. დიასამიძე ამბობს, თითქოს ჩვენ მისი მიწის მოიჯარადრენი ვეყვნეთ და არა ხიზნები, — ასეთი და სხვა უსაბუთო ჩვენების ძალით მომრიგებელ შუამავალმა დაადგინა ჩვენი გადასახლება, რისთვისაც დროც დანიშნა ე. ი. ამა წლის პირველი დაკემბერი; ჩვენ არავითარი სასყიდელი არ გვეძლევა იმის ასანაზღაურებლად, რაც ჩვენ მის მამულში გაუმჯობესება მოგვიხდენია. ასეთი განაჩენი ჩვენ მიგავჩნია უკანონოთ, — ჩვენ დასახლებული ვართ თავ. დავით დიასამიძის მიწაზე სამოცდა ორ წელიწადზე მეტია. იმ პირობაში, რომელიც ჩვენ თავ. ნიკოლოზ დიასამიძის მამამ, მარშალმა თავ. დავით დიასამიძემ მოგვცა 1835 წლის აპრილის 6-ს თარიღით, ცხადათ არის ნათქვამი, რომ ჩვენ იმნაირივე ხიზნებათ ვითვლებით მის მიწაზე, როგორც სხვები და არა მოიჯარადრენი, რის დიასამტკიცებლად ამასთანავე გირდგენთ თავ. დიასამიძის მიერ ხელმოწერილ პირობას.

ზემოთქმულის თანახმად ვთხოვთ გლეხთა საქმეების საკრებულოს გააუქმოს მომრიგებელ შუამავლის განაჩენი და ხელ-ახლა გააჩიოს საქმე და გვიცნოს ჩვენ თავ. დიასამიძის მიწაზე მცხოვრებ ხიზნებად. წარმოდგენილ პირობას გარდა ვთხოვთ დაჰკითხოთ ს. ბრილის ყველა მცხოვრებთ და გვცნოთ ჩვენ ხიზნებათ, რადგანაც ჩვენ მიერ გაწეული შრომა მიწაზე შეფასდება 2.000 მან.

მთხოვნელნი: სოლო დევაძე და გიგა ნოზაძე, რადგან ამათ წერა არ იცოდენ. მათი თხოვნით მათ მაგივრად ხელს ეაწერ დავით ტაბაჭაძე.

1897 წ. აგვისტოს 8.

1835 წელი აპრილი 3 დღესა. ეს ხელწერილი მოგვცი მე თავ. დავით დიასამიძემ (თავად-აზნაურთა წინამძღოლმა), თქვენ სახაზინო გლეხებს დევაძეებს სეხნას და ბერუას იმაში, რომ თქვენ მოისურვეთ ჩემს სოფელში ცხოვრება, მოთხოვეთ ამისი ნებართვა და მეც დაგართე ნება. იცხოვრეთ ისე, როგორც ცხოვრობენ ხიზნები, როგორც ისინი ასრულებენ სხვადასხვა სამსახურს. მე კი თვალყურს ვადევნებ, რომ ვინმემ თქვენ არ წაგართვას დაკავებული ადგილი. შეგიძლიათ იცხოვროთ ჩემს მიწაზე სანამ თქვენი სურვილი იქნება, უკეთუ თქვენ არ მოგეწონება აქ ცხოვრება და მოისურვებთ სხვაგან გადასახლებას თქვენი საკუთარი ქონებით, არავითარი პრეტენზია არ იქნება წარმოდგენილი არც ჩემის, არც ჩემის მემკვიდრეების მხრივ, ამის შესა-



ხებ შეგვიძლიათ საკუთარი ქონებით გადასახლდეთ იქ, სადაც მოსურვებო, მაგრამ ვიდრე ჩემს სოფელში იცხოვრებთ, უნდა მემსახუროთ ისე, როგორც ხიზნები მემსახურებიან. დანარჩენში კი არავითარი პრეტენზიების წარმოდგენა არ შემეძლება. მეღაშვილი შიო, გლახა და სვიმონი იმავე პირობებში უნდა დასახლდნენ ჩემს სოფელში, რაც ჩამოთვლილია ზემოდ. ხელს აწერს: დავით დიასამიძე.

—:—

ახლის ახლი.

1897 წ. ივლისის 11 დღესა ს. ბრილი. მე, გორის მაზრის მეორე განყოფილების მომრიგებელმა შუამავალმა, განვიხილე რა ს. ბრილის ხიზნათა საჩივარი თავ. ნიკოლოზ დავითის ძე დიასამიძეზე, რომელმაც მათ ნება არ მისცა დაემუშავებიათ სახიზნო წესით მათდამი კუთვნილი მამული, ეძოვებიან პირუტყვი. ესარგებლათ შეშით და სხვ. ამის გამო სოფ. ბრილის ხიზნების — გიგო სვიმონის ძე ნოზაძის, ვანო პავლეს ძე, სოლო ტატოს ძე, ილიკო ტატოს ძე სტეფანიძის, სოლო საჩინოს ძე, შიო გიორგისძე, პავლე გიორგის ძე დევიძის რწმუნებულმა გლეხმა ალექსანდრე ტაბატაძემ ამა წლის აპრილის 23 თხონა მიართვა მთვარმართებელს, სადაც სჩივის, რომ მემემულე თავ. დიასამიძემ, მიუხედავად იმისა, რომ ზემოთ ჩამოთვლილი გლეხები იხდიან კანონით დაწესებულ ბეგარას, აუკრძალა მათ განკარგულებაში მყოფი მიწებით სარგებლობა, პირუტყვის ძოვება საძოვრებზე, ტყიდან შეშით სარგებლობა, გადასახადებს მოუმატა და გლეხებს ნებას არ აძლევს დაამუშავონ ვენახები. რწმუნებული სთხოვს მთავარმართებელს გაანთავისუფლოს გლეხები მძიმე ხარკისაგან, ნება დართოს მინდვრების და ვენახების დამუშავებისა. ტაბატაძის ხსენებული თხონა ამა წლის 30 მაისის თარიღით (№1441) ტფილისის გუბერნატორმა გადმოცა მე სათანადო შესასრულებლათ. საქმის გარჩევის დროს მოვიწვიე მემამულე თავ. დიასამიძე, რწმუნებული ტაბატაძე და ზემოდ ჩამოთვლილი ხიზნები. რწმუნებული ტაბატაძე თუმცა გამოცხადდა სოფ. ბრილში, მაგრამ სხდომის განხილვისათვის არ დაუცდია, ისე წავიდა. ვანო სტეფანაძე სადღაც წასული აღმოჩნდა სოფ. ბრილიდან. დანარჩენი ხიზნები გამოცხადდნენ და დაადასტურეს რა მათი რწმუნებულის საჩივარი, დასძინეს, — რადგანაც მემამულემ ალგვიკრძალა გაზაფხულის ხორბლის დათესვა და ბოსტანის გაშენება, ასეთები ჩვენ სრულებით არ მოგვეპოვებაო. ამ ხიზნებთან ერთად გამოცხადდა ხიზანი ნიკო პავლეს ძე სტეფანიძე და შეუერთდა მომჩივან ხიზანთ. ხიზნები მოითხოვენ მემამულესა და მათ შორის არსებული უთანხმოების მოწესრიგებას და აგრეთვე თხოულობენ ნება დაერთოს მათ ისარგებლონ საშემოდგომო ნათესებით. ხელის

მოწერაზე უარი სთქვეს. მომრიგებელი შუამავალი თავადი გიორგი თარხანოვი.

გამოცხადდა მემამულე თავადი დიასამიძე და განმარტა, რომ გიგა ნოზაძე და სოლო დევძიე მოიჯარადრენი არიან და არა ხიზნები. ითხოვა, რომ მათი საჩივარი არ გარჩეულიყო, ამასთანავე თავ. დიასამიძემ ითხოვა ვადა, რომელშიც ის წარმოადგენდა იმის დასამტკიცებელ საბუთებს, რომ ისინი მართლა მოიჯარადრენი არიან. სოლო ტატოსძე და ილიკო ტატოსძე სტეფანაძეების, პავლე და შიო გიორგის ძე დევაძეების შესახებ კი განაცხადა, რომ ისინი არც მოიჯარადრენი არიან, არც ხიზნებიო, ჩივის, რომ მომჩივანნი ამუშავებენ მის მიწებს, როგორც კერძო პირნი, შეთანხმებით, განსაზღვრულ ღირებულების გადახდით. ვანო და ნიკო პავლეს ძე სტეფანაძეს აღიარებს ხიზნებად და ითხოვს მათ გადასახლებას ერთი წლის ვადაში; ამ ვადაში ის იშოვის მათთვის შესაფერ ადგილს დასასახლებლათ; რომ ნიკო სტეფანაძეს არ აქვს ბაღი, სახნავ მიწაზე მას სურდა ვაზის ჩაყრა, მაგრამ ამის ნება მან არ დართო წინასწარ თუ არ მოხდებოდა შეთანხმება. შეშის მიცემა მის ვალდებულებას არ შეადგენს, რადგანაც ამის უფლება ხიზნებს არ აქვთ მინიჭებული. რომ შემთხვევაში ისინი სარგებლობდნენ მხოლოდ წინასწარი შეთანხმებით, ყოველ ორ წელში განისაზღვრებოდა ეს გადასახადი წლიურად 5 მანეთი ჩარეჭიდან (ადგილობრივი განსაზღვრა შეძლებისა). საძოვარი აკრძალულია მხოლოდ ტყეში, სადაც ხიზნებს არ აქვს სარგებლობის უფლება. სახნავ-სათესი მიწებით სარგებლობის შესახებ მან განმარტა: დათესვის წინ ხიზნები მემამულესთან შეთანხმებით განსაზღვრავდნენ გადასახადის რაოდენობას და მხოლოდ შემდეგ იწყებდნენ მინდვრების დაუშვებას, და რადგანაც ასეთი შეთანხმება მათ შორის დადებული არ ყოფილა 1897 წლის მოსავლის შესახებ, ხიზნებს არ დაუშვებიათ მინდვრები, რომ არ გადაეხადათ ღირებულება. მოსავლის შეკრებას ის არ უშლის მხოლოდ იმ პირობით, რომ ხიზნებმა მას მისცნეს დღიურიდან ორი კოდი და ზოგი ჩანახი ან ფულად იმდენი, რამდენსაც წინა წლებში იძლეოდნენ. ხელს აწერს: თავ. ნიკოლოზ დავითის ძე დიასამიძე.

მემამულის მიერ მოხსნილი სოლო და ილია ტატოს ძე სტეფანაძეების ნაცვლად საქმის გარჩევის დროს გამოცხადდა მათი მამა ტატო ნინიას ძე სტეფანაძე და დაადასტურა რა მისი შვილების საჩივარი, დასძინა, რომ მან რწმუნება მისცა შვილებს საჩივრის აღსაძრავად.

შიო და პავლე დევაძეების მამამ გიორგიმ (რომელიც აგრეთვე მოხსნა მემამულემ) განაცხადა, რომ მართალია, თუმცა ის არ სჩივის არც რწმუნება მიუცია შვილებისათვის საჩივრის აღსაძრავად, მაგრამ



რადგან მისი ღრმა მოხუცობის გამო ოჯახის მართვა-გამგეობა გადაცემული აქვს შვილებზე, მათ შეუძლიათ დამოუკიდებლად მოქმედებოდნ. ხიზნებისა და მემამულის შემდეგი გამოკითხვიდან გამოირკვა, რომ წინა წლებში, როცა მათ იჯარით ჰქონდათ აღებული აზ. მაკავარიანის მამული, 1889 წლამდე იხდიდნ მოსავლის მეოთხედს. შემდეგ ეს გადატანილ იქნა ფულად და განისაზღვრებოდა 30 მანეთით ჩარეკიან მეპატრონისათვის, წარსული წლის შემოდგომაზე, იმის გამო, რომ ჩარეკული სისტემით უფრო სუსტი მეურნეები მეტს იხდიდნ, მდიდარ მეურნეებთან შედარებით, თავ. დისამიძემ პირველთა თხოვნის თანახმად წინადადება მისცა ხიზნებს, რომელთა უმრავლესობა, ორ მდიდარ მეურნეთა გარდა, დათანხმდა, რომ ფულადი გადასახადი გადაეტანათ ნატურალურზე, რაც გამოიხატებოდა შემდეგში: თითოეულ დღიურზე ერთ კოდ-ნახევარი ხორბლეული, — ნახევარი პურის ხორბალი, ნახევარი სიმინდის ან ქერი, ლობიო 8 გირვანქა, შეშის გადასახადი პირად მოსახმარად და მასალად ერთი ურმის და ოთხი მარხილის ყოველ საჩარეკო (Чарекного хозяйства). მეურნეობაზე 5 მანეთი. ტყით სარგებლობის შესახებ ყველაფერი ზემოდ თქმული ეხება ღრის ხიზნების მიერ საჩივრის აღძვრამდე. ხიზნების თქმით მემამულე ასეთ გადასახადზე არ დასთანხმდა. თითოეულ კვადრატულ საყენ საბოსტნე მიწაზე ხიზნების უმრავლესობა დასთანხმდა გადახდათ 5 კაპ., მაგრამ ორი — დათო და ივანე ჩუბინიძეები, რომელთა დიდძალი საბოსტნე მიწა აქვთ დაკავებული, ამ გადასახადზე არ დასთანხმდნ და ამის გამო თითქმის მიღწეული შეთანხმება ჩაიშალა. მივიღე რა ყველა ეს ჩვენებები მხედველობაში და გავეცანი რა საჭიშის ვითარებას, მე, მომრიგებელმა შეუამავალმა. დავადგინე:

1) მომავალში აეკრძალოს მემამულეს ზელი შეუშალოს ხიზნებს იმ მიწებით სარგებლობაში, რომლებიც ამ ჟამად მათ განკარგულებაშია, მიუხედავად იმისა, გადაიხდიან ხიზნები დაწესებულ გადასახადს თუ არა; გადასახადის გადახდა ასეთ შემთხვევაში ხდება გლეხთა საქმეების სათანადო დაწესებულებების საშუალებით.

2) ვინაიდან ფულადი გადასახადი ჩარეკული სისტემის მიხედვით მართლაც რომ უსამართლობაა ღარიბ გლეხების მიმართ, როგორც მემამულის, ისე გლეხთა ერთი ნაწილის მიერ მოსავლის მეოთხედი, — მივიღე რა მხედველობაში მემამულეთა და ხიზნების ზემოთ მოყვანილ შეთანხმება, დავადგინე: ყოველ დღიურზე, როგორც მოხნულ, ისე მოუხნავზე — ერთ ნახევარი ადგილობრივი კოდი, არა უმეტეს 25 გირვანქიანი ჩანახისა და ხუთი გირვანქა ლობიო. თითოეულ კვადრატულ საყენ საბოსტნე მიწიდან ხუთი გირვანქა ხახვი ან კარტოფილი, გლეხის სურვილის თანახმად.



3) ტყეების სარგებლობა რჩება ისე, როგორც დღემდე იყო, ურთიერთ შეათნხმების თანახმად.

4) პირუტყვის ძოვება ხდება თავისუფლად მოუხნავ და საძოვრად გაშვებულ ადგილებში, ტყეში კი აკრძალულია.

5) ამა წლის საშემოდგომო ნათესი პურის შეკრებას ხელი არ უნდა შეუშალოს მემამულემ, გლეხები კი იხდიან ორ კოდსა და ორს ჩანახს.

6) რაც შეეხება საბაღე მიწებსა და გაშენებულ ვენახს, რომლის ხნიერობის გარკვევა შეუძლებელია, კუთვნილება ნიკო სტეფანაძისა, ვინაიდან მემამულეს განზრახვა აქვს ამ გლეხის გადასახლებისა, აეკრძალოს მას ბაღის მოშენება.

7) უფლება მიეცეს თავ. დიასამიძეს წარმოადგინოს საბუთები, რომ გლეხები გოგა ნოზაძე და სოლო დევაძე ხიზნები არ არიან. საბუთები უნდა წარმოადგინოს ამა წლის 1 დეკემბრამდე.

8) რაც შეეხება მემამულის თხოვნას, ეანო და ნიკო სტეფანაძეების მისი მამულიდან გადასახლების შესახებ, წინადადება მიეცეს მას შემოიტანოს ამის შესახებ განსაკუთრებული განცახადება. ეს დადგენილება გამოეცხადოს მხარეებს და მიეცეს მათ უფლება გაასაჩივრონ ის ტფილისის საგუბერნიო გლეხთა საკრებულოში. ხელს აწერს: მომრიგებელი მოსაშვალე თავადი **გ. თარხანოვი**. განაჩენი მოვისმინეთ 11 ივლისს 1897 წლისა. თ-დი ნიკოლოზ დიასამიძე. ხიზნებმა უარი განაცხადეს ხელის მოწერაზე. მომრიგებელი მოსაშველე **გ. თარხანოვი**. დაესწრნ მოწმენი: გიორგი გვარამაძე, ივანე აკოფოვი, სარქის მამულოვი.

ვასევამთ ბეჭედს.

რომ ეს ასლი სისწორით გადმოწერილია დედანიდან და ეძლევა სოფელ ბრილის ხიზნებს თანახმად მათი თხოვნისა, გამოწმებ ხელის მოწერითა და სახაზინო ბეჭდის დასმითა, ივლისის 28 დღესა 1897 წ. მომრიგებელი შუამავალი თავ. თარხანოვი.

საქმე № 345.

1897 წ.

ასლი ტფილისის საგუბერნიო გლეხთა საქმეების საკრებულოს დადგენილებისა 1910 წლის დეკემბრის 1-თარიღით (№ 3005).

მოვისმინეთ: საკრებულოს წევრის ე. ი. რიდელის მოხსენება. 1897 წლ. ივლისის 11-ს გორის მაზრის მეორე განყოფილების, ამ უბად მესამესი, მომრიგებელმა შუამავალმა გააჩნია სოფ. ბრილის ხიზნათა საჩივარი მემამულე თავ. ნიკოლოზ დავითის ძე დიასამიძეზე და სხვათა შორის, დაადგინა: მიეცეს მემამულე თავ. დიასამიძეს ვადა,

რომლის განმავლობაში წარმოადგინოს მან იმის დამამტკიცებელი საბუთები, რომ გლეხები გიგო ნოზაძე და სოლო დევაძე ხიზნები არ არიან. ამ დადგენილების გამო გლეხებმა სოლო დევაძემ და გიგო ნოზაძემ წარადგინეს დანიშნულ ვადაში საჩივარი, რომ ისინი დასახლებული არიან თავ. დიასამიძის მიწაზე 1835 წლ. აპრილის 6-ს და ითხოვეს ცნობილ იქნან ისინი ხიზნებათ. 1910 წლ. აგვისტოს 3-ს გორის მაზრის მესამე განყოფილების მომრიგებელმა შუამავალმა მოახსენა საკრებულოს, რომ სოლო დევაძე და გიგო დევაძე შეტანილი არიან ს. ბრილის ხიზანთა ოქმში. (ოქმი შედგენილია 1909 წლის ივლისის 4-ს), როგორც ხიზნები, მცხოვრებნი თავ. ნიკოლოზ დიასამიძის მიწაზე.

საგუბერნიო საკრებულოს მიაჩნია რა დევაძისა და ნოზაძის შუამდგომლობა გადაჭრილად მათი ხიზანთა ოქმში შეტანით, **ადგენს:** საქმე მოსპობილ იქნას, რაც მომრიგებელი შუამავალის საშუალებით გამოეცხადოს სოლო დევაძეს და გიგო ნოზაძეს. ამასთან მათ უნდა განემარტოს გასაჩივრების წესი და ვადა“.

ჩემი თავგადასავალი.

(იხ. „რევ. მატ.“ № 2 (12) 1925 წ.

მეორე მაისობა მოეწყო 1899 წლ. მახათის გადაღმა, მლაშე ტბასთან. ეს უფრო ფართო და მრავალრიცხოვანი იყო, როგორც მუშების, ისე ინტელიგენციის შემადგენლობით. მლაშე ტბის არე-მარე მუშებმა შეამკეს წითელი დროშებით. მუშები ალტაცებაში მოჰყავდა მუშა ბოჭორიძის, ზ. ჩოდრიშვილის, რ. კალაძის, ს. ჯუღელის და ვ. ცაბაძის სიტყვებს პირველ მაისობის და რვა საათის სამუშაო დროს მნიშვნელობაზედ: სიტყვებმა იმდენად აღაფრთოვანა დამსწრე მუშები, რომ მათ ქუჩებში დემონსტრაციულად გამოსვლაც კი მოისურვეს, მაგრამ მოწინავე მუშებმა შეაკავეს, არ გაუშვეს მუშები ქუჩებში, შემდეგ წლებისათვის გადასდევს ქუჩებში გასვლა იმ მოსაზრებით, რომ ახლა ცოტანი ვართ, შემდეგისთვის უფრო მომზადებული და მრავალრიცხოვანი გავალთ ქუჩებში სადემონსტრაციოთ, ასე მუშები წავიდ-წამოვიდნენ თავიანთ ბინებზე და 1899 წლის მაისობაც მშვიდობიანად დამთავრდა.

1901 წელს პირველი მაისის დღესასწაული და დემონსტრაცია ალექსანდრეს ბაღთან ასე მომზადდა: 1901 წ. 16 აპრილს ახალი სტილით საღამოს 8 ს. ჩემს ბინაზე (მიხეილის, ახლა პლენხანოვის ქ.) ყოფილი ვეტცელის სასტუმროს პირდაპირ, ვიწრო ქუჩის კუთხის სახლი № 110 სარდაფის სადურგლო სახელოსნოში მოვიდნენ: ჩემი უმცროსი ძმა ზ. ჩოდრიშვილი, მ. ბოჭორიძე, გ. თელია და ერთი-სხვა ამხანაგი, რომლის გვარი არ მახსოვს. აქ შესდგა გეგმა 18 აპრილის—პირველ მაისის დღესასწაულისა. პირველად კითხვა დაისვა, რომ პუშკინის ქუჩაზე, სასულიერო სემინარიის წინ, თავი მოეყარათ მუშებს და ქალაქის სამმართველოს მხრიდან, სასახლის წინ გაეცლოთ და გასულიყვნენ დემონსტრაციულად გოლოვინის პრ. წითელი დროშით და რევოლუციონური სიმღერით. ზაქრომ კი კითხვა ასე დააყენა: მუშები შეიკრიბებიან ალექსანდრეს ბაღის კუთხეში ჯოხებით შეიარაღებულნი, აქედან ავაფრიალოთ წითელი დროშა და თუ მოვასწრობთ, გავიაროთ სალდათის ბაზრით, რადგან კვირა დღეა და ბაზრის ხალხსაც თან გავიყოლებთ, გავივლით პუშკინის ქუჩით ქალაქის სამმართველოს წინ და თუ მოვახერხებთ, სასახლის წინ გავივლით სიმღერით და წითელი დროშის ფრიალითო და ვინდა ესეც რომ არ იყოს და ვერ მოვახერ-



ხოთ ქუჩებში გავლა, იმასაც დიდი მნიშვნელობა ექნება, თუ ალექსანდრეს ბაღთან ავადრიალებთ დროშასო.

ზაქროს წინადადებას ერთხმად მიემხრენ იქ დამსწრე ამხანაგები და გეგმა მიღებულ იქნა, შემდეგ დადგინეს, რომ 17 აპრილს შაბათს საღამოს შეკრებილიყვნენ ნაძალადევში, ზაქრო ჩოდრიშვილის ბინაზე, რომ იქ ევახშმათ და ფიციც დაედოთ, რომ 18 აპრილს, კვირას, პირველ მაისს, აუცილებლად გავიდოდნენ ქუჩებში მაისობის სადღესასწაულოდ. ასეც მოვიქცეთ. 17 აპრილს ე. ი. შაბათს საღამოთი შეიკრიბენით ზ. ჩოდრიშვილის ბინაზე (ნაძალადევში). აქ იყვნენ მ. ბოჭორიძე, გიორგი ჩხეიძე, არ. ოქუაშვილი თავის სახლობით, გ. თელია, ძმანი ჩოდრიშვილები თავიანთი ოჯახობით, თვითონ ზაქრო და სხვა ამხანაგები, რომელთა გვარები არ მახსოვს. ვახშმის შემდეგ დროშა მიენდო ამხ. მ. ბოჭორიძეს, ზ. ჩოდრიშვილს და არაქელას, მათ მეორე დილით ადრიაანათ უნდა გაეტანათ ეს დროშა იარბუკაზე და მიებარებიათ მეჩოთქე ოქოვეისათვის — არაქელას ბიძაშვილისათვის. ეს უნდა მომხდარიყო სანამ მუშები შეიკრიბებოდნენ დანიშნულ ალაგს ალექსანდრეს ბაღთან. მეორე დღეს, კვირას, 18 აპრილს (ახ. სტ.) ალექსანდრეს ბაღის კუთხეში, სახელმწიფო ხაზინის გასწვრივ, ორბელიანის სახლის წინ თავი მოიყარა მრავალრიცხოვან (400 — 500) ჯგუფმა ჯოხებით შეიარაღებულმა, ამ დროს დემონსტრაციის მომწყობ კომისიამ, ზაქრო ჩოდრიშვილის ხელმძღვანელობით, დროშაც მოიტანა დანიშნულ ალაგას, ცალკე შეხვეული, უტარო და ტარად კი 4 არშინიანი ჭერის ჩამოსაწმენდი ჩოთქი, რომელიც მხარზე გადებული ჰქონდა ერთ პატარა ჩვენს ამხანაგ ბიჭს. მან დაიწყო სიარული იქვე შეგჯუფულ მუშებში და ერთ „სემიჩკის“ გამყიდველთან გაჩერდა, ვითომ „სემიჩკის“ სასყიდელათ.

ამ დროს შეგჯუფულ მუშებს რამდენიმე ამხანაგი მუშა გამოეყო, უცბათ სტაცეს ხელი იმ ჯოხს, რომელიც ბიჭს ეჭირა ხელთ, გაშალეს დროშა და აღფრთოვანებული შეუდგენ დროშის აფრიალებას. ამ დროს ტარზე ჩამოკიდებული დროშა ხელში შერჩა რკ. გზის მუშა ღურგალ გიორგი თათანაშვილს და მანაც სწრაფად ააფრიალა ის ჰაერში, მაგრამ ტარიდან ორჯელ ჩამოვარდა დროშა, რადგან სისწრაფის გამო ვერ იყო გამაგრებული ტარზე. ამ ჩოჩქოლით ისარგებლეს პოლიცია — ყაზახ-ქანდარმერებმა და ირგვლივ სახლების ეზოში ჩასაფრებულნი, ბოქაულ გედევანიშვილის და ქანდარმთა მეთაურობით, ოთხივე მხრიდან სალტესავით გარს შემოერტყენ მუშებს და პოლიციელებმა დაუწყეს უწყალოთ ცემა-ტყეპა, მუშებსაც თავის მხრივ უპასუხოთ არ დაუტოვებიათ ქანდარმები. გაიმართა ხელჩართული ბრძოლა, რის შემდეგ დროშაც დაგლეჯილ იქნა. ამ ბრძოლაში ჩვენი სამი ამხანაგი: ლეონტი მამალაძე, გიორ. თათანა-

შვილი და კ. ვიგორბინი ძლიერ ნაცემი და დაპრილნი, თავ-პირ დამტვრეულნი აღმოჩნდნენ. ასევე რამდენიმე ათეული მუშაც—ნაცემ-ნატყები. ზემოდ ნახსენებ დაპრილ ამხანაგებთან ერთად ზოგი პოლიციაში და ზოგიც ციხეში გაგზავნეს და მათთან ამ სტრუქტურების დამწერიც. პოლიციის მხრივ მძიმედ დაიჭრა წელში ერთი „გოროდოვოი“ ლეონტი მამალაძის ლევორველით. სცემეს მუშებმა ბოჭაულ გედევანიშვილს.

დაჭერილი მუშებით გაივსო პოლიციის მე-3 და 5 ნაწილი. მეც მეორე დღეს ჩემი მეუღლით მეტეხის ციხეში ამომაცოფინეს თავი, ჩემი მეუღლე-კი, როგორც ავადმყოფი, ციხის საავადმყოფოში მოათავსეს. მე თუმცა პირველად დაჭერის შემდეგ (პირველ დღეს) არსენალის „ჩინოვნიკ“ ბატურინის მეოხებით განთავისუფლებული ვიქენი, მაგრამ როგორც ზემოდ ვთქვი, მეორე დღეს დამაპატიმრეს მეუღლითურთ.

1902 წელს პირველ მაისს მუშები სცდილობდნენ, რომ გოლოვინის პროსპექტზე მოეხდინათ დემონსტრაცია, დაეწყათ ქაშვეთის ქუჩიდან, იქ აემართათ დროშა და ასე გაეელოთ გოლოვინსკზე, მაგრამ დემონსტრაციის ხელმძღვანელ კომისიამ, რა დაინახა, რომ გოლოვინსკზე გაძლიერებული პოლიცია იყო დარაჯათ და (მაისობის ხელმძღვანელ კომისიაში შედიოდნენ: ექვთიმე სართანია, გ. თელია და ს. ბურჭულაძე) დროშის ამართვა უცბათ ძნელი იყო, ფრონტი იცკალა და დაბრუნდა ლორის-მელიქოვის ქუჩით. მათ თან გაიყოლეს იქ მყოფი მუშები და გავიდნენ პუშკინის ბაღთან, სადაც ელოდებოდნენ მუშები იმ მოსაზრებით, რომ თუ ვინიცობაა გოლოვინსკზე ვერ მოხერხდებოდა დემონსტრაცია, მაშინ პუშკინის ქუჩაზე აიმართებოდა დროშა და ქალაქის სამმართველოს წინ გაივლიდნენ დემონსტრანტები და სასახლის ქუჩით გავიდოდნენ გოლოვინსკზე, მაგრამ ამ დროს დაინახეს ამხანაგებმა, რომ პუშკინის ქ. ცხედარს მოასვენებდნენ, რომელსაც დიდ-ძალი ხალხი მოაცილებდა. აი ამ პროცესიას ჩვენი ამხანაგებიც შეუერთდნენ და როცა სომხის ბაზრის ეკლესიამდე მიიტანეს ცხედარი, იქ ეკლესიის კარებთან ხალხი შეჯგუფდა, ჩვენმა ამხანაგებმაც ისარგებლეს ამით და უცბათ გ. თელიამ წითელი დროშა ააფრიალა, რასაც „ვაშას“ ძახილიც თან მოჰყვა. ამ დროს პოლიციელებიც საიდანღაც გაჩნდნენ, ჩაერივნენ ხალხში და ზოგი შუა ბაზრით და ზოგი კათოლიკეთა ქუჩით ცემა-ტყეპით გაფანტეს. ძლივს მოასწრეს მღვდლებმა ცხედრით ეკლესიაში შესვლა, ამხ. თელიამ და სართანია კი მოასწრეს დროშით თავის გადარჩენა.

1903 წლის პირველი მაისობა და აშკარა დემონსტრაცია გაიმართა გოლოვინის პროსპექტზე არტიტიულ (ახლა რუსთაველის თეატრიდან) საოპერო თეატრამდის, ქუჩა მოიფინა პირველი მაისობის



საქართველოს
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

ფურცლებით და აფრიალდა წითელი დროშა. აქ ამხ. საოთხნობიო სიტყვა წარმოსთქვა პირველი მაისის და 8 საათის სამუშაო დროს მნიშვნელობაზე. შემდეგ მუშები გაემართნენ რევოლუციონური სიმღერებით და წითელი დროშით და როცა მიაღწიეს ოპერის თეატრის დერეფანამდის. აქ პოლიცემისტერ კოვალიოვმა პოლიციელებით და ყაზახ-საღდათებით, ალყა შემოარტყა საპიორის ქუჩიდან გამოსულ პოლიციელ-საღდათებთან ერთად და დაუწყეს მუშებს უწყალოთ ცემა-ტყემა. მრავალი მუშა დაიჭრა, მათ შორის, ორი ქალი — მარო მდინარაძე და გაბუნია, რომლებიც სხვა ტუსაღებთან ერთად მეტეხის ციხეში გაგზავნეს. მე შემთხვევით გადავჩი დაჭერას, ვსტაცე ხელი დაჭრილ ამხანაგს ს. ბურჭულაძეს და შემთხვევით მომავალ ეტლში ჩავსვი, მოუხვიე გრიბოედოვის ქუჩით, ჩავიარე კალოუზნის ქუჩაზე, გაველ ვორონცოვის ხილით და დიდ მთავრის ქუჩით ექიმ გედევანოვის და ჭიჭინაძის საავადმყოფოში მივიყვანე. აქ ქირურგმა ექიმ დიასამიძის დახმარებით ამხ. ბურჭულაძეს ბარძაყიდან ტყვია ამოუღო, საღამოზე ის გადავიყვანეთ ნაძალადეგში ერთი ამხანაგის ბინაზე, რომლის გვარი აღარ მახსოვს. აქ მიუჩინეთ ამხ. ბურჭულაძეს ექიმები — როგორც ქირურგი ისე ექიმი ხუდადოვი. ამ ქრილობიდან განიკურნა ამხ. ბურჭულაძე, მაგრამ 1905 წლის რევოლუციაში ის მსხვერპლად შეეწირა მუშათა კლასის განთავისუფლებას.

1900 — 1909 წლებში ჩემი სადურგლო სახელოსნო (მიხეილის პრ.) იყო რევოლუციონერების საკრებულო და თავშესაფარი. ამ სახელოსნოდან იყო გაბმული კავშირი პროვინციის სხვადასხვა ცენტრებთან და ადგილობრივ რაიონებთან.

აქ იყო პროვინციებიდან და აგრეთვე ციმბირიდანაც გამოპარული ამხანაგების დროებით თავშესაფარი. აქვე იღებდნენ პასპორტებს ამხ. და იგზავნებოდნენ სხვადასხვა ადგილებში. აქვე შეიძლებოდა ლიტერატურის მიღება და სხვა. აქვე იყო მოწყობილი ლიტერატურის, იარაღის და სხვათა შესანახავი საწყობი. სარდაფი შესდგებოდა ხუთი ოთახისაგან. ორი ოთახი ეკავა საცხოვრებელ ბინას, სამი კი — სახელოსნოს. საცხოვრებელ ბინას ჰქონდა სამი კარი. ერთი ეზოში გადიოდა, მეორე — სახელოსნოში, მესამე ვიწრო ქუჩაში და უერთდებოდა პლენანოვის (მიხეილის) ქუჩას, აგრეთვე სახელოსნოს კარებიც უერთდებოდა პლენანოვის (მიხეილის) ქუჩით ვიწრო ქუჩას.

1904 წელს, მიწურულში, როცა რუსეთ — იაპონიის გაცხარებული ომი იყო, ამ სახელოსნოში სწარმოებდა მეცადინეობა ჯარისკაცებთან. ჯარისკაცებში რევოლუციონურ მუშაობას აწარმოებდა ამხ. კვარაცხელია. შემდეგ აქ ეწყობოდა მუშათა პროფ-კავშირები ამხ. მიხა ცხაკაიას ხელმძღვანელობით და ბოლშევიკურ პარტიას ბრძოლა უხდებოდა მენშევიკებთან, ესერებთან, ანარქისტებთან, ფე-

დერალისტებთან, ამათ კრიკაში ედგენ სოსო ჯულაშვილი, სტ. შაუ-
შიანი მ. ტოროშელიძე, ვიქ. ნანიშვილი, შალ. ელიაშვილი, ზ. ჩოდრი-
შვილი, მ. ბოჭორიძე, გაცხოველებული მუშაობა იყო ფაბრიკა სახე-
ლოსნოებში, ეწყობოდა საიდუმლო კრებები, არალეგალურად იმარ-
თებოდა სხვადასხვა პარტიებთან დისკუსიები. კობას ჰყავდა განსა-
კუთრებული მოწაფეთა წრე, ამ წრეში ამხ. კამენევიც მუშაობდა.
საერთოდ პირველად ამხ კამენევი ამ სარდაფში ეზიარა რევო-
ლიუციას.

1904 მიწურულში ამავე სახელოსნოში მოეწყო ბოლშევიკების
კონფერენცია. პროვინციებიდან და ადგილობრივ ამხანაგებიდან
დაესწრო 60-მდე. დაესწრნენ: სოსო ჯულაშვილი, მ. ცხაკაია, სტ. შაუ-
შიანი, ვ. ნანიშვილი, ასატ. კახოიანი, ზ. ჩოდრიშვილი ძმებით, მ. ბო-
ჭორიძე, რ. დოლიძე, მ. კვარაცხელია, მ. ტოროშელიძე და სხვები.
რომელთა გვარები აღარ მახსოვს.

დღის წესრიგში იყო დასმული სამი საკითხი: 1) გაძლიერდეს
პროპაგანდა-აგიტაცია გლეხებსა და ქალაქის ფაბრიკა-სახელოსნოე-
ბის მუშებში ომის წინააღმდეგ, 2) საერთოდ მუშებში, გლეხებში და
ჯარისკაცებში გავრცელდეს პარტიული ლიტერატურა რამდენათაც
კი მოგვეპოვება, 3) აუცილებლად გაკეთდეს ფურცლების საბეჭდი
სახელდახელო ხის დაზგა, რომელზედაც უნდა ვბეჭდოთ ფურცლები
და გავავრცელოთ მუშებში და განსაკუთრებით სალდათებში. უნდა
გაეგზავნათ აგრეთვე პროპაგანდისტები პროვინციაში. არჩეულ იქ-
ნენ: ამხ. მ. ცხაკაია, — ქუთაისში, სოსო ჯულაშვილი — ქიათურაში,
ს. შაუშიანი და კახოიანი — ბორჩალოს მაზრაში. როს. დოლიძე და
ზ. ჩოდრიშვილი — ბათუმში, მ. ბოჭორიძე — თელავში და მ. ტორო-
შელიძე და ნანიშვილი — ტფილისის ფაბრიკა-სახელოსნოებში და
მოსე კვარაცხელია — სალდათ-იუნკრებში.

17 ოქტომბრის მანიფესტის შემდეგაც შეუდექით საიდუმლო
მუშაობის წარმოებას. და ამხანაგებმაც სწორედ ამ ცნობილ სახელოს-
ნოს მიმართეს... ამხანაგები შეუდგნენ თათბირს, თუ რა გზას დასდგო-
მოდენ და როგორი ტაქტიკა ეწარმოებინათ: დაბოლოს იმ დასკვნამ-
დე მივედით, რომ ისევ არალეგალურათ ეწარმოებიათ მუშაობა. და
ასეც მოიქცენ. ერთ საღამოს მოწვეულ იქნა ამხანაგების კრება.
დაესწრნენ: 1) მ. ცხაკაია, 2) ფ. მახარაძე, 3) მალაქია ტოროშელიძე,
4) სტეფ. შაუშიანი, 5) ასატურ კახოიანი, 6) სოსო (კობა) ჯულაშვი-
ლი, 7) ზ. ჩოდრიშვილი, 8) მ. ბოჭორიძე, 9) ნიკო და შალ. ელიაშვილი
და სხვები, რომელთა გვარები არ მახსოვს. ამ თათბირზე მრავალი პარ-
ტიული კითხვა გაიჩნა, რომელიც ეხებოდა საიდუმლო მუშაობას.
კრება დაიხურა ღამის 3 საათზე და ამხანაგებსაც იქვე სარდაფში —
ზოგს სკამებზე და ზოგს ტახტზე, იატაკზე მიეძინათ. დილით 5 საათ-



ზე თავიანთ ბინებს მიაშურეს, მაგრამ რადგანაც კიდევ დარჩა დასაწყვეტი ორიოდ საკითხი, ამიტომ მეორე დღეს საღამოს 8 ს. ამავე სარდაფში დანიშნეს კრება. გამოცხადდნენ ამხ. მიხ. ცხაკაია. სტ. შაუმიანი, როსტომ დოლიძე, ვიქტორ ნანეიშვილი, ვერა პავლოვნა პოვროვსკაია, მელანია ჩოდრიშვილი, მ. ბოჭორიძე, ზ. ჩოდრიშვილი და ასტ. კახოიანი. კრებას თავმჯდომარეობდა ამხ. მიხ. ცხაკაია, რომელმაც დამსწრე ამხანაგებს მოკლე სიტყვით მიმართა და განუმარტა, განსაკუთრებით ამხანაგ ქალებს, რომ პირველი საქმიანობა ქალებისა უნდა იყოს წითელ ჯვარში ენერგიული და ხალისიანი მუშაობა. ამასთან საჭროა, რომ ეხლავ შესდგეს ციხის კომისია მელანიას თავმჯდომარეობით და ხელმძღვანელობით და სხვა ამხ. ქალების დახმარებით, რომ გაძლიერებულ იქნეს, საერთოდ წითელი ჯვრის წევრების მუშაობა და რაც და რითაც შეიძლება, ჩვენ ამხანაგ ტუსალებს და მათ ცოლშვილს, უმთავრესი ყურადღება მიექცეს და სწრაფი დახმარება აღმოეჩინოს; კრება დაიხურა ღამის 11 საათზე. ამ დროს მელანია დარაჯობდა კრებას ბინის ეზოდან და ის იყო. რომ ამხანაგებიც უნდა წასულიყვნენ უცბათ მელანია შემოვარდა იმ ოთახში, სადაც ამხანაგები ემზადებოდნენ წასასვლელად და განუცხადა, რომ ჩვენს ბინის კარებზე ქუჩიდან აბრაზუნებენო და დასძინა: მგონია ვილაც საექვო პირები არიან და დაიშალენითო. ყველანი მელანიას გაჰყვნენ, რომელმაც ისინი სათითაოდ ეზოს კარებიდან გაიკვანა ვიწრო ქუჩით და ამით გადაარჩინა ამხანაგები დაჭერას.

1905 წლ. მიწურულში ტფილისში დაიწყო „პოგრომები“ დუქანბაზრების აკლება და რბევა. გაძლიერებული რეაქციის, რეპრესიების და სამხედრო წესების გამოცხადებისთანავე ხულიგან-პოგრომზიკებმაც გააძლიერეს თავიანთი მოქმედება. აწოკებდნენ, სცარცავდნენ და არბევდნენ დუქან-ბაზრებს, მთავრობაც ეხმარებოდა მათ. ის ზარბაზნით არბევდა სახლებს, ხოცავდა ხალხს სახლებში და ქუჩებში. აპატიმრებდნენ განსაკუთრებით მუშებს და წაყვანილ პატიმრებს, — ციხის გზაზე ხოცავდნენ თითქოს გაქცევას აპირებდაო. დიდუბეში დაანგრეს ზარბაზნით სახლები და შიგ ამოხოცეს რამოდენიმე რევოლუციონერი მებრძოლი მუშა-ამხანაგები, როგორიც იყო ამხ. ახოზაძე და სხვები.

პირველად დაჭერილ ხალხს ათავსებდნენ იუნკრის სკოლის ეზოში. მტკვრის პირად, ყაზარმებში და მეორე-მესამე დღეს კი მეტეხში და საგუბერნიო ციხეებში გაზენიდნენ.

1906 წლ. 1 იანვრის წინა ღამეს 12 საათი იყო, რომ ჩვენს სახელოსნოს ეწვივნენ მოუწყვეველი სტუმრები: სალდათა და იუნკერთა რაზმი და სახელოსნოს ალყა შემოარტყეს, ზარბაზნებიც კი მოეტანათ. ალბათ მეფის ჯაშუშებს ახლაც ეგულებოდათ სარდაფში რე-



ვოლიუციონერთა კრება და მგონი უნდოდათ ამ სარდაფ-სახელოსანთს აფეთქება-განადგურება და შიგ მცხოვრებთა ამოჟლეტაც, მაგრამ ანგარიშში მოსტყუდნენ, რადგან იმ ღამეს იქ არავეითარი კრება არ ყოფილა. ჯარმაც უცბათ რაღაც ჩურჩული დაიწყო და უკანაც დაიხია. ამ სახლის 1 და 2 სართულში სამხედრო პირები სცხოვრობდნენ. ალბათ ხელიც უფრო ამან შეუშალა „პოვროშიკებს“ და ამიტომაც ალყა საჩქაროთ მოხსნეს და წავიდნენ.

ასე გადავრჩით ამოჟლეტა-განადგურებას. შემდეგ ღამის 2 საათზე მეწვივნენ სტუმრები, ამხ. სოსო (კობა) ჯულაშვილი, მიხა ბოჭორიშვილი და ზაქრო ჩოდრიშვილი.

ვლაპარაკობდით იმაზე, რაც ამ ორი საათის წინად ხდებოდა ჩემი სახელოსნოს ირგვლივ. ამაზე ამხ. მ. ბოჭორიძემ სთქვა, რომ ჩვენ მთელი 2 საათია რაც ვეტცელის სასტუმროს წინ ვტრიალებდით, თუ რა მოხდებოდა. დავინახეთ, რომ მოვიდა ერთი ვიღაც სამხედრო პირი და რაღაც ჩოჩოლი და თათბირი დაიწყო, შემდეგ ერთბაშად ალყა მოხსნეს და საჩქაროთ იუნკრის სკოლისაკენ გაეშურნენ და ჩვენც აქვე გამოვეწიეთო. ამ მუსაიფში ღამის სამი საათიც გახდა და სტუმრებიც დაწვნენ დასაძინებლათ. შემდეგ ამისა არ გასულა ნახევარი საათი, რომ კარებზე ქუჩიდან ვიღაცებმა მძლავრად დაუწყეს ბრახუნი და მინამ მე გავიდოდი, ქუჩიდან უკვე კარები შემოამტკრიეს და დერეფანში შემოიჭრა ერთი აფიცერი და 12 სალდათი.

ოთახები უნდა გავჩხრიკოთო. დაიწყეს ჩხრეკა. მთლად ააფორიაქეს, მაგრამ ვერაფერი იპოვეს, თუმცა ბევრი რამ იყო. შემდეგ შევიდნენ იმ ოთახში, სადაც ზემოხსენებულ ამხანაგებს ეძინათ. აფიცერმა ამაყად იკითხა — ესენი ვინლა არისო. უბასუხე: ერთი ჩემი ძმაა და ორი მისი სტუმარი. დაიწყო გვარების გამოკითხვა. სოსომ (კობა) უთხრა გაფრინდაშვილი ვარო, მიხა ბოჭორიძემ — ვერმიცანიშვილიო, ზაქრომ ნამდვილი გვარი უთხრა, აფიცერმა გვარები ჩაიწერა და სასტიკად უბრძანა მათ, რომ თქვენ აქედან ვერ წახვალთ, ახლაც ჟანდარმებს გამოვგზავნი და თქვენ ვინაობას ისინი გამოარკვევენო.

შემდეგ აფიცერმა სალდათებს მიუთითა ჩემზე და ჩემს ცოლზე, რომ წავეყვანეთ. ჩვენ გამოგვიყვანეს ქუჩაში, კარებზე კი სალდათი დააყენეს, უბრძანა, რომ არავინ გაუშვა სანამ ჟანდარმები არ გიბრძანებენო. აფიცერიც თან გამომყვდა და მიგვიყვანეს იუნკერთა სკოლის ეზარმაში, სადაც სხვა რაიონებში დაპატიმრებულთა რაოდენობა უდრიდა 500 კაცს. 2 დღის გამოძიების შემდეგ ზოგი გაანთავისუფლეს, უმრავლესობა პატიმრებისა კი მეტეხის ციხეში გაგზავნეს. მათთან ერთად შეუღლითურთ მეც მეტეხში მიმავრძანეს. ზაქრო კი თავის სტუმრებით გაფრენილიყვნენ და ასე, დაქერას გადარჩენ. ჩემი ცოლი 5 თვის შემდეგ ავანთავისუფლების გამო გაანთავისუფლეს. მე კი

სხვა ამხანაგებთან ერთად არხანგელისკენ გამგზავნეს. როსტოვის ციხეში მისვლამდე გზაში სახადით ავით გავხდი, ამიტომ აქ საავად-მყოფოში მომათვეს და 3 თვის შემდეგ გამანათავისუფლეს და როსტოვიდან წასვლა ამიკრძალეს. ამას გარდა ყოველ საღამოს მთავარ პოლიციაში უნდა გამოვეცხადებულიყავი. უმუშევრობა, ნივთიერი უსახსრობა — აი, როსტოვის ცხოვრების სურათი. ამ პირობებში აქ დარჩენა ძნელი იყო, ამიტომ ერთ დღეს გამოვიპარე ტფილისში და აქ შეუდექი ისევ არაღეგარულ მუშაობას, მაგრამ 1906 წელსვე აგვისტოში აქ ჟანდარმერებმა დამაპატიმრეს და ციხეში ჩამსვეს. გამასამართლეს და ერთ-ნახევარი წელიწადი ციხეში ჯდომა მომისაჯეს.

1908 წლ. ზაქრო ბაქოში დააპატიმრეს ნადიროვცაში აღმოჩენილ არაღეგარულ სტამბის, იარაღის და ლიტერატურის საწყობის საქმეზე, ტფილისში ჩამოიყვანეს; ამ დროს მეც და ჩემი ვაჟი გიორგი საგუბერნო ციხეში ვისხედით და ციხის სადურგლო სახელოსნოში ემუშაობდით. ზაქროც ჩვენს კამერაში მოათავსეს, მოყვანის მესამე დღეს ზაქროც და მეც ბორკილებით დაგვკედეს, მაგრამ სამი დღის შემდეგ მე ამხსნეს ბორკილები, ზაქრო კი ისევ ბორკილებში დაჭედილი დასტოვეს. შემდეგ ზაქროს სამხედრო სასამართლომ 8 წლის კატორღა მიუსაჯა. ზაქროსაც ნება ჰქონდა სხვა პატიმრებთან ერთად ციხის სადურგლო სახელოსნოში ემუშაენა.

მის. ჩოდრიშვილი.

მწარე ფიქრები

(დასასრული, იხ. „რევ. მატიანე“ 2(12) 1925 წელს)

III

მინამ ამ წერილს გავათავებდე, საჭიროთ ვთვლი ერთი გარემოება ჯიჯვ მოვიხსენიო, მოკლედ მაინც; მე მოგახსენებთ ჩვენი საზოგადოების ზნეობრივ ფიზიანომიაზე წასულ წელში. მაგრამ რა არის თვით ზნეობა? ნუ თუ ის დამოუკიდებლად არსებობს და დამოუკიდებლათ შესაძლოა იმის განვითარება, როგორც ფიქრობდენ ზნეობის და ღვთისმეტყველების წარმომადგენელი? ახლანდელ დროში უკვე მიღებულია, რომ ზნეობა სრულებით არ არის რაიმე დამოუკიდებელი; წინააღმდეგ ამისა, ის შეადგენს მერმინდელ ნაშენს აღმართულს ეკონომიურ საფუძველზე *), როგორც გონებრივი, იურიდიული ნაშენები; ასე რომ თუ იცვლება და წარმატებაში შედის ზნეობა, მაშასადამე მაშინ უეჭველად იგულისხმება იმ საფუძველის ცვლილება და წარმატება, რომელზედაც თვით ზნეობაა აშენებული. თუ ამ დებულებას მივიღებთ მხედველობაში, მაშინ ჩვენ ადვილად გავიგებთ ჩვენი საზოგადოების ზნეობის და ჩავვრის მიზეზს. აქ ჩვენ ერთის მხრით ვხედავთ უკვე გარკვეულ ლტოლვას აეიოტაეისადმი, რასაც ჩვენი „ნაფიცი“ მწერლები აღტაცებით იხსენიებენ და იმაზე კი სრულებით არ ჰფიქრობენ, რომ „არა მარტო ხორცითა ცოცხალი არს კაცი, არამედ სულითა“. მეორეს მხრით ჩვენთვის აშკარად ასახსნელი ხდება ზნეობრივი საქციელი მთელი ქართული თავადაზნაურობისა წარსულ 1892 წლის განმავლობაში. ვგონებ მეტიც იქნება ამ საქციელის მოგონება მკითხველისათვის, რადგანაც ეს საქციელი სწორედ მეტად საგრძნობელია, რომ მკითხველს ის უყურადღებოდ დაეტოვებია. მაგრამ, მეორეს მხრით, ამისანა საგნის გახსენება სულ ყოველთვის საჭიროა.

მკითხველი, რასაკვირველია, თვითონ მიხვდება, რომ მე ვამბობ აქ იმ კახეთის თავად-აზნაურთა კრებაზე, რომელმაც სხვათა შორის გადასწყვიტა შემდეგი: „შესდგეს ღვთის გამყიდველი ამხანაგობა, რომელშიაც მიღებულ იქმნას მარტოდ-მარტო თავად-აზნაურობა“ (იხ. „ივერია“ 1892 წ. №245, წერილი კახეთიდან, გადაწყვეტილების

*) სხვათა შორის შევნიშნავ აქ, რომ ის მიმართულება ისტორიულ მეცნიერებაში, რომელზედაც დაფუძნებულია აშნაირი მოძღვრება და რომელსაც ეწოდება მატერიალისტური გაცება ისტორიისა, ძლიერ საინტერესოა ჩვენთვის, მით უფრო, რომ თითქმის იმისი უარყოფილიც კი ექცევიან ძალაუფლებად მის გავლენის ქვეშ. და ახლო მომავალში მე ვეცდები გავაცნო ჩვენს საზოგადოებას ამ მიმართულების უმთავრესი საფუძვლები.



მეორე პუნქტი). მკითხველისთვის მეტია ამ დადგენილების განმარტება: თვითონ იმის შინაარსი ამბობს, თუ რა სიძულვილს იჩენს აქ „გახათლებული“ თავად-აზნაურობა სხვა წოდებათა მიმართ. თვით ამ კრებაზე ბ. ი. ზ-მ საკმარისად აუხსნა თავად-აზნაურობას, თუ რას ნიშნავს ამნაირი თავად-აზნაურობის საქციელი და გაათავა თავისი სიტყვა: „თუ ყველასთვის არ იქნება ამხანაგობის კარი ღია, ეგრეა ამხანაგობა — იკითხა მან და ან ამისთანა ამხანაგობისაგან რა საზოგადო საქმეს უნდა ველოდეთ. ისევ სირაჯის დუქანი იქნება, რომლის მოგებაც მცირე რიცხვს გაუსჭელებს ჯიბესო და უმეტესობას უფრო უარეს დღეში ჩაჰყრიოს“. ჩვენ აქ გვსურს მხოლოდ ღირსეულად აღვნიშნოთ ეს ფაქტი, რომელიც სწორედ რომ დიდის მომასწავებელია ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ეს ფაქტი ყველას აშკარად ეუბნება თუ რამდენათ მართალი არიან ის პირები, რომლებიც ხმა მალა გაიძახიან რაღაც ჰუმანიურ იდეებსა, საერთო მოქმედებასა და საერთო კეთილდღეობაზე. ცხადია, რომ ამნაირ ფრაზების ძახილს ჯერ ჩვენში არავითარი ნიადაგი არ ჰქონებია.

ჩვენთვის კერძოდ, ამ შემთხვევაში, კახეთის თავად-აზნაურობის საქციელს ძლიერ ღრმა მნიშვნელობა აქვს. წარსულ წელში, მაგალ., „ივერია“ ბ. სანოს პირით სულ იმას გაიძახოდა, რომ აი სწორედ დღეს იწყება ჩვენი საერთო მოქმედება, რასაც მოყვება საერთო კეთილდღეობა ანუ „უკეთესი დიდება ქართველი ხალხისო“. აი თვით მისი სიტყვები: „ჩვენის ხასიათისა და გარემოების მიხედვით, დღეს ჩვენ დაგვემჩნია ერთი ფრიად მაღალი და სანატრელი სარბიელი, რომელმაც უნდა კვლავ და ნამეტანი სისპეტაკით შეჰქმნას ჩვენი ხსნა და ამ ხსნას დაუმატოს უკეთესი დიდება ქართველი ხალხისა. მე მოგახსენებთ საერთო მოღვაწეობის, შეერთებული ძალითა და ღონით, მოქმედებას ძმურად, სამხანაგოდ, ერთმანეთის ზურგის მიცემით, ერთის სულითა და ერთის გულით. ჩვენისთანა ხელუხლებელ (როგორ „ხელუხლებელს“? ეს შეტად ძნელი გასაგებია. ნეტა რა უნდა ამითი თქმა ჩვენს ავტორს?) და გაურყვნელ ხალხს (ესეც აღარ გვესმის: რას ნიშნავს გაურყვნელი ხალხი? და თუნდ გინდ გარყვნილი? ბ. სანო თუ მწერლის სახელს ატარებს, ამნაირ ტერმინების განუმარტებლად ხმარება სწორედ რომ არ მიეტოვება) ასეთი მოღვაწეობა სრულებით არ გაუძნელდება („ივერია“ 1892 წ. №249). მკითხველი ნუ მიაქცევს ყურადღებას სხვა და სხვა უმსგავსო აზრებს, რომლებსაც შეიცავენ ზემოდ მოყვანილი სიტყვები, მაგალ., იმას, რომ ჩვენი ხალხი „ხელუხლებელი“ და „გაურყვნელი“ და ამ მიზეზით „საერთო მოქმედება არ გაუძნელდება“. ამისთანა ლოლიკით ჩვენ შორს ვერ წავალთ. მკითხველს ესთხოვ ყურადღება მიაქციოს იმ გარემოებას, რომ ბ. სანო ლაპარაკობს და ამ-

ტკიცებს „საერთო მოქმედების და მოღვაწეობის“ თავის ჩენაზე ჩვენში იმ დროს, როცა კახეთის თავად-აზნაურობამ უარყო ყოველგვარი საერთო მოღვაწეობა თავის გადაწყვეტილებით, როცა იმან კარი ჩაკეტა და სხვა წოდების კაცი აღამიანად აღარ სცნო. ნუ თუ, მკითხველო, შეხის ფიქრით კახეთის თავად-აზნაურობის საქციელი ნიშნავს, რომ „ჩვენ დღეს დაგვმჩნევია ფრიად მაღალი და სანატრელი სარბიელი, საერთო მოღვაწეობა, შეერთებულის ძალით და ღონით მოქმედება ძმურად, საამხანაგოდ“? თუ მართლა ამნაირი საქციელი ამას ნიშნავს, მაშინ სწორედ ვერ გმდიგია რაღა დღეს დაგვმჩნევია ეს „ფრიად მაღალი და სანატრელი სარბიელი? არა, ჩემის ფიქრთ, ძმურად, საამხანაგოდ მოქმედება ჩვენში არა თუ არ დაწყებულა, არამედ არავითარი ნიადაგიც არ ჰქონებია ჯერ-ჯერობით. შეიძლება, ჩვენი წინაპრები, თავადი იყო, აზნაური თუ გლეხი, კიდევ უფრო საერთოდ და ძმურად მოქმედებდნენ, როგორც დრო და ვითარება ნებას აძლევდა. მაგრამ კახეთის თავად-აზნაურობის საქციელი პირდაპირ ამის საწინააღმდეგო საბუთს იძლევა. მე ის მაკვირებს მხოლოდ, რომ ადამიანი სულ ბრმა უნდა იყოს, რომ ეს არ შეამჩნიოს. შენს წინა ძევს უტყუარი და ნამდვილი ფაქტი; საჭიროა მხოლოდ არ გადაასხვაფერო ის, რომ იმის საწინააღმდეგო დასკვნა არ გამოიყვანოთ. მაგრამ ამ შემთხვევაში ფაქტი იმდენათ ნათელი, იმდენათ თვალსაჩინო იყო, რომ იმის გადასხვაფერება ყოვლად შეუძლებელია. ამიტომ გასაოცარია მხოლოდ ის გარემოება, თუ როგორ მოახერხა ბ. სანომ ამნაირი ფაქტების გადასხვაფერება, რომ თავისი მოულოდნელი დასკვნა გამოეყვანა.

საქმე ის არის, რომ ბ. სანოს ის კი არ მიუღია მხედველობაში, რომ კახეთის თავად-აზნაურობამ, ერთის მხრით, უარყო ყოველნაირი ამხანაგობის პრინციპი და, მეორე მხრით, აღამიანური ღირსება გლეხისა და თავის თავის შესარცხვენად განდევნა ეს უკანასკნელი ამხანაგობისაგან, არამედ ის, რომ თვით თავად-აზნაურობა დაუკავშირა ერთი ერთმანეთს, რათა მით კიდევ უფრო დაშორდეს გლეხობას და უფრო დიდი ძალით იმოქმედოს უკანასკნელის საწინააღმდეგოდ.

მაგრამ ეს კიდევ არაფერი. თუ წოდებრივი სიძულვილი აქ საკმარისად იყო გამოაშკარავებული კახეთის თავად-აზნაურობის მიერ. სამაგიეროთ ჩვენ შეგვეძლო გვეფიქრა, რომ ამნაირი ბნელი წარმოდგენის არის არა მთელი ქართველი თავად-აზნაურობა, არამედ მხოლოდ ერთი იმისი ნაწილი, სახელდობრ კახეთის თავად-აზნაურობა. ამიტომ მართა კახეთის თავად-აზნაურობის გადაწყვეტილებით რომ გათავებულიყო საქმე, მაშინ რაღაცნაირ გაუგებრობაში დავრჩებოდით ქართველი თავად-აზნაურობის დანარჩენი ნაწილის შესახებ. თუმცა ისიც კი უნდა ვაღიარო, რომ მის მერე, რაც იმერეთის თავად-



აზნაურობამ ორი წლის წინად საქვეყნოდ გამოააშკარავა თავის „კეთილშობილური“ უზრდელობა, ყველასთვის შერყეული იქნა ღირსება და პატივი მთელი ქართველი თავად-აზნაურობისა და ამ ღირსების და პატივის დამცველს მხოლოდ ქართლ-კახეთის „განათლებულ“ თავად-აზნაურობაში ჰხედავენ. მაგრამ გარემოებათა მსვლელობამ ესეც საკმარისად გამოარკვია: იმერეთის თავად-აზნაურობის მოქმედებას მოჰყვა კახეთის თავად-აზნაურობის დადგინილება, ამ უკანასკნელს მთელი ქართლ-კახეთის თავად-აზნაურობის გადაწყვეტილება 20 დეკემბერს კრებაზე. მე მოგახსენებთ სარკინისგზო კომისიის წევრების არჩევაზე. მკითხველს მოვაგონებ ამ ამბავს ბ. სანოს სიტყვებით, რადგანაც მხოლოდ იგი მოგვითხრობს ამაზე.

გამოცხადებული იყო მრავალთა (?) სურვილიო — ამბობს ვ. ბ. სანო, რომ ბ. ნ. ნიკოლაძე, როგორც მცოდნე კაცი ამოერჩიათ ხსენებული კომისიის წევრად. წარმოიდგინეთ, რომ ბ. ნიკოლაძე ვერ მოჰყვა წევრად მარტო იმიტომ... რომ იგი აზნაური არ გახლავთ. შემდეგ ავტორი ჰქადაგებს „საქმიან კომისიაში თამამად შეგიძლიათ ამოირჩიოთ არა თუ გლეხი, არამედ მონა, ტყვე, პატიმარი, ყოველ ღირსების ახდილი კაცი“ („ივერია“, 1893 წ. № 41). „საკვირველი არიან უფალო საქმენი ზენნი“. ნეტა რაზე ან ვის უქადაგებს ბ. სანო? ნუ თუ მან არ იცის, რომ ამნაირ გალობას დიდხანია მოედო ბოლო? რაზე ჰქადაგებს ბ. სანო? იგი ჰლაღადებს, რომ „საქმიან კომისიაში თამამად შეგიძლიანთ ამოირჩიოთ გლეხი, მონა, პატიმარი“ etc. ვისთვის იყო საჭირო ამნაირი ქადაგება? განა ამას ჩვენს დროში სიტყვიერად უარყოფს ვინმე? ბ. სანოს თვით თავად-აზნაურობის მოქმედება უნდა დაეფასებია და არა ქადაგება მოჰყოლოდა. როცა ვკითხულობ ბ. სანოს ქადაგებას, ასე მგონია ქრისტიანობის პირველ საუკუნოებში ეცხოვრობ მეთქი, როცა ეკლესიის მამები გაიძახოდნენ თავის ქადაგებაში, რომ „ღვთის წინაშე ყველანი თანასწორი არიანო!“ აქ განსხვავება მხოლოდ იმაში მდგომარეობს, რომ ბ. სანოს ღვთის მაგიერ „საქმიანი კომისია“ აუღია (კარგი კიდეც, რომ არა „უსაქმო კომისია“!). საქრისტიანო მამები თანასწორობას ქადაგებდნენ მხოლოდ ღვთის წინაშე, ჩვენი სანო მხოლოდ „საქმიან კომისიის“ წინაშე! ვინ არის ამათში მართალი, ეს თვითონ მკითხველმა გასაჯოს, მე შევნიშნავ მხოლოდ, რომ ამას ჰქადაგებს ის იმ დროს, როცა იურიდიულად აღიარებულია ყველა წოდებათა ყრველნაირი თანასწორობა.

ხოლო ბ. სანომ ადვილად მოიშორა თავიდან ხსენებული გადაწყვეტილების ღრმა განხილვა. პირველად მან აღვიარა, რომ „მე არ შემიძლიან გადავდო ორი ამბავი ჩვენის ცხოვრებისა, რომელიც ერთი და იმავე სათავედან მომდინარეობს და ერთნაირადაც უსიამოვნო გუხნებანედ უნდა დაეყენებინა ყოველი

გ ა ნ ვ ი თ ა რ ე ბ უ ლ ი ქ ა რ თ ვ ე ლ ი ო“. ასეთ „უსიამოვნო გუ-
ნებაზედ“ დაუყენებია ჩვენი ავტორი, ერთის მხრით, კახეთის თავად-
აზნაურობის დადგენილებას, რომლიდგანაც სჩანს, რომ ეს თავად-
აზნაურობა „სულდგმულობს კიდეც იმ შეუშურვებელის წარმოდგე-
ნით, რომ იგი სხვა სისხლისაა“ და მეორეს მხრით, 20 დეკ. გადაწყვე-
ტილებას. შენანიშნავი მხოლოდ ის არის ამ შემთხვევაში, რომ ბ. სა-
ნოს ასე დაუგვიანებია ამ ამბავზე საუბარი მკითხველთან, თუმც რამ-
დენი ხანია მას აქეთ, რაც „კალმის წვერზე ადგა“ მას ეს ორი ამბავი.
რას უნდა მივაწეროთ ეს დაგვიანება? სწორედ ვერ წარმოგვიდგენია,
ერთის მხრით ჩვენ უკვე ვიცით, თუ როგორის სიტყვებით და წითელ-
წითელი ფრაზებით მიეგება ბ. სანო კახეთის თავად-აზნაურობის
დადგენილებას. მეორეს მხრით, ეჭვი არ არის, რომ 20 დეკ. გადაწყ-
ვეტილებას ერთი დიდი ნაბიჯი უფრო წინაა კახეთის თავად-აზნა-
ურობის დადგენილებასთან შედარებით: კახეთის თავად-აზნაურო-
ბამ მხოლოდ თვით საამხანაგოში შესვლაზე უარი უთხრა „სხვა სის-
ხლის წარმომადგენელს“. 20 დეკ. კრებაზე-კი „საქმიან კომისიაში
წევრად მიღებაზედაც უარი განუცხადეს იმისთანა პირს, როგორიც
არის. მაგ. ნ. ნიკოლაძე, მარტო იმიტომ, რომ იგი აზნაური არ არის“.

ბ. სანოს პირველად არავითარი ყურადღება არ მიუქცევია ამ
გადაწყვეტილებაზედაც. 20 დეკ. კრებას იგი გაცილებით უფრო ქე-
ბით იხსენიებდა, ვინემ კახეთის თავად-აზნაურობის დადგენილებას
და გუნდრუკის კმევით ამბობდა, რომ ამისთანა „გონიერებით შეერ-
თებული“ კრება ჯერ მთელ საქართველოში არ მომხდარაო, „რო-
მელმაც გადასწყვიტა საშვილისშვილო საქვეყნო საქმეო“ („ივერია“
1892 წ. № 275). მაგრამ სრული წინააღმდეგობა რომ დავინახოთ ბ.
სანოს ძველ და ახალ შეხედულებათა შორის, საჭიროა კიდეც მოვი-
ყვანოთ მისი სიტყვები, რომლებიც წარმოსთქვა მან 20 დეკ. კრების
პირდაპირი შთაბეჭდილების ქვეშ: „დეე, ყველამ შეიტყოს, ჰსწერდა
იგი — და გამიგოს, რომ ქართველი კაცი ჯერ ისევ ქართველობს (მარ-
თლადაც რომ ქართველობს), გულით მაინც არ ეშინიან საქმისა, აქვს
ხალისი და შნო მხნეობისა, გარჯისა, მოქმედებისა“... მკითხველი თი-
თონ მიხვდება, თუ რანაირი წინააღმდეგობაა აქ; მკითხველს შეიძ-
ლება ისიც ეგონოს, რომ შესაძლოა სანოს სახელით ორი სხვა და სხვა
შეხედულების მწერალი მოღვაწეობდეს გაზ. „ივერიაში“; მაგრამ,
არა: „ივერიას“ სანოს სახელით მოუშინაურებია მხოლოდ ერთი მწე-
რალი. საქმე ის არის, რომ მას თავის საწინააღმდეგო აზრების წარ-
მოთქმა შეზრდილ-შეზოროცხული აქვს და თვით მისი სალიტერატუ-
რო ასპარეზზე მოღვაწეობა მხოლოდ ამნაირ საწინააღმდეგო აზრე-
ბის კონას წარმოადგენს. ამის დაწვრილებით განმარტებას მე მერმი-
სისათვის ვცდებ. ახლა მხოლოდ იმას მოვახსენებ მკითხველს, რომ თა-



ვის საწინააღმდეგო აზრების აღვიარება ბ. სანოს სრულებითი ანგარიშით არ უშლის ერთი და იგივე შეხედულება იქონიოს.

მე ახლა უკვე ვგრძნობ, რომ მკითხველს ძალიან ბრაზი მოსდის ჩემზე, რომ აღარ ვათავებ ჩემს მოკლე "შენიშვნას, რომელსაც „მწაოე ჭიჭრები“ დავარქვე. მკითხველი აგრეთვე იმაზეც გაჯავრებული იქნება, რომ ამ წერილში თითქმის მარტო თავად-აზნაურობაზეა ლაპარაკი. გათავების შესახებ ვეცდები მკითხველს დიდი გაჭირვება აღარ მივაყენო: ბოლო ახლოვდება. რაც შეეხება იმას, რომ ამ წერილში თითქმის სულ თავად-აზნაურობაზეა საუბარი, ამისათვის დიდ ბოდიშს ვიხდი მკითხველთან, ნუ თუ, მართლა, ჩვენ ისე დაგვლევია საქმე და დავთარი, რომ თავად-აზნაურობის გარდა სხვა საზრუნავი აღარაფერი გაგვაჩნია? თუ მართლა ამაზე დამდგარა ჩვენი ცხოვრება, მაშინ სწორედ აღარც თვით ამ ცხოვრებაზე ღირს ლაპარაკი. მაგრამ შენ, მკითხველო, არ იფიქრო, რომ ასე სწარმოებდეს საქმე და თუ ამ წერილში მარტო თავად-აზნაურობის შესახებ იყო საუბარი, ამას თავის გასამართლებელი მიზეზიც აქვს.

სულ პირველად ის უნდა მივიღოთ სახეში, რომ თვით ეს წერილი შემთხვევით იყო გამოწვეული, რადგანაც ჩვენს მწერლობაში ამ ბოლო დროს შრავალი ახირებული აზრი გამოიჩქეა ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების შესახებ. აქ პირველად ის უნდა აღენიშნოს, რომ „საერთო მოქმედების“ აღორძინების საქმეს ბევრი გუნდრუკი უყმის და მართლა კი ფონზე მარტო თავად-აზნაურობის უფრო მჭიდროთ დაკავშირება გამოცურდა, რაც აქამდეც არსებობდა საადგილ-მამულ ბანკების წყალობით. მაგრამ საქმე ამით არ გათავებულა: ამის საწინააღმდეგოს მე ბევრს ვერაფერს ვიტყვდი: დაკავშირებით მოქმედება არა თუ სასურველია, არამედ ყოველწინააღმდეგობისათვის საჭიროა. საქმე ის იყო, რომ ამავე დროს ჩვენ გვეუბნებოდნენ და გვიქადაგებდნენ, რომ ვითომც თავად-აზნაურობის ერთმანეთთან დაკავშირება იმავე დროს ნიშნავს მთელი ქართველი ერის „ძმურად“, „საამხანაგოდ“ მოქმედებასო. ამიტომ მე იძულებული ვიყავი პასუხი გამეცა. ვისთვისაც ჯერ იყო, რადგანაც თვითველი ფეხის ნაბიჯი ქართველი თავად-აზნაურობისა ამის საწინააღმდეგოს ჰლაღადებს და აშკარად გვეუბნება, თუ როგორ ღრმად ყოფილა „ჩატყვილი ხიდი“ თავად-აზნაურობას და გლეხობას შორის.

მეორე მხრით საჭირო იყო თვით ამ განხეთქილების პირდაპირ გამოთქმა, რასაც თავიდან იშორებენ ჩვენი „ნაფიცი“ მწერლები. მაგრამ მე სრულებით არ მიკვირს, რომ ქართველ თავად-აზნაურობაში ამნაირი განხეთქილება და სიძულვილი არსებობდა გლეხ-კაცობის მიმართ, თვით თავად-აზნაურობას რომ გარკვეულად არ გამოეთქვა ეს. მე მაინც ამნაირი შეხედულების ვიქნებოდი იმაზე, რადგანაც ცოტათ

საქართველოს
საგარეო ურთიერთობების
მინისტროს
ინფორმაცია

თუ ბევრად ამნაირ განწყობილებას ხატავს ქართველი თავად-აზნაურობის ზნეობრივი მდგომარეობა; ეს უკანასკნელი, ე. ი. ზნეობრივი მდგომარეობა, სხვა არა არის რა, თუ არა ეკონომიურ განწყობილებათა გამოხატვა. ჩვენში უმეტეს ნაწილად ეს ეკონომიური განწყობილებანი ბატონ-ყმობის ფორმალურად მოსპობის შემდეგ ძირეულად არ შეცვლილან: მებატონეებად მყოფნი ჯერ კიდევ არხეინად განაგრძობენ ცხოვრებას სხვისი შრომის წყალობით, რასაც ბევრად ბელს უწყობს საადგილ-მამულო ბანკი და ამიტომ რა გასაკვირვალა, რომ გლეხ-კაცობას კიდევ იმავე ბატონ-ყმობის დროინდელი თვალთ უყურებენ. თუმცა ამნაირ ეკონომიურ განწყობილებათა ნიადაგი ახლა უკვე სიჩქარით ირღვევა, მაგრამ სანამ ეს ნიადაგი სულ არ გამოეშლება ამ განწყობილებებს, იქნობამდის არ მოვლება ბოლო იმ საზიხლარ მოვლენას, რომელიც ჩვენ ზემოთ აღვნიშნეთ.

აი, ამ მიზეზების გამო მე იძულებული ვიყავი თავად-აზნაურობაზე ჩამომგდო საუბარი მკითხველის წინაშე და სრულებით იმ აზრს არ ვეთანხმები, რომელიც გაზ. „Новое Обозр.“ წარმოსთქვა შემდეგ სიტყვებში: „ქართული პუბლიცისტური მწერლობა უნდა ზრუნავდეს სათავად-აზნაურო კითხვებზე“ („Новое Обозр.“ № 2866). რომლებიც მ.ნ. შემდეგ კიდევ განიმეორა კვებით და კიდევ უფრო მაღალის კილოთი და თავის აზრის დასამტკიცებლად რუსეთის მაგალითი მოიყვანა, სადაც თურმე, ამ გაზეთის აზრით, პუბლიცისტური მწერლობა სათავად-აზნაურო კითხვებს არკვევს („Новое Обозрение“, № 3083).

დასასრულ შეიძლება კიდევ რამდენიმე შენიშვნა მომცეს მკითხველმა. მაგალ. იმაზე, რომ ამ წერილში ჩვენი ცხოვრების მართოცუდი მხარეა ნაჩვენები. და ნუ თუ მართლა ჩვენს ცხოვრებას არავითარი წარმატების ნიშანი არ ეტყობა? ეს შენიშვნაც მართალია მკითხველის მხრივ, მაგრამ რა ვქნა, რომ მისი დაკმაყოფილება მე ამ მცირე შენიშვნაში არ შემეძლო: ამნაირი საქმე თხოულობს ღრმად დაკვირვებას, აუარებელ მასალას და ენერგიულ შრომას. დროთა ვითარების გამო ზოგიერთ ამას მე მოკლებული ვარ ჯერ-ჯერობით, ხოლო ჩვენი მწერლები, რომლებსაც დრო და ვითარება ნებას აძლევს, რომ ყველა ამით ისარგებლონ, ნამდვილ თავიანთ მოვალეობას იკისრევენ და რაღაც „უბად-ასაღები და წყალ-წასაღები“ ამბები აუღლით სავარჯიშებლად სალიტერატურო ასპარეზზე. ამიტომ ცხადია, რომ ჩვენი პუბლიცისტური მწერლობა, ამ სამწუხარო გარემოების გამო სრულიად ასცდენია თავის წმინდა და მაღალ მოვალეობას: აწმყოს გამორკვევით უჩვენოს გზა მომავალ წარმატებისათვის.



მაშასადამე, მე თამამად შემიძლია ვაღიარო, რომ ჩვენი მწერლობა ბევრად ჩამორჩენილია უკან ჩვენს ცხოვრებასთან შედარებით. ეჭვი არ არის, რომ ჩვენ საზოგადოებრივ თუ კერძო ცხოვრებას ბევრ ცუდ ნიშნებთან დადებითი მხარეც ემჩნევა; მაგრამ ყოველივე ეს, როგორც ზემოდ ვამბობდი, გამოურკვეველია ჩვენის მწერლობის წყალობით, რომელშიაც არაფერი განსაზღვრული რამ არ ტრიალებს. ეს გარემოება წარმოსდგება იქიდან, რომ თვით ჩვენი მწერლები არაფერს განსაზღვრულ რამეს არ ემსახურებიან. ეს ასე რომ არ ყოფილიყო, მაშინ უსათუოდ ჩვენს მწერლობას მიეცემოდა რამე ფერი მაინც, რადგანაც ერთის ნათქვამი მეორესაგან აიწონ-დაიწონებოდა და ამნაირად მიიღებოდა და ან უარიჰყოფებოდა. დღემდე კი ასე არ იყო და კიდევ ვინ იცის რამდენ ხანს გასტანს ამნაირი მდგომარეობა. შარშან, მაგალ., ბ. მაჩხანელმა წარმოსთქვა ზეციური სამოთხის დაარსება დედა-მიწაზე და რადგანაც მისი აზრი არ იქნა აწონილ-დაწონილი ყველას ეგონა, რომ ეს მართლაც ასეაო და ნუ თუ ამისთანა საქმისათვის არ გამოვიმეტოთ რამდენიმე თუმანიო (ბევრი ალბათ ახლაც დარწმუნებულია ამ ზეციური სამოთხის დაარსებაში!) გარდა ამისა ბ. სანო წარსული წლის დასაწყისიდან დაწყებული სულ დიდ ცრემლებს ღვრიდა ჩვენი ცხოვრების შესახებ და მხოლოდ წლის გასრულს დაიწყო გამხიარულება. საზოგადოება, რადგანაც არ ჰხედავს არსაიდან ამის საწინააღმდეგო აზრს ამასაც უჯერებს. უჭირს კი ცოტა, მაგრამ რა ქნას? ამიტომ ნუ თუ გასაკვირველია, რომ ამნაირ მდგომარეობაში მყოფი საზოგადოება შეცდომებს ეძლევა.

არა, მხოლოდ მკაცრი გარკვევით და ერთი აზრის მეორე აზრთან დაპირდაპირებით შეიძლება ქვეშარიტების აღდგენა. ანუ როგორც ამბობენ ფრანგები: „du choc des opinious jaillit la vérité!“

ფ. შემოქმედელი.

ვარშავა, 1893 წ. 5 თებერვალი.

P. S. ამას წინათ გაზ. „ივერიაში“ იბეჭდებოდა სტატია ბ. ივერიელისა შემდეგის სათაურით: „გაზ. „НОВ. ОБОЗ.“ და „კახეთის რკინის გზა“, რომელიც იწყებოდა შემდეგი სასაცილო სიტყვებით: „ჩვენის თავად-აზნაურობის მხიარულება და კარგს გუნებაზედ ყოფნა, უცნაურ გარემოებათა გამო (მართლა რომ უცნაურ გარემოებათა გამო!), გუნებას უფუჭებს და უიმედო მდგომარეობაში აყენებს გაზ. „НОВ. ОБОЗ.“ რედაქციას (ივერია 1893 წ. № 10). მთელი ეს სტატია, რომელიც რამოდენიმე ნომერში იყო გაქიმული, არავითარი ყურადღების ღირსი არ არის. ხოლო „ივერიის“ მე-20 ნომერში იმავე ავ-

ტორმა დაბეჭდა მეორე წერილი შემდეგის სათაურით: „მოვალეობა ჩვენის აზნაურობისა“ და დაგვირდა იმის გაგრძელებას.

ეს უკანსკნელი წერილი მით არის შესანიშნავი, რომ აქ ავტორი ლაპარაკობს თავად-აზნაურობის როლზე და უფრო დინჯის და „ძლევა-მოსილის“ კილოთი მსჯელობს. „ჩვენის ფიქრით — ამნაირად იწყებს ავტორი თავის წერილს — მხოლოდ მაშინ ვერას დაამუნათებს უფლება-უპირატესობით მოსილს წოდებას ვერც ისტორია და ვერც ჩამომავლობა, როცა იგი წოდება შეპყრობილია და გამსჭვალული დროს შესაფერი მისწრაფება-სურვილით“. ამნაირი უფლება-მოსილი წოდება არის ახლა ჩვენში თავად-აზნაურობა და, მაშასადამე, თუ ამ თავად-აზნაურობას ჰსურს არ გაუქმდეს, მაშინ მან უსათუოდ უნდა განიმსჭვალოს „დროს შესაფერ მისწრაფება-სურვილით“.

ამნაირია ბ. ივერიელის აზრი და ცხადია, იგი საკმარისად შორიდან უყურებს საქმეს. თავის მოსაზრებას ავტორი ამტკიცებს ევროპის სხვა და სხვა სახელმწიფოების მაგალითებით, იგი სხვათა შორის უთითებს საფრანგეთზე, სადაც „თავად-აზნაურობამ ყურადღება არ მიაქცია უფლება-მოსილ წოდებათა საზოგადოებრივ წარმატება-განვითარების კანონს და აკი ამიტომაც დაიღუპაო“. შემდეგ უთითებს ინგლისელ ლორდების მაგალითზე და ამბობს, რომ იმათ „არ ითაკილეს მონაწილეობის მიღება თავიანთ ქვეყნის სამრეწველო წარმატებაში“ და ამიტომაც შეირჩინეს „საზოგადო ხელმძღვანელობა თავიანთ მამულ-დედულისაო“. ამნაირად განაგრძობს ავტორი — „ბურჟუაზია. ეს ხელმძღვანელი ძალა ეხლანდელის მრეწველობისა (მარტო მრეწველობისა?) საფრანგეთში სულ შუა წოდების კაცთა კრებულთა, ხოლო ინგლისში ამ კრებულში ურევია არისტოკრატიაო“.

აქედან მკითხველი მიხვდება, რომ ბ. ივერიელი უთითებს ჩვენს თავად-აზნაურობას ბურჟუაზიის გზისაკენ; ჩვენ ჩვენის მხრით, მკითხველო, დავულოცოთ თავად-აზნაურობას ეს გზა, მაგრამ ამასთანავე უნდა განვუცხადოთ იმას, რომ ბურჟუაზიული პრინციპი, ანუ ბურჟუაზიული წესწყობილება, პირდაპირი მოწინააღმდეგეა თავად-აზნაურული წყობილებისა: იმათ შორის არ შეიძლება არავითარი შერიგება, არავითარი კომპრომისი, ამას თვალსაჩინოდ ამტკიცებს მთელი ევროპის ისტორია. რა არის საერთო საშუალო საუკუნეების ევროპისა აწინდელ ევროპასთან? თუ საშუალო საუკუნეობებში მეფობდა და გაბატონებული იყო ფეოდალური წესწყობილება, ამის მაგივრად ახალ ევროპაში, განსაკუთრებით 1789 წ. გამეფდა ბურჟუაზიული წესწყობილება, რომელიც იყო პირდაპირი შედეგი (ვერ გავარჩიეთ, რედ.) განწყობილებათა ცვლილებისა. ბურჟუაზიამ ჩანსთქა მთელი საშ.-საუკ. ევროპა მისი ოთხი წოდებით და საზოგადოებურ არე-

საუკუნოების ევროპა მისი ოთხი წოდებით და საზოგადოებურ არე-
 ნაზე წამოაყენა მხოლოდ ორი წოდება, ანუ უკეთ რომ ვსთქვათ. ორ-
 კლასი — კლასი კაპიტალისტებისა (თანამედროვე მდიდრებისა განუ-
 რჩევლად წოდებისა) და კლასი მუშათა. ანუ პირდაპირ მწარმო-
 ებელთა. ამიტომ ტყუილად ნუ გონია ბ. ივერიელს, რომ ვითომც ინ-
 გლისელი ლორდები საშუალო საუკუნოების წესწყობილების წარ-
 მომადგენლები იყვნენ. არა იგინი იმავე ბურჟუაზიული რეჟიმის წარ-
 მომადგენელი არიან, რომელიც გამეფებულა თანამედროვე ევრო-
 პაში. ამის უცოდინარობა მარტო იმას ამტკიცებს, რომ ჩვენს ავტორს
 ძლიერ სუსტი ცოდნა უნდა ჰქონდეს ისტორიისა საზოგადოდ და ეკო-
 ნომიური პოლიტიკისა კერძოდ. მაგრამ საქმე ის არის, რომ განა ეს
 აწინდელი ბურჟუაზიული წესწყობილება სამუდამო რამ არის, რო-
 გორც ეს გონებია ბ. ივერიელს? არა, ბ. ივერიელო, როგორც ეს ბურ-
 ჟუაზიული წესწყობილება ნაყოფი და შედეგია წინანდელი წესწყო-
 ბილებისა, ისევ თვით აწინდელი წესწყობილება თავის გულში ამზა-
 დებს სხვა უკეთეს წესწყობილებას. რომელიც სრულიად მოსპობს ყო-
 ველნაირ წოდებრივ უთანასწორებას და კლასიურ წინააღმდეგობას.
 როგორც ბურჟუაზიულმა წესწყობილებამ მოსპო საშუალო საუკუნო-
 ების წოდებრივი დაყოფილებანი. მაგრამ ეს იმდენათ საინტერესო
 საგანია, რომ ის თხოულობს ცალკე განხილვას.

პარტიული არქივი

Июнь

Пролетарии всех стран, соединяйтесь

Борьба

Орган тифлиских большевиков

№ 1

От редакции:

Товарищи, мы обращались К.О.К. с предложением печатать наш орган в их типографии. Ответ получился такой: за печатание номера на трех языках 200 руб.; 30 пудов шрифта, что стоило-бы 600 руб. и цензура статей по вопросам о милиции, дружине, террора и партизанских выступлениях. Такой ответ равносильен категорическому отказу.

По независимым от редакции обстоятельствам в данном номере не мог появиться отчет о съезде Закавказских организаций.

Редакция

Тифлис

Типогр. тифлиских большевиков.

ზემოთ მოყვანილი სტრიქონები შეადგენს რუსული წიგნის (საშუალო ზომის) პირველ გვერდს. თარიღი მართალია წიგნაკს არ აწერა, მაგრამ ის უნდა იყოს 1908 წელი. სწორედ ამ ხანებში არსებობდა ტფილისში ბალშევიკების სალიტერატურო ბიურო, რომლის დანიშნულებას შეადგენდა წიგნაკების, ჟურნალების, გაზეთების და სხვ. გამოცემა.

ამ წიგნაკში მოთავსებულია შემდეგი სტატიები: 1) вопросы момента, 2) министры выбалтывают правду; 3) письмо И.К. о думской фракции; 4) десятилетие Российской Соп. Дем. Раб. партии (1898—1908), 5) Из партийной жизни, 6) Борьба. წიგნაკი შეიცავს 16 გვერდს.

როგორც საერთო, ისე ადგილობრივი პარტიული ცხოვრების სურათი მოცემულია წერილში — „პარტიული ცხოვრებიდან“, და „ბოროტად“, რომელთა თარგმანი აქვე მოგვყავს:

პარტიული ცხოვრებიდან.

„როგორც მოსალოდნელი იყო, გამარჯვებულმა კონტრ-რევოლუციამ ყველაზე ძლიერად თავისი რისხვა თავს დაატეხა პროლეტარიატს და მის პარტიას — სოც. დემოკრატიას, ყოველგვარი თავი-



სუფლების წართმევა და წარმოუდგენელი რეპრესიები — აი რევოლუციის გამარჯვების შედეგი. მთავრობის რეაქციის გაძლიერებასთან ერთად ძლიერდება ხაზინების რეაქცია: ყველაფერი, რევოლუციის დროს მონაპოვარი. უკანვე მიაქვთ: სამუშაო დღის გაგრძელება, ზედმეტი მუშაობის შემოღება, უფრო შეგნებული ამხანაგების ადგილებიდან დათხოვნა. ფაბრიკებსა და ქარხნებში კრებების მოხდენის შეუძლებლობა — აი ხაზინების რეაქციის შედეგი.

ხანგრძლივმა რეაქციამ გამხრწნელი გავლენა იქონია ჩვენს პარტიაზედაც: ამ რეაქციის გავლენით ჩვენს პარტიას ჩამოშორდნენ ყველა ინტელიგენტური ელემენტები, ასე მაგ., ამას წინად პეტერბურგში კომიტეტი არჩეულ იქნა მხოლოდ მუშებისაგან. ივანოვო-ვოზნესენსკში. როგორც კომიტეტი, ისე კონფერენციაც მუშებისაგან შესდგება. მუშებივე არიან ორგანიზატორებიც და პროპაგანდისტებიც დაბალ და საშუალო წრეებში; ასეთივე მდგომარეობაა ყირიმში, ურალზე და სხ. გადამეტებული არ იქნება. — სწერს პეტერბურგელი კორესპონდენტი. — თუ ვიტყვით, რომ ადგილობრივ ორგანიზაციიდან წავიდა ინტელიგენციის ცხრა მეათედი, რის გამო საორგანიზაციო, საპროპაგანდო, სააგიტაციო და სალიტერატურო მუშაობის მთელი სიმძიმე მუშებს დააწვა.

ერთის მხრით კონტრ-რევოლუციის საშინელმა დევნამ და მეორეს მხრით, პარტიიდან ინტელიგენციის ერთბაშად გაქცევამ თავისი დალი დაასვა პარტულ ცხოვრებას: ორგანიზაციებში მუშაობა შეფერხდა, პარტიის წევრთა რიცხვი მეტად შემცირდა და ზოგიერთ ადგილებში ორგანიზაციები სრულიად დაინგრენ. მაგრამ, საბედნიეროთ, ეს კრიზისი პარტიის მიერ დაძლეულია, პარტია უკვე შეეგუა ახალ პირობებს; ახლა თითქმის ყოველ მხრიდან იწერებიან: ორგანიზაცია წელში იმართება განვლილ დროებითი ნგრევისაგან. ის მაგრდება. პარტიის წევრთა რიცხვი ხელახლა იზრდება. პარტიის გავლენა მუშათა მასაზე მატულობს და ის ხელახლა სათავეში უდგება პროლეტარიატის ეკონომიურსა და პოლიტიკურს ბრძოლას.

ივანოვო-ვოზნესენსკიდან გვწერენ: მუშაობა ცხოველდება, საქმისაგან ჩამოშორებული ამხანაგები კვლავ იკრიბებიან და აწყობენ ახალს ორგანიზაციებს. ნიჟნი-ნოვგოროდიდან. ნიჟეგოროდის საოლქო ორგანიზაციიდან. იაროსლავიდან და ბევრ სხვა ადგილებიდან ასეთ ცნობებს ვღებულობთ: წარსულ წელს ორგანიზაციები თითქმის სრულიად დაინგრა, მაგრამ ახლა მუშაობა განახლდა, ორგანიზაციები აღდგენილია და მათი რიცხვი სასწრაფოდ იზრდება. ამხანაგები გვწერენ, რომ ყირიმის კავშირი დიდი ხანია ფაქტიურად არ არსებობდა. იყო დრო, როცა ჩვენ ორგანიზაციები სრულიად დანგრეული გვეგონა, მაგრამ ახლა მუშაობა იწყება, ორგანიზაციები ფეხზე დგებიან

ერთდებიან და ახლო ხანში ამხანაგებს განზრახვა აქვთ შექმნან სოციალ-ქო ორგანიზაცია. პეტერბურგიდან გვატყობინებენ, რომ ორგანიზაციაში ირიცხება არა ნაკლები სამი ათასი აქტიური მომუშავე წევრი, განახლებულ იქნა ჯგუფობრივი მუშაობა, ზოგიერთ რაიონებში ითვლება 10-მდე ჯგუფი. კავშირდებიან, ერთდებიან ხელოსნები და მოლაპარაკება აქვთ გამართული პეტერბურგის კომიტეტთან; დიდია პარტიის გავლენა მუშათა მასაზე, ამის საბუთად ჩაითვლება წარსული წლის ნოემბრის 22-ს მოწყობილი გაფიცვა (მეორე სახელმწიფო სათათბიროს სოც. დემ. ფრაქციის დეპუტატების გასამართლების გამო). ეს გაფიცვა მოწყობილი იყო მიუხედავად იმ წინააღმდეგობისა, რომელიც მას გაუწიეს სოც. რევოლუციონერებმა და მენშევიკების ერთმა ნაწილმა. როგორც ვიცით, გაფიცვაში მონაწილეობდა 70 ათასზე მეტი მუშა. ურალზე პარტიის წევრთა რიცხვი რამდენიმეთ შემცირდა, მაგრამ მუშაობა ძლიერ გამოცოცხლებულია: მუშაობს 11 არალეგალური სტამბა, რომელთაგან მხოლოდ ერთმა, უფის სტამბამ, წარსულ წელში დაბეჭდა ნახევარი მილიონი ფურცლები, გაზეთები და წიგნაკები. ურალზე გამოდის 10-მდე არალეგალური გაზეთი, რომელთა შორის არის სპეციალური გამოცემანი გლეხებისა და მუშეებისთვის. როგორც ურალელი კორესპოდენტი აღნიშნავს, ორი წლის განმავლობაში ჩვენი გავლენა მუშათა მასაზე დიდად გაიზარდა. კარგათ მიმდინარეობს მუშაობა აგრეთვე პოლონეთის და ლიტვის სოც. დემ. ორგანიზაციებში, როგორც ეს სჩანს აპრილის კონფერენციის მასალებიდან. მიუხედავად სასტიკი რეპრესიებისა, ორგანიზაციები ოდნავათ შესუსტდნ, მაგრამ პარტიული მუშაობა ჩვეულებრივი ენერგიით სწარმოებს და პარტიის გავლენა მუშათა მასაზე დიდია; ვარშავაში, მაგ. წარსული წლის აგვისტოდან ამა წლის 1 მარტამდე შესდგა პროპაგანდისტთა ჯგუფების 279 კრება, 19 კონფერენცია, 97 მასიური კრება, რომელსაც დაესწრო საერთოდ 7860 კაცი. ამ ჟამად ვარშავის 108 სამრეწველო წამოწყებაში ითვლება 2787 პარტიის წევრი და სხ. კავკასიის უკანასკნელი ყრილობის ცნობებით პარტიის წევრთა რიცხვის რაოდენობა შესამჩნევად გაიზარდა.

ერთი სიტყვით, მიუხედავად იმისა, რომ რეაქცია მძვინვარებს, მსხვილ სამრეწველო ცენტრებში ორგანიზაციების არსებობა მკვიდრია და პროლეტარულ მასებზე გავლენა დიდი. მხოლოდ წვრილ სამრეწველო რაიონებში ორგანიზაციები დროებით შესუსტდნ და ახლა ხელახლა იწყება მუშაობა საკმაოდ ენერგიულად.

ჩვენი დრო ხასიათდება პარტიის მემარცხენე ფრთის, ბოლშევიკების, აშკარა გამარჯვებით.

როგორც ვიცით, ძლიერი მენშევიკური ორგანიზაციები არსებდნ ისეთ ადგილებში. სადაც მრეწველობა მცირედ იყო განვითა-



რებული, მაგრამ იქაც ძველი ორგანიზაციები გაიხრწნენ და მათგან გრევებზე ეწყობა ბოლშევიკური ორგანიზაციები. მსხვილ სამრეწველო ცენტრებში მენშევიკური ორგანიზაციები ან სრულიად არ ყოფილა, როგორც მაგ., ურალზე, ივანოვო-ვოზნესენსკში და სხ., ან ისინი იყვნენ მეტად სუსტი, როგორც მოსკოვში, პეტერბურგში და სხ. ახლა ამ ადგილებიდან სრულიად იდევნებიან მენშევიკები. პეტერბურგიდან იწერებიან: პარტიიდან მენშევიკები გადაბარგდნ პროფ-კავშირებში, კოოპერატივებში, ახლა კი უფრო შორსაც მიდიან. უეჭველია, მენშევიზმი, როგორც ინტელიგენციის მიერ შემოტანილი პარტიაში, ინტელიგენციასვე გააქვს პარტიიდან. ვუსურვოთ კეთილი მგზავრობა!

საჭიროდ მიგვაჩნია აღვნიშნოთ შემდეგი გარემოება: ადგილობრივ პარტიული ორგანიზაციის წევრებმა თითქმის არაფერი იციან თავისი პარტიის ცხოვრების შესახებ; ბევრმა პარტიულმა ამხანაგებმა არც კი იციან, ამ ქაშად, რუსეთში, არსებობს თუ არა რაიმე პარტიული ორგანიზაცია. ცხადია, კავკასიის საოლქო კომიტეტის ასეთი არა პარტიული მოქმედების მიზეზად ჩაითვლება პარტიული სიბრმავე. ზემოდ ჩვენ ესწერდით, რომ ამ ქაშად პარტიული ცხოვრების დამახასიათებლათ ჩაითვლება მენშევიზმის თანდათან შესუსტება და ბოლშევიზმის გამარჯვება. პარტიულ ცხოვრებასთან გაცნობა ნიშნავს ამ ახალ მოვლენასთან გაცნობა და, რა თქმა უნდა, ხელმძღვანელი მენშევიკური ორგანიზაციები — საოლქო კომიტეტი, ტფილისის კოლექტივი და სხ. შეგნებულათ აფუჩჩებენ საქმეთა ვითარებას; ფრაქციულობამ იმ ზომამდე მიაღწია, რომ ადგილობრივ ენაზე არ ბეჭდავენ, არ სცემენ ლონდონის პარტიული ყრილობის რეზოლიუციებს. შესამე სათათბიროს არჩევნების დროს საჭიროდ არ დაინახეს გამოექვეყნებიათ პარტიული საარჩევნო პლატფორმა, არ ბეჭდავენ ც. კ. რეზოლიუციებს პროფკავშირებზე და კოოპერატივებზე, ც. კ. საპირველმაისო ფურცელს, არც ერთ წერილს ც. კ. პარტიულ ორგანიზაციისადმი, ამავე დროს ქორებს ავრცელებენ, რომ რუსეთში არ დარჩა არც ერთი ორგანიზაცია. საჭიროა თვით მუშებმა მოუღონ ბოლო ასეთ არანორმალურ მდგომარეობას.

„ტფილისი. ორგანიზაციის შიგნიდან ასეთი არანორმალურობა გამეფებული, ორგანიზაციის უმცირესობის ინტერესთა უარყოფა, აბუჩად აგდება, მაღი სულიერი მოთხოვნილებათათვის ანგარიშის არ გაწევა, მივიწყება, ასეთი პოლიტიკის სისტემატიურად გატარებამ გამოიწვია სასტიკი პროტესტი 1 რაიონის ბოლშევიკების მხრივ: ამხანაგებმა წამოაყენეს მთელი რიგი მოთხოვნილებათა და მათ დაკმაყოფილებამდე შეაჩერეს საწევროს შეტანა. ჩვენ აქ არ ჩამოვთვლით ყველა მოთხოვნილებებს, აღვნიშნავთ მხოლოდ ზოგიერთებს: იყო-

ლიონ ორი ბოლშევიკი პროპაგანდისტი ბოლშევიკი მუშებისათვის; ყველა გამოცემებში თანასწორ მონაწილეობას ლეზულობენ ორივე შიშინარეობის წარმომადგენლები. რაც შეეხება გამოცემებს, თვით მენშევიკებს არაფერი მოეპოვებათ. პირველ მოთხოვნილებაზე კი მოხდა კომპრომისული შეთანხმება. სამი პროპაგანდისტისაგან ერთი აუცილებლად უნდა იყოს ბოლშევიკი.

რკინის გზის სახელოსნოებში არსებობს მუშების მიერ არჩეული კომისია, რომელსაც შუამავალის როლი უნდა გაეწია მუშებსა და ადმინისტრაციას შორის, მაგრამ ეს კომისია სცდილობდა რაც შეიძლება მეტი ესიამოვნებია მთავრობისათვის — მოეწონება მას ესა თუ ის ნაბიჯი თუ არაო. მუშათა ინტერესების დაცვას კი ის ყურადღებას არ აქცევდა. მუშებში აღშფოთება გამოიწვია კომისიის შემდეგმა ნოქმედებამ: 1-ლ მაისს, სახელოსნოების დაარსების დღეს, ბ-ნნი ამორჩეულნი წავიდნენ ადმინისტრაციასთან მისალოცავად. სადაც ისინი მიიწვიეს საჭეიფოდ. ნადმზე ეს ჩვენი ამორჩეულნი შავრაზმელებთან ერთად ამბობენ შავრაზმულ სიტყვებს, სვამენ შავრაზმულ სადღეგრძელოებს. მიუხედავად ამისა 1-ლი რაიონის მენშევიკურმა რაიონმა გზათა მინისტრის ჩამოსვლის გამო გამოიტანა საინტერესო დადგენილება: მივმართოთ კომისიას თხოვნით, რომ ის მივიღეს მინისტრთან და იმუამდგომლოს უმუშევართა სამუშაოზე მიღების შრომის ხელფასის გადიდების შესახებ და სხ. ამხანაგებო, მენშევიკებო! სად არის თქვენი ფრაზეოლოგია მუშათა პოლიტიკური აღზრდის, მათში თვითმოქმედების განვითარების შესახებ და სხვა ასეთი ლამაზი ფრაზები? ეს იყო და აღარ არის! ახლა კი მუხლ-მოდრეკით მთავრობას ემუდარებით. ესეც სოციალ-დემოკრატები?!

„ბორჩალო. ამიერ-კავკასიის ორგანიზაციების მენშევიკურმა ყრილობამ ღრმა კმაყოფილების გრძნობით დაადგინა და გამოსაქვეყნებლად გადასცა რეზოლიუცია ბორჩალოს ორგანიზაციის შესახებ, რომელიც დე'ფაქტოდ არ არსებობს. იმ საკითხის გადასაწყვეტად, არსებობს თუ არა მთელი ორგანიზაცია, შეიძლება წამოაყენო არა ქარაფ-შუტა რეზოლიუცია, არამედ ფაქტები. ჩვენ შევჩერდეთ ფაქტებზე. ამიერ-კავკასიის ორგანიზაციების ყრილობების მოწვევამდე მოწვეული იყო ტფილისის საოლქო ორგანიზაცია ეგრეთ წოდებული „სახოფლო კონფერენცია“, ამის შესახებ აცნობეს ბორჩალოსაც, როდესაც ამხანაგები ჩამოვიდნენ ბორჩალოდან. მათ მოუწოდომეს დატყუილება — რომ ჯერ თითქმის ყველა არ გამოცხადებულან, ჯერ დაიცადეთო და სხ. რამდენიმე წნის შემდეგ კი უორიეს უკან დაბრუნებულიყვნენ. ამხანაგებიც წავიდნენ, მენშევიკებს კი თურმე ამ დროს გამართული ჰქონდათ კონფერენცია და გულში დასცინოდნენ ბორჩალოელებს — ეს როგორი ხერხი მოვიგონეთო. მაგრამ ამ კონფერენ-



კიბზედაც კი, რომელიც შესდგებოდა მენშევიკების და შემრიგებლებისაგან (ვგონებთ სამი კაცი იყო) გადაწყდა საოლქო კომიტეტში (სასოფლო კომისია) აერჩიათ ერთი ბორჩალოელი. კითხვა იბადება — თუ ბორჩალოში არ იყო და არც არავითარი ორგანიზაცია არ არის, რად უნდა იყოს წარმოდგენილი კომიტეტში? ცხადია, არ შეიძლება, ყოველმე რევოლუციის შედგენა სწორად და მიუდგომლათ.

ფრაქციული უთანხმოებით დაბრმავებული მენშევიკები არა თუ ცდილობდნენ ეჩვენებიათ, რომ ბორჩალოში არავითარი ორგანიზაცია არ იყო, არამედ თავიანთი მოქმედებით ანუ, უფრო სწორედ რომ ვთქვათ, უმოქმედობით სცდილობდნენ დაენგრიათ ის, რაც დანგრევას გადარჩენილიყო. მიუხედავად იმისა, რომ ბორჩალოელები დაჟინებით მოითხოვდნენ პროპაგანდისტებს, იქ არავის არ გზავნიდნენ. მთელი რაიონი, სადაც რამდენიმე ათასი მუშაა, ალავერდის ქარხანა 2 ათასი მუშით, უმიწა-წყლო გლეხობა, უყურადღებოთ იყო მიტოვებული. იქ არ ყოფილა არც ერთი პარტიული მუშაკი. მენშევიკები ამბობდნენ — ძალიან ვწუხვართ. მაგრამ ვერავის ვგზავნით, რადგანაც სომეხი მომუშავენი არ მოგვეპოვებო. ამას ამბობდნენ მაშინ, როცა ამხ. სომეხები (მართალია ბოლშევიკები) წინადადებას იძლეოდნენ და მზად იყვნენ სამუშაოდ წასასვლელად. კითხვა ასე იდგა მენშევიკებისთვის: ან მათ უნდა ემუშავათ ბორჩალოში, ან არავის. დიდი ლოდინისა და ფუჭი იმედების შემდეგ ტფილისელი ბოლშევიკები დარწმუნდნენ, რომ მეტი არაფერი იყო მოსალოდნელი. მათ გადასწყვიტეს თავიანთ ხარჯზე გაეგზავნათ ერთი ამხანაგი. დიდის წვალებით შეაგროვეს რამდენიმე გროში და ამხანაგი გაგზავნეს, რომელიც რამდენიმე ხნის შემდეგ იქ უკვე შეუდგა მუშაობას.

(ფურცლები)

I

პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!

კავკასიის კავშირი რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიისა.

კავკასიის ყველა მუშაებსა, მუშა-ქალებსა და გლეხ-ბისაღი.

ამხანაგებო! დადგა პირველი მაისი — დღესასწაული მუშა ხალხისა.

მეზუთმეტეჯერ უქმობს ამ დღეს ევროპიელი პროლეტარიატი. იქ ვერავინ უბედავს მას დაუშალოს თავისუფლად გამოთქვას ამ დღე-

დებულ დღეს თვისი შეუჩერებელი მისწრაფება ყველასათვის ნასწორ თავისუფლებისა, შრომისა და უფლებისადმი.

მეოთხეჯერ ეუქმობთ ჩვენ, კავკასიის პროლეტარიატი, ამ დღეს და რამდენათ მეტ ბარბაროსულ ძალ-მომრეობასა და საშინელ და საზიზღარ ზომებსა ხმარობს რუსეთის თვით-მპყრობელობა ჩვენი მოძრაობის ჩასაქრობათ, იმდენათ მეტი დიადობა, მეტი წარმატებობა, მეტი კეთილშობილება და თავდადება იხატება ჩვენს დღესასწაულში. საკუთარი სისხლით კიდევ და კიდევ ვამტკიცებთ, თუ როგორის ერთგულებით ვემსახურებით პროლეტარიატის საქმეს, თუ რა თავდადებით მივიღტვით წინ, რომ ბოლომდი მივიყვანოთ ის სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა, რომელიც ავტყენთ თვით-მპყრობელობისა და კაპიტალიზმის წინააღმდეგ. ჩვენ დროშის ქვეშ თავს იყრის სულ ახალი და ახალი რაზმი მებრძოლთა. ისინი უფრო და უფრო მჭიდროთ კავშირდებიან. შორს, შორს გაისმის ჩვენი ძახილი: წინ საბრძოლველათ! პატარა უმნიშვნელო ჯგუფი 1901 წ. თბილისის მანიფესტანტებისა და დამაფიქრებელი და საშიშარი 9.000-ანი გროვა პროლეტარიატისა 27 აპრილს 1903 წ. ბაქოში — აი გზა განვლილი ჩვენგან, გზა სახიფათო და საშიშარი. ერთი მიზნით, ერთი მისწრაფებით გამსჭვალული 75.000-ანი პროლეტარიატი მთელი კავკასიისა თამამათ იერიშის მიმართნი დღევანდელ უკუღმართ წეს-წყობილებაზე ივლისის საისტორიოდღეებში 1903 წ. — აი გზა განვლილი ჩვენგან, გზა საშიშარი და სახიფათო. ჩვენი პროლეტარიატის კავშირი დღე-დღეზე ღონიერდება და ფრთებს ისხამს, იზრდება და ვაჟკაცდება, კალაპოტს იგანიერებს. — მან გადალახა საზღვარი ქალაქისა და ძლევა-მოსილი შეიჭრა ჩვენს მიყრუებულ სოფელში; მან შთაბერა სული ბრძოლისა და აღუძრა სურვილი გამარჯვებისა დაბეჩავებულ და დამონავებულ გლეხობას.

ჩვენი კავშირი რკინის რგოლივით გარს შემოევლო მთელ რუსეთს. კასპიის ზღვის კიდეებზე ივლისის დღეებში ატყეხილმა კორიანტელმა აახმაურა ადესა, კიევი, ეკატერინოსლავი... ამოძრავა პეტერბურგი და მოსკოვი. და იმ დროს, როცა პროლეტარიატი მთელი რუსეთისა საქმით ცხად-ჰყოფდა სიმტკიცეს თვისი კლასიური სოლიდარობისას, წარმომადგენლები გათვითცნობიერებულ რუსეთის პროლეტარიატის II მორიგ კრებაზე რ. ს. მ. პ. ამტკიცებდნენ ერთ სულხორცობას ჩვენი პოლიტიკურ ორგანიზაციისა; მათ შექმნეს ერთი მთელი პარტია, ერთი ნებით, ერთი გეგმით, ერთი ცენტრალური კომიტეტით.

სოციალისტური პროლეტარიატი უარს ჰყოფს ნაციონალურ კითხვას; მისთვის არ არსებობს არც რუსი, არც ქართველი, არც ურიი. არც სომეხი; ის იცნობს მშრომელს და მუქთა-ხორა კაპიტალისტს; ის უკავშირდება პირველს რა ერსაც უნდა ეკუთვნოდეს ის და ებრძვის



მეორეს და მასთან ერთად რუსეთის დღევანდელ წეს-წყობილებას. და რაც დრო გადის, მით უფრო ნათლად და გარკვევით იხატება ჩვენ წინ ის დიადი მიზანი, საითკენაც მიისწრაფის პროლეტარიატი.

1 მაისის დღე მუდამ გვაგონებს მუშათა ბრძოლას არა მარტო უკეთესი მერმისისათვის, არამედ ბრძოლას შრომის გასანთავისუფლებლათ კაპიტალის ბორკილისაგან, და ამ მიზნის მიღწევა-კი შეიძლება მხოლოდ საერთო ძალით მსოფლიო პროლეტარიატისა. მაშ ძირს ბრძოლა ეროვნებათა! ძირს ბრძოლა სახელმწიფოთა! ის სასარგებლოა მხოლოდ კაპიტალისტებისა, მემამულეთა და მთავრობისათვის. ძირს ომი! ის ასუსტებს ძალას მუშათა და გლეხთა, ის ხელს უშლის საერთაშორისო კავშირს პროლეტარიატისას.

1 მაისი განთიადია მომავალი ძმობისა, განთიადია ყველა ეროვნებათა შრომისა და სოციალიზმის დროშის ქვეშ.

მუშას, რომელ ეროვნებასაც უნდა ეკუთვნოდეს ის, არა ჰყავს მტერი გარეშე კაპიტალისტისა და მთავრობისა. მუშა ნემეცი, ინგლისელი, იაპონელი ძმა ჩვენი შრომით, ამხანაგია საერთო საქმით.

1 მაისის დღეს დროშა სოციალიზმისა ერთგვარის მშვენიერებით ნაფარდობს ჰაერში, როგორც ევროპაში, ისე ამერიკაში, როგორც რუსეთში, ისე იაპონიაში.

პროლეტარიატი მძლავრის იერაზით ჩაიჩუმებს ზარბაზნათა გრი-ალს, შეაყენებს მოძმეთა სისხლის ნაკადულს და ბოლოს მოუღებს საზიზღარ ძალმომრეობას. და იმ დროს, როცა რუსეთისა და იაპონიის ჯარები, პირველი თვითმპყრობელ და მეორე ბურჟუაზიულ მთავრობის ბრძანებით პირის-პირ უდგანან ერთმანეთს და ბოროტებისა და მძულვარებისაგან გამხეცებულნი და თმა-აშლილნი ყოველ წამს მზად არიან მისცენინდნენ ერთმანეთს, რუსეთისა და იაპონიის მუშა ხალხი ძმურათ ხელს უწვდიან ერთი მეორეს და მათ გულიდან ერთი ხმა მოისმის: პროლეტარებო მთელი ქვეყნისა, შეერთდით! გაუმარჯოს საერთაშორისო სოციალიზმს! ძირს ომი! ნება არ უნდა მივსცეთ კაპიტალისტებს, მთავრობას და იმათ ფინია ძაღლებს მეგაზეთეებს კვლავ მოგვიშაპონ დიდებული მაისის დღე მხეცურ ნაციონალურ მტრობითა.

ამ ერთ წლის წინათ იმ აზრით, რომ შური და მტრობა შეეტანათ ჩვენ ძმურად და მჭიდროთ შეკავშირებულ რაზმთა შორის და მით დაესუსტებინა მათი ძალა, მთავრობამ მოახდინა კიშინევის საზიზღარი ისტორია. წელს ომით უნდა იგივე მოახდინოს. მას უნდა დაარწმუნოს რუსეთის ხალხი, რომ სამშობლო განსაცდელშია, რომ მეფე ერთად-ერთი მფარველია ხალხის, ამიტომ ხალხმა ყველაფერი უნდა დაივიწყოს. შეკრბეს მეფის დროშის ქვეშ და გაუმჯლავდეს მტერს. არა, ხალხი არ დაუჯერებს მაგ ძველ გაბიძვრას და მატყუარას. ხალხ-

ესმის, რომ განსაცდელში რუსეთი კი არაა, არამედ რუსეთის დანაშაულებული მთავრობა, ესმის, რომ იაპონელები წინ აღუდგენ რუსეთის ურცხვ და უტიფარ პოლიტიკას სხვისი ადგილების დასაკუთრებას — მანჯურიის და კორეისას. რუსეთ-იაპონიის ომი — ეს უდიდესი ახალი დანაშაულია რუსეთის მთავრობისა ხალხის წინაშე.

რუსეთის პროლეტარიატი I მაისს მეტის გაბედულებით და მეტის ზიზღით აღჭურვილი გამოვა ქუჩაზე და იერიშს მიიტანს თვითმპყრობელობაზე; ის უშიშარია და ხმა-მალა განაცხადებს, რომ მას არაფერი საერთო არა აქვს იმ მცარცეულებთან, რომელნიც მეფის გარშემო მოგროვილან და ხალხის სახელით ახალ საზიზღროებას სჩადიან. ის მოითხოვს მშვიდობიანობას და თავისუფლებას.

და თქვენ, გლეხებო! თქვენ, კი გულ-გრილათ უცქერით ჩვენ ბრძოლას?! არა, თქვენ ისე, როგორც შარშან, ბანი მიეცით პროლეტარიატის მეგობრობას და საერთო ძალით თავზარი დავცთ ჩვენ საუკუნოებით მცარცეულ მთავრობას. მაშ ქუჩაზე, ამხანაგებო! დააწერეთ თქვენ დროშაზე:

ძირს ომი! ძირს თვითმპყრობელობა!

გაუმარჯოს საერთაშორისო ძმობას!

გაუმარჯოს სოციალიზმს!

კ ა ვ შ ი რ ი ს კ ო მ ი ტ ე ტ ი .

სტამბა კავშირისა.

II

პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!

**კავკასიის კავშირი რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული
მუშათა პარტიისა.**

მხეცი დასტრეს.

მეფის სატრაპი დასტრეს. ელვასავით მოედო ეს ამბავი მთელ ტფილისს და სიხარულის გრძნობა აღუძრა არა ერთსა და ორს, არა ერთმა და ორმა თავისუფლათ ამოისუნთქა. — ერთიც არაივნ გაბოჩნდა, (გარდა მეფის შინაყმებისა და დამკაშვებისა) მისი შემბრალებელი, თუ ვისმეს ეწყინა, ეწყინა მხოლოდ ის, რომ გოლიცინი სიკვდილს გადურჩა. ყველას გული წყდება, რომ თავ-განწირული თავდამსხმელები მეფის ჯალათებს ჩაუვარდენ ხელში, რომელთაც აფთარივით გამოწუწუნეს მათი სისხლი, და ყველა ერთხმით გაიძახიან: „გოლიცინი ღირსი იყო ამისო“.

დიახ! მან ეს დაიმსახურა: განა შეიძლება ასეთი ჯოჯოხეთური სიმხეცით სდევნო ყოველივე ის, რაც ოდნავაც არის თვითმპყრობე-



ლობის მტაცებელ პოლიტიკის წინააღმდეგობას წააგავს, და ჯელათ დარჩე. ისეთი პირები, როგორც გოლიცინი, რომელიც ასე თავგამოდებით იცავენ მმართველ ყაჩაღთა ბრბოს ინტერესებს და უსირცხვილოთ, მოურიდებლათ ტალახში სვრიან ხალხის ინტერესებს, ყველა იმას, რაც ყოველი ადამიანის წმინდათა წმინდას შეადგენს, — უფლებას ცხოვრებისა და ბრძოლას — ასეთი პირები ვერსად და ვერასოდეს სასჯელს ვერ ასცდებიან. ვერ ასცდა მას გოლიცინიც... მან ეს დაიმსახურა...

მაგრამ მივანებოთ თავი გოლიცინის პიროვნებას, შურის-ძიებას. რომელიც მან დაიმსახურა და ჩავიხედოთ ღრმად იმ უფსკრულში. სადაც რუსეთის მოქალაქენი სხედან ყოველ უფლებას მოკლებულნი, სადაც გამეფებულია უკუნი ბნელი, გაისმის კენესა წამებულთა, და რომელსაც ეწოდება რუსეთის თვითმპყრობელობა; მაშინ უნებლიეთ მივალთ იმ დასკვნამდის, რომ ყველა ეს გოლიცინები მეტის ღირსია. ისინი იმის ღირსია, რომ აბოზოჭრებულმა ხალხის მოძრაობამ წალეკოს და დაღეწოს მთელი ის წყობილება, რომელიც ქმნის ასეთ გოლიცინებს, საპიაგინებს, ფონ-ვალებს, ობოლენსკებს, პლევეს და კომპ. მაგრამ შეიძლება ტერორის შემწეობით, ე. ი. ამა თუ იმ წარმომადგენლებთან მივალწიოთ სასურველ შედეგს, თვითმპყრობელობის სრულ დანგრევას? აი კითხვა, რომელიც ახლა ყველას უფრო მეტად ვინემ წინეთ აინტერესებს.

ჩვენ, სოციალ-დემოკრატებს, ასეთი საშუალებით ბრძოლა სრულიად გამოუსადეგარ საშუალებათ მიგვაჩნია, რადგან ასეთი დამცველები თვით-მპყრობელობისა, როგორც გოლიცინი, მხოლოდ ერთ ბორბალს შეადგენენ თვითმპყრობელობის უზარმაზარ მეხანიზმისას. მოკვდება ესა თუ ის სატრაპი, გამოაკლდება ერთი ცენტრი თვით-მპყრობელ მეხანიზმას. ცენტრს ჩასმენ და მაშინა ისევ ძველებურად ატრიალდება, შეიძლება უფრო ძლიერებით და ენერგიით.

გოლიცინებმა კი არ შექმნეს თვითმპყრობელობა, პირ-იქით. ამ უკანასკნელმა გამოზარდა თავის შესაფერი პირები. ამიტომ გოლიცინები და სხ. ამგვარები აღიგვებიან დედა-მიწის პირიდან მხოლოდ და მხოლოდ მაშინ, როცა დაემხოვა თვით-მპყრობელობა.

თვით-მპყრობელობის დამხობა-კი შეუძლია მხოლოდ ხალხის აჯანყებას. ეს უკანასკნელი არის მოძრაობა მთელი ხალხის და არსებითად ეწინააღმდეგება ტერორისტულ ტაქტიკას. ხალხის მოძრაობა არის ერთად ერთი ფორმა კლასიური ბრძოლისა და ამიტომ ყოველი ტერორისტული მოქმედება, რომელშიც მონაწილეობს მხოლოდ რამდენიმე პირი, მავნებელია ასეთ მოძრაობისათვის, რადგან საუკეთესო ძალას ართმევს ხალხს, ამით სრულიად ასუსტებს ხალხის თვით-მოქმედებას, ხალხის მოძრაობას.

თუ ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ ერთად ერთი ნამდვილი საშუალება ხალხის თვით-მპყრობელობასთან ბრძოლისა — არის მთელი ხალხის აჯანყება, მაშასადამე, ჩვენ უნდა უარ-ვყოფდეთ ტერორს. რომელიც, მართალია აძლევს დაკმაყოფილებას გახელებულ გრძნობას, შეღავათ ადამიანურ ღირსებას, მაგრამ აფერხებს ხალხის მომზადებას, ახანებს რევოლუციის დადგომას, და, მაშასადამე, წარმოადგენს უნაყოფო და მავნებელ ტაქტიკას.

უკანასკნელ „ნაროდოვოლცების“ თავ-განწირულმა ბრძოლამ, რომელიც მხოლოდ ტერორის შემწეობით ფიქრობდნენ თვით-მპყრობელობის დამხობას, ნათლად დაგვანახა, რომ ტერორს არ შეუძლია თვითმპყრობელობას მოუღოს ბოლო. ამიტომ გმირული ბრძოლა ამ ჯგუფისა, მიუხედავად დიდი ზნეობრივი და ორგანიზაციული ძალისა, უნაყოფოთ დარჩა, მიზანს ვერ მიაღწია...

სამი თავ-განწირული მებრძოლის სახელები, რომელნიც დაეცენ გოლიცინს, სამუდამოთ დარჩებიან ისტორიაში, როგორც ისეთ გმირების, რომელთაც ყველაფერი, თვით სიცოცხლეც შესწირეს საშინელ შურისძიებას. საეკლესიო ქონების ჩამორთმევამ, რომლის ნიადაგზე აღმოცენდა ეს ტერორი, ძალიან ცუდი სამსახური გაუწია რუსეთის მმართველობას. მან უფრო დააჩქარა ხალხის გარევოლიუციონერება, ისეთი ხალხის, რომელსაც ჯერ კიდევ არ შეხებოდა ჩვენი პროპაგანდა და ამ ნაირად ხელი შეუწყო ჩვენს მოქმედებას. ეს თავდასხმა მხოლოდ გამომხატველი იყო ხალხის აღევლებისა. უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს მღელვარება მიიღებს მალე განსაზღვრულ ფორმას და ბოლოს და ბოლოს მტკიცე, შეურყეველ სახალხო მოძრაობად გადაიქცევა. და მაშინ იყვირონ თავის გამარჯვებაზე გოლიცინებმა. მაშინ შეიგნებენ, რომ მათი გამარჯვება პიროსის გამარჯვება იყო, რომ ყოველი მათი ნაბიჯი ახალ მებრძოლს გვაძლევს.

საუკუნო ხსენება თავ-განწირულ მებრძოლთ.

ძირს თვითმპყრობელობა!

გაუმარჯოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას!

ძირს კაპიტალიზმი!

გაუმარჯოს სოციალიზმს!

კავშირის კომიტეტი.

სტამბა კავშირისა.



III

პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!

კავკასიის კავშირი რუსეთის სოციალდემოკრატიული მუშათა პარტიისა

შ. ს. სამ.

თქვენო უწმინდესობავ, მოწყალო მწყესთმთავარო!

12 ამა აგვისტოს ტელეგრამის დამატებით პატივი მაქვს მოგახსენოთ, რომ ხელმწიფე იმპერატორმა თქვენი 7 — აგვისტოს ტელეგრამის უქვეშევრდომილეს მოხსენების დროს, კეთილ ინება უმაღლესი ყურადღება მიაქცია თქვენ უწმინდესობის შემცდარ მოქმედებაზე მინისტრთა კომიტეტის 12 ივნისის ამ წლის განკარგულების სისრულეში მოყვანის შესახებ.

4 აგვისტოს კონდაკი *) წინადადებას აძლევს ეჩმიადზინის სინოდს გვერდი აუწეოს უმაღლესი ნების დაუყონებლად ასრულებას, ე. ი. ჩაიდინოს მძიმე დანაშაული უქვეშევრდომილესი მოვალეობის დარღვევით. მის უმაღლესობამ კეთილ ინება მონარქული ყურადღება მიექცია მისთვის, რომ ახლანდელი შემთხვევა არ არის ამ უკანასკნელ დროს, რომ ეჩმიადზინის პატრიარქატი ახვევინებს წინანდელ კანონის მორჩილ მოქმედებიდან სომეხ — გრიგორიანთა ეკლესიის უმაღლეს წარმომადგენლებს, და ამიტომ

ნილაბი ახლილია!

მოყვანილი ფარული დოკუმენტი ამჟღავნებს მთავრობის სურვილებს. ის ერთხელ კიდევ ამტკიცებს, რომ თვითმპყრობელობის არსებობა ეწინააღმდეგება როგორც უნდა იყოს თვითმართველობას, ისეთ რეაქციონურ სფეროშიც კი, როგორიც არის ეკლესია.

მეფე და მისი სატრაპი გააბრაზა იმან, რომ კათალიკოსმა წინააღმდეგობა გაუწია მათ მტაცებლობას და ისინი აშკარათ აღიარებენ, რომ არაერთხელ ზომებს არ დაერიდებიან თავის პოლიტიკის ცხოვრებაში განსახორციელებლათ. თუ კი სომეხთა სამღვდლოება კიდევ განაგრძობს წინააღმდეგობას და არ დაემორჩილება, ისინი ემუქრებიან იმ კითხვის „განხილვას“, რამდენათ ეთანხმება სომეხ — გრიგორიანთა ეკლესიის თანამედროვე წყობილება საზოგადო სახელმწიფო ინტერესებს (ე. ი. თვითმპყრობელობის ინტერესებს) ჩვენ უკვე ვიცით, რა შედეგი მოყვება ასეთ „განხილვას“. ასეთ „მოსაზრებებს“ შედეგათ მოყვება ფინლიანდიის კონსტიტუციის გაუქმება, ერობათა თვითმმართველობის სრულ არარაობამდის მიყვანა, ქალაქის თვითმმართველობის შეზღუდვა და ზოგან სრულიად მოსპობა, სომეხის

*) კათალიკოსის განკარგულება სინოდისათვის

მიბრძანა თუ სომეხ გრიგორიან-
თა სამღვდელთა კიდევ არ დაე-
მორჩილება სახელმწიფო მთავ-
რობას, შევეუდგე იმ საკითხის გან-
ხილვას, რამდენათ ეთანხმება სა-
ხელმწიფო ინტერესებს რუსეთის
მონარქების მიერ ნაბოძები სო-
მეხ-გრიგორიანთა ეკლესიის მარ-
თველობის მოწყობა **).

ამასთანავე ვალდებული ვარ
დავძინო, რომ მისმა უმაღლესო-
ბამ ინება გადმოეცა თქვენი ტე-
ლეგრამა 10 აგვისტოდან, რადგან
ამ დროებით საჭიროდ ვერ იცნო
თქვენი პირადი მიღება ამ საქ-
მეზე.

თუ კი მაინც, შემდეგში თქვენ
უწმინდესობას აუცილებლათ იც-
ნობს პეტერბურგში მოსვლას თა-
ვის მოქმედების ასახსნელათ, ამ
საგანზე შუამდგომლობით თქვენ
შეგიძლიათ მიმართოთ სამოქა-
ლაქო მთავარ-მართველობის სა-
შუალებით.

ვანდობ რა ჩემს თავს თქვენ
ლოცვებს (თუ წყევას? რედ.)
უმორჩილესათ გთხოვთ მიიღოთ
ღრმა პატივისცემა და მორჩილე-
ბა, რომლითაც დავშთები

თქვენი უწმინდესობის მორჩი-
ლი მონა ვ. პლევე. (კიშინევის პა-
ლაჩი. რედ.).

№ 4289. 13 აგვისტო 1903 წ.

ს. პეტერბურგი.

შკოლების დახურვა, საქველმოქ-
მედო დაწესებულებათა შეზღუდ-
ვა და ახლა საეკლესიო საქმეთა
გამგეობის ჩამორთმევა სომხები-
სათვის. —

განა შეეძლო მოეთმინა რუსე-
თის თვითმპყრობელობას, რომ
სომხის სამღვდელთა დამოკი-
ლებული ყოფილიყო თავის ამომ-
რჩეველთაგან, ხალხისაგან. განა
შეუძლია მას მოითმინოს, რომ
სამღვდელთა თავის პირდაპირ
უფროსად თვლიდეს თვითონ
ხალხს და არა თვითმპყრობელ
ჩინოვნიკებს. მეფე — აი ერთად
ერთი უფლების მომცემი წყარო.
თვითმპყრობელ სახელმწიფოში.
სომეხთა ეკლესიის წყობილება
ძირითად ეწინააღმდეგება ამას და
ამიტომ, ადრე თუ გვიან, უნდა
მოხვედროდა მას თვითმპყრობე-
ლობის კლანჭები, მიუხედავად
იმისა, როგორ შეხედავდნენ ამას
სომხები და სამღვდელთა.

სანამ არსებობს თვითმპყრობე-
ლობა, სანამ ხალხი განდევნილია
სახელმწიფოს გამგეობიდან, ყო-
ველივე უფლება სრულიად მეფის
ხელში და მეფისთვის იქნება, ხო-
ლო ხალხს მატრო მოვალეობები
ედება. პროლეტარიატმა დიდი
ხანია შეიგნო ეს და სამკვდრო-სა-
სიცოცხლო ბრძოლა გამოუცხადა
საზიზღარ თვითმპყრობელობას.
მისი წითელი რევოლუციონური
ღროშა დაფრიალებს დამონე-
ბულ რუსეთს და მისი გამაცოცხ-
ლებელი ხმა გაისმის კიდით-კი-
დემდე. მაშ შეერთდით ყველა, ვი-
საც კი ბრძოლა შეგიძლიათ, ვი-

***) კურსივი ჩვენია

საც ძვირფასათ მიგაჩნიათ თავი-
სუფლება, დადექით პროლეტა-
რიატის დროშის ქვეშ და ჩვენთან
ერთად საბრძოლველად გამოიწ-
ვიეთ თვითმპყრობელობა.

ძრს თვითმპყრობელობა!
გაუმარჯოს ხალხის თვითმპყრო-
ბელობას!

გაუმარჯოს დემოკრატიულ
რესპუბლიკას!

კავშირის კომიტეტი.

31 აგვისტო 1903 წ.

სტამბა კავშირისა.

რუს. სოც. დემ. პარტია 1908 წელს

შ. საჭკ. სამ.

საიდუმლოთ*)

პოლიციის დეპარტამენტი

ცარკულიარულად.

საგანგებო განყოფილება

11 აგვისტო 1908 წ.

№ 136571.

საგუბერნიო ეანდარმთა სამმართ-
ველოს და „ოხრანის“ განყოფილ-
ებათა უფროსებს.

პოლიციის დეპარტამენტი ამასთან ერთად გიგზავნით თქვენ.
მოწყალეო ხელმწიფევე, ცნობათ და მოსაფიქრებლად რუსეთის სოც.
დემ. მუშათა პარტიის ორგანიზაციების მოღვაწეობის მიმოხილვას,
რომელიც შედგენილია ადგილებიდან მიღებული წერილებისა და
ცნობების მიხედვით. ამასთან ერთად გეგზავნებათ უწყება სათაურით
„ძვირფასო ამხანაგებო“ მომავალი პარტიული კონფერენციის
შესახებ.

ხელს აწერს: დირექტორის მაგიერ ს. ვისარიონოვი.
განყოფილების გამგე, პოლკოვნიკი კლიმოვიჩი.

„ძვირფასო ამხანაგებო!

ორგანიზაციებიდან მიღებული წერილებისა და იმ მოხსენებების
თანახმად, რომლებიც ც. კ. წევრებმა გააკეთეს ცალკე ოლქების შე-
მოვლის შემდეგ, შედგენილია დანართი მიმოხილვა *). ეს მიმოხილვა
სრული არ არის, რადგანაც ყველა ოლქების ჩამოვლა დამთავრებული
არ ყოფილა.

ორგანიზაციებში ჩამოვლა ც. კ. მიაჩნია საუკეთესო საშუალებათ
პარტიის მთლიანობის დასაცავად და კავშირის განსამტკიცებლად
ც. კ. და ადგილობრივ ორგანიზაციებს შორის, ამიტომ ც. კ. აზრად
აქვს მომავალშიაც მიმართოს ამ საშუალებას. ამავე დროს ც. კ. მოა-
გონებს ამხანაგებს, რომ საჭიროა სისტემატიური მიმოწერის წარ-

*) ეს დოკუმენტი ამოღებულია ტფილისის საგუბერნიო ეანდარმთა სამმართ-
ველოს არქივიდან.

რედ.

**) ეს დანართი ქვემოთ იბეჭდება შემდეგი სათაურით: „რუსეთის სოციალ
დემოკრატიული მუშათა პარტიის ორგანიზაციათა მოღვაწეობის მიმოხილვა,
შედგენილი ადგილებიდან მიღებული წერილებისა და ცნობების მიხედვით“.

რედ.



მოება ცენტრთან და ადგილებთან საქმეთა ვითარების შესახებ. მოხსენების გამოგზავნა. განსაკუთრებული დასაბუთებული მოხსენებებით უნდა იყონ აღჭურვილნი სრულიად რუსეთის კონფერენციის დელეგატები. როგორც ამ დელეგატების არჩევა, ისე მოხსენებები ადგილებრივი ვითარების შესახებ უნდა დამთავრებულ იქნას იენისის დასაწყისისათვის, თუ სად შეიკრიბება კონფერენცია ან როდის გეცნობებათ ცალკე და ვიდრე ცნობას არ მიიღებენ დელეგატები, არ უნდა წამოვიდნენ. ამასთან ც. კ. დაქინებით გირჩევთ მანდატით აღჭურვით ადგილობრივი მუშაკები, რომელნიც კარგათ არიან გაცნობილი საქმეებთან.

ეს განსაკუთრებით სასურველია კიდევ იმიტომ, რომ პარტიის ყველა წევრები, რომელნიც ამ ქამად ღებულობენ მონაწილეობას ადგილობრივ მუშაობაში, მაგრამ რომელთა დასწრებას კონფერენციაზე მნიშვნელობა აქვს პარტიისათვის, მოწვეული იქნებიან სათათბირო ხმით.

ც. კ. მოავანებს ადგილობრივ ორგანიზაციებს, რომ დელეგატებს საგზაო ფული იქით და აქეთ უნდა მისცეს ადგილობრივმა ორგანიზაციამ.

არჩევნები უნდა მოხდეს იმ წესით, როგორც ეს მოხდა ნოემბრის კონფერენციაზე. ამასთან, სასურველია, რომ ყველგან, სადაც კი ამის საშუალებას პირობები იძლევა, არჩევნები ხდებოდეს სპეციალურად ამისათვის მოწვეულ კონფერენციებზე, რომელზედაც უნდა გაირჩეს ყველა ის საკითხები, რაც დასმულია დღის წესრიგში.

ამ ცნობის მიღებისთანავე საჭიროა წერილობით ეცნობოს ც. კ. და აგრეთვე შეძლებისდაგვარად გამოგზავნილ იქნას განსაკუთრებული მისამართი, რომლის მიხედვით გეცნობებათ კონფერენციის მოწვევის დრო.

ამხანაგური საღამო, ც.კ.რ. ხ.დ.მ.პ.

მაისი 1908 წლ.

რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის ორგანიზაციათა მოღვაწეობის მიმოხილვა, შედგენილი ადგილებიდან მიღებული წერილებისა და ცნობების მიხედვით

ცენტრალური რაიონი. დიდი ხანი არ არის მას შემდეგ, რაც ცენტრალური რაიონის ორგანიზაციები სრულიად დაშლის მდგომარეობაში იმყოფებოდნენ, ზოგიერთმა ორგანიზაციებმა კი საესეებით შესწყვიტეს არსებობა. ახლა ეს ორგანიზაციები კრიზისს თავს აღწევენ, ხელ-ახლა ეწყობა პარტიული „იაჩიეები“, ხდება კრებები, ყველგან ემჩნევა ერთი საერთო მოვლენა: ინტელიგენტებმა მასიურად მიანებეს თავი ორგანიზაციებს და მთელს მუშაობას, პროპაგანდულსაც

კი, აწარმოებენ მხოლოდ თვით მუშები. ასე მაგ., მთელს ივანოვო-ვოზნესენსკის რაიონში 10 ათას მუშათა შორის არ მოიპოვება არც ერთი ორგანიზაციაში მომუშავე ინტელიგენტი. ზოგიერთი ამხანაგები ამის შესახებ ამბობდნენ: „მადლობა ღმერთს, რომ ინტელიგენცია მოგვშორდა, როგორც იქნა; ჩვენ ასე შევსძელით საკუთარ ფეხზე დადგომა. დეე, ნულარ დაბრუნდება ის ჩვენთან, მან (ინტელიგენცია) ხომ ყველაზე მძიმე წუთებში მიგვატოვა, როცა თავს დაგვატყდა უამრავი რეპრესიები. ასე რომ, ინტელიგენტებს არ შეიძლება ვენდოთ. ყველაფერს ჩვენ თვითონ გავაკეთებთ“. მუშების მეორე ნაწილი ამაზე უპასუხებდა: არ შეიძლება მთელი ინტელიგენციისადმი ასეთი მოპყრობა, ვინც ჩვენთან დარჩა, მათდამი დამოკიდებულება სხვანაირი უნდა იყოს, რომ მუშებისათვის ჯერ კიდევ ძნელი იქნება თავის თავზე პოლიტიკური ხელმძღვანელობის მიღება, რომ ამ შემთხვევაში ინტელიგენციის დახმარება აუცილებელია. ამ მიმდინარეობამ გაიმარჯვა.

სულიერად დაცემა მასებს არ ემჩნევა. მრეწველობას უფრო გაფართოვება ემჩნევა, ვიდრე შემცირება, გარდა ივანოვო-ვოზნესენსკისა, სადაც საქმეს შეფერხება ემჩნევა. მაგრამ აქაც მსხვილი, კარგად მოწყობილი ქარხნები, საქმეებს აფართოებენ. მიუხედავად ამისა მუშათა ეკონომიური მდგომარეობა მეტად გაუარესდა. ივანოვო-ვოზნესენსკში მოწვეულ კონფერენციაზე გამოიკვეთა, რომ „ხაზინებმა“ დაიწყეს შეტევით კამპანია მუშების წინააღმდეგ: ყველგან ჯარიმები, პირადი დამოკიდებულების გამწვავება, მოუსვენარ მუშათა დათხოვნა, მუშათა ხელსაყრელი ხელშეკრულების შეცვლა უარესით. მექარხნეთა მიერ შევიწროებული მუშები სათანადო წინააღმდეგობას უწევდნენ თავიანთ პატრონებს. მოხდა მთელი რიგი სტიქიური გაფიცვები. მუშები ყველგან აღელვებული არიან და მოვლიან ზაფხულს.

პროფესიონალური კავშირები თითქმის ყველგან ან დახურულია, ან დაშლილი. არსებულ კავშირებში ემჩნევა წევრთა მეტის-მეტე შემცირება. მომუშავეთა აზრით ამის მიზეზია ის, რომ პოლიტიკური რეპრესიების გამო კავშირებს არ ძალუძთ თავიანთი მოღვაწეობის გაცხოველება და, ამიტომ არა ხედავენ რა მასსა არავითარ სარგებლობას, გადის კავშირებიდან. დახურულია თითქმის ყველა კავშირები იაროსლავში, კოსტრომაში, ნიჟნიში, სორმოვოში, კოვნოში, კინეშმაში. ზოგიერთი კავშირები ცდილობენ არაღლეალურად არსებობას. მაგრამ ვერ ახერხებენ. ივანოვო-ვოზნესენსკში თუმცა განაგრძობენ არსებობას ლეგალური პროფესიონალური კავშირები, მაგრამ მეტად შეკვეცილად. იქ ყველაზე ძლიერია მქსოველთა კავშირი, რომელიც 1906 წელს შედიოდა 2300 წევრი, ახლა — 400 წევრი. ფეი-



ქართა კავშირში წინაღ შედიოდა 1000 წევრი, ახლა დარჩა — 100. ქ. შუიაში პროფ-კავშირში ნაცვლად წინანდელი 2000 წევრისა დარჩა 149, ტეიკოვოში 1154 წევრის ნაცვლად დარჩა 120. კოოპერატიული მოძრაობა სუსტია. ივანოვო-ვოზნესენსკში არსებობს კოოპერატივი: „ერთობა — ძალა“, რომლის წესდებაში არის დივიდენდი და პრემია წაღებული საქონლის მიხედვით. კოოპერატივთა სასარგებლო მოძრაობა ემჩნევა შუიაში და როდნიკში. სოც.-დემოკრატიული ფრაქციის წინადადება, რათა მხარი დაუჭირონ შეკითხვას პროფ-კავშირების დევნის გამო, ყველგან თანაგრძნობას პოულობს. ც. კ. რეზოლიუციები პროფესიონალური კავშირებისა და კოოპერატივების შესახებ გარჩეულ იქნა ც. კ. ბევრ ორგანიზაციებში და ყველგან მიღებული.

რაც შეეხება დამოკიდებულებას სოც.-დემ. ფრაქციისადმი, ის ყველგან უარყოფითია, განსაკუთრებით ივანოვო-ვოზნესენსკის ორგანიზაციაში. უკანასკნელმა მიიღო რეზოლიუცია, სადაც არ იწონებს რა ფრაქციის მუშაობას, მაინც იმედოვნებს, რომ ფრაქციის მუშაობა იქნება ნაყოფიერი ც. კ. შეთანხმებით, რაც პარტიას გაანთავისუფლებს ისეთი მძიმე და არანორმალური ნაბიჯებისაგან, როგორიცაა ფრაქციის უკან გაწვევა. ფართო მასებში ინტერესი სათათბიროსადმი მეტად სუსტია. ყველაზე საჭირობოროტო საკითხად ყველა ორგანიზაციებში ამ ჟამად ითვლება საორგანიზაციო საკითხი.

აი მოკლე მიმოხილვა დანარჩენი ორგანიზაციების შესახებ ცენტრალურ რაიონში:

იაროხლავლი. აქ არსებობს დიდი საფეიქრო ქარხანა კორინკინისა, წისქვილები და სხ. შრომის პირობები მძიმეა. დიდხანს აქ არავითარი ორგანიზაცია არ ყოფილა. ახლა ორგანიზაცია ეწყობა. ინტელიგენცია თითქმის არ მოიპოვება, პროპაგანდისტთა საჭიროება კი დიდია, განსაკუთრებით იმიტომ, რომ აქ არსებული ს. რ. ორგანიზაცია იშლება და მის წევრებს სურთ სოც. დემ. პარტიაში შესვლა, მაგრამ წინასწარ სურთ გაეცნონ პროგრამას. პროფესიონალური კავშირები არ არის, გუბერნატორმა პირდაპირ განაცხადა, რომ ის კავშირების არსებობის ნებას არ დართავს.

კოსტრომა. ზაფხულში მომხდარი გაფიცვის შემდეგ კოსტრომაში დაიწყო რეპრესიები — ყველა კავშირები დახურულ იქნა. დაიწყო დაპატიმრება, რაც აქამომდე გრძელდება. ციხეები გავსილია. ამ ჟამად კოსტრომაში არსებობს ს. დ. ჯგუფი, რომელიც რევოლუციურად იკრიბება. გულ-გასატეხი სულიერი განწყობილება მასებში არ არის. ყველა მსხვილ ქარხნებში არსებობას განაგრძობენ პარტიული „იანჩიკები“. ქარხნის მახლობლად მუდამ ხდება კრებები.

საქართველოს
საზოგადოებრივი
მუშაობის
საქართველოს
საზოგადოებრივი
მუშაობის

თითოჯერ 150-მდე მუშის მონაწილეობით. მთელს საორგანიზაციო მუშაობას აწარმოებენ მხოლოდ მუშები.

კინეშმა (კოსტრომის რაიონი). საკმაოდ ძლიერი ორგანიზაცია შესუსტდა 22 ნოემბერს მომხდარი გაფიცვის შემდეგ. მოწინავე მუშები დაპატიმრებულ იქნენ. კავშირები დახურეს. ახლა ორგანიზაცია გაქირვებას თავს აღწევს. კინეშმის ს. დ. ორგანიზაცია პოპულარიზებული გახდა 1907 წლის პურის კამპანიის შემდეგ, როცა პურზე ფასების აწევამ მუშებში გამოიწვია მასიური მოძრაობა, როცა მუშებმა ხელთ იგდეს ქალაქი და მართავდნენ მრავალრიცხოვან კრებებს. იმ აწეულმა სულეირმა განწყობილებამ, რომელიც შეიქნა ამ კამპანიის დროს, გამოხატულება ჰპოვა 22 ნოემბრის გაფიცვაში. რეპრესიებმა რამდენიმედ დასცა სულეირი განწყობილება. ინტელიგენცია აქ თითქმის არ არის, ცოდნის მიღების წყურვილი კი, როგორც ყოველგან, აქაც დიდია. ორგანიზაციას შეადგენენ შემდეგი რაიონები: ვეტკა, ტომნა, ქალაქის, ნავოლოკი, კამენკა, განსაკუთრებული სულეირი დაეცმა ეტყობა ტომნის რაიონში (რაზზოროვნის და კორმილიცინის ქარხანა). „ვერ ვმოულობთ დამცველთ, ყველანი ციხეში არიან“. როცა ადმინისტრაციას მიემართავთ თხოვნით მდგომარეობის გაუმჯობესების შესახებ, ის გვირჩევს: წადით კოსტრომაში (სადაც დაპატიმრებულნი სხედან) თქვენს დამცველებთანო. ცალკე ორგანიზაციების გაერთიანების საქმე საკმაოდ მკვიდრათ არის. კონფერენციები ხდება რეგულიარულად, თუმცა ზოგიერთ მუშას სიარული უხდება 20 ვერსის მანძილზე. ც. კ. მოხსენების მოსასმენად შეიკრიბა მთელი კონფერენცია. დიდ ინტერესს იწვევს საკითხი მომენტის შეფასების შესახებ: გამოითქვა სურვილი, რომ ც. კ. შეეცადოს ამ საკითხის გარკვევას.

ივანოვო-ვოზნესენსკი. ლონდონის ყრილობაზე გასაგზავნი დელეგატების არჩევაში მონაწილეობდა ორგანიზაციის 2000 წევრი, ახლა ორგანიზაციაში ითვლება არა უმეტეს 600 წევრისა. პარტიული „იაჩიეკები“ შენახულია თითქმის ყველა ქარხნებში, თუმცა მათი რიცხვი მეტად შემცირებულია. ივანოვო-ვოზნესენსკის ორგანიზაციას, როგორც ყოველთვის, გაკვირებაში მოჰყევნართ თავისი საქმიანობით და არდაბნეულობით. მაგრამ გაჩნდნენ მრავლად პროვოკატორები, რომელთაც მუშებში დაბადეს ურთი-ერთ შორის უნდობლობა და მასსებიც აიძულეს უფრო გაფრთხილებით იმოქმედოს. მუშაობა მიმდინარეობს მეტად ძნელ პირობებში. ბინები თითქმის არ მოიპოვება. მთელს საორგანიზაციო მუშაობას აწარმოებენ თვით მუშები. კონფერენცია, კომიტეტი შესდგება თითქმის მხოლოდ მუშებისაგან. საორგანიზაციო კრებებს, აგრეთვე დაბალი და საშუალო ტიპის ჯგუფებს ხელმძღვანელობენ მუშები. მთავარი საკითხი, რო-



მელიც ამ ქამად ორგანიზაციის საზრუნავს შეადგენს. — ეს საორგანიზაციო საკითხია. ორგანიზაციის დაშლის პროცესი შეჩერებულია. დარჩენილი ამხანაგები შეჯგუფდნენ და დაიწყეს თავისი რიგების გაფართოება.

მარტში შესდგა ივანოვ-ვოზნესენსკის კავშირის საბჭოს კრება, რომელსაც დაესწრნენ წარმომადგენლები ივანოვ-ვოზნესენსკიდან, შუიდან, პესცოვიდან, ტეიკოვიდან, როდნიკოვიდან. შეკავშირებულ მუშათა რიცხვმა ყველგან დაიკლო. ყველგან ნაკლებობაა პროპაგანდისტთა ძალებისა იმ დროს, როცა ცოდნის წყურვილი გაძლიერებულია. უკეთესადაა საქმე პესცოვოში, სადაც ორგანიზაციამ უკვე მოახერხა თავისი საქმეები. საბჭომ გაარჩია და მიიღო ც. კ. რევოლუციები კოოპერატივებისა და პროფკავშირების შესახებ. აგრეთვე დაადგინა, ჩაატაროს მოსამზადებელი მუშაობა ყველა ორგანიზაციებში იმ დღისათვის, როცა სათათბიროში გაირჩევა შეკითხვა პროფესიონალური კავშირების დევნის შესახებ. საბჭომ სურვილი გამოთქვა, რათა პარტიული ყრილობა გადადებული ყოფილიყო ამა წლის სექტემბრამდე და რომ მახლობელ პარტიულ კონფერენციაზე გამომუშავებულ იქნას ყრილობის დღის წესრიგი.

ნიენი-ნოვეგოროდი: წარსული წლის ზაფხულში ორგანიზაცია თითქმის სრულიად დაიშალა, არ მომხდარა კრებები, ჯგუფები, კომიტეტი არ არსებობდა. ასეთი მდგომარეობის მიზეზი ნაწილობრივად ის გადაწყვეტილება იყო, რომლითაც მთელი მუშაობა უნდა მოთავსებულიყო პროფკავშირებში, სადაც მუშაობა სწარმოებდა პარტიული ატმოსფერის გარეშე. ინტელიგენტური ძალების უმრავლესობამ ორგანიზაცია მიატოვა. მუშაობის სიმძიმის ცენტრი გადატანილ იქნა ფართო მასებში. როცა პროფკავშირები ერთი-ერთმანეთზე იქნენ დახურული. აღმოჩნდა, რომ არც ორგანიზაცია არსებობდა. გადაწყდა საქმის საწარმოებლად დროებით საორგანიზაციო კომისიის შექმნა. ამა წლის თებერვალში კი მოწვეულ იქნა კონფერენცია, რომელზედაც აირჩიეს კომიტეტი. კონფერენციაზე დიდ შეხლა-შემოხლას ჰქონდა ადგილი: ზოგიერთი ამხანაგები მოითხოვდნენ პარტიული ორგანიზაციის სრულიად გაუქმებას, რადგანაც არავითარ საჭიროებას არ წარმოადგენსო. პარტიული ორგანიზაციის ნაცვლად ისინი მოითხოვდნენ კულტურულ-განმანათლებელ მუშაობას. ამ აზრს წინააღმდეგობა ვაუწიეს. ყველაზე საჭირობოროტოა აქ საორგანიზაციო საკითხი. ლტოლვა პარტიისაკენ წინანდელთან შედარებით გაძლიერდა, მაგრამ ძალები ცოტაა, წრეები თითქმის არ არსებობენ, წინად დამოუკიდებელი ნიჟეგოროდის ორგანიზაცია ამ ქამად იმდენათ დასუსტდა, რომ გადაიქცა სორმოვოს ორგანიზაციის ერთ-ერთ რაიონად. — ეს სორმოვის ორგანიზაცია კი წინად ნიჟეგოროდის ორგანიზაციის ნაწილს

წარმოადგენდა. უკეთესადაა საქმე ნიჟეგოროდის საოლქო ორგანიზაციებში, რომელსაც კავშირი აქვს გაბმული ბევრს სამაზრო ქალაქებსა და სოფლებში. ბევრ ალავს არსებობენ კოლექტივები, წრეები. სწარმოებს სააგიტაციო მუშაობა. გამოვიდა გაზ. „ტრუდი“-ის ორი ნომერი. საგრძნობელია მოსიარულე აგიტატორების სიმცირე. მუშაობა სწარმოებს გლეხთა შოჩის, მაგრამ არის ისეთი ადგილები, სადაც მოსახლეობენ მუშები, — როგორც მაგ. დიდი სოფლები — ვასილიევო, გოროდეცი, ვზვოდნოე, იურინო, მურაშკინო, ილევა.

სორმოვო. ადგილობრივი ორგანიზაცია, რომელშიაც მუშაობას ეწევიან მხოლოდ მუშები, ერთი საუკეთესო ორგანიზაციათაგანია რუსეთში. ეს ორგანიზაცია სავალდებულო დაწესებულება შეიქნა ადგილობრივ საქარხნო ცხოვრებისათვის, რომელსაც ანგარიშს უწევს ყველა. ამ უმად ამ ორგანიზაციაში ითვლება 350 წევრი. მეტად ძველის ორგანიზაციის საქმეებს ლექციები, რომელსაც კითხულობენ ადგილობრივი საერო სკოლის მასწავლებლები. მაგრამ ახლა სკოლიდან დაითხოვეს 7 კაცი და ლექციების კითხვაც შესწყდა. ახლა ყველა რაიონებში სწარმოებს პროპაგანდა, წრეებში შედის 150-მდე კაცი, უმაღლესი და საშუალო ტიპის წრეებს ხელმძღვანელობენ თვით მუშები. 11 ნომბერს შესდგა „დამფუძნებელი კონფერენცია“, რომელზედაც სორმოვოს შემოუერთდა ორგანიზაციები — კულუბა-კის, კოვროვის და ბოგოროდსკის (რომელიც წინად შედიოდა ნიჟეგოროდის საოლქო ორგანიზაციაში). არჩეულ იქნა გაერთიანებული ორგანიზაციების ბიურო. თებერვალში კონფერენცია შეიკრიბა ხელახლა. აღიარებულ იქნა, რომ თუმცა ბიურომ უსახსრობის გამო ვერ შეასრულა ყველა თავისი ამოცანები, მაგრამ გაერთიანებამ სარგებლობა მოგვიტანა მით, რომ პარტიულ საქმეებს კარგათ გავეცანით. კონფერენციაზე გაკეთდა მოხსენება ფრაქციის მუშაობის შესახებ. აზრი გაიყო თითქმის შუაზე. გაირჩა აგრეთვე საკითხი კოოპერატივების შესახებ; მიემხრენ ამ საგანზე ც. კ. მიერ გამოტანილ რეზოლიუციებს. დიდი კამათი გამოიწვია საკითხმა მიმდინარე მომენტზე და გლეხთა გამოსვლა თემიდან. მოხსენებიდან გამოიჩქვა, რომ თემიდან (община) გამოსვლას ცდილობენ მხოლოდ მდიდრები, ღარიბები — არა. დადგენილ იქნა ნუ ურჩევთ თამიდან გამოსვლას, მაგრამ მიეცეთ თავისუფლად მოქმედების უფლება. მუშაობა ქარხანაში მეტად შემცირდა და ციმბირის შეკვეთების შეწყვეტის გამო მუშათა ხელფასი დაეცა, ადმინისტრაცია ყოველმხრივ ავიწროებს მუშებს. ეს იყო გაფიცვის მიზეზი, რაც არ შეწყვეტილა უკანასკნელ დრომდე. გაფიცვას ხელმძღვანელობდა სორმოვოს კომიტეტი, რომელმაც ამ საქმეზე კავშირი გააბა ს. რ. ორგანიზაციასთან. ცენები სრულიად დაიხურა რითაც უმუშევართა რიცხვი დიდათ გაიზარდა.



პროფესიონალური კავშირი დაიხურა ჯერ კიდევ ზაფხულში და ცდას მის განსახლებლად ადმინისტრაცია უარყოფით შეხვდა. სორმოვოში დიდი ხანია არსებობს სამომხმარებლო დუქანი, რომელიც მუშების მხრით არავითარი სიმპატიით არ სარგებლობს და ამიტომ მისი საქმეები ცუდათ მიდის.

მუშაობას აფერხებს უთანხმოება — ბოლშევიკებსა და მენშევიკებს შორის (უკანასკნელნი ორგანიზაციაში სჭარბობენ) განსაკუთრებით გაამწვავა კონფლიქტი მესამე რაიონის გადაწყვეტილებამ, რომელიც ბოლშევიკებისაგან შესდგებოდა, რათა დახმარება აღმოეჩინათ გაზ. „ტრუდ“-ისთვის (ნიჟეგ. ორგან. გამოცემა, გაზეთი ბოლშევიკურია). აგრეთვე — შეხლა-შემოხლა გამოიწვია ამ გაზეთის და ამ რაიონის მიერ გამოცემული ფერცლების გავრცელებამ, სადაც არკვევენ — მიმდინარე პოლიტიკურ საკითხებს. საქმე გასარჩევად მივიდა ც. კ. და უნდა ვიმედოვნოთ, რომ კონფლიქტი მოგვარებული იქნება. ცოდნის შეძენის წყურვილი მუშებში დიდია. მეცნიერულ საკითხებზე მუშები ძნელად გასაგებ თხზულებებსაც კი კითხულობენ.

კოვროვი (ვლად. გუბ.). ორგანიზაცია, რომელიც მხოლოდ მუშებისაგან შესდგება, დაშორებულია ცენტრს და თავისებური ხასიათისაა. ამ ორგანიზაციაში არ არიან არც ბოლშევიკები, არც მენშევიკები, მაგრამ არსებობს ორი მიმდინარეობა — ძლიერ მებრძოლი და ნაკლებ მებრძოლი. პირველ მიმდინარეობას ეკუთვნის ტრუმოვის ქარხნის მუშათა მცირე ჯგუფი, მეტ წილად მოსული ელემენტი, რომელიც მცირე ხელფასს იღებს. ზომიერ მიმდინარეობისაა რკინის გზის მუშები, რომლებიც შედარებით მეტს იღებენ შრომის ხელფასს და მათ საკუთარი სახლებიც აქვთ სახელოსნოების მახლობლად.

ორგანიზაციის სათავეში სდგას ჯგუფი; თვეში ერთხელ იკრიბება კონფერენცია. კონფერენციის შესახებ მოხსენებებს აკეთებენ პირდაპირ სახელოსნოებში, სხვა კრებები არ ხდება. წინად პროფესიონალური კავშირი არსებობდა ტრუმოვის ქარხანაში; მაგრამ დახურულ იქნა ადგილობრივი ადმინისტრაციის მიერ. დახურვის შემდეგ გადაწყდა ეთხოვათ გუბერნატორისათვის კავშირის გახსნა. ადგილობრივმა პოლიციამ მოითხოვა, რომ მუშებს თავი დაენებებიათ ასეთი თხოვნისათვის, რადგანაც მათ ანგარიში უნდა გაუწიონ ადგილობრივ ადმინისტრაციას და არა უმაღლეს მთავრობას, წინააღმდეგ შემთხვევაში ისინი გადასახლებული იქნებოდნენ.

ურალი. მცირედის გამოკლებით ორგანიზაცია ცუდ მდგომარეობაშია. პოლიციის მიერ მიღებული რეპრესიების წყალობით წევრთა რიცხვი ყველგან შემცირდა. უკეთესად არის საქმე ვიატკაში. იქ მაგარი ორგანიზაციაა. ორკვირაში ერთხელ გამოდის გაზეთი. ინტელიგენტური ძალების ნაკლებობა არ არის.

მუშაობა სწარმოებს რკინის გზის რაიონის მუშათა და გლეხთა შორის. გლეხთა შორის არის ლტოლვა ფართო დემოკრატიული ორგანიზაციების (პროფკავშირების მსგავსი) სასარგებლოთ. იწყება კომპერატიული მოძრაობა. სწარმოებს ბრძოლა მიწის სივიწროვის გამო და თანამდებობის პირთა არჩევნებში გავლენის მოპოვებისათვის.

უფაში მუშაობა მიმდინარეობს წესიერად. შეკავშირებულ მუშათა რიცხვი არ შემცირებულა. წრეებში თვით მუშები აწარმოებენ მუშაობას. მასსა სათათბიროს უარყოფითად ეპყრობა, სათათბირო-სადმი ბოიკოტის ტაქტიკას მასსა განაგრძობს. არსებობს სამხედრო ორგანიზაცია, რომელიც სცემს თავის გაზეთს.

ზლატოუხში. საქმე კარგად მიდის. საწევრო გადასახადი წესიერად შემოდის. დაიწყო ბრძოლა ზედმეტი მუშაობის მოსპობის და ხელფასის მომატების შესახებ. არის საოლქო ორგანიზაცია.

პერმი. მუშაობის პირობები ძნელია იმ რეპრესიების გამო, რომელიც შემოღებულია „ლბოვცების“ მიერ. ორგანიზაცია თუმცა არსებობს, მაგრამ მუშაობა არ სწარმოებს.

ეკატერინბურგი. ყრილობის წინად შეკავშირებული 1070 მუშიდან ახლა დარჩა 250 კაცი. საწევრო გადასახადი წესიერად არ შემოდის. გამოვიდა გაზეთის ერთი ნომერი. ამასთან დაკავშირებით აღმოჩენილ იქნა სტამბა.

კიშტიმის ქარხანაში ორგანიზაციის წევრთა რიცხვი 500 კაციდან შემცირდა 200-მდე. 7 ათას მუშაზე მოდიოდა 7½ ათასი (?) უმუშევარი. სულიერი განწყობილება დაცემულია, ამასთან ხალხი გაბოროტებულია. ურალის სხვა ადგილებში საქმე უკეთესად ვერ არის. ყველა ამას ემატება მუშების ადგილიდან დათხოვნა, უმუშევრობა....

ვოლგის რაიონი. ვოლგის რაიონის ორგანიზაციებს დაწვრილებით ცნობები აქვს მხოლოდ სამარის შესახებ. შედარებით იქ მდგომარეობა კარგია. ამა წლის დაწყებამდე ორგანიზაცია სუსტი იყო, პროვოკაცია მეტად ძლიერი, რის გამო დაპატიმრება ხშირი იყო.

ამა წლის თებერვალში ქარხნებისა და სახელოსნოების წარმომადგენელთაგან შესდგა კონფერენცია. რომელმაც გამოიმუშავა მუშაობის გეგმა, საორგანიზაციო წესდება და შექმნა საქალაქო კოლექტივი. ეს უკანასკნელი საკმაოდ წარმატებით მუშაობს. სულ მოკლე ხანში დაარსდა 3 რაიონი (ქალაქის, საქარხნო და რკინის გზის). სახელოსნოებში კრებებზე იკრიბება 15-20 კაცი. უფრო ძნელია მუშაობა რკინის გზის სახელოსნოებში, სადაც ფეხ-მომაგრებულია პროვოკაცია და მუშების დათხოვნაც უმნიშვნელო პროტესტისათვის ხდება. პროპაგანდისტების სიმცირე აქაც ემჩნევა. ლეგალური ლექციები არ იმართება, წრეებში ლექციების კითხვაზე კი ინტელიგენტები უარს ამბობენ.



აქ არსებობს ოთხი პროფესიონალური კავშირი: ნოქრების, მე-ლითონეთა, მებულკეთა და სააღმშენებლო მუშების. უკანასკნელ ხანებში, რეპრესიებისა და გამოცდილი ხელმძღვანელების უყოლობის გამო, მუშები ისეთი ინტერესით არ ეკიდებიან პროფკავშირებს, როგორც წინად. ამას წინად კავშირთა საერთო კრებაზე შემუშავებულ იქნა საზოგადო კოოპერატივის წესდება, რომელიც გაიგზავნა და-სამტკიცებლად.

უკანასკნელ დრომდე არსებობდა კარგი ტექნიკა. პირველი ფურცლის გამოსვლას მუშები ალტაცებით შეხვდნენ. სწორედ ერთი წელიწადია, რაც იქ არავის უნახავს არავითარი პარტიული ლიტერატურა.

სამარაში არსებობს აგრეთვე სამხედრო ორგანიზაცია, რომელიც მუშაობდა მეტად წარმატებით, მაგრამ ერთი ამხანაგი — სალდათის გაქცევის შემდეგ, დაიწყო რეპრესიები, მოხდა მასიური ჩხრეკა, ყაზარმიდან გაშვება გააძნელეს და ასე, სალდათებში მუშაობა მეტად გაძნელებულია.

ამიერ-კავკასია. პარტიის კრიზისი შეეხო ამიერ-კავკასიასაც. ლონდონის ყრილობის წინად პარტიაში ირცებოდა 15,670 წევრი. ახლა კი 14,100 წევრია, ე. ი. შემცირდა 10 პროცენტით. ცალკე ორგანიზაციებში ეს შემცირება კიდევ უფრო შესამჩნევია. გასაკუთრებით სოფლის ორგანიზაციებში, ქუთ. გუბერნ. აქაურ სოფლებში ყველგან ჩაყენებულია სტრაჟნიკები და სალდათები, მამასახლისებს ნიშნავს თვით მთავრობა. გამოწაკლისს შეადგენს გურია, სადაც ჯერ კიდევ სოფლის საზოგადოებაში დაცულია დემოკრატიული ორგანიზაციები. ეს ორგანიზაციები აწარმოებენ ყოველგვარ ეკონომიურ, სასამართლო და სასკოლო საქმეებს და მათ განაჩენებს ემორჩილება სოფლის ხელისუფლება. მაგრამ აქაც წინანდელი, სოც. დემოკრატიული განუ-საზღვრელი გავლენა შესუსტდა. უფრო უზრუნველყოფილი ელემენტები პარტიის გავლენას თავს აღწევენ. გაჩნდნენ ქართველი სოციალ-დემოკრატების და ს. რ., რომელნიც სოც. დემ. კონკურენციას უწევენ. პარტიულ მუშაობას აბრკოლებს ინტელი-გენტური ძალების სიმცირე და ლიტერატურის უქონლობა. წინად 5000 მოწინავე წევრი იყო, ახლა 4500 კაცია. ამიერ-კავკასიის ზო-გიერთ ადგილებში თავისი გავლენა იქონია აგრეთვე სამრეწველო კრიზისმა. ასე მაგ., მარგანეცის დამუშავების შემცირებამ შეასუსტა ორგანიზაციის მუშაობა ქიათურის რაიონში და ფოთში. ამ ადგი-ლებში შეკავშირებულ მუშათა რიცხვი ძალზე შემცირდა. ამიერ-კავ-კასიის მთავარი ორგანიზაციები — ტფილისისა და ბაქოს, პირიქით. არა თუ შემცირდა წევრთა რაოდენობის მხრივ, არამედ — გაიზარდ-ნენ კიდევ.

ტფილისის ორგანიზაციაში ითვლება 4000 წევრი წინანდელის 3032 ნაცვლად. დიდი ქარხნები ტფილისში არაა, მუშაობენ სახელოსნოები და წვრილი წარმოებანი. მაგრამ მუშაობა აქაც გაძნელებულია და მოისმის საყოველთაო ჩივილი პროპაგანდისტების სიმცირეზე. ლეგალური სოც. დემოკრატები მუშაობაზე უარს ამბობენ. სახალხო უნივერსიტეტის გამოყენებაც კი სოც. დემ. სასარგებლოთ შეუძლებელი შეიქნა. სახ. უნივერსიტეტი ქართველი ფედერალისტებისა და დაშნაკუტეუნიხს ხელშია. 1907 წლის მაისში ტფილისში ითვლებოდა 28 პროფესიონალური კავშირი 13.000 წევრით, რომელთაც აერთიანებდა ცენტრალური ბიურო. მათი გავლენა მეტად შესამჩნევი იყო: ისინი აქტიურ მონაწილეობას ლებულობდნენ შრომისა და კაპიტალის შორის მომხდარ შეტაკებებში. საქმეში კავშირების ჩარევით ქალაქის თვითმართველობამ გაატარა სახელოსნოებში 8 საათის სამუშაო ნორმა. კავშირების მეტი ნაწილი ამ ჟამად დახურულია და ნახევრად ლეგალურად არსებობენ. კოოპერატიული მოძრაობა ტფილისში არ არის.

ბაქო. ერთადერთი ქალაქია რუსეთში, სადაც შედარებით თავისუფალი პირობებია ორგანიზაციის და პროფკავშირების სამოღვაწეოთ. ნავთის მრეწველობის მნიშვნელობა მთელი რუსეთისათვის დიდია და ყოველი კონფლიქტი ამ დარგში მეტად დიდ ზარალს აყენებს კაპიტალისტებს, ამას გარდა ბაქოში მომხდარი არეულობა გავლენას ახდენს რუსეთის სხვა რაიონებზედაც. ყველაფერი ეს აიძულებს ადმინისტრაციას ფრთხილად იყოს მუშებთან დამოკიდებულებაში. განსაკუთრებული ნაყოფიერებით მუშაობენ ბაქოში პროფესიონალური კავშირები. ისინი ერევიან მუშათა და მეპატრონეთა შორის ჩამოვარდნილ უთანხმოების მოწესრიგებაში. ბაქოს ცხოვრებაში კი ასეთი უთანხმოება ხშირია. — ნაწილობრივი გაფიცვა არ ცხრება. კავშირის მთავარი ყურადღება ამ ჟამად მიქცეულია ნავთის მრეწველბათნ კოლექტიური ხელშეკრულების დადებაზე. ეს საკითხი დასმულია გასარჩევად მუშათა ფართო მასივებში, რაც საშვალებას იძლევა ფართო აგიტაციის გასაწევად. პროფესიონალური მოძრაობის სათავეში ორი პროფესიონალური კავშირის დგას: ნავთის სამრეწველოების მუშათა კავშირი და მექანიკურ სამუშაოთა. მუშაობის წარმატებას ძლიერ უშლის ხელს ამ ორ კავშირის შორის არსებული უთანხმოება. თუმცა მათი გაერთიანების საკითხი უკვე დასმულია. მაგრამ ჯერ ვერ განხორციელდა; ნავთის სამრეწველოთა მუშები მოითხოვენ სრულ გაერთიანებას, მექანიკურ სამუშაოთა მუშები კი გაერთიანების პირობათ აყენებენ მხარეთა დამოუკიდებლობას. ნაწილობრივად ამ გვარ კამათში დიდ როლს თამაშობს ფრაქციული მიზეზები (მექანიკოსთა კავშირი მენშევიკურია, ნავთის სამრეწველოთა



ბოლშევიკურია), მაგრამ საერთოდ ფრაქციული ბრძოლა ხელს არ უშლის კავშირებს აწარმოონ შეთანხმებული მუშაობა მუშათა სერთო ინტერესების სასარგებლოდ.

ასე არ არის საქმე პარტიულ ორგანიზაციაში. აქ ფრაქციულმა ბრძოლამ სასტიკი ხასიათი მიიღო. უკვე ნახევარი წელიწადია, რაც ბაქოში რასკოლი სუფევს. ორივე ფრაქციის ძალები თითქმის თანასწორია, რის გამო ბრძოლა მათ შორის ცხარე ხასიათს ღებულობს. ზოგჯერ ეს ბრძოლა არასასურველ ხასიათს ღებულობს. უშვებენ ფურცლებს, რომლებიც მიმართულია ერთი ორგანიზაციის მიერ მეორეს წინააღმდეგ, რაც პარტიის პრესტიჟს სახელს უტეხს. ახლა თუმცა არის იმედი, რომ კონფლიქტი მოგვარებული იქნება. გადაწყვეტილია საერთო-საქალაქო კონფერენციის მოწვევა როგორც ბოლშევიკების, ისე მენშევიკების წარმომადგენლებისაგან. ეს კონფერენცია მუდმივი ხელმძღვანელი დაწესებულება იქნება მთელი ბაქოს ორგანიზაციისათვის; ამ კონფერენციამ უნდა აირჩიოს კომიტეტი. გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად არჩეული იქნება საკანტროლო კომისია, რომელიც შედგენილი იქნება თანასწორი წარმომადგენლობით ბოლშევიკებისა და მენშევიკებისაგან; ამ კომისიამ თვალყური უნდა ადევნოს არჩევნების წესიერად ჩატარებას. საერთოდ ბაქოს ორგანიზაცია მოქმედებს წარმატებით. ორგანიზაციაში 3000-მდე წევრია.

ამიერ-კავკასიაში, ისე, როგორც სხვა ადგილებში, ემჩნევა პარტიიდან წევრების წასვლა: მიდიან, მეტ წილად. ინტელიგენტები და აგრეთვე უფრო ინტელიგენტი მუშების ნაწილი. ნაწილი მიდის უნივერსიტეტებში სასწავლათ, კურსებზე; ზოგიერთებს, დაეკარგათ რა რწმენა პარტიის ცხოველყოფელობაში, მიდიან კოოპერატივებში და პროფესიონალურ კავშირებში. ზოგიერთები ჩვეულებრივ „ობიექტულურ“ ცხოვრებას ეძლევიან. პარტიას შორდებიან აგრეთვე შემთხვევით მიტმასნებული ელემენტები, რომელნიც მას მიემხრნენ მოძრაობის გაცხოველების დროს. შორდება აგრეთვე ყოვლად შეუგნებელი მუშათა ნაწილი. პარტიაში რჩება ყოვლად საიმედო პროლეტარები და ზოგიერთი ინტელიგენტი მუშები. მაგრამ მათ შორისაც აღარ არის რწმენა, სიმტკიცე. ბრძოლის წინანდელი გზები უარყოფილია; ახალი — ჯერ კიდევ არ არის გათვალისწინებული. ამიერ-კავკასიის ორგანიზაციების მეზუთე საოლქო ყრილობამ, რომელიც თებერვალში შესდგა, მიიღო რეზოლიუცია, სადაც მოცემულია მომენტის შეფასება და გათვალისწინებულია მოღვაწეობის გეგმა შეცვლილი პოლიტიკური პირობების მიხედვით. სომხურ სოც. დემოკრატიასთან გაერთიანება ჯერ არ მომხდარა. შესაძლებელია, ბაქოში მომუშავე მოწინააღმდეგე ფრაქციების გაერთიანებამ ხელი შეუწყოს

სომხურ სოც. დემ გაერთიანებას. ბაქოს სომხ. სოც. დემ. ორგანიზაცია მრავალ-რიცხოვანია.

სამხრეთი.

იფრევი. (აპრილში გამოგზავნილი კორესპონდენცია კოპერატიული მოძრაობა) მომხმარებელ საზოგადოებათ რამდენიმე ასი ათასი მანეთის თანხა აქვთ. წმინდა ბურჟუაზიული სახე აქვს. საზოგადოებების გამგეობაში შედიან: ხელოსნები, კანტორის მოხელენი, უფროსები. მოგება ნაწილდება პაების რიცხვის მიხედვით. საქონელი ბაზრის ფასებზე ნაკლებათ არ იყიდება. არავითარი მისწრაფება გადახალისებისადმი არ ყოფილა. ზოგიერთი ამხანაგების სურვილი იყო გაეხსნათ მეორე კოპერატივი დამოკრძალებულ საფუძველზე, გამომუშავებულ იქნა წესდება, მაგრამ გამოცდილი პირების უყოლობის გამო საქმე ვერ მოგვარდა.

პროფკავშირი დაარსდა 1906 წ. 28 ივლისს. ერთბაშად ჩაეწერა 300 კაცი. კავშირის დაარსებას ხელი შეუწყო ადგილობრივმა სოც. დემოკრატამ, მაგრამ გავლენა თვის სასარგებლოთ ვერ დაიმკვიდრა. კავშირი ვერ იყო დაარსებული სწორ საფუძველზე. რამდენიმე თვის შემდეგ დაიწყეს სესხის გაცემა, შექმნეს შემრიგებელი კამერა და სხ. სესხმა ბევრი წევრი მიიზიდა (ქარხანაში მომუშავე 5000 კაციდან წევრებათ ჩაეწერა ნახევარი). საწევრო გადასახადს უქერდა ქარხნის კანტორა. აწყობენ სპექტაკლებს, მოეწყო სცენის მოყვარეთა წრე. ამ ჟამად კასიდან გაცემულია სესხად 1000 მანეთზე მეტი. 1906 წლის გასულს გამგეობაში შევიდა რამდენიმე ამხანაგი. ისინი შეეცადენ სესხის გაცემის შეწყვეტას და საღამოს კურსების მოწყობას. დაიწყო დევნა შევიწროება. სოც. დემოკრატები დააპატიმრეს და გადაასახლეს. ადმინისტრაციამ დაუწყო შევიწროება კავშირის წევრებს, ამიტომ კავშირი ნახევრად დაინგრა. ამას ხელი შეუწყო ხორცის ღუქნის უხეიროთ წარმოება. იმ თანხიდან, რომელიც 9 ათას მანეთს შეადგენდა, ამ ღუქანზე დაიხარჯა 5-6 ათასი მანეთი. ხორცი იყიდებოდა 1 კპ. უფრო იაფად, ვიდრე ბაზარზე. ყოველთვიურად ზარალობდა. ამ ჟამად გამგეობაში უმრავლესობა თუმცა პარტიული ამხანაგები არიან, მაგრამ მუშები მაინც უნდობლად უცქერიან გამგეობას, ბრალს სდებენ თაღლითობაში. მუშების მეორე ნაწილი კავშირიდან გამოდიოდა იმის გამო, რომ მათ ადმინისტრაცია ავიწროებდა, და ბოლოს უფრო შეგნებულნი უკმაყოფილონი არიან იმით, რომ კავშირი არ არის მებრძოლი. მიუხედავად მიღებული ნებართვისა საღამოს კურსები არ გახსნილა. ქარხნის დირექტორი შეშინობას არ იძლევა. მოსამსახურე მასწავლებლები კი უარს ამბობენ.



ეშინათ რა ადმინისტრაციის. ქარხნის გარეშე მასწავლებლებისა და ბინის შოვნა ძნელია.

პარტიული მუშაობა 1907 წლის ივლისის 28-ს მომხდარი დაპატიმრების შემდეგ დროებით შეწყდა. ნახევარზე მეტი დაპატიმრებულ იქნა და გადასახლებული. ეკონომიური რეპრესიების განახლებისთანავე ქარხანაში მუშაობა იწყო პარტიულმა „იაჩიკამ“. გამოიცა ფურცლები (დაბეჭდვა კერძო სტამბაში 20-22 მან. 1000 ცალისა) ამ ჟამად ტეხნიკის საქმე მოგვარებულია. ძლიერი მისწრაფებაა თვითგანვითარებისადმი. მაგრამ მუშაკების უყოლობის გამო ეს საქმე გადადებულია. იურიევის ორგანიზაცია ცდილობს მუშაობის განახლებას ახლო მდებარე მაღაროებში. კავშირი ზოგიერთ მაღაროებთან აღდგენილია. მემალაროენი ფურცლებს ხალისით კითხულობენ. მეტად აფარხებს მუშაობას შორე მანძილი და კომიტეტის შემადგენლობა ისეთი ამხანაგებისაგან, რომელთა არსებობა დამოკიდებულია „გუთნისა და თოხის“ შემოსავლისაგან.

კიევი (აპრილის კორესპონდენცია). პროფმოდრაობა. წარსული წლის გასულს დაიბადა აზრი რკინის გზის სამხრეთ-დასავლეთის ხაზზე განეახლებიან მუშაობა, რომელიც სწარმოებდა ერთი წლის წინად და კიდევ უფრო ადრე. ადესასთან კავშირის დაჭერის შემდეგ დაარსებულ იქნა სამხრეთ-დასავლეთის რკინის გზის ბიურო. რკინის გზის ხაზზე მუშაობა იოლი საქმე არ არის. ამას ხელს უშლის ჯერ ერთი პოლიციური პირობები და მეორეც ის, რომ მუშაობა დიდი ხანია არ ყოფილა და წინად არსებული ყველა ორგანიზაციები დაშლილი აღმოჩნდა. საქმე მხოლოდ იწყება. ძნელი იყო ტეხნიკური აპარატის მოწყობა. ეხლა კი სამხ.-დასავლ. რკინის გზის ბიუროებთან კავშირი აღდგენილია. გამოცემულია 5 ფურცელი. ამ დღეებში გამოდის პირველი ნომერი გაზეთ „რკინის გზის პროლეტარი“. გვაქვს საკუთარი სტამბა. ფული ცოტაა. შეუდექით რკ. გზის პროფ. კავშირის მოწყობას.

სამხრეთიდან მიღებული ცნობები აღნიშნავენ, რომ მუშებში ინტერესი პარტიისადმი იზრდება. ასეა მაგ.. ბახმუტის საკვანძო ორგანიზაციებში, კონტროლის რკინის გზ. მსხვილ სახელოსნოებში, სადაც მუშათა საკმაო რიცხვი მოიპოვება. წარსულ წელს პარტიული მუშაობა აქ არ სწარმოებდა. ახლა მოითხოვენ ს. დ. ლიტერატურას. ცდილობენ კავშირის აღდგენას და სხ.

კიევში მოიპოვებიან მუშაობის მსურველი სოც. დამოკრატები. არის ფულიც. კიევის კომიტეტმა (4 მენშევიკი, 1 ბოლშევიკი) მიიღო რეზოლიუცია ც. კ. ხაზით პროფესიონალური მუშაობის შესახებ. მაგრამ მუშაობა მაინც ვერ მოეწყო, რადგანაც პროფესიონალურ

ქოქაობასთან გაცნობილი ამხანაგები და პროპაგანდისტები არ მოიპოვებინან.

მოეწყო სამხერთ-დასავლეთის რკინის გზის ბიურო (დამოუკიდებელი ორგანიზაცია) მომუშავენი ენერგიული ამხანაგებია, მაგრამ მათთვის საჭიროა ხელმძღვანელები, მით უმეტეს, რომ ისინი აპირებენ გაზეთის გამოცემას. ბევრია ხელოსნები — მენშევიკები. ადესაში გამოვიდა გაზ. „ადეს. მუშ.“ № 1.

ხარკოვი. კომიტეტი არსებობს. დანიშნულია დამატებითი არჩევნები (თებერვალი, მარტი). დაწერილი იყო 2 ფურცელი 9 იანვარზე და 22 ნოემბერზე. ძლიერია ფრაქციული უთანხმოება. ძველი მუშები არ მუშაობენ. ბოლშევიკებმა ორჯერ მოაწყვეს ტეხნიკა, მაგრამ ის აღმოჩენილ იქნა პოლიციის მიერ.

ხარკოვს, როგორც ცენტრს, აქვს მნიშვნელობა. პოლიციური პირობები ხელსაყრელია. არსებობს იქ წრე. არის ორთქლმავალის საშენებელი დიდი ქარხნები და სახელოსნოები. ლონდონის ყრილობამდე შეკავშირებული იყო 727 კაცი, ახლა — 150 წევრია. არსებობს პროფესიონალური კავშირი მკერვალთა, მბეჭდავთა, (ძველი ურთიერთ დამხმარე საზოგადოება არსებობს 10 წელია აქვს ძველი წესდება ახალი გამომუშავებული არ არის. ძველი შერეული ხასიათის საზოგადოება).

სოც. დემოკრატები პროფესიონალურ კავშირში არ მუშაობენ თუმცა ადვილათ შეეძლოთ გასულიყვნენ მდივნებათ. კოოპ „ტრუდ“ იხრწნება.

ეკატერინოსლავი. ორგანიზაცია დაშლილია (თებერვალი, მარტი). არსებობს დროებითი კოლექტივები. რაიონული კომიტეტი არჩეული იქნება წრეების მიერ (წრე. 10 კაცისაგან შემდგარი, ირჩევს 1 წარმომადგენელს).

რაიონული კომიტეტი ირჩევს ქალაქის კომიტეტს. რომელსაც აქვს კოოპტაციის უფლება.

ქალაქში ბევრია ხელოსნები. ქალაქში 50,000 მუშაა. ბევრია უმუშევრები (ბელგიის, მალცევის, ნიჟნე-დნეპროვის ქარხნები). მუშებს აინტერესებს კოოპერატიული და პროფესიონალური მოძრაობა; აინტერესებთ აგრეთვე რელიგიური და ფილოსოფიური საკითხები. საჭიროა ინტელიგენტები. ლუგანსკი, სადაც 60,000 მუშაა. არ მოიპოვება მუშაკები. ორგანიზაციას შეუძლია მუშაკის ნივთიერად უზრუნველყოფა.

აგზ. იაკინთე მაღრაძის ხსოვნას

იაკინთე ერთი საწყალი ლელენელი (შორაპნის მაზრის) გლეხის შვილი იყო. ის ზესტაფონის ორკლასიანი სკოლის დამთავრების შემდეგ შევიდა იმ ქამად გორში არსებულ საოსტატო სემინარიაში, სადაც ფარულად თავმოყრილი ვიყავით ადგილობრივი არალეგალუ-წაელებლად.

იაკინთეს მე გავეცანი 1903 წელს ქ. გორში ერთ კრებაზედა სა-დაც ფარულად თავმოყრილი ვიყავით ადგილობრივი არალეგალუ-რი მომუშავენი. ის, ეტყობოდა ჯერ კიდევ არ დამდგარიყო მარქსის-ტულ გზაზედ. მაგრამ მისი გლეხის სიყვარულით აღვსილი გული გვარწმუნებდა, რომ იგი ჩვენთან უნდა ყოფილიყო.

მას იმ ქამად ნაროდნიკული აზრები უფრო მეტი ჰქონდა შეთ-ვისებული, ვიდრე მარქსისტული. ჩვენ გადავწყვიტეთ იაკინთეს დაა-ხლოვება და რევოლუციონურ საქმიანობაში ჩარევა. იაკინთემ სა-ბოლოოდ უარყო ნაროდნიკული გზა და დაეწაფა მარქსიზმს და შემ-დეგ გადაჭრით მიემხრო ბოლშევიზმს, და მუშაობდა გორის მაზრაში, რუისში.

იაკინთეს ერთ წამსაც აღარ გადაუხვევია შემდეგ ბოლშევიკურ ტაქტიკისათვის. ის მუდამ მოწინავე ამხანაგთა რიგებში იყო, მათ ჭირ-ვარამს ერთგულად იზიარებდა. მალე იაკინთე ოჯახურ მდგომა-რეობით იძულებული, ამხანაგების თანხმობით, სტოვებს გორის მაზ-რას და გადადის მოლითის სკოლაში. იქავე ეწევა განათლების საქ-მესთან ერთად პარტიულ მუშაობას. აქ მან მალე შექმნა წითელი რაზმები და მოაწყო მოლითის ბოლშევიკური ქვე-რაიონული კომი-ტეტი, რომელიც ხორაგოულის რაიონულ კომიტეტთან იყო დაკავში-რებული.

იაკინთე ხორაგოულის რაიონის კომიტეტის წევრი იყო და ით-ვლებოდა ერთ თვალსაჩინო მომუშავეთ.

დიდხანს ვერ იცოცხლა იაკინთემ. ის მოულოდნელად ხელიდან გამოგვაცალა შავი ბრბოს მიერ გამოსროლილმა ტყვიამ.

იაკინთეს მოკვლის ამბავი ასე მოხდა:

1905 წ. 25 აგვისტოს იაკინთე მარელისში მიაწყდა ერთ მეტად საეჭვო შეიარაღებულ ჯგუფს. გლეხებმა მიმართეს იაკინთეს შველი-სათვის, რომ უკანასკნელნი განეიარაღებინათ და მით თავიდან აეცი-ლებინათ რაიმე ცუდი შემთხვევა. იაკინთე, მუდამ გლეხის ჩივილის

ყურადმღებელი, თამამად მიდის ბრბოს ერთ წევრთან და ეკითხება ვინაობას. იაკინთე ატყვევებს უიარალოთ ბოროტ-გამზრახველს. მაგრამ ამავე დროს ერთმა იმათგანმა ესროლა იაკინთეს და იქვე გამოასალმა სიცოცხლეს.

შეინძრა მთელი რაიონი, ყველას საშინელი მწუხარების დალი დააჩნდა. ყველამ იგრძნო, რომ რაიონს დააკლდა ერთი საუკეთესო მოქირანხულეთაგანი და პარტიას კი — თავდადებული მებრძოლი.

ხარაგაულის ორგანიზაციას თავის წარსულში ნაკლებათ მოაგონდება ისეთი დღე, გარდა 1905 წ. დეკემბრის დღეებში შეიარაღებულ აჯანყებისა, როგორც იყო იაკინთეს დასაფლავების დღე. 36 გვირგვინი, 15-რაიონული და სხვადასხვა ორგანიზაციის წითელი დროშები, 5.000 კაცი თავმოყრილი მებრძოლის საფლავზე და დაუთავებელი სიტყვები, მკაცრ რეაქციის ხანაში, იყო საჩუქარი დაობლებულ ბოლშევიკურ რიგებისათვის და უტყუარი თავდები მომავალი სრული გამარჯვებისა.

გ. ელისაბედაშვილი

რეზუმე არუთიუნიანი და ბარსეგ ბაბაიანი

ამხ. რ. არუთიუნიანი დაიბადა 1888 წელს ალექსანდროპოლის (ლენინიკანი) მაზრის ს. პატარა კარაკლისში. ის ხელობით იყო დურგალი. 1919 წლიდან ის ებმება პარტიულ მუშაობაში ალექსანდროპოლის ორგანიზაციაში. იმ დროს იქ მილიციის უფროსად იყო ნალბანდიანი, რომლის განკარგულებითაც დაპატიმრებულ იქნენ ამხ. არუთიანი და ბაბაიანი და რამდენიმე ხნის შემდეგ გაძევებულ იქნენ სომხეთის საზღვრებიდან. ამხ. არუთიუნიანი და ბაბაიანი ჩამოდიან ტფილისში და აქ განაგრძობენ პარტიულ მუშაობას 1920 წლის მაისის 2-მდე, როცა პარტიის მიერ მოწყობილი იყო საიუნკრო სასწავლებელზე თავდასხმა. ამ თავდასხმაში სხვათა შორის მონაწილეობდნენ ამხ. არუთიუნიანი და ბარსეგ ბაბაიანი, რომელნიც შეპყრობილ იქნენ და დახვრეტილნი მენშევიკური მთავრობის მიერ.

ვასო შინას-ძე ხუციშვილი

ვასილ შინას-ძე ხუციშვილი დაიბადა ს. იწაში, რაჭის მაზრა, ამბროლაურის თემი, 1887 წ. 3 მარტს. შვიდი წლის იყო ვასო, რომ ის მშობლებმა შეიყვანეს ამბროლაურის ორკლასიან სასწავლებელში, რომელიც დაასრულა 1898 წ. შემდეგ ის გადავიდა ტფილისის საქალაქო სასწავლებელში, სადაც დაჰყო ორი წელი, რის შემდეგაც იძულებული იყო სიღარიბის გამო სწავლისთვის თავი დაენებებია და ნაცნობ-მეგობრების საშუალებით ტფილისის ერთ-ერთ სტამბაში შესულიყო ასოთ-ამწყობად.

ჯერ კიდევ ვასო სტამბის შეგირდი იყო, რომ ის მოწინავე ამხანაგებთან ერთად მხურვალე მონაწილეობას იღებდა რევოლუციონერ მოძრაობაში. მას ყველა ნდობით ეპყრობოდა, ისიც წვრილმან დევლებებს გულმოდგინეთ ასრულებდა. შეგირდობის დროს რამდენჯერმე მიიღო მონაწილეობა სხვადასხვა დემონსტრაციაში. 1903 წლის დემონსტრაციაში, 23 თებერვალს, ერევნის მოედანზე ის პირველ რიგში იყო, როდესაც პოლიციამ და ყაზახებმა დემონსტრანტები გაჰფანტეს, ვასო ხუციშვილი ჩემთან ერთად საშინლად ნაცემი მე-14 საპოლიციო ნაწილში მიიყვანეს, და სხვა ამხანაგებთან ერთად ერთ ბნელ და ნესტიან საკანში შეგვეყარეს, საიდანაც ის შემდეგ გადაიყვანეს მეტეხის ციხეში. რამდენიმე თვის შემდეგ ვასო გაანთავისუფლეს ციხიდან, სადაც ის უფრო დაახლოვებით გაეცნო რევოლუციონერ მოძრაობას. ამის შემდეგ ვასო ერთი მოწინავე რევოლუციონერი მუშა იყო ტფილისის სტამბის მუშებში.

1905 წელს ვასო ამხანაგების რჩევით გაგზავნილ იქნა რ. ს.-დ. მ. პ. ცეკა-ს ბოლშევიკურ საიდუმლო სტამბაში ბაქოში და მუშაობდა აქ აბელ ენუქიძესთან, მაკარი გოგუაძესთან, ვანო სტურუასთან, ვანო ბოლქვაძესთან და სხვებთან ამ სტამბის ლიკვიდაციამდე, როდესაც 1905 წლის რევოლუციამ დროებით თვითმპყრობელობას გამოჰგლიჯა სიტყვის თავისუფლება და იმ ხანებში შესაძლებელი გახდა მოკლე ვადით რევოლუციონერი ფურცლების და გაზეთების ბეჭდვა აშკარად ეწარმოებიათ რევოლ. ორგანიზაციებს.

როდესაც ბრძოლა გამწვავდა და რეაქციამ იგრძნო ძალა, ამ ხანებში ბაქოში შავრაზმელებმა მოჰკლეს ამხ. მონტინი; ის დიდი პატივით ბაქოს მუშებმა ტფილისში ჩამოასვენეს; სხვა დელეგატებთან ერთად ამხ. მონტინის გვამს ტფილისამდე გამოჰყვა ბაქოს ცეკა-ს საი-

დუმლო სტამბაში მომუშავენი ამხ. მაკარი გოგუაძე და ვასო ხუციშვილი. დასაფლავების შემდეგ ვასო მივიდა მთაწმინდაში წურინოვის სახლებში ამხანაგებთან და ბინად იქ იყო.

ცოტა ხნის შემდეგ წურინოვის სახლის წინ ვილაცას მიერ მოკლულ იქნა „გოროდოვოი“, რის გამოც მთელ ამ სახლში მყოფ ამხანაგებს პოლიციამ და ყაზახებმა ალყა შემოარტყა, რომ დაეპატიმრებინა ყველა იქ მყოფი ამხანაგები, ვინაიდან ექვი მკვლელობაში აქ მცხოვრებ ამხანაგებზე მოიტანა ჟანდარმერიამ.

ეს იყო რეაქციის აღვირახსნილი ფარფაშისა და დაუნდობელი ხოცვა-ჟლეტის ხანა. ვინაიდან ვასო ხუციშვილი შემწნეული იყო დიდი ხნის წინადაც რევოლუციონურ მოძრაობაში, და იცოდა რა, რომ მას ჟანდარმები არ დაინდობდნენ. მან განიზრანა ფანჯრიდან გადახტომა, რომ ჯალათებს ხელში არ ჩავარდნოდა... მან ამ მიზნით ფანჯრიდან ისკუპა, მაგრამ მეფის ჯალათმა მას ხიშტი შეუშვირა და მასზე წამოაგო ჩვენი ძვირფასი და დაუვიწყარი ვასო... დაიღუპა ამხ. ვასო 1905 წლის რევოლუციის დროს მთაწმინდაში. წურინოვის სახლებს კი მთავრობამ ცეცხლი წაუკიდა და დასწვა.

უშანგი (ყარამან) ჯაში.

სომეხ-თათართა ხოცვა-ჟლეტის ისტორიიდან

გენ. ალიხანოვის წერილი.

(საქ. რევოლ. მუზეუმის მასალებიდან).

ქვემოთ მოთავსებული წერილი — ეს არის ოფიციალური მოხსენება ჩვენში კარგად ცნობილი ჯალათის გენ. ალიხანოვისა. აქ გენ. ალიხანოვი იმართლებს რა თავს უმაღლესი მთავრობის წინაშე იმაში, რომ ის სომხების წინააღმდეგ არ მიმხრობია თათრებს, რომ მას არ დაუწიოკებია სომხობა, ამავე დროს რწმუნებით ფარდას ხდის, რასაკვირველია, თავისდაუნებურად. მთავრობისა და ორივე ერის გაბატონებული კლასების პროვოკაციულ, მხეცურ მოქმედებას სომეხ-თათართა შშრომელი ხალხის ურთი-ერთი ხოცვა-ჟლეტის საქმეში. რედაქცია ბეჭდავს ამ წერილის თარგმანს, როგორც იმ დროის (სომეხ-თათართა ხოცვა-ჟლეტის) თვითმპყრობელი მთავრობის ერთს პროვოკაციულ საყურადღებო დოკუმენტთაგანს.

„მოკლე შენიშვნა საქმეთა ვითარების შესახებ ნახიჩევანის, შარურისა და ზანგეზურის მაზრებში.

29 ივლისი, 1905 წ. ტფილისი.

გაგზავნილი ვიყავი რა სასწრაფოთ ნახიჩევანის მაზრაში, რომელსაც ჩქარა შეუერთდა. აგრეთვე ჩემს განკარგულებაში, შარურის და ზანგეზურის მაზრები, ჩემთვის არ მოუციათ სამოქმედო განსაკუთრებული ინსტრუქცია. მაგრამ ჩემი უფლება-მოვლევობანი გამომდინარეობდენ მოწერილობის სიტყვებიდან — „იქ მომხდარ არეულობათა ჩასაქრობათ“. მაშასადამე, ისე, როგორც ქუთაისის გუბერნიის მაზრებში, მე ვინიშნებოდი გაგზავნილი ჯარების უჭროსად ჩემდამი რწმუნებულ რაიონში გუბერნატორის უფლებებით, რის შესახებაც შევეუთანხმდი აღდგილობრივ გუბერნატორს გრაფ ტიზენ-გაუზენს.

მესმრდა რა ასე თავისი მისია, ნახიჩევანში მისვლისთანავე მცხოვრებთ მიემართე ასეთი მოწოდებით: „იმ სამწუხარო შეტაკე-



ბათა გამო, რომელიც მოხდა ნახიჩევანის მაზრის სომეხ და თათარ-მოსახლეობათა შორის, მისი უდიდებულესობის მოადგილემ კავკასიაში გენ.-ადიუტ. გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვმა ინება დაკისრება ჩემთვის მივიღო ზომები მშვიდობიანობისა და კანონიერი წესრიგის აღსადგენათ, ამიტომ მოვუწოდებ ქ ნახიჩევანისა და მისი მაზრის სომეხებსა და თათრებს ბოლო მოუღონ ყოველგვარ უკანონო მოქმედებას, აღადგინონ მყუდრო, მეზობლური დამოკიდებულება, რაიც ძველთაგან არსებობდა ამ ორ ტომს შორის; დაბრუნდნენ თავიანთ სახლებში და ხელი მიჰყონ მშვიდობიან შრომას, პატრონთ დაუბრუნონ არეულობის დროს უკანონოთ გატაცებული ქონება და სათანადო დახმარება აღმოუჩინონ ხელისუფლებას წარსულ არეულობათა გამომწვევი პირების და დამნაშავეთა აღმოჩენაში. ამ მიმართულებით მე სრულ დახმარებას აღმოვუჩენ ჯარს და ყოველგვარი თვითნებობისა და უკანონობის წინააღმდეგ მივმართავ სასტიკ ზომებს. წარმოუდგენელი ბედნიერება იქნება ჩამთვის, უკეთუ მცხოვრებთა კეთილ-გონიერება დამიხსნის მე სასტიკი ზომების ხმარების აუცილებლობისაგან" და სხ.

რომ ზემო ნათქვამი ცარიელი სიტყვები არ ყოფილა, ეს მე დამტკიცე მაშინ, როცა თავდასხმა მოხდა ხანუხლარზე, სადაც ჩვენი სროლის შემდეგ მათივე (სომეხების) სიტყვით მკვდარი აღმოჩნდა არა ნაკლებ 200 თათრისა. რაზედაც სომხურ პრესას კრინტიც არ დაუძრავს.

შემდეგ გავეცანი რა მდგომარეობას მაზრებში. დავრწმუნდი, რომ სომხები თავიანთი კომიტეტების და აგრეთვე სამღვდლოების ხელმძღვანელობით, უეჭველად აწარმოებენ პოლიტიკურ მუშაობას. საეკლესიო ქონებათა ჩამორთმევის შემდეგ სომხებმა ხელი მიჰყვეს ახალ სისტემის იარაღის შეძენას. იარაღი მათ შემოაქვეთ საიდუმლოთ სპარსეთით და ოსმალეთით და სოფლებში მაღავენ. ეს საქმე იმდენათ წარმატებით მიმდინარეობს, რომ საიდუმლო აგენტების (აგენტები თვით სომხებივეა) თქმით არ მოიპოვება სოფელი, სადაც არ იყოს რამდენიმე ყუმბარა, რამდენიმე ათეული ახალი სისტემის თოფი და აუარებელი ვაზნა. არ მოიპოვება ისეთი სომეხი, რომელსაც არ მოეპოვებოდეს რევოლვერი და არ არის ისეთი სახლი, სადაც არ იყოს რამდენიმე ათეული პროკლამაცია და არალეგალური გამოცემანი.

მუსულმან მოსახლეობის ნაწილმა იცის ყველაფერი ეს და მეტად შემფოთებულია, სხვათა შორის, იმიტომაც, რომ თუმცა იარაღი მასაც აქვს, მაგრამ ის ძველის-ძველია. როგორც კონსერვატორნი და მთავრობის მომხრენი, მუსულმანები ამაში (იარაღის შეძენაში) ხელს უშლიან სომხებს, ამიტომაც, რომ სომხები ყოველის საშუალებით ცდი-

ლობენ თავიანთ მოწინააღმდეგეთა სრულიად გაჩანაგებას ნივთიერათ და გაბიაბრუებას მორალურად. ამ მიზნით, თავიანთ არქიმანდრიტების ხელმძღვანელობით სომეხებმა ნახიჩევანში მოაწყვეს განსაკუთრებული კომიტეტი, რომლის სპეციალური დანიშნულებაა, სხვათა შორის, გაავრცელოს სატანტო ქალაქის ზოგიერთ მოსყიდულ გაზეთებში ტენდენციური—ყალბი ცნობები მუსულმანების შესახებ, თითქოს მათში ფეხ-მოკიდებული იყო პანისლამიზმი და თათრის ხანები ავტონომიისადმი მიისწრაფოდნენ... შეიძლება გადაჭრით ითქვას, რომ ყოველ შემთხვევაში, ასეთი ჭიმერა არც ერთს მუსულმანს თავში არ მოსვლია... მართალია, სომეხთა მისწრაფებების გამო, მუსულმანთა მოთხოვნა არ მიდის იმას იქით, რომ აფრთხილებს ერთმორწმუნეთ, რათა ისინი მზად იყვნენ და შემჭიდროვდნენ საკადრის პასუხის და შურისძიებისათვის. უკეთეს სომეხები მათ თავს დაესხმიან. ინტერესს მოკლებული არაა თათრების პროგრამა, გატარებული. „მუსულმანთა რელიგიური ძმობის პასუხში სომეხთა რევოლუციონური კომიტეტის მოწოდებაზე“. რომლის ერთს ცალს აქვე ვარდგენ.

თავდაპირველად, როგორც მოგახსენეთ, ამას წინად მტრულად განწყობილი ტომების დამშვიდება ისეთი წარმატებით მიდიოდა, რომ ვფიქრობდი მათს სრულ მორგებას ახლო მომავალში. მივისწრაფოდა რა ამ იმედის ზორც-შესახსმელად, ვცდილობდი როგორც კი შემეძლო დამეცვა სრული სამართლიანობა და მომეპოვებია ნდობა, რომ ჩემი მუშაობა იყო მიუტერძოვებელი. ამ მხრით მე თავს ნება მივეცი ზოგიერთი უკანონო მოქმედება ჩამედინა სომეხების სასარგებლოთ, რათა მათ საბუთი არ ჰქონდათ იმისი, რომ ჩემში დაენახათ მხოლოდ მუსულმანი, რომელსაც შეეძლო თავის ერთმორწმუნეთა მხარეზე გადასვლა. ასე, სომეხთა მითითებით მე საპყრობილეში ჩავსვი მუსულმანთა 40 მამასახლისის და სხვა გაველენიანი პირები, რომელთაც ბრალდებოდით მომხდარ არეულობებში მონაწილეობა ან მისი გამოწვევა. მუსულმანთა მიერ ნაჩვენები დამნაშავე სომეხებისთვის კი თითქმის ხელი არ მიხლია — დავაპატიმრე მხოლოდ 4 კაცი. სომეხთა სოფლების დასაცავად გავგზავნე სამხედრო რაზმები 15-20 კაცისაგან შემდგარი, თათართა სოფლებისათვის კი არც ერთი ჯარისკაცი არ მიმცია. ასეთმა დამოკლებულებამაც კი სომეხებისადმი ერთი წამითაც არ შეაჩერა მათი ბელადები გავრცელებიანთ პრესაში ყალბი ცნობები. იმ დროს, როცა თათრებს ჩამოვართვი რამდენიმე ათეული თოფი, სომეხებისთვის კი — არც ერთი. გაზეთებში დაიბეჭდა ცნობა, თითქოს მე განვაიარაღე სომეხები... სომეხები დაჟინებით იცავენ ორს შემდეგს პირნციპს: „მიზანი ამართლებს საშუალებას“ და „ვინც ჩვენთან არ არის. ის ჩვენი წინააღმდეგა“. საშუალებათ მათ აირჩიეს ტერო-

რი. მიზანი მათი კი უეჭველად მდგომარეობს იმაში, რომ არსებული წყობილების ნანგრევებზე შექმნან რაღაც თავისი. ვინც მათ არ თანაუგრძნობს, იმათ წინააღმდეგ მიმართავენ ტერორს, რასაც გასავალი აქვს. ასე, მაგ., მაზრაში ყველა მოსამსახურეთ დაუგზავნეს მუქარის წერილები, — რომ მოკლული იქნებიან. უკეთუ გაბედავენ სომხების საზარალოდ ხმის ამოღებას. და ასეთი საშვალებით თავიანთ მხარეზე ბევრი გადაიბირენ და მათ შორის მაზრის უცროსი ენკელი.

სომხების მეთაურთა შორის ყველაზე გამოჩენილია თავისი შეუპოვრობით არქიმანდრიტი კარაპეტი, რომელიც საშინლად აღიზიანებს თათრებს. ეუბნება მათ ხმამაღლა, როცა კი შემთხვევას იპოვის, რომ შორს არ არის ის დრო, როცა ისინი გაქლეტილი იქნებიან სრულიად...

სხვათა შორის, იმ დროს, როცა ნახიჩევანის ჯარი უტევდა, კარაპეტმა მრავალი საპატიო თათართა თანდასწრებით ხმა-მაღლა განუცხადა ბათალიონის უფროსს, რომ მისი „წმინდა ეალია ხელი შეუწყოს ჯვარის გამარჯვებას მთავარზე“ — რაზედაც პოლკოვნიკ სკლიარევსკისაგან პასუხად მიიღო: „არავითარი საქმე მე არც ჯვართან და არც მთვარესთან არა მაქვს. მე გამოგზავნილი ვარ აქ რათა დავიცვა ხელმწიფე იმპერატორის ყველა ერთგული ქვეშევრდომი“-ო.

წაქეზებისა და მუქარის გზით ტერორისტები ეწინააღმდეგებიან ყოველგვარ ზომებს, რომლებიც კი ნახმარი იქნება დასაწყნარებლათ. სომხური პრესის მოღვაწეობას და აგრეთვე სხვადასხვა არქიმანდრიტთა შუამდგომლობათ მთავრობის წინაშე თითქოს მიზნად აქვთ დაწყნარება, ნამდვილათ კი ამით სცდილობენ ჩამოიშორონ მათთვის არასასურველი პირები. ეხლა უკვე აღარ არის საეჭვო, რომ სომეხთა მოძრაობის მეთაურებმა მოაწყვეს უეცარი თავდასხმა თათრებზე ერევანში, კამარლიუში და იტკრანში იმიტომ, რომ მტრობა ის იყო მიუყნარდა და საერთო დამშვიდების საქმეც კარგათ მიდიოდა. ამ თავდასხმით აგიტატორებმა რამდენიმეთ მიზანს მიაღწიეს, რადგანაც თათრები არ დაივიწყებენ ამ ელეტას. განსაკუთრებით იტკრანში მომხდარს. სომხების მხეცობამ ამ პატარა თათრის სოფელში გადააქარბა ყველაფერს, რაც კი ადამიანს შეუძლია წარმოიდგინოს. მოკლული აღმოჩნდა ქალი. კაცი და ბავშვები — 50; მაგრამ ეს იყო მკვლელობები, როცა მაგ., ჭეშუ-მწოვარ თავგაპყეპილ ბავშს დედის გაფატრულ მუცელში სდებენ. ეს ფაქტია. ამას გარდა ზოგიერთი ქალები თან წაიყვანეს სომხებმა, რამაც მეტად აღაშფოთა თათრები. მაზრის უფროსის ენკელის სახე. ამ შემთხვევაში სავსებით გამოაშკარავდა. ისარგებლა რა ჩემი იქ არ ყოფნით, სურდა არაფერი ეთქვა იტკრანში მომხდარ ხოცვა-ჟლეტის შესახებ. ამის შესახებ მოხ-

სენება წარმოადგინა მ დღის შემდეგ, როცა რამდენიმეჯერ დაბეჯითებით ვუბრძანე მოსსენება წარმოედგინა; ადგილობრივი საქმის გამოსაძიებლათ გაგზავნილმა ენკელმა არავითარი ზომები არ მიიღო დაშნაკელთა აღმოსაჩენათ, არ დააპატიმრა არც ერთი სომეხი. თათრებს არა ერთხელ შემოუტანიათ საჩივარი მასზე, ცუდთა ახასიათებდნ მას, ინტელიგენტი პირები კი დასძენდნ, რომ 12 მაისს ნახიჩევანში მომხდარი „პოგრომის“ გამომწვევი ენკელია, რადგანაც სამი დღით ადრე გავიგონეთ მისგან, რომ პოგრომია მოსალოდნელიო. მას კი არავითარი საწინააღმდეგო ზომები არ მიუღია. თვით არეულობის დღეს მის განკარგულებაში იყო შეიარაღებული სტრატეგიები, სრული შესაძლებლობა ჰქონდა არეულობა ჩაეჭრო დასაწყისშივე, მაგრამ მან ეს არ ინება. თათრები სჩივოდნ ენკელის მიერ შემოღებული გაროზგვის შესახებ. „უკეთუ ჩვენ დამნაშავენი ვართ, დე, მოგვეკლან, მაგრამ ნუ გვროზგავენ ჩვენი ოჯახებისა და ხალხის წინაშე, ნუ გვარცხვენენო“. ამის გამო დავიბარე მაზრის უფროსი და აუკრძალე მას მუსულმანთა გაროზგვა, მიუთითე რა, სხვათა შორის, უმაღლეს ბრძანებაზე გაროზგვის მოსპობის შესახებ.

ამის შემდეგ ხმები გავრცელდა, რომ ნახიჩევანში მოდის ახლად დანიშნული გენერალ-გუბერნატორი პრინცი ნაპოლეონი. ეს ამბავი გამეხარდა, რადგანაც ექვი არ შემდიოდა იმაში, რომ სომეხების წინააღმდეგ საძნელო ბრძოლაში მისი მხრით ეპოვებდი დახმარებას, ისე, როგორც დახმარებას მიწევდა არეულობის ჩაქრობაში თავ. ორბელიანი. როცა მე ქუთაისის გუბერნიაში ვიყავი გაგზავნილი.

დაბოლოს პრინცი მოვიდა, რომელსაც დიდებულად შეხვდნ. მე მოვახსენე, რომ „თქვენო უმაღლესობაე, სამწუხაროთ, არ შემიძლია მოგახსენოთ სრულის სიწყნარის შესახებ ჩემდამი რწმუნებულს რაიონში, მაგრამ მაინც ოლქი ლებულობს უკეთეს მიმდინარეობას“.

— ამას ჩვენ დავინახავთო — მომიგო პრინცმა აშკარა უნდობლობის კილოთი. შემდეგ მე დანიშნულ დროზე დაწვრილებით მოვახსენე მის უმაღლესობას საქმეთა ვითარების შესახებ სამს მაზრაში, ამასთან დავასახელე მიზეზებიც, რომელთა შორის ენკელის მოშორება ან სხვაგან გადაყვანა მიმაჩნდა აუცილებლათ. მე მოვახსენე აგრეთვე, რომ ათ პუნქტზე დანაწილებული ჯარი პატარ-პატარა რაზმებათ საშიშრო მდგომარეობაში იმყოფებოდნ, თუ მიღებული იქნებოდა მხედველობაში სომეხთა მისწრაფებანი. ამისთვის მომყავდა 1843 წელს დაღესტანში მომხდარი მაგალითი, როცა საკმაოდ ძლიერი რუსის რაზმი სრულიად გაანადგურეს მთიულებმა უეცარი თავდასხმით მხოლოდ იმიტომ, რომ ჯარი გაფანტული იყო 18 პუნქტად. ჯარის ამნაირი დაქსაქსვა გარდა იმისა, რომ ჯარის კაცებზე



ასუსტებს აფიცერთა თვალყურის დევნებას, არღვევს დისციპლინას, ჯარის ნაწილების მეურნეობას, ამას გარდა სომხურ სოფლებში ჯარების გაჩერებით, ჯარს საქმე აქვს რევოლუციონურად განწყობილ მცხოვრებლებთან, რომელმაც არ შეიძლება გამხრწნელი გავლენა არ იქონიოს ჯარისკაცებზე. ამიტომ მე ვსთხოვე ნებართვა ნახჩევანის მაზრის ოთხ ნაწილში დამებანაკებია მთელი ჯარი ოთხ ნაწილად პატარ-პატარა რაზმებათ თავიანთი უფროსებით, რომლებიც თვალყურს ადევნებდნენ რა თავიანთ რაიონებს, ყოველთვის გამოცხადდებოდნენ იმ პუნქტებში, სადაც საჭიროება იქნებოდა.

ჩემს შემდეგ დიდი ხნით საუბარი ჰქონდა პრინციან არქიმანდრიტ მესროპს, რომელიც მეტად განვითარებული ადამიანია, შემპარავი და დიდი მატყუარა. მათ შორის საუბრის შედეგი ჩქარა გამოშვარავდა.

მეორე დღეს, როგორც კი ჩავსხდით ეტლში ახლო მდებარე სომეხთა სოფლებში ჩამოსასვლელათ პრინცმა აშქარა უკმაყოფილებით მომპაროა მე თავისი ადიუტანტის — სომეხის თანადასწრებით შემდეგი სიტყვებით:

— მითხარით, თქვენ მართლა გაუჯავრდით მაზრის უფროსს ენკელს იმის გამო, რომ ის თათრებს როზგავდა?

— მე ავუკრძალე მას დასჯის ასეთი წესი — მიუგე, როგორც დროს შეეფერებელი, უმაღლესი ნების საწინააღმდეგო, და ამასთან იმ მცხოვრებთა საშინელი აღმამშფოთებელი, რომელიც ჩვენ უნდა დავაწყნაროთ.

— მეც თავი მომაქვს ცივილიზაციის მქონე კაცად, მომიგო პრინცმა. მაგრამ მე ამას სხვანაირად ვუცქერი. აქ ჩვენ საქმე გვაქვს ველურ ხალხთან, რომელთაც გაეგება მხოლოდ ველური მოპყრობა.

— მე კი ვფიქრობდი, პირიქით — მივუგე მე — რომ სწორედ ველურ ხალხს უნდა ვაჩვენოთ ჩვენი მართვა-გამგეობის თანამედროვე წესები. გაროზგვისაგან მივიღებთ მხოლოდ უარყოფით შედეგებს. ყოველ შემთხვევაში, მე მოვიქეცი ჩემი რწმენის თანახმად. უკეთეს თქვენ სხვა შეხედულებისა ხართ. შეგიძლიათ მიმართოთ როზგს რამდენიც გენებოსთ.

პრინცი ორი დღე დარჩა ნახიჩევანში და ისე წავიდა, რომ არავითარი ყურადღება არ მიაქცია ჩემს მოხსენებას. მაზრის უფროსი თავის ალაგას დარჩა. თათრების გაროზგევაც ნება დართული იქნა. ჯარები არა თუ ისე დარჩა დაფანტული როგორც იყო. არამედ სომეხების თხოვნის თანახმად მე მივიღე ბრძანება დამეგზავნა მათ სოფლებში ახალი რაზმები. დაბოლოს რაზმები დანაწილებული დარჩა 70 ალაგას რკინის გზის ხაზის დამცველი რაზმებითურთ. ამიტომ იმ

ნაწილებს გარდა, რომლებიც ყარაულში იყვნენ ნახიჩევანში, დარჩა 1/2 ასეული კაზაკებისა, რომლებიც დღითა და ღამით სხვადასხვა ალაგას დაბინავებულ ჯარისათვის დასარიგებელ სურსათის ტრანსპორტს აცილებდნენ. წასვლისას პრინცმა უბრძანა მაზრის უფროსს, რომ ყოველთვის მას მიემართა თავის გუბერნატორისათვის.

ნახიჩევანში თავისი ორი დღის ყოფნით პრინცმა იმის გარდა, რომ მე ჩამაყენა არა ნორმალურ მდგომარეობაში, მეტად გაახარა და აღფრთოვანა სომხები და გააბოროტა თათრები. თათრების დეპუტაცია ჩივოდა, რომ პრინცი შევიდა სომხების ეკლესიაში. მოუსმინა სომეხთა არქიმანდრიტს, ინახულა მათი დანგრეული სოფელი ჯაგრი და ამავე დროს მუსულმანთა მეჩეთის ახლოს გაიარა და არც კი შეიხედა შიგო, სადაც მუსულმანთა სამღვდელთა ელოდებოდა, არ მოუსმინა მუსულმანთა სასულიერო მეთაურს კაზის და არც კი დაინტერესებულა ენახა დანგრეული სოფ. იტკრანი, სადაც ასე მხეცურად ამოხოცეს მათი ძმები, ცოლები და შვილები. „ჩვენ გაგვეგონაო, ამბობდნენ მუსულმანები, რომ მეფის ახალი მოადგილე ერთნაირი ყურადღებით ეპყრობა ყველა სარწმუნოებებსო“.

ამის შემდეგ კიდევ უფრო გამწვავდა მტრობა სომეხთა და თათრებს შორის და მოედო ახალს რაიონს — ორდუბათის რაიონს. — სადაც წინაღ სიწყნარე იყო. პრინცის უტაქტიკო მოქცევა ჩემდამი გაგრძელდა მისი წასვლის შემდეგაც. მაგრამ ამის შესახებ მე არ ვილაპარაკებ. ეს აიხსნება პრინციპის სრული გამოუცდელობით. და რუსული მართველობის წესებთან გაუცნობლობით. არაფერს ვიტყვი აგრეთვე სომხური პრესის ტენდენციური ბრალდების შესახებ, რომელიც ჩემს წინააღმდეგ იქნა წამოყენებული. მაგრამ არ შემიძლია ორიოდ ვიტყვა არ ვთქვა ჩემი ნათესავი ნახიჩევანის ხანების შესახებ, რომლებთანაც გაჩერება საცხოვრებლათ მე დიდ დანაშაულებათ ჩამითვალეს.

ამ ხანების პაპამ, რომელიც იყო ნახიჩევანის რაიონის მთავრის მემკვიდრე თავისი ნებით სპარსელებთან მტრული განწყობილების გამო თავისი სამფლობელო გადასცა პასკევიჩს, რისთვისაც მას ებოძა გენერალ-გუბერნატორობა. მისი შვილი იზრდებოდა პაქესკი კორპუსში, მსახურებდა გვარდიაში. ოსმალეთთან ომის დროს უფროსობდა ბრიგადას და დივიზიას, მიიღო დიდძალი სამხედრო ჯილდო წმ. გიორგის ხარისხითურთ ბრილიანტის ხმლით. ამ ქამად ცოცხალია მისი 3 ვაჟი — ერთი ყოფილი პაჟი და გვარდიელი, ამ ქამად უფროსობს დალესტინის ცხენოსანთა პოლკს შორეულ აღმოსავლეთში. ორი დანარჩენიც განათლებული არიან, ერთგულ მონაწილეობას ღებულობენ სამხედრო კამპანიებში და მსახურებდნენ მამის სიკვდილამდე. თათრული მათში არაფერი არ არის და არავითარი ქიმერით ისინი

დაავადმყოფებულნი არ არიან, კითხვა იბადება — რატომ არ უნდა ჩამომხტარიყავ მე ამ ნათესაებთან? მე მათთან მივიდოდი სინდისის შეუბღალავად იმ შემთხვევაშიაც კი, ისინი რომ პოლიტიკური დამნაშავენი ყოფილიყვნენ, რადგანაც ეს არაერთარ გავლენას არ მოახდენდა ჩემს პირად მტკიცე რწმენაზე. ახლა, არეულობის დროს, ნახიჩევანის ხანები დაზარალდენ უფრო მეტად, ვიდრე ყველა ადგილობრივი სომხობა. მე ვიცნობ იმ ხალხს, ვიცნობ რა აზრისაც ისინი არიან და თამამად შემიძლია ვთქვა: ღმერთამა ჰქნას ჩვენს მეფეს ბევრი ჰყოლოდეს ისეთი ერთგული ქვეშევრდომები, როგორიც არიან ნახიჩევანის ხანები.

გენერალ-მაიორი ალიხანოვი“.
